

MANIPULATORII

ACTIA

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΙΤΙ

ΥΣ

Handwritten mark

ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΟΜΟΣ Δ΄

—1955—

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Α Π Ο Σ Π Α Σ Μ Α

της Έκθέσεως του Γενικού Γραμματέως της 'Ακαδημίας

κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

περί των πεπραγμένων υπό της 'Ακαδημίας κατά τό έτος 1954
ἀναγνωσθείσης ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τήν πανηγυρικὴν συνεδρίαν της 'Ακα-
δημίας της 30ης Δεκεμβρίου 1954

.....
.....
Μετὰ ἄρεσον ἀπόφασιν της 'Ολομελείας ἀπονέμεται β ρ α β ε ῖ -
θ ο ν εἰς τό ἐν 'Ιωαννίνοις ἐκδιδόμενον περιοδικόν σύγγραμμα " Ἡ -
π ε ρ ω τ ι κ ῆ Ἑ σ τ ῖ α " διὰ τήν ἀξιόλογον κνευματικὴν
καὶ πολιτιστικὴν συμβολήν αὐτοῦ ὑπέρ τοῦ λαοῦ της Ἠπείρου.

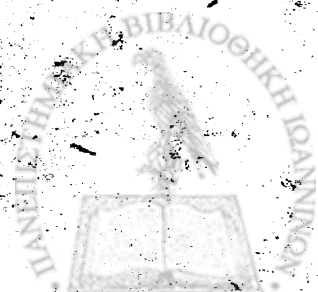
Ἄκριβές ἀπόσπασμα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου 1955

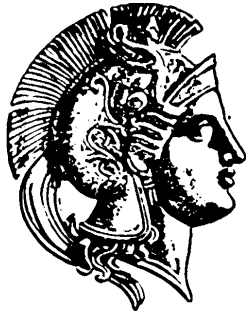
Ὁ Ἐφορος

Γεωργίου Παπαδοπούλου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ.

ΕΔΟΞΕ ΤΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ,"

"ΒΡΑΒΕΥΣΑΙ,"

ΟΤΙ ΣΠΟΥΔΑΙΩΣ ΣΥΜΒΑΛΛΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙ
ΣΤΙΚΗΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΡΟΟΔΟΝ

ΑΝΕΙΠΕΙΝ ΔΕ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ ΕΤΟΥΣ
ΠΕΤΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Petros Iakovidis'. The signature is stylized and somewhat cursive.

ΠΕΤΡΟΣ ΙΑΚΩΒΙΔΙΔΟΥ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Ioannis Kalitsounakis'. The signature is very cursive and flows across the line.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΤΗΣ 30]12]1954

Παρουσία της Α. Μ. του Βασιλέως των Ἑλλήνων Παύλου ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γεώργ. Ἰωακείμωγλου παραδίδει τὸν τίτλον βραβεύσεως τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» εἰς τὸν Διευθυντὴν αὐτῆς κ. Μιχαὴλ Μάνον.

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Δ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 33

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΒΡΑΒΕΥΣΙΝ

ΣΤΑΘΜΟΣ ΚΑΙ ΑΦΕΤΗΡΙΑ

“Όταν τὸν Μάϊον τοῦ 1952 οἱ πρωτεργάται τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἐλάβανον τὴν ἡρωϊκὴν, αὐτόχρημα, ἀπόφασιν νὰ θέσουν εἰς κίνησιν τὸν μηχανισμόν τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», δὲν ἦσαν ὀλίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐκίνων δυσπίστως καὶ διστακτικῶς τὴν κεφαλὴν, πρὸ τῶν μεγάλων, ἀληθῶς, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπιδιώξεων, τὰς ὁποίας ἀρχῆθεν εἴχομεν διακηρύξει ὡς σκοπὸν καὶ ἐπίτευγμά μας. Ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ὀρρωδούντες πρὸ τῆς ἐκτάσεως τῶν θεμάτων καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ περιοδικοῦ, μᾶς συνεβούλευον ἐντόνως καὶ πιεστικῶς τὸν περιορισμὸν τῶν σελίδων τοῦ εἰς πολὺ μικρότερα ὄρια διὰ νὰ ἀποφευχθῆ, κατ' αὐτούς, ἢ ἀλλέως βεβαίαια διάκοπή τῆς ἐκδόσεως, ἂν ὄχι διὰ λόγους οἰκονομικῆς ἐπαρκειας, ἀπὸ ἔλλειψιν, ὅπωςδήποτε, ὕλης καὶ συνεργασίας.

Παρὰ ταῦτα ἀπτώητοι καὶ θαρραλέοι ἤρχισαμεν τὴν δύσκολον πορείαν μας, τὴν ἀνηφορικὴν μας ἀνοδον, χωρὶς νὰ ὑπολογίζωμεν τὰς ἀπαισιόδοξους προκαταβολικὰς Ἱερεμιάδας.

Ἀνιδιοτελεῖς καὶ πεισματικῶς ἐπίμονοι, αἰσθανόμενοι ὡς ἀντίρροπον γύρω μας τὰς παροτρυντικὰς λαχὰς καὶ τὴν θερμὴν τῆς ἐνθουσιαστικῆς, ὑποστηρίξεως τῆς ἀνυστεροβούλου ἡπειρωτικῆς διανοήσεως, ἀκούοντες καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη βήματά μας τὰ ἄδοξα χειροκροτήματα τοῦ ἀνωνώμου συντοπίτου μας—σοφοῦ ἢ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, πλουσίου ἢ ἐνδεοῦς—σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπεκτῶμεν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς μας ἀλλὰ καὶ τῆς δυνάμεώς μας καὶ ἐν ταύτῳ τῆς μεγάλης εὐθύνης, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἄρωμεν εἰς τοὺς ὤμους μας.

Κοπιῶντες καὶ πεφορτισμενοὶ ἀλλὰ πάντοτε σταθερῶς καὶ ἐπιμόνως προχωροῦντες, ὑπερήφανοι, εἴμεθα σήμερον εἰς θέσιν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν καὶ πανελλήνιον διανόησιν—προϊόντα ὅλα αὐτὰ τῆς ἀνυστεροβούλου καὶ ἀφιλοκέρδου συνεργασίας ἑκατοντάδος καὶ πλέον πο-

λυτίμων συνεργατών και πλήθους άλλων ένθουσιαστικῶν ένισχυτῶν—τρεις ὀγκῶδεις τόμους περιοδικῶ, καλυπτομένους ὑπὸ ἄνω τῶν τριῶν χιλιάδων σελίδων ὕλης, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἀποτελεῖ σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν λαθρογραφίαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀνοικοδόμησιν, τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἡπειρωτικὰ ἐν γένει γράμματα, μὲ τὰς τόσον βαρείας καὶ παλαιότητας παραδόσεις, καὶ μίαν νέαν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν τοῦ παναρχαίου, βασανισμένου, διχοτομημένου ἀλλὰ καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ τόπου, ὅστις δὲν γνωρίζεται εἰμὴ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ ἔθνος θαυμαστοὺς ἥρωας, διαπρεπεῖς λογάδας, μεγάλους εὐεργέτας, καὶ ἐντίμους ἀνθρώπους.

Τύχη ἀγαθῇ!

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ ἀνώτατον τῆς χώρας πνευματικὸν ἴδρυμα, μετ' ἅμεσον ἀπόφασιν τῆς ὀλομελείας, αὐθορμήτως, διεπίστωσε τώρα ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ἀγωνιώδης καὶ ἀνηφορικὴ προσπάθειά μας συνετέλεσε σπουδαίως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ! Βαθυτάτη συνεπὼς εἶναι ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὸ Ἀνώτατον πνευματικὸν Ἰδρυμα τῆς χώρας μας.

Γεμάτοι μὲ δέος καὶ συγκίνησιν, ἐντικρύζομεν τὴν βαρεῖαν διαπίστωσιν. Καὶ δεχόμεθα τὴν μεγάλην τιμὴν διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἡπείρου μας, τῆς διανοήσεώς της καὶ τοῦ ὑπερόχου λαοῦ της, ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ ὁποίου προέρχονται ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐκράτησαν τὸ καταθλιπτικὸν βᾶρος τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἀπετέλεσαν τὸ πνευματικὸν τοῦ βᾶθρον: Ὁ στενότερος κύκλος τοῦ περιοδικῶ ἢ πλειὰς τῶν πολυτίμων συνεργατῶν οἱ πολυπληθεῖς συνδρομηταὶ καὶ ἀναγῶσται του· ὁ ἀνώνομος δηλαδὴ Ἡπειρώτης, ὅστις περιεχαράκωσε τοῦτο οἰκονομικῶς καὶ τοῦ δίδει τὴν δυνατότητα νὰ συνεχίξῃ τὸν ὠραῖον ἀγῶνά του. Ἡ ἐπίσημος αὐτὴ ἀναγνώρισις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς διανοήσεως δημιουργεῖ ἤδη δι' ὅλους βαρυτέραν εὐθύνην· τὴν εὐθύνην τὴν ὁποίαν φέρει μεθ' ἑαυτῆς—καὶ ἐπιτάσσει—μὴ τόσον ἐπίσημος καὶ πάνδημος ἐπιδοκιμασία.

Τώρα ἀκριβῶς, ὅσοι ἀνέλαβον τὴν εὐθύνην τῆς ἐκδόσεως της «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» ἔχουν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν ἀνάγκην τῆς βοηθείας, τῆς συνδρομῆς, τῆς συνεργασίας, τῆς συμπαραστάσεως καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅχι μόνον ἐκείνων οἱ ὅποιοι στοργικῶς ἐνηγκαλίσθησαν τὸν ἀγῶνα τῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διὰ διαφόρους λόγους ἔχουν μείνει μέχρι τοῦδε εἰς τὸ περιθώριον. Ὁ κύκλος τῶν συναγωνιζομένων εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἡπειρωτικὸν αὐτὸν ἀγῶνα, ποῦ ἐλάμπρυνε μέχρι σήμερον ἀλλὰ καὶ θὰ λαμπρύνῃ—ἂν τὸ θελήσουν—ἀκόμη περισσότερον, εἰς τὸ μέλλον, τὴν Ἡπειρον, πρέπει νὰ διευρυνθῇ καὶ νὰ διευρύνεται καθημερινῶς περισσότερον.

Ἡ βράβευσις τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας», ἀποτελεῖ βεβαίως, μίαν τιμητικὴν δι' αὐτὴν καὶ τοὺς συνεργάτας της δικαίωσιν. Ἡ μεγαλυτέρα θμως δικαίωσις της θὰ εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς πνευματικῆς της προσφορᾶς καὶ ἀκτινοβολίας καὶ ἡ ἀπρόσκοπτος συνέχισις τῆς ἐκδόσεώς της.

Τὸ ὑποσχόμεθα διότι τὸ πιστεύομεν!

ΕΠΙΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΡΑΒΕΥΣΙΝ

ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ», ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Δημ. Μπαλάνος.

«...Ἐννοεῖτε πόσον μὲ εὐχαρίστησεν ὅτι ἡ Ἀκαδημία παμψηφεί ἐδέχθη τὴν πρότασιν περὶ βραβεύσεως τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρ. Ἐστία», τὸ ὁποῖον καὶ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν λαογραφικὴν, ὡς καὶ τὴν ἐκλαϊκευτικὴν του ὕλην προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς Ἡπείρου.

Σᾶς συγχαίρω ἐγκαρδίως καὶ εὐχομαι μὲ τὸν ἴδιον ζῆλον νὰ συνεχίσετε τὴν ὥραίαν σας προσπάθειαν...»

Ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν.—Ἀθῆναι (τηλ)κῶς).

«...Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν σᾶς συγχαίρει ἐγκαρδίως διὰ βράβεισιν Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῆς ἀξίας πνευματικῆς, ἐθνικῆς συμβολῆς περιοδικοῦ σας.

Σταμπολῆς, Μαρκάκης»

Ὁ Ἱστοριοδίφης κ. Κωνστ. Μέρτζιος, ἀ. μ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (τηλ)κῶς) ἐκ Βενετίας.

«...Συμπαιηγυρίζων εὐφρόσυνον γεγονός βραβεύσεως περιοδικοῦ ὑπὸ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν συγχαίρω θερμότατα ἐκδότας, ὡς καὶ τακτικούς καὶ ἐκτάκτους συνεργάτας, τῶν ὁποίων οἱ μὀχθοὶ ἀνέδειξαν Ἡπειρωτικὴν Ἐστίαν ἐφάμιλλον τῶν καλλιτέρων ἐν Ἑλλάδι περιοδικῶν. Εὐχομαι ἵνα ἐπαξία βράβεισις ἀποτελέσῃ ἀφετηρίαν διὰ νέας πνευματικὰς ἐξορμήσεις...»

Ὁ τ. Ὑπουργὸς καὶ λογοτέχνης κ. Χρ. Σολομωνίδης (Ἀθῆναι).

«...Πανηγυρίζω μαζί σας γιὰ τὴ μεγάλη, ἀλλὰ δικαία, τιμὴ πού ἡ Ἀκαδημία ἔκανε στίην «Ἡπειρ. Ἐστία». Θερμότατα συγχαρητήρια...»

Ἡ Ποιήτρια κ. Χρυσάνθη Ζιτσαία (Θεσσαλονίκη).

«...Τὰ θερμότατα συγχαρητήριά μου γιὰ τὴν τιμὴ πού ἔγινε στίην «Ἡπειρ. Ἐστία» ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι μιὰ δίκαιη ἀναγνώριση, πού μᾶς γιομίζει ὀλους χαρὰ καὶ ὑπερηράνεια. Σᾶς εὐχομαι νὰ ἐξακολουθήσετε μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία τὸ δύσκολο καὶ μεγάλο αὐτὸ ἔργο, πού ἐξυψώνει τὸν τόπο μας καὶ συνεχίζει τὴν πνευματικὴ Ἡπειρωτικὴ παράδοση...»

Ὁ Συντ)ρχης ἐ.ἀ. καὶ Ἱστοριοδίφης κ. Γεώργ. Μ. Θεοδοωρίδης (Ἀθῆναι)

«...Ἡ μεγάλη αὐτὴ τιμὴ ἀνήκει εἰς σᾶς διὰ τὴν ὑπέροχον φιλοπατρίον καὶ τὴν ἐπιμονὴν σας ὅπως στερεωθῆ καὶ προοδεύσῃ τὸ θαυμαστὸν αὐτὸ ἔργον, καθὼς καὶ εἰς τὴν πολυτιμοτάτην συμβολὴν τῶν ἐκλεκτῶν τακτικῶν συνεργατῶν σας, οἱ ὁποῖοι τιμοῦν ἐξαιρετικὰ τὸ Ἡπειρωτικὸν ὄνομα. Ἐδώσατε διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μὀχθου σας τὴν μεγάλην αὐτὴν τιμὴν εἰς τὰ Γιάννινα καὶ ὀλόκληρον τὴν Ἡπειρον καὶ συνετελέσατε ὥστε νὰ θεωρηθῆ αὐτὴ πάντοτε ἡ χώρα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ...»

Ὁ Λογοτέχνης κ. Γιώργος Πράτσικας (Ἀθῆναι).

«... Δοκιμάσαμε μεγάλη χαρὰ γιὰ τὴ βράβευση, ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας». Ἦταν μιὰ πράξη δικαιοσύνης, μιὰ ἐπιβράβευση δίκαιη τοῦ μὀχθου σας καὶ τῶν ἀγώνων σας γιὰ νὰ κρατηθῆ τὸ περιοδικὸ στὸ πνευματικὸ ὕψος πού βρίσκεται...»

Ο Διευθυντής του Ραδιοφ. Σταθμού Θεσσης και λογοτέχνης κ. Γιώργος Δ. Δύκας:

«...Γεμάτος χαρά αλλά και περηφάνεια διάβασα την είδησι για τη βράβευσι από την 'Ακαδημία της «'Ηπ. 'Εστίας».

Έτσι αναγνωρίζεται περίτρανα η αξία του διαλεχτού μας περιοδικού αλλά και βραβεύεται, ή πίστη σας. 'Η πίστη σας στις ηπειρώτικες δυνατότητες και στη λαχτάρα του 'Ηπειρώτη να βοηθήση στην ανάδειξι ενός περιοδικού αξίας...»

Ο ποιητής κ. Τάκης Τσιάνος (Αθήναι).

«...Είμαι ένθουσιασμένος για την τιμή που έγινε στον τόπο μας και τη διανόησή του. 'Η βράβευση της 'Ακαδημίας είναι η μεγαλύτερη αναγνώριση της προσπάθειάς σας και του κύρους της θαυμάσιας «'Ηπειρωτικής 'Εστίας» μας...»

Η Δογοτέχνης—Γιατρός Δις 'Ηώ Λαμπίρη (Κωνσταντινούπολις)

«...Με την έκφραση της πιο τρανής χαράς για την αξία βράβευση του μόχθου σας του πνευματικού και της θερμής ευχής για το αιώνιο μεσουράνημα της «'Ηπειρ. 'Εστίας» μας...»

Ο Τραπεζιτικός κ. Γεώργ. Καλυδόπουλος (Αθήναι).

«...'Η πανηγυρική αναγνώρισις και η άπονομή βραβείου απ' την 'Ακαδημία των 'Αθηνών για το έργο που έπετεύχθη απ' την «'Ηπειρωτική 'Εστία» από ιστορικής, λαογραφικής και λογοτεχνικής άπόψως, γεμίζει με χαρά και υπερηφάνεια την καρδιά κάθε 'Ηπειρώτου που πονάει κι αγαπάει την άρχοντική, αλλά λησμονημένη πάντα πατρίδα 'Ηπειρο.

Δεχθήτε γι' αυτό τα πιο εγκάρδια και ειλικρινή συγχαρητήριά μου σεΐς και οι πολύτιμοι συνεργάται σας και όπλισθήτε με θάρρος, καρτερία και έλπίδα, για τη συνέχισι των σκληρών, άλλ' ώραιών και ευγενικών αγώνων σας και τη διάσωσι των ποικίλων και άνεκτιμήτων θησαυρών της 'Ηπείρου και την προβολή αυτών στα μάτια όσων άγνωσούν ή ξεχνούν τη μεγάλη της ιστορία...»

Ο Δημοσιογράφος κ. Στέφ. Πάνος Λιππιώτης (Αθήναι).

«...Συγχαρητήρια για το έπαξίως κτηθέν 'Ακαδημαϊκόν γέρας της «'Ηπειρ. 'Εστίας»...»

Ο κ. Νικ. Κ. Τσάκας, Ξενοδοχείον «Λονδίνον» (Αθήναι).

«...'Η βράβευσις του άρίστου και μοναδικού εις την 'Ελλάδα περιοδικού σας παρά της 'Ακαδημίας 'Αθηνών, έχαραποίησε πάντας τους έκτιμώντας την αξίαν του και τους μόχθους ύμών τε και των έκλεκτών συνεργατών σας...»

Ο στρατιώτης κ. Εύθ. Παπανικολάου (Β.Σ.Τ. 902)

«...Το βραβείο, που άπένειμε η 'Ακαδημία 'Αθηνών, το μόνο και μεγαλύτερο πνευματικό ίδρυμα στην 'Ελλάδα, στο θαυμάσιο περιοδικό σας, είναι η αναγνώριση και η επιβράβευση των, πραγματικά, υπερανθρώπων προσπαθειών σας. Τα Γιάννινα και γενικότερα η 'Ηπειρος έξακολουθούν να κρατούν τα σκήπτρα της πνευματικής έπαρχίας όπως πρώτα...».

Ο Δημοδιδάσκαλος Νίκος Κοσμάς (Λαγκαδάς).

«...Περιμένα μια τέτοια δικαίωση του μόχθου ή καλύτερα της θυσίας σας, για να είμαστε μέσα στα πράγματα. 'Η 'Ακαδημία έδειξε πως στέκει στο ύψος της άποστολής της, σαν ανώτατο πνευματικό ίδρυμα. Τώρα είναι η σειρά των 'Ηπειρωτών να συνδράμουν την προσπάθειάν σας: οι διανοοίμενοι πνευματικά, οι άλλοι, οι Κοινότητες, τα Σχολεία, τα Σωματεία κλπ. υλικά. Έτσι θα έξασφαλιστή η επιβίωση της ώραιότερας πνευματικής προσπάθειάς της 'Ηπείρου μας...».

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυτσᾶς

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐλάμβανον τὴν μὲν ὄψωσιν ὅλοι οἱ περίοικοι τῆς ὑπαίθρου καὶ πέραν τῶν ὄριων, ἐρχόμενοι εἰς συνεχῆ ἐπαφὴν ἕνεκα τοῦ ἀκμάζοντος ἐμπορίου. Οἱ Ἰωαννῖται εἰς ἄκρον δραστήριοι πρὸς τοῦτο διέπλευσαν τὸν Ἀδρίαν καὶ ἠ Πάργα ἐκυριάρχει διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντου. Συνῆψαν οὕτω σχέσεις πρῶτον πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἔπειτα πρὸς τοὺς Γενουηνοὺς καὶ τοὺς Λιβυνοὺς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου πρὸς ἄλλας πόλεις. Ἐν Βενετίᾳ βλέπομεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος πολλοὺς Ἰωαννίτας ἐγκατεστημένους, ὅπου ἴδρυσαν καὶ τὰ περίφημα τυπογραφεῖα. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ ἀληθείᾳ, ὡς τὸ πάλαι ἐν Ἀθήναις, συνητήθη ὁ Κερδῶς μετὸν Λόγιον Ἑρμῆν. Καὶ ἐνῶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου κατέστη τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ δὴ τοῦ διαμετακομιστικοῦ διὰ τὴν κάτω Ἀλβανίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγοντο βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ εἰσήγοντο ἀπ' εὐθείας διὰ τῶν Ἀγίων Σαράντα καὶ τῆς Ἡγουμενίτης, συγδεομένων τῶν λιμένων τούτων ἀμέσως μετὰ τὰς χώρας ταύτας. Πολλοὶ ὁμῶς ἐπρωτίμων ἕνεκα τῆς ληστείας, ἣτις ὠργιάζε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων καὶ οὐκ ὀλίγοι ἐπολιτογραφοῦντο ἐνταῦθα, καὶ ἄλλοι ἔπεμπον τὰ τέκνα των πρὸς μὲν ὄψωσιν, καὶ οὕτως ἐπυκνώθη ὁ πληθυσμὸς καὶ ηὔξηθησαν τὰ εἰσοδήματα τῆς πόλεως. Οἱ ἐνταῦθα παραμένοντες κλάδοι τῶν ἀποδημοσῶν γενεῶν ἐπεκτείνουσι τὸ ἐμπόριον περαιτέρω, πλὴν τῆς Ἰταλίας, ἐντὸς τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας ἔτι δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Γαλλίας. Ἡ Τεργέστη ἦτο ἡπειρωτικὴ ἀποικία (1). Ἐκείθεν οἱ Μοσχοπολίται, οἵτινες ἐπροχώρησαν εἰς Βουδαπέστην καὶ Βιέννην καὶ πέραν αὐτῆς, συνεσώρευον τὸν χρυσὸν πρὸς συντήρησιν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Ὅπως δὲ ἐνταῦθα παραπλευρῶς ἐλειτούργει τὸ «Ὀρφανο-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου.

1. Βλ. Alex. Reg, Die griechischen Kaufleute in Wien (Ἀπόσπ. ἐκ τῆς N. Fr. Presse τοῦ Christ Reisér) καὶ γενικῶς F. Beaujour Tableau du commerce de la Grece 1787—1797. Paris, τόμ. I—II, 1800. Αἱ ἐδοὶ αὐταὶ ἄς διήνοιξαν οἱ Ἰωαννῖται, ὑπῆρξαν θεοῦ δῶρον διὰ τοῦς Βαλκανίους· ἐκαλλιέργησαν οὕτω τὰς σχέσεις αὐτῶν· καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν χρήσιμοι. (βλ. Ἡπειρ. Ἔστια Β', σ. 350) Κ. Μέρτζιου. Ἰωάννινα—Βενετία, Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία τῶν ἐτῶν 1723—1730. (Ἡπειρ. Χρον. ΙΑ' 1936, σ. 257—284).

διοικητήριον», ούτω και ἐν Ἰωαννίνοις πορὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια πλεῖστα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα (2). Ὁ κ. Κ. Σκευδέρης ἐν τῇ «Ἱστορία τῆς... Μοσχοπόλεως» Ἀθήναι, ἐκδ. 6', 1928, σ. 39 γράφει περὶ τῶν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ «Μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς πόλεως οἱ Μοσχοπολίται ἐγκατεστάθησαν ἐν Μοναστηρίῳ, Πεφλεκῆ, Βελεσσοῖς, Ἀχρίδι, Βελιγραδίῳ, Πολωνίᾳ, Βιέννῃ, Βουδιπέστη καὶ ἀλλαγῶν ἐπιδοθέντες εἰς τὸ ἐμπόριον, διακρινόμενοι διὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦ χαρακτήρος των. Ἡ Βιέννη ἐφιλοξένησε τοὺς πλείστους, ἀφοῦ αὕτη καὶ προηγουμένως ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς, διότι ἀντήλλασον τὰ προϊόντα τῆς πατρίδος των μετὰ τῆς Αὐστρίας. Τὸ ἐμπόριον μετῴθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας Σίνα, Σίμων». Κατὰ τὸν διδάσκαλον Χαρίτων Μαργαρίτην συγχρόνῳ Κοσμητῆ Θεσπρωτῆ ἐπισκεψάμενον τὴν Μοσχόπολιν «αὕτη ἦτο ἐμπορικωτάτη πόλις· ἀπὸ διάφορα μέρη ἐπύγαιναν καὶ ἐπρομηθεύοντο τὰ ἐμπορεύματα των· ἀπὸ τὸ Δέλβινον καὶ Δρόβιαινην ἐπύγαιναν δύο καὶ τρεῖς φορές τὸν χρόνον καὶ ἐψώνιζον διάφορα τοπικὰ πράγματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ φλοκάτες, τὰς λεγομένας «μοσχοπολιάνικες» καὶ διὰ τὰς ὁποίας.. εἰς τοὺς γάμους ἐρωτοῦν τὴν νύμφην:

Τι καλάφερές τῶν πενθερικῶν σου;

Ἐφερα ρουτί (ὀποκάμισο) μὲ μόνχο καὶ τσεμπέρι μὲ μετάξι.

Ἐφερα καὶ τοῦ γαμπροῦ μοσχοπολιάνικη φλοκάτα» (αὐτ. σ. 54) (3).

Οἱ Μεσοβίτες ἀπὸ τοῦ 1754 ἱδρύνουν σπουδαίους ἐμπορικοὺς οἴκους εἰς Λιθόρνο, Σέρρας, Βιέννην, Κωνσταντινούπολιν, Ὀξυδρόν, Ἀλεξάνδρειαν, Μόσχαν, Βενετίαν Θεσσαλονίκην, Νεάπολιν, Τερζέστην, Ρώμην κλπ. Ἀπέπτυξαν σχέσεις ἐμπορικὰς μὲ τὰ ἐμπορικώτερα κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀφρικῆς καὶ ἔγιναν σιγὰ σιγὰ σπου-

2. Σπ. Λάμπρου, Σελίδες ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων (ἀνάτ. ἐκ τοῦ Ν. Ἑλληνομνημονοῦ) Ἀθήναι 1928, σ. 22—23. Περὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ Κουτσοβλάχων καὶ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πρὸς τὰς εὐρωπ. πόλεις σχέσεων ἔχομεν πολλὰς πραγματείας δημοσιευθεῖσας ἰδίως παρ' ἐκρουμανισθέντων ἐλλήνων. Οὗτοι κατὰ τὰς πεπλανημένας τῶν Ρουμάνων θεωρίας ἀποκαλοῦσι τοὺς Κουτσοβλάχους ἐν γένει Ρουμάνους ὡς ὁ Βαλέριος Παπαχατζής γράφας τὸ ἐξῆς ἀξιόλογον ἔργον: Les Roumains de l' Albanie et le commerce vénétien au XVIIe et XVIIIe siècle par Valère Parahizgi (ἐν Mélanges de l'école roumaine en France 1931, σ. 29—124. Ἐπειτα παρὰ τοῦ μακ. Χρ. Σούλη παρακληθεὶς ἐδημοσίωσεν εἰς τὸν I' τόμον τῶν ἱστ. Χρονικῶν 1935, σ. 270—288 περίληψιν τούτου (βλ. καὶ θ', 1931, σ. 254—5).

3 Ὁ Ὀϊώσηπος ἐν τῇ «Ἀπολογία» εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἀναφέρει Μοσχοπολίτας ἐγκατεστημένους ἐν Αὐστρουγγαρία σ. V, 2 καὶ VIII—IX. Τοιοῦτους ἀνέγραψε καὶ ὁ Λάμπρος ἐν Ν. Ἑλλήν. τομ. II', 279 ἐ. Περὶ Σίνα 298 ἐ. καὶ ἐπιτύμβια Μοσχοπολιτῶν καὶ Καστοριανῶν ἐν Πάστῃ σ. 462 ἐ. καὶ IB', σ. 54, 66, 69. «Ὅλοι οὗτοι ἦσαν ἐμπορευόμενοι καὶ εἶχον στολίσει τὴν Κοινότητα των μὲ ἐλλήν. σχολεῖον καὶ λαμπρὸν ναόν. Περὶ πάντων τούτων ὁ βουλόμενος νὰ μάθῃ πλεονα ἄς ἴδῃ τὸ βιβλίον μου: «Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα Ἀκαδήμεια αὐτῆς» κτλ. Ἀθήναι 1935 ἀπ' ἀρχῆς ἕως σ. 61 Περὶ τῆς διασπορᾶς, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος καὶ δὴ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ ἐπιστήμης σ. 73—82. Περὶ τῶν σπουδαιωτέρων πόλεων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πορτογαλίας καὶ τῶν ἄλλων φιλανθρ. καταστημάτων καὶ σχολείων σ. 131—164. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐκτάκτων ἀρετῶν καὶ τῆς φιλομουσίας τῶν Μοσχοπολιτῶν, τῆς πρὸς τὸ ἐμπόριον ἐκτάκτου ἰδιοφυΐας δι' ἧς ὑπερέβηλον καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰσραηλίτας ὁ «Μοσχοπολιτῶν Ἐπαινος» συνταχθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνη τινὸς Λατινιστῆ περὶ τὸ τέλος τοῦ IH' αἰῶνος καὶ ὃν ἀπεδώκαμεν χάριν τῶν πολλῶν ἐν ἑλληνιστῇ γλώσσῃ ἐν σ. 61—64. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνετυπώθη συμπεπληρωμένον ἐκ τῆς «θεολογίας».

δαίοι μεγάλεμποροι» (1). Δυστυχῶς περὶ τῆς δράσεως καὶ ἰκανότητος τῶν Ἑπειρωτῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, ὅπερ παρέσχε τὴν πρώτην ὠθησιν πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἔχομεν μέχρι τοῦδε τὴν ἀρμόζουσαν μονογραφίαν. Δὲν ἦσαν οἱ Ἑπειρῶται χρυσοκάνθαροι, εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα πολὺ διάφορον τῶν φιλοπλούτων τοῦ αἰῶνος μας. Τὸ πνεῦμα τούτο εἶναι ὄντως ἀληθινόν, δταν ἐγκείται εἰς τὴν ἐπίμονον καὶ σταθερὰν ἐφαρμογὴν κάθε ἀποφάσεως ληφθείσης ἔπειτα ἀπὸ ἀνωτέρου εἶδους διανοητικῆν ἐργασίαν. Δὲν ἐμοιάζει μὲ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῶν ταπεινῶν ὑπολογισμῶν, οἵτινες ἀφαιροῦν πᾶσαν ὠραιότητα καὶ ἀξίαν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ μεταβάλλουν τὸν ἄνθρωπον εἰς χρυσοθήραν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τυχοδιώκτην τοῦ χειρίστου εἶδους. Οἱ πλουτίζοντες τότε Ἑπειρῶται, ὡς ἦσαν οἱ Ζωσιμάδαι, Καπλάναι καὶ Τσοῖτσαι, δὲν ἐποίουν σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν τοῦ χρήματος· καὶ ἀφοῦ ἐπλήρουν τὰ ταμεία των νὰ ἐπαναπαύωνται τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ τὰς ἄλλας ἡδονικὰς ἀπολαύσεις εἰς ὑπερβολὴν ἐπιδιώκοντες, ἀλλ' ὑπελάμβανον τὸν πλοῦτον μέσον διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῶν εὐγενεσιτέρων σκοπῶν, τῆς παιδείας καὶ φιλανθρωπίας, συνδυάζοντες ἐν ἀγαστῇ ἁρμοσίᾳ μετὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, δι' ὧν αὐξάνει ὁ πλοῦτος. Οὗτοι δὲν ὑπῆρχον δι' ἑαυτοὺς μόνον πλούσιοι, ἀλλὰ παρείχον καὶ εἰς ἄλλους τὰ μέσα νὰ πλουτῶσιν, ἀποφεύγοντες ὡς πρὸς τὴν τοῦ πλούτου χρῆσιν τὰ δύο ἄκρα τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἐγκολπωσάμενοι τὸ μέσον, τὴν ἐλευθεριότητα κατ' Ἀριστοτέλην. Καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας τούτων ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτῶν καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι γνωρίζουσι πάντες· ἀγνοοῦσιν δὲ μὲν τὰς ἐν τῇ ξένη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκικῇ ἐτι ἐπικρατεία, δι' ὧν πολυῦμνητον ἐκτήσαντο ὄνομα καὶ μνήμην ἀληστοῦ ἐκτήσαντο, καὶ δι' ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν ἦσαν ψωμάδες καὶ σιμιτζῆδες, μπακάλιδες καὶ γανωτζῆδες, ὡς ἐπεκράτησε κακῶς νὰ ἀποκαλῶνται παρὰ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοιοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας καὶ δορυφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸς ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀγράμματος μπακάλης ἢ φούρναρης ἐσχημάτιζε περὶ ἑαυτὸν κύκλον θιαμίστων, διότι μετὰ τῆς σωματικῆς τροφῆς μετέδιδε ἀνεπαισθητῶς καὶ τὴν πνευματικὴν· ἐντεῦθεν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἑπειρῳ τε καὶ Ἀλβανίᾳ «ψωμί» νὰ σημαίνει καὶ θέσιν μικρὰν ἢ μεγάλην. Ὁ ἄρτος ὑπῆρξεν ἡ μεγα' ὑτέρα κα ἀκτησις τοῦ πωλτισμοῦ. Οἱ Πε' ασγοὶ πρῶτοι εἰτήγηγον τὸν σίτινον ἄρτον καὶ τὴν ἔψησιν καὶ ἐφήρμοσαν τὸ πῦρ τοῦ Προμηθεῶς, ὅπερ μετήνεγκον ἐκ τοῦ Καυκάσου, εἰς παρασκευὴν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων (2), τὸ πῦρ τὸ ὑλικόν, ἔπειτα ἐπενόησαν καὶ τὸ πῦρ τὸ πνευματικόν εἰς τὸ ἀρχαιότατον καὶ «σεβασμιώτατον» μανιεῖο τῆς Δωδώνης, ἐν ᾧ χρόνῳ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων ἦσαν βαλανηφά-

1. Δημ. Ζῶτος. Ἡ ξενητεία τῶν Ἑπειρωτῶν, ἐκδ. Β', Ἀθῆναι 1936, σ. 17 καὶ 18 ὅπου ὁμιλεῖ ὁ φιλόπατρις ἄνθρωπος καὶ περὶ τῆς Βλγίας καὶ ἄλλων ξένων χωρῶν, αἵτινες «ὄχι μόνον πηγὴ πλούτου καὶ θησαυροῦ ἦταν διὰ τὴν Ἑπειρ. πατρίδα μας, ἀλλὰ καὶ πηγὴ πολιτισμοῦ». Ἐπιθ. καὶ Κ. Φιλτάιτς, Οἱ πλανόδιοι Ἑπειρῶται τεχνῖται καὶ ἡ ἔθνικὴ μας ὑπόθεσις, Ἀθῆναι 1928, ὅστις γράφει (σ. 27). ὅτι τεχνῖται ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τῆς Φιλ. ἐταιρείας Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ (γούναρης) ὅπως καὶ ὁ Ζῶης Καπλάνης καὶ οἱ Τσοῖτσαι.

2. Εἶναι περιεργον, ὅτι καθὼς ὁ Προμηθεὺς εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργεσίας προσεπεταλώθη ἐπὶ τοῦ Καυκάσου καὶ γῦπερ κατέτρωγον τὰ σπλάχνα του τὴν ἡμέραν. ὅπερ τὴν νύκτα πάλιν ἠῤῥανον, οὕτω καὶ οἱ Ἑπειρῶται κατεδικάσθησαν εἰς ἀειφυγίαν πλανόδιοι καὶ ἀπολαμβάνουσιν ἄλλοι ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ των καὶ τὰς θέσεις...

γαι, ὡς γράφει ὁ Θουκυδίδης. Ὁ ὕλικός ἄρτος ἐγένετο καὶ πνευματικὴ τροφή, ὁ «ἄρτος τῆς ζωῆς», ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καλεῖται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἐδίδαξε τὴν θείαν ἐν τῷ κόσμῳ σοφίαν (1).

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας, ὅταν ἐπληθύνθησαν οἱ Ἑπειρῶται, ἔκαμαν καὶ μονίμους ἐγκαταστάσεις ὡς μαρτυροῦσι αἱ ὀνομασίαι τῶν χωρίων, εἰς ἃ ἔδωκαν τὸ ἄνομα τῆς πατρίδος των, ἔθεν μετώκησαν (2) ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14' αἰῶνος ἐμαδικῶς, ἔπειτα ἐπὶ Τουρκοκρατίας σποραδικῶς περισσότεροι εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ μάρτυρες ἀξιόπιστοι τὰ οἰκογενειακὰ τῶν ἐπτανήσιων ἐνόματα. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ τὰ τῆς ὑπαίθρου «συνοικέσια». Τὰ χωρία ταῦτα, εἰς ἅπερ ἐκ διαφόρων χωρίων συνεκεντρώθησαν οἱ Πανηπειρῶται, φέρουσι μὲν καὶ ἄλλα ἐνόματα—ἐνίοτε δὲ εἶναι πλείονα τοῦ ἐνὸς καλύπτοντα ἐλόκληρον περιφέρειαν—ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ λέγονται Ἀρβανιτοχώρια, καὶ ἐν τῇ λογικῇ γλώσσῃ Ἀλβανοχώρια, εἰς διάφορα τῆς Τουρκίας μέρη καὶ πέραν τῶν ὄριων αὐτῆς. Θὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότερα κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν:

1. Ἀρβανιτοχώριον τοῦ Ἀστακηγεῦ κέλπου, ἔπου καὶ μονὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (3).

2. Ἀρβανιτοχώριον τῆς ἐπαρχίας Δέρκιων, ἔθεν κατήγετο ὁ κατὰ τὰξίτη 1841 ἀρχιερατεύσας καὶ μεγάλως δράσας ἐν Ἄρτῃ Ἀβέρκιος, ἀπλοῦς καὶ ἀγράμματος, ἀλλ' εὐλαβῆς καὶ φιλόμουσος (4). Εἶναι τὸ γνωστὸν εἰς τὸν Βέσπορον Ἀργαοῦτ—κιεῖ, ἔχον κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περὶ τὰς 150 οἰκογενεῖας καὶ ναὸν τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου. Ἐντεῦθεν κατήγετο ὁ μακ. Σάρδεων Γερμανὸς ἐσχάτως ἀποθανὼν ὡς συνοδικὸς ἐν ΚΠόλει, ὁ τὰ μάλιστα ἐργασθεὶς διὰ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀλβαν. ἐκκλησίας καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ Βουλγ. σχίσματος. Ὁ Ἀρβαντινὸς (Χρονογρ. τόμ. Α', σ. 250) γράφει ταῦτα: «Κατὰ τὸ 1754 ἢ τότε κωμόπολις τῶν Κουρέντων Βαενίτη ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ ἄρματωλοῦ Λάμαρης, τοῦ Χονδρομάρα καὶ ἔκτοτε ἠρημώθη. Λέγεται, ὅτι ταύτης ἀποικία ὑπῆρξε τὸ Ἀρβανιτοχώριον, παραχωρηθὲν ὑπὸ τῆς Ἰψηλῆς Πύλης εἰς τοὺς παραπονηθέντας πρόσφυγας τῆς κωμοπόλεως».

Ἀρβανιτοχώριον Βουλγαρίας (ἑλ. Ἀρβανιτοχώριον Τυρνάβου).

1. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπιούσιος ἑλ. Κόντου, Φιλολ. παρατηρήσεις ἐν Ἀθηνῶν. τομ. 7', σ. 331. Βλ. σπουδαίαν περὶ τούτου πραγματείαν ἐν τῇ Τεργεστιαῖ «Νέξ ἡμέρα» (1887, ἐτ. 11', ἀριθ. 613—644) δημοσιευθεῖσαν ἐξ ἧς καταφαίνεται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐρμηνευταὶ ἦσαν διηρημένοι καὶ ὡς ἄρτον ἐπιούσιον οἱ μὲν δέχονται τὸν σωματικόν, οἱ δὲ τὸν ἐπουράνιον.

2. Τοῦτω ἐξετάζω εἰς τὸ ἀνέκδοτον τοπωνυμικόν μου, ὅπου ἀποδεικνύω, ὅτι πολλοὶ ἐξετοπίσθησαν βίβη ὑπὸ τοῦ τυράννου, ὡς οἱ προγονοὶ μου ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Σουλίου Κουρλία καὶ τοῦ ἐπωνύμου χωρίου διωχθέντες κατὰ τὴν πρώτην τῶν Σουλιωτῶν ἐπαναστάσιν μετώκησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κοροτσᾶς παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Δεβόλεως, ὅπου νῦν τὸ τουρκ. χωρίον τῆς Ἀλβανίαν Κουρλία ἐπαναστατήσαντες δὲ τῷ 1820 μετὰ τὸν πόλεμον ἔκτισαν τὴν Ζήτσειταν εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ Μωράβα, ἐγγυὲς τοῦ Σουλίου. Σημειωτέον, ὅτι ἡ διασπορὰ τοῦ Σουλίου ἦτο ἀφάντιστος, μέχρι νῦν ἔχω σημειώσει δύο δεκάδας χωρίων φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο.

3. Μαν. Γεδεῶν, Μνῆμα τῶν πρὸ ἐμοῦ, Ἀθῆναι 1934, σ. 110.

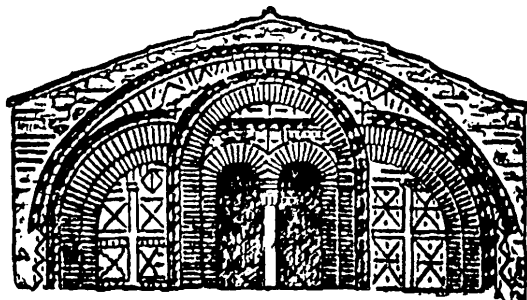
4. Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτε ἀρχίας καὶ ἐγκρίτου Ἑπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρης πόλεως Πρεβέζης συλλεχθὲν καὶ συνταχθὲν παρὰ τοῦ μητρ. Ἄρτης Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, Ἀθῆναι 1884, σ. 125. Οὗτος γράφει Ἀλβανοχώριον.

3—4 Ἄρβανιτοχώριον Κάσου (Ἄνδρου κλπ. νήσων). Οἱ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου συγγράψαντες Τρύφων Εὐαγγελίδης καὶ Μ. Μιχαηλίδης—Νουάρος (Ἀθήναι 1936, σ. 14) ἀποφαίνονται: «ἀπέκησαν εἰς τὴν νῆσον Ἄλβανοι Ἕλληνας καὶ ἔκτισαν τὸ Ἄρβανιτοχώριον». Αἱ νῆσοι αὗται ἐρημωθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πειρατῶν «ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν ξένους κατοίκους καὶ μάλιστα Ἄλβανούς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1418» (σ. 26—27). Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον βλέπω νὰ ἀνάγεται ἡ ἀνάδοδος τῶν Ἄλβανῶν εἰς τὸν ΙΓ' αἰῶνα: «Οὕτως ὁ δυνάστης τῆς νήσου Ἰου Μάρκος Κρίσπος ἐκάλεσεν ἐκ Πελοποννήσου Ἄλβανούς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος ἀποικισάντων» (1). Πολλοὺς ἐποίκους Ἄλβανούς ἐδέξατο καὶ ἡ Ἄνδρος καὶ δὴ εἰς τὸ βόρειον μέρος κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δουκὸς τῆς νήσου Ἄνδρέου Ζάνου (1427—1437) καὶ ἔκτοτε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀνδρίων Ἀρβανιτιὰ ἢ Ἀρβανιτοχώρια (Γαύρειον Ἄρνα ἢ Ἀρνᾶ) (2). Καὶ παραπέμπω εἰς τὴν κυρίαν πηγὴν, τὴν «Ἄνδρον», τοῦ μακ. Δ. Πασχάλη, τόμ. Β', Ἀθήναι 1927, κεφ. ΚΒ'. Οἱ Ἄλβανοι ἐν Ἄνδρῳ σ. 149—162. Οὗτος προσθέτει καὶ τοὺς Ἄλβανούς τῆς Βουρκωτῆς 156.

(Συνεχίζεται)

1. Ἀβτ. σ. 27. Βλ. F.W. Hasluck. Albanian settlements in the Aegean Islands ἐν τῇ Annual of the British school at Athens, τόμ. ΧV, σ. 222 ἑ.

2. Βλ. Φερδινάνδον Γρηγορόβιον, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν (μετάφρ. Σπ. Δάμπρου, Βιβλ. Μαρσαοῦ, τόμ. Β', σ. 204 ἑ. ἐφεξῆς ὁ Εὐαγγελίδης παρενδύει τὴν διασπορὰν τῶν Ἄλβανῶν εἰς τὰς νήσους Αἴγινα, Σαλαμίνα, Πόρον, Ἰθράν καὶ Σπέτσας, Κύθον, Σκόπελον, Ψαρά, Σάμον, (Ἄρβανοι καλούμενοι: A description of the present state of Samos. London 1648, σ. 6—9) ὧν σώζονται τὰ χωρία Δέκα καὶ Ἀρβανίτες Ἄνω καὶ κάτω Ἀρβανίτες, Ἀστυπάλαιαν, Κύπρον, Προικόννησον κλπ. σ. 28—81. Ἀλλὰ περὶ τῶν νήσων βλ. Δ. Πασχάλην, Ἄλβανοι εἰς τὰς Κυκλάδας 1984.

ΝΙΚΟΥ Β. ΚΟΣΜΑ

ΑΙ ΔΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Μεταξὺ Ἠλείου καὶ Θεσσαλίας ὑψώ-
νεται ἡ κακοτράχαλη Πίνδος. Δοξασμένο
βουνό. Ἀπὸ δῶ ξεκίνησαν οἱ Ἀρματωλοὶ
καὶ Κλέφτες στὸ μεγάλο σηκωμὸ τοῦ Γέ-
νους. Ἐδῶ στήν Πίνδο ἔγραψε καὶ ἡ νεώ-
τερη Ἑλλάδα τὸ ἔπος τοῦ 1940. Κακοτρά-
χαλη ἡ Πίνδος. Ἄγρια τὰ φεράγγια της.
Ἀπότομες οἱ πλαγιές της, σὰν νὰ τίς ἔκο-
ψες μὲ τὸ μαχαίρι. Γυμνοὶ οἱ βράχοι της.
Κι' ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε
ὅτι ἡ Πίνδος ἦταν ἀδιάβατη στὰ ἀρχαῖα
χρόνια καὶ ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία δὲν
εἶχαν καμμιά ἐπικοινωνία. Τὸ ὅτι ἐπικοι-
νωνοῦσαν οἱ δύο λαοὶ—Ἠπειρωτὲς πῆγαι-
ναν στὴ Θεσσαλία καὶ Θεσσαλοὶ στήν Ἠ-
πειρο—μᾶς τὸ ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοί, Ἡ-
ρόδοτος, Στράβων, Πλίνιος, Ὅμηρος, Σέ-
φανος Βυζάντιος κ. ἄ. Ἀπὸ τοὺς νεωτέ-
ρους ὁ Ἄλ. Πάλλης (1), ὁ σοφὸς καθηγη-
τῆς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ Ἠπειρωτολόγος
κ. Δ.Ε. Εὐαγγελίδης (2), ὁ Ἄγγλος καθη-
γητῆς κ. Ν. Hammond (3), ὁ ἐπιμελητῆς τῶν
κλασσικῶν ἀρχαιοτήτων Ἠλείου κ. Σωτ.
Ι. Δάκαρης (4) κ.ἄ. Ἀρνήθηκε τὰς διόδους
τῆς Πίνδος καὶ τὴν ἐπικοινωνία τῶν δύο
λαῶν ὁ σεβαστὸς μου καθηγητῆς καὶ τῶρα

Γυμνασιαρχῆς κ. Κ.Δ. Στεργιόπουλος (5).

Μὲ τὴ μελέτη μου αὐτὴ θὰ παρουσιά-
σω καὶ γῶ ὡρ σμένα στοιχεῖα ποὺ ἀποδ-
κρύβουν τὴν ὑπαρξὴ τῶν διόδων τῆς Πί-
νδος καὶ τὴν ἐπικοινωνία Ἠπειρωτῶν καὶ
Θεσσαλῶν.

Ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν, Ἠπει-
ρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, γινόταν διὰ τῶν
διόδων τῆς Πίνδος. Πῶς γινόταν; Αὐτὸ θὰ
τὸ ἀποδείξουμε μελετώντας τίς σημερινὲς
διαβάσεις καὶ τὴ σημερινὴ ἐπικοινωνία.

Τὸ ἔδαφος τῶν διόδων, ὅπως διεπίστω-
σα αὐτοπροσώπως, εἶναι βατὸ καὶ σὲ ὡρι-
σμένα μέρη κατάλληλο γὰ στρατοπέδευσι-
καὶ ἀνάπαυση. Ἔχει μικρὰ ὄροπέδια μ-
τροπῆ καὶ ἀφθονα νερὰ γιὰ τὰ ζῶα. Στὰ
ὄροπέδια αὐτὰ ἐγκαθίστουν οἱ κτηνοτρόφοι
τὸ καλοκαίρι τίς σιάνες.

Αἱ κυριώτεροι διόδοι τῆς Πίνδος εἶναι
1) Ἡ δίοδος τοῦ Μετσόβου, 2) Ἡ δίοδος
τοῦ Συρράκου, 3) Ἡ δίοδος τοῦ Μάρου-Κο-
λαρρυτῶν 4) Ἡ δίοδος τῶν Κριθαρῶν—Με-
τσουκίου, 5) Ἡ δίοδος τοῦ Αὐτιοῦ—Με-
λιτσουργῶν καὶ 6) Ἡ δίοδος τοῦ Βουλγαρελίου.

Μὲ τὴ δίοδο τοῦ Μετσόβου ἀσχολήθη-
λεπτομερῶς ὁ κ. Δ.Ε. Εὐαγγελίδης (6) καὶ
ὁ κ. Ν. Hammond (7) Ἐμεῖς θ' ἀσχολήθη-
με μὲ τὰς ὑπολοίπους

Τὰς διόδους τῆς Πίνδος ποὺ ἐπιβάλλοι
οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ φύση χρησιμ-
ποιοῦν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια οἱ Ἠπειρω-
τὲς καὶ οἱ Θεσσαλοί.

Οἱ Ἠπειρωτὲς σήμερα δρασκελίζο-

1. Ἄλ. Πάλλης: «Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας
χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς Ἠλείου», Παν-
δῶρα, τόμ. θ 1858.

2. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης: «Ἀπὸ τὴν
πιὸ παλιὰ ἱστορία τῆς Ἠλείου. Ἠπειρος καὶ
Θεσσαλία», μελέτη, περ. «Ἠπειρωτικὴ Ζωή»,
χρόνος Α' σελ. 15.

3. Ν. Η α m m o n d: Epirus and the Do-
rian invasion στὸ Annual of the British Scho-
lars at Athens, τόμ. XXXII, 1933, σελ. 133.

4. Σωτηροῦ Ι. Δάκαρης: Ἡ Ἐθνι-
κότης τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν, μελέτη, Ἰω-
άννινα 1954. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν Ι' τόμο τοῦ
περ. «Ἠπειρωτικὴ Ἔστis»).

5. Κ. Δ. Στεργιόπουλος: «Αἱ δι-
όδοι τῆς Πίνδος κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρο-
νούς», στὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἄμαντον», 1944
σελ. 287.

6. Ὅπου καὶ πιὸ πάνω.

7. Ὅπου καὶ πιὸ πάνω.

τὴν Πίνδο μὲ τὰ κοπάδια τοὺς τὸ Φθινόπωρο ποὺ τὰ κατεβάζουν σὸ Θεσσαλικὸ κάμφο γιὰ νὰ τὰ ξεχειμάσουν. Καὶ τὴν Ἄνοιξη ποὺ τὰ ἀνεβάζουν γιὰ νὰ τὰ ξεκαλοκαίρουν. Ἐπίσης δρασκελίζουν τὴν Πίνδο μὲ τὰ κοπάδια τοὺς καὶ οἱ Θεσσαλοί.

Τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑπειῶτες ἐπιδίδονταν στὴν κτηνοτροφία, ὅπως καὶ σήμερα δὲν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανέναν. Τὴν ἐπίδοσίν των αὐτὴ μᾶς τὴν ἀναφέρει ὁ Πίνδαρος (Νεμ. Δ, 84). «Βουβόται πρῶνες ἔξοχοι=ψηλὰ βουνὰ ποὺ βόσκουν βόδια», λέει γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά. Καὶ ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ (De bello civili III 4), ποὺ ἐξαιρεῖ τὸν εἰς ποιμνία πλοῦτον τῆς Ἑπείρου.

«Κτηνοτροφικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον φυλά—λέει ὁ κ. Σωτ. Ι. Δάκαρης (9)—οἱ πρῶτοι κάτοικοί τῆς (τῆς Ἑπείρου) παρέμειναν κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοὶ σ' ὅλη τὴν ἀρχαία περίοδο. Πλάνητες κτηνοτρόφοι δρασκελίζαν τὴν ἀνοιξη μὲ τὰ κοπάδια τοὺς τὴν Πίνδο καὶ ἀπὸ κεῖ κατέβαιναν ὡς τὴν Ἑπειρο».

1. Οἱ τσοπάνηδες λοιπόν, γιὰ τὴν τέτοιον ἦταν σ' ἀρχαῖα χρόνια οἱ Ἑπειῶτες καὶ οἱ Θεσσαλοί, πρωτοχρησιμοποίησαν τὰς διόδους τῆς Πίνδου, ποὺ ἐπέβαλαν οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἴδια ἡ φύση. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεως τῶν διόδων τῆς Πίνδου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας Ἑπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν.

Καὶ τώρα ἄς δοῦμε τί γίνεται σήμερα πάνω στὴν Πίνδο.

α) Ἡ δίοδος τοῦ Μπάρου. Οἱ κτηνοτρόφοι τῶν Καλαρριτῶν παραχειμάζουν τὸ Θεσσαλικὸ κάμφο. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ τοὺς ἔσπρωξε ν' ἀναζητήσουν διόδο στὴν Πίνδο. Καὶ σὰν τέτοια βρῆκαν τὴν διόδο τοῦ Μπάρου ποὺ προσφέρει ἡ φύση. Αὐτὴ ἀσφαλῶς πρόσφερε καὶ στὰ ἀρχαῖα χρόνια. Ἀφειρητὰ τῆς διόδου εἶναι οἱ Καλαρριτῆς καὶ τέρμα τὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Λεπινίτσα, στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ Μπάρου εἶναι 1.910.

Καλαρριτῆς—Μπάρου (κορυφή) εἶναι 2.30 ὥρες. Μπάρου—Λεπινίτσα 3.30 ὥρες. Ἡ ὅλη διαδρομὴ 6 ὥρες. Ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Καλαρριτῆς καὶ ὕστερα ἀπὸ 20' τῆς

ὥρας φτάνουμε στὸ παρεκκλήσι τῆς Παναγίας. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 30' τῆς ὥρας φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Λειβάδια». Ἡ τοποθεσία αὐτὴ βγάζει ἀφθονο χόρτο, ποὺ τὸ μαζεύουν οἱ Καλαρριτιῶτες γιὰ τὰ ζῶα τοὺς, τὸ χειμῶνα. Στὴ ΒΑ. ἀκρῆ τῶν «Λειβαδιῶν» ὑπάρχει βρύση μὲ πέτρινο κανοῦλι καὶ «κολάνα» γιὰ νὰ ποτίζονται τὰ ζῶα. Ἡ βρύση αὐτὴ λέγεται «Γκούρα—κάϊλου». Κουτσοβλάχικη λέξη ποὺ θὰ πῆ πηγὴ τοῦ ἀλόγου.

Ὑστερα ἀπὸ 10' τῆς ὥρας ἀνάβαση φτάνουμε στὴ βρύση τοῦ «Ἀρλέτου». Ἐδῶ φέτος ἡ Δασικὴ ὑπηρεσία ἔφτιαξε ποτίστρες γιὰ τὰ ζῶα. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 10' ἀνάβαση φτάνουμε στὴν πηγὴ «Γκουτζαμάνη». Ἀπὸ τὴν πηγὴ «Γκουτζαμάνη» καὶ ὕστερα ἀπὸ 40' τῆς ὥρας φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Νικούτσα», ποὺ εἶναι γεμάτη βοσκοτόπια. Ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ὁμώνυμη βρύση μὲ πέτρινο κανοῦλι. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 30' τῆς ὥρας ἀνάβαση φτάνουμε στὸ Μπάρου, στὴν κορυφή.

Ἀφοῦ διαβοῦμε τὸ Μπάρου ἀρχίζουμε πάλι νὰ κατηφορίζουμε. Σὲ 30' τῆς ὥρας κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Ντούβλι». Ἐδῶ ὑπάρχουν πηγὲς ποὺ ἀφρίζουν κατακάθαρα νερά, ποὺ χύνονται στὸν Ἀχελῷο.

15' κάτω ἀπὸ τὸ «Ντούβλι» συναιτοῦμε τοποθεσίαν γεμάτη στάνες. Ἀπὸ δῶ καὶ κάτω ἀρχίζουν δάση μὲ ἔλατα, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατέρχεται ὁ δρόμος. Ἡ διαδρομὴ μέσα στὸ δάσος εἶναι 2 ὥρες. Στὴν ἀρχὴ τοῦ δάσους βρίσκομε τὴν τοποθεσίαν «Νέγκρι» μὲ ἀφθονα νερά. Ἐδῶ ψαρεύονται ἀφθονες καὶ νοστιμότατες πέστρες. Κατηφορίζοντας φτάνουμε στὸ «Μοναστήρι τῆς Λεπινίτσας», καμμένο τώρα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Ἐδῶ τελειώνει καὶ τὸ δάσος. Ἐδῶ εἶναι καὶ «ἡ βρύση τοῦ Μοναστηριοῦ», ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν. Μετὰ ἀπὸ 15' τῆς ὥρας φτάνουμε σ' ἕναν παραπόταμο τοῦ Ἀχελῷου ποὺ μαζεύει τὰ νερά τοῦ Χαλικιοῦ καὶ τῆς Λεπινίτσας. Περνοῦμε τὴ γέφυρα καὶ σὲ 30' φτάνουμε στὸ χωριὸ Λεπινίτσα.

Τὸ Μπάρου τὸν περνοῦν οἱ Καλαρριτιῶτες καὶ τὸ χειμῶνα, τότε ποὺ τὰ χιόνια εἶναι ἀφθονα πάντα στὴν Πίνδο. Μὲ τὴν

β. Ὅπου καὶ πῶς πάνω.

κλάπες⁽⁹⁾ στα πόδια και κοινκουλωμένοι γέρουν στο περήφανο βουνό.

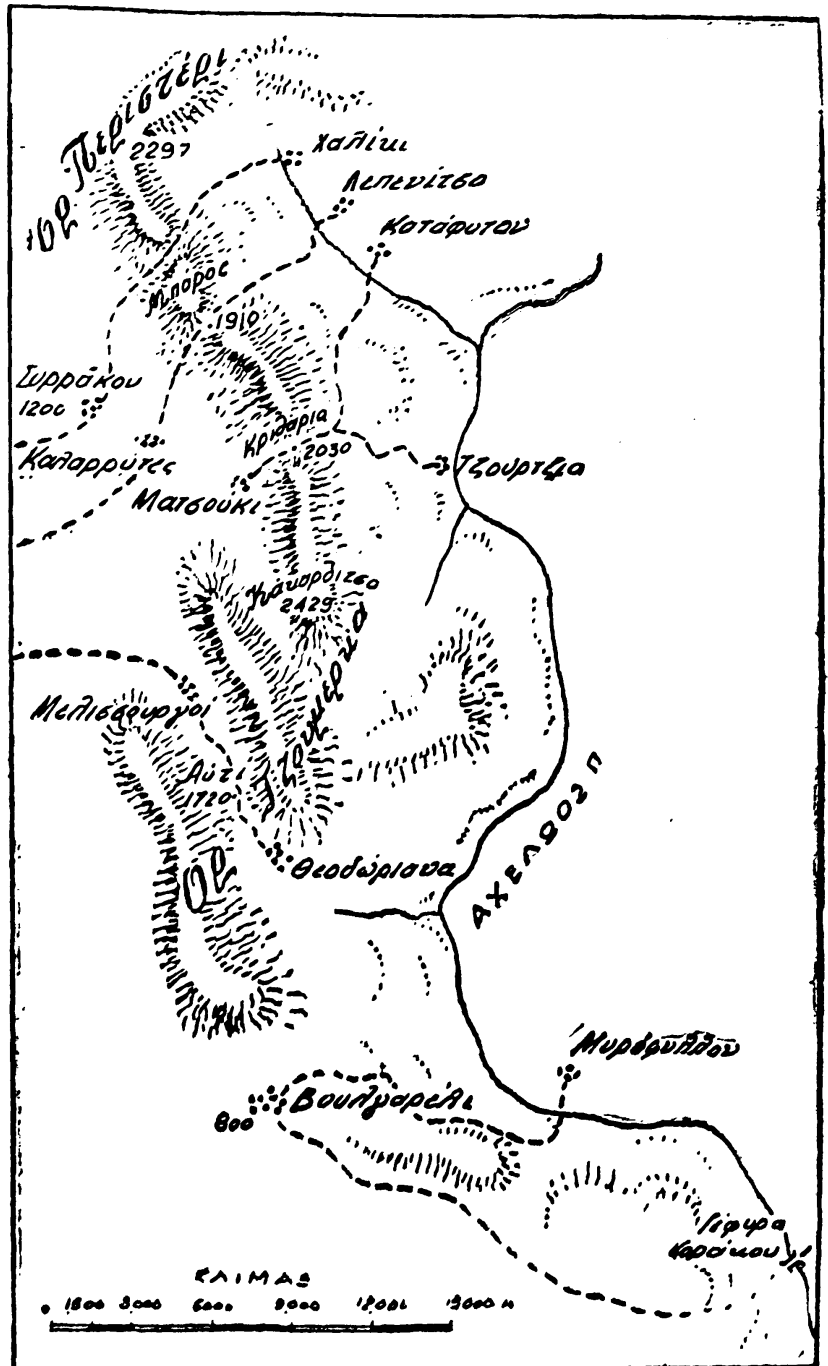
Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1944 δρασκελίσε τὸ Μπάρο καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, πηγαίον-τας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴν Ἡ-πειρο. Τέσσερες ἄνθρωποι ξε-κινήσαμε ἀπὸ τὴ Λεπινίτσα τὸ πρωί. Τὸ χιόνι ἦταν παγωμέ-νο καὶ ἔτσι πατούσαμε μὲ εὐ-κολία. Κατὰ τὸ μεσημέρι ἤμα-σαν στὸ Μπάρο, στὴν κορυφή. Τὸ θέαμα ἀπὸ κεῖ ἐπάνω, ἂν καὶ ὄλα ἀσπροβολουῦσαν καὶ τὸ ξεροβόρι σφύριζε μανιασμέ-να, ἦταν ὑπέροχο. Γιὰ λίγο σταθήκαμε νὰ χαροῦμε. Τὸ ἀπόγευμα εἶχαμε κατεβεῖ στὶς Καλαρρύτες.

Τὴ δίοδο αὐτὴ πού πρωτο-χρησιμοποίησαν οἱ τσοπάνη-δες, αὐτὴ τὴν ἴδια χρησιμο-ποίησαν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ὅταν ἀναπτύχθηκαν οἱ τοπικὲς οἰκιακὲς βιομηχανίες οἱ ἀργυροχόοι καὶ οἱ χρυσο-χόοι τῶν Καλαρρυτῶν⁽¹⁰⁾. Κα-τέβαιναν στὰ χωριά τοῦ Ἀσ-προποτάμου καὶ στ' ἄλλα Θεσ-σαλικὰ γιὰ νὰ πουλήσουν τὰ δαχτυλίδια, τὰ σκουλαρίκια, τὰ μαχαιροπήρουνα, τὰ περι-δέραια, τὶς παλάσκες καὶ τ' ἄλλα ἀσημικά. Ἡ δίοδος τοῦ Μπάρου, ὅπως καὶ ὄλα οἱ δίοδοι τῆς Πίνδου ἔχουν καὶ στρατιωτικὴ σημασία. Τὸ 1821 ὁ Χουρσίτ Πασᾶς πού πολιορ-κοῦσε σιὰ Γιάννινα τὸν ἀπο-στάτη τῆς πύλης, Ἀλῆ πασᾶ, γιὰ νὰ μὴν διακοπῇ ἡ ἐπικοι-νωνία του μὲ τὴ Θεσσαλία ἔ-στειλε στρατεῖματα καὶ κατέ-λαβαν τὸ Συρράκο καὶ τὶς Καλαρρύτες γιὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴ δίοδο τοῦ Μπάρου.

9. Κλάπες, βέργες ἀπὸ ἔλατα λυγισμένες σὰν τόξο, σὲ σχῆμα πετάλου. Τὶς πλέκουν μὲ δερμά-τινα κορδόνια. Πάνω σ' αὐτὲς δένονται τὰ πα-πούτσια καὶ ἔτσι δὲν βουλιάζουν στὸ χιόνι.

10. Χρῆστου Ι. Σοῦλη: Καλαρρύτες, βιβλίο στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

β) Ἡ δίοδος τῶν Κριθα-ριῶν—Ματσουκίου. Οἱ Μα-τσουκιῶτες κτηνοτρόφοι παραχειμάζουν καὶ αὐτοὶ τὰ κοπάδια τους στὸν κάμπο τῆς

Θεσσαλίας. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ τοὺς ἔσπρωξε ν' ἀναζητήσουν δίοδο στὴν Πίνδο. Ἡ φύ-ση τοῖς ἐπέβαλε τὴ δίοδο τῶν Κριθαριῶν. Ἀφειρητρία τῆς δίοδου εἶναι τὸ Ματσούκι καὶ τέρμα τὸ θεσσαλικὸ χωριὸ Τζιούρτζα, στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου. Τὸ ὑψόμετρο τῶν Κριθαριῶν εἶναι 2.080.

Ματσούκι—Κιθαρίον (κορυφή) εἶναι

2.30 ώρες. Κριθάρια—Τζιούρτζια 3 ώρες. Ἡ ἄλλη διαδρομὴ εἶναι 5. 30 ώρες. Κατεβαίνοντας πρὸς τὴ Τζιούρτζια καὶ σιὰ μισὰ τοῦ δρόμου εἶναι ἡ βρύση «Γκρέκου» μὲ πέτρινο κανοῦλι. Ἀπὸ τὴ βρύση καὶ κάτω ἀρχίζουν δάση μὲ ἔλατα.

Στὰ «Κριθάρια», στὴν κορυφή, ἡ δίοδος διακλαδίζεται. Ἐνας δρόμος πάει στὴ Τζιούρτζια, πὸν ἀναφέραμε, καὶ ὁ ἄλλος, ἀφοῦ περάσει τὴν τοποθεσίαν καὶ τὴν πηγὴν «Κούτσουρο» 30' τῆς ὥρας κάτω ἀπὸ τὰ «Κριθάρια», κατεβαίνει στὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Κότορ, τῶρα Κατάφυτο. Ἡ τοποθεσία «Κούτσουρο» εἶναι πλούσια σὲ βοσκοτόπια, ἔδω βόσκουν πολλὰ κοπάδια τῶν Πραμάντων καὶ τοῦ Μαισουκίου. Σιὰ παλιὰ χρόνια ξεκαλοκίριαζαν τὰ βάρδια τους καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτοῦ καὶ τοῦ Προσηλίου.

γ) Ἡ δίοδος τοῦ Αὐτιοῦ—Μελισσοῦρων. Τὴ χρῆσιμοποιοῦν οἱ κτηνοτρόφοι τῶν Μελισσοουργῶν, τῶν Πραμάντων καὶ τῶν Θεοδωριανιτῶν. Ἀφετηρία τῆς δίοδου εἶναι οἱ Μελισσοурγοὶ καὶ τέρμα τὰ Θεοδώριανα, ἡ ἀρχαία Θεοδωρία. Ἡ ἀρχαία Θεοδωρία δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὴν Ἡπειρο, ἀφοῦ εἶναι πιὸ σιμὰ σ' αὐτὴ καὶ ἐπικοινωνοῦσε ἀπὸ τὸ Αὐτὶ καὶ ἀπὸ τὸ Βουλγαρέλι.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σήμερα. Οἱ Θεοδωριανίτες ἐπικοινωνοῦν μὲ τὴν Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα ἀπὸ τοὺς παραπάνω δρόμους.

Τὴ δίοδος τοῦ Αὐτιοῦ τὴν πέρασε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1944. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ Αὐτιοῦ εἶναι 1720.

Μελισσοурγοί—Αὐτὶ (κορυφή) εἶναι 2 ὥρες. Αὐτὶ—Θεοδώριανα 1.30. Ἀπὸ τοὺς Μελισσοουργοὺς ὡς τὴν τοποθεσίαν «Μπαλτινήσι», σιὰ μισὰ τῆς ἀνάβασης βαδίζομε μέσα σὴ δάση ἀπὸ ἔλατα. Στὴν τοποθεσίαν «Μπαλτινήσι» ὡς τὸ Αὐτὶ, (κορυφή) τὸ ἔδαφος εἶναι γυμνόν. Ἀπὸ τὸ Αὐτὶ, κατηφορίζοντες γιὰ τὰ Θεοδώριανα, 30' τῆς ὥρας βαδίζομε σὲ γυμνὸ ἔδαφος. Τὴν ὑπόλοιπο διαδρομὴν τὴν βαδίζομε σὲ καλλιεργημένη ἔκτασι τῶν Θεοδωριανῶν.

Ἀπὸ τὰ Θεοδώριανα ξεκινοῦν δύο δρόμοι. Ἐνας πάει Νεράϊδα (Γρεβενόν)—Μεσοχώρα (Βασιλάστα)—Πόρτα. Καὶ ὁ ἄλλος Βουλγαρέλι.

Ἀπὸ τοὺς Μελισσοουργοὺς ξεκινάει καὶ ἄλλη δίοδος, ἀριστερὰ τῆς δίοδου Αὐτὶ. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἀφοῦ περάσει ἐπὶ 30' τῆς ὥρας μέσα ἀπὸ δάση μὲ ἔλατα ἀνεβαίνει στὴν τοποθεσίαν «Σταυρὸς» ἢ «Ἀνθρωπάκι», στὴν κορυφογραμμὴν τῆς Πίνδου.

Ἀπὸ τὸ «Σταυρὸς» ὁ δρόμος κατεβαίνει στὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Μουτσιάρα, στοὺς πρόποδες καὶ αὐτὸ τῆς Πίνδου.

δ) Ἡ δίοδος τοῦ Βουλγαρέλιου. Ἀπ' αὐτὴ περνᾷ τῶρα ὁ δημόσιος δρόμος Ἄρτα—Βουλγαρέλι—Θεοδώριανα.

Τὸ πλάτος τῶν δίοδων ποικίλει. Ἀπὸ 0, 80—2μ. Ἀπὸ τοὺς παραπάνω δρόμους περνοῦσιν καὶ περνοῦν ἀκόμη σήμερα οἱ χίστες τῶν Χουλιανοχωριῶν καὶ τῶν Τζουμέρκων πηγαίνοντας γιὰ ἐργασίαν σιὰ χωριὰ τοῦ Ἀσπροποτάμου, τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου καὶ τῆς Λαμίας. Ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτοὺς κουβαλοῦσαν καὶ κουβαλοῦν τὸ καλοκαίρι οἱ Τζουμερκιώτες ἀγωγιάτες τὸ Θεσσαλικὸ σιτᾶρι σιὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων. Οἱ ραφτιάδες (11) τῶν Σχωρετσάνων ταξιδεύαν σιὰ χωριὰ τοῦ Ἀσπροποτάμου. Γιὰ νὰ πᾶν νὰ ἐργασιοῦν ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ διοβοῦν τὴν Πίνδο. Ποιὰ δίοδος ἀκολουθοῦσαν; Τὴ δίοδος τοῦ Βουλγαρέλιου. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ σιμὰ σιὰ Σχωρέτσανα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ ἐπικοινωνία Ἡπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν. Κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο γινόταν καὶ σιὰ ἀρχαία χρόνια.

Ὁ Ἄλ. Πάλλης (12) στὴ μελέτη του γιὰ τὴν ἀρχαίαν χωρογραφίαν καὶ ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου (Πανδώρα, τόμ. 9, 1858, σελ. 157) γράφει: «ἐκ πολλῶν ἐξάγεται ὅτι μεταξὺ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας συχνὰ παλιόροια τῶν λαῶν συνέβαινον».

Ὁ κ. Δ.Ε. Εὐαγγελίδης (13) λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῆς Δωδώνης ὅμως μαθαίνομε ὅτι Ἡπειρωτὲς πήγαιναν

11. Χρ(ισ)τοῦ Ι. Σοῦλη: «Τὰ Μπουκουράκια τῶν Τζουμέρκων. ἦτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ραφτιάδων τῶν Σχωρετσάνων τῶν Τουμέρκων», μελέτη, περ. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», τόμ. Γ', σελ. 310.

12. Ὅπου καὶ πιὸ πάνω.

13. Ὅπου καὶ πιὸ πάνω. Καὶ Δ.Ε. Εὐαγγελίδης: «Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου», μελέτη, Ἀθήνα 1947.

συχνά στή Θεσσαλία καὶ Θεσσαλοὶ στήν Ἡπειρο...»

Θεσσαλοὶ ἐρχόνταν καὶ στή Δωδώνη καὶ ρωτοῦσαν τὸ Μαντεῖο.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς Πίνδου, πού ἔχει τὶς περισσότερες διαβάσεις, κατοικοῦνταν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Αὐτὸ μᾶς τὸ μαρτυροῦν τὰ διάφορα ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ τεῖχη καὶ οἱ Ἀκροπόλεις πού σώζονται. Βορειοανατολικῶς τῶν Καλαρρυτῶν εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἰβητόν.

Κοντὰ στοὺς Μελισσουργούς, στήν τοποθεσίαν «Ζελεούστη» εἶναι τὰ ἐρείπια ἀρχαίου συνοικισμοῦ. Δυτικῶς τῶν Πραμάντων, στήν τοποθεσίαν «Παναγία» εἶναι τὰ λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ, στὸν ὁποῖον βρέθηκαν νομίσματα, ἀγάλματα καὶ ἀγγεῖα.

Στὸ Μιχαλίτσι, ὅπως θὰ δοῦμε στή μελέτη μας πρὸ κάτω, ὑπάρχουν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τεῖχη. Ἐπίσης καὶ στοὺς Χουλιαράδες (14).

2. Π α ρ α δ ὀ σ ε ι ς. Δεύτερο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο τῶν διόδων καὶ τῆς ἐπικοινωνίας Ἡπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν εἶναι οἱ παραδόσεις.

Στὴν ἰδιαιτέρα μου πατρίδα, στὸ Μιχαλίτσι—Ἰωαννίνων, σώζεται παράδοση πού λέει, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ προῆλθαν ἀπὸ τὴ Μηλιά, Θεσσαλικὸ χωριὸ στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου, μεταξὺ Τζιούρτζιας καὶ Κατάφυτου.

Παραθέτω τὴν παράδοση, ὅπως λέγεται ἀπὸ τοὺς γέροντες πού διατηροῦν τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

«Ἰδὼ τοῦ χουριό μας οἱ πρῶτ' ποῦρθαν κι' ἔκατσαν ἦταν ἀπ' τ' Μ'πλιά. Ἐχάσαν τ' ἄλογά τ'ς, κι' ἀφοῦ κόσισαν μέρις πουλλές τ' ἄβραν ἀπὸν' στ' Ἀλουγουμάντρια (15). Τ'ς ἄρισ' οὐ τόπους γιατί τότε ἦταν οὔλου δένδρα κι' πουρνάρια. Ἦταν γιμάτους λόγγα. Ἀφοῦ τ'ς ἄρισι πῆγαν κι' πῆραν τ'ς φαμπλιές τ'ς κι' ἦρθαν κι' ἔκατσαν ἀπὸν' στ' Ἀλουγουμάντρια. Ὅστιρα

14. Χ ρ ῖ σ τ ο υ Ι. Σ ο ὕ λ η: «Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαράδων», μελέτη, περ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», ἔτος 7ον, σελ. 216.

15. Τοποθεσία κειμένη Β. τοῦ χωρίου Μιχαλίτσι.

κατέβκαν στοῦ Παλιουχώρ' (16). Ἰδὼ τοῦ χουριό ἔφτακι τὰ τετρακόσια σπῖτια. Κι' τάτηταν πολὺ σ' μά. Ἀλλὰ ἔπισι, γέμ, πανούκλα κι' χουλέρα κι' ξεπάστρωσι τῶν κόσμου. Κάτ' λίγισ φαμπλιές π' οὔμναν βῆκαν ἀπὸν' στοῦ χουριό (17) κι' ἔκατσαν. Τέσσιρις φαμπλιές ἦρθαν τότε. Οὐ Λαγός κι' οὐ Τήγανους, οὐ Νάκους κι' οὐ Κρικῶν'ς κι' οὐ Κουτσής μὲ τοῦ δαυλί (18). Ἀπ' τοῦ Λαγὸ εἶνι οἱ Λααῖοι, ἀπ' τοῦν Τήγανου οἱ Κουσμαῖοι ἀπ' τοῦ Νάκου οὐ Ἀλιξαῖοι. Ἀπ' τοῦν Κρικῶν' οἱ Κρικουναῖοι κι' ἀπ' τοῦν Κουτσή οἱ Κουστ' λαῖοι».

(Εἰπώθηκε ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη χήρα Στ. Λαγοῦ, ἀπὸ τὸ Μιχαλίτσι, ἑτῶν 85 ἀγράμματη).

Τὰ ἐπίθετα Κοσμᾶς, Λαγός, Κρικῶνης, Ἀλεξίου καὶ Κωστούλας εἶναι καὶ σήμερα στὸ Μιχαλίτσι. Οἱ Κωστούλαοι σὶὰ προπολεμικὰ Μητρώα Ἀρρένων τῆς Κοινότητος πού κήκταν κατὰ τὴν πυρπόληση τοῦ Κοινοτικῆ καταστήματος ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς γραφόταν «Κωστούλας ἢ Κωτῆς».

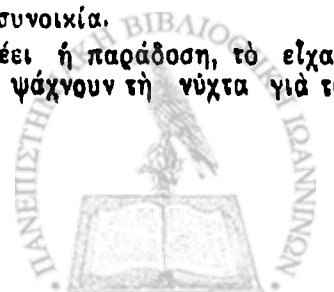
Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση αὐτὴ οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτσίου προῆλθαν ἀπὸ τὴ Μηλιά τῶν Τρικάλων. Εἶναι γνωστὸ ἐπίσης καὶ στοὺς κατοίκους τῆς Μηλιάς ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτσίου προῆλθαν ἀπ' αὐτοὺς καθὼς μὲ πληροφορήσαν συγχωριανοί μου πού ἐργάστηκαν στή Μηλιά ὡς χτίστες. Γιὰ νὰ διαβοῦν τὴν Πίνδο οἱ κά οἰκοὶ τῆς Μηλιάς πού ἀναζητοῦσαν τὰ ζῶα τους ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσαν κάποια δίοδο. Καὶ ἡ πρὸ σιμὰ σ' αὐτοὺς εἶναι ἡ δίοδος τῶν Κριθαριῶν—Ματσουκίου. Αὐτὴ καὶ θὰ ἀκολουθήσαν.

Ἡ χρήση τῶν παραδόσεων ἐπιβάλλεται, γιατί εἶναι σπουδαιότατα ἱστορικὰ στοιχεῖα. Καὶ ὅπως ἡ ἱστορία στὸ στόμα τοῦ λαοῦ δὲν παραμορφώνεται ἔτσι καὶ οἱ παραδό-

16. Ἐκτασις καλλιεργούμενη. Ἄλλοτε τὸ χωριὸν Μιχαλίτσι βρισκόνταν σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσίαν. Ἐδῶ τὸ 1938 ὁ κ. Γ. Ἀνδρέου καθὼς ἔκοβε τὰ θεμέλια γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ του βρῆκε πῆλινα δοχεῖα, τεμάχια κεραμιδιῶν κ. ἄ.

17. Τοποθεσία, συνοικία.

18. Τὸ δαυλί, λέει ἡ παράδοση, τὸ εἶχαν νὰ περπατοῦν καὶ νὰ ψάχνουν τὴ νύχτα γιὰ τὰ ἄλογα.

σεις, κι' ἂν τυχαίνει νὰ εἶναι παραφορτωμένες, δὲν χάνουν τὴν ἱστορικότητά τους.

«Ἡ παράδοση—λέει ὁ κ. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης¹⁹) εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῆς ἱστορικῆς πείρας τῶν λαῶν πού περνάει ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ πού ποτὲ δὲν δημιουργεῖται χωρὶς λόγο, ἀλλὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀποταμιευμένη μνήμη τῶν ἀνθρώπων». «...ἡ παράδοση—λέει ὁ κ. Ν. Τωμαδάκης—εἶναι μέγας συντελεστὴς τῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα τῆς ἰδικῆς μας, τῆς Ἑλληνικῆς».

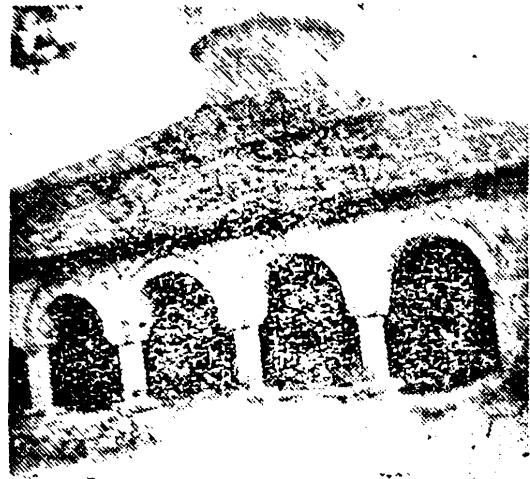
3. Τ ο π ω ν υ μ ί ε ς. Τρίτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο εἶναι οἱ τοπωνυμίες.

Στὴν ἰδιαιτέρα μου πατρίδα ὑτάρχει Κ α ἰ σ α ρ. Ἀπὸ τὴν τοπωνυμία αὐτὴ περνάει ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Κουτσελὸ—Τσίμβο—Μιχαλίτσι. Ὁ δρόμος αὐτὸς ὅς σὸν Καλαρρὺτ νὸ (κ. Ντουβιάκα) παραπόταμο τοῦ Ἀράχθου τριχοτομεῖται. Ἐνας πᾶει Καλαρρύτες—Μπάρο—Λεπινίτσα. Ὁ ἄλλος Μασούκι—Κριθάρια—Τζιούρτζια. Καὶ ὁ ἄλλος Πράμαντα—Μελισσουροῖ—Αὐτὶ—Θεοδώριανα.

Ἡ τοπωνυμία αὐτὴ θὰ εἶναι ἀπὸ τὰ Ρωμαϊκὰ χρόνια. Τότε ἡ Ἡπειρος ἔγινε θέατρο πολέμων. Θὰ ἦρθε καὶ δῶ τότε Ρωμαϊκὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος, χρησιμοποιώντας τὰς ἀνωτέρω διόδους, ξεχύθηκε στὴ Θεσσαλία χτυπώντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοσμοκράτειρας. Τὰς διόδους τῆς Πίνδου χρησιμοποίησαν καὶ οἱ Οὐρσιγόιθοι, μετὰ τὸν ἄνδρειο Ἀλάριχο²⁰). Ὁ Ἀλάριχος μετὰ τὰ στρατεύματά του εἰς καταλάβει ὅλη τὴ Θράκη καὶ Μακεδονία. Ὅταν ὅμως ἔμαθε ὅτι ὁ Σελίτων ἐτοιμαζόνταν νὰ τὸν χτυπήσῃ τράπηκε πρὸς νότο καὶ μπῆκε στὴν Ἡπειρο. Προχώρησε μέχρι τὴ Νικόπολη, τὴν ὁποία καὶ κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ διὰ τῶν διόδων τῆς Πίνδου τράπηκε πρὸς τὴ Θεσσαλία. Ὁ Στελίτων προχώρησε κι' αὐτὸς στὴ Θεσσαλία γιὰ νὰ τὸν χτυπήσῃ.

Τριακόσια μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν τοποθεσία «Καῖσαρ» εἶναι ἡ τοποθεσία «Χω-

ρὸ». Ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Μιχαλίτσι—Πράμαντα περνάει καὶ ἀπὸ δῶ. Στὴν τοποθεσία αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκκλησία «Ἅγιοι Πάντες», ρυθμοῦ Τρίκλιτος Βασιλικῆ μετὰ τρούλου. (Εἰκ. 1).

Εἶναι χτισμένη πάνω σὲ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ τεῖχη, ὅπως φαίνεται στὴν εἰκόνα 2 καὶ 3.

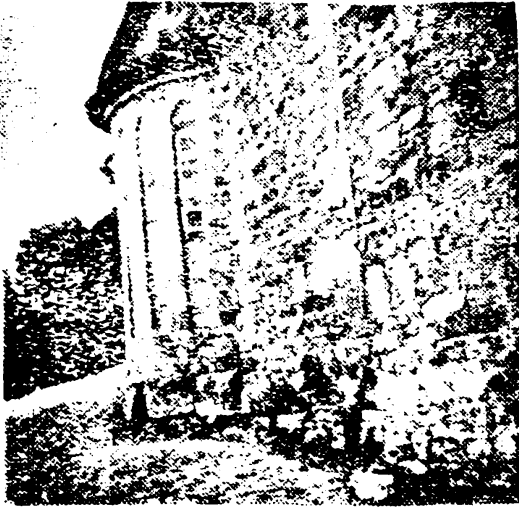

19. Ὅπου καὶ πῶ πάνω,

20. Σωκράτους σχολαστικὸ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, 7. 10. «Γενόμενος δὲ (ὁ Ἀλάριχος) ἐπὶ τὰ Ἰλλυριῶν, εὐθύς πάντα ἀνέτρεπε. Διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ Θεσσαλοὶ ἀντέστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ὄρους Πίνδου ἐπὶ Νικόπολιν τῆς Ἡπείρου διαβῆναι ἔβαντι».

Τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας εἶναι κι' αὐτὸ χτισμένο πάνω σὲ ὀγκόλιθους ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν, ὅπως φαίνεται στὴν εἰκόνα 4.

Τὸ μῆκος τῶν λίθων εἶναι 1,50—1,80 μ. καὶ τὸ ὕψος 0,40—0,50 μ.

Γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία βλέπει κανεὶς κομμάτια κεραμιδιῶν, πυθμένες ἀγγείων καὶ λαβές.

Εἴκοσι μέτρα κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, στὸν ἀγρὸ τοῦ κ. Κ. Σιούλα βρέθηκαν καὶ βρῖσκονται πῆλινα δοχεῖα, ἐργαλεῖα, κεραμίδια.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταφαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὐτὴ κρύβει ἴχνη ἀρχαίας ζωῆς. Μιὰ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ φέρῃ στὸ φῶς ἀρκετὴ ἱστορία θαμμένη ἀπὸ τὸ χῶμα.

4. Τὰ Κάστρα. Τέταρτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο εἶναι τὰ κάστρα. Στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων, Γουργιανὰ καὶ Κουκούλια ὑπάρχουν Ἀκροπόλεις, περιτοιχισμένοι λόφοι Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων⁽²¹⁾. Ἀπὸ τὰ Γουργιανὰ καὶ τὰ Κουκούλια περνάει ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Κατσανοχώρια—Πλάκα—Κουκούλια—Γουργιανὰ—Βουλγαρέλι—Θεσσαλία. Τὰ κάστρα λοιπὸν

21. Βασιλείου Κ. Πεταλά: «Τὰ Κάστρα Γουργιανῶν καὶ Κουκουλιῶν», μελέτη, περ. «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα», τόμος Α', σελ. 81.

αὐτά, ποὺ ἐλέγχουν τὴ δίοδο, χτίστηκαν, ὅπως πολὺ ὀρθὰ συμπεραίνει ὁ κ. Πεταλάς, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰ ρεύματα τῶν ἐπιδρομικῶν κινήσεων, ποὺ ἦ κατεύθυνσή τους ἦταν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ ρεύματα ἀκολουθώντας τὸ δρόμο ποὺ ἀναφέραμε κατευθύνονταν διὰ τῆς διόδου τοῦ Βουλγαρέλι πρὸς τὴ Θεσσαλία.

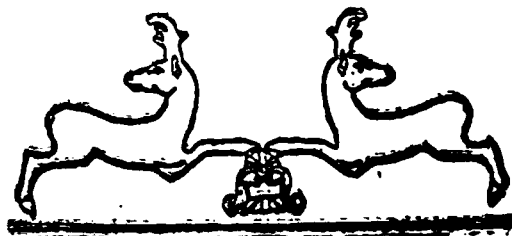
5. Ἡ τελευταία ἐθνικὴ μας περιπέτεια, τὸ τελευταῖο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο. Τὰς διόδους τῆς Πίνδου, ποὺ εἶδαμε, τὶς διέβησαν καὶ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα καὶ μάλ' ἔστω μὲ βαρὺ ὄπλισμό (πυροβόλα, μεταγωγικά κ. ἄ), τὸ φθινόπωρο τοῦ 1943 (Ὀκτώβριο, Νοέμβριο), διὰ νὰ ἔκασαν καὶ ρήμαξαν τὰ ὄμορφα χωριά μας. Πάνω στὴν Πίνδο μάλιστα συνῆψαν καὶ μάχες μὲ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Ὅπως διέβησαν τὴν Πίνδο οἱ σημερινοὶ στρατοὶ τὸ ἴδιο ἐκριβῶς θὰ τὴ διέβησαν καὶ σ' ἀρχαῖα χρόνια.

Μεγάλες γεωλογικὲς μεταβολὲς στὴν Πίνδο, ποὺ νὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Πίνδος στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν ἀδιάβατη ἀλλὰ σήμερα οἱ μεταβολὲς δημιουργήσαν τὶς διαβάσεις, δὲν ἔχομε.

Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶναι:

Αἱ διόδοι τῆς Πίνδου ὑπῆρχαν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα. Αὐτὲς ἐξησφάλιζαν τὴν ἐπικοινωνία Ἑπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν. Ἡ Πίνδος δὲν στάθηκε καθόλου ἐμπόδιο στὶς σχέσεις τῶν δύο λαῶν, ὅπως θέλουν νὰ πιστεύουν μερικοὶ.

Οἱ δύο λαοὶ συγγενεῦσαν μεταξὺ τους, γιὰ τὴν ἑπικοινωνία. Ἐτσι ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν ἦταν πολὺ συχνή. Ἐὰν οἱ Ἑπειρωτὲς ἦταν βάρβαροι, ὅπως θέλει νὰ πιστεύῃ ὁ Σουηδὸς ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας Martin Nilsson, τότε δὲν θὰ εἶχαμε καμμιά ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΔΑΚΑΡΗ

Ἐπιμελητοῦ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου

Ἡ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ *

Β. Οἱ ἀνασκαφές στὴ Δωδώνη

Οἱ ἀνασκαφικὲς ἐρευνες τῆς Δωδώνης, ποὺ ἐκτελοῦνται κάθε χρόνο ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδη καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Σωτ. Δάκαρη, συγκεντρώνουν πάντοτε τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον. Γιατὶ στὸν ἱερὸ χῶρο τῆς Δωδώνης, σύμφωνα μ' ὅσα μπορεῖ κανένας ἔμμεσα νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες φιλολογικὲς μαρτυρίες, ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ μὴ ἀπ' τὶς ἀρχαιότερες προελληνικὲς λατρεῖες, κί' ἀργότερα, μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τῶν Ἑλληνικῶν φύλων στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο (2500—2000 π. Χ.), καθιερώθηκε ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀρχαιότερη λατρεία τοῦ ὑπερτάτου Θεοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ Πανθέου, τοῦ Δωδωναίου Διὸς. Ἐκτὸς αὐτοῦ, τὰ χῶματα τῆς Δωδώνης κρύβουν ἀκόμα εὐρήματα μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ κάθε χρόνο φιλοδοροῦν τὸν ἐρευνητὴ μὲ μερικὰ ἀπροσδόκητα καὶ ἐξαιρετικῆς διατηρήσεως εὐρήματα. Εἶναι τὰ ἀφιέρωματα χιλιᾶδων Ἑλλήνων, ποὺ ἡ ἀγωνία τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος, ὁ ἀγῶνας τῆς ζωῆς, ἡ εὐσέβεια καὶ τὸ ἱερὸ δέος τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας πρὸ τῆς θείας μεγαλωσύνης, ἔδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὰ «σεμνὰ βράθρα» τῆς Δωδώνης, γιὰ νὰ ἐξιχνιάσουν καὶ νὰ συμβουλευθοῦν τὴ μυστηριώδη βούληση τοῦ ἀνακτος Θεοῦ, «τοῦ πατέρα τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων».

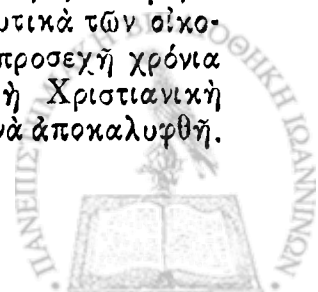
Ἄλλὰ τὸ μυστικὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐπίγειας κατοικίας του στὴ Δωδώνη, τῆς λατρείας του στὴ ρίζα μιᾶς ὑψικόμου καὶ εὐπροσηγύρου δρυὸς, μένει

ἀκόμα ἀνεξιχνίαστο, ἴσως γιὰ πάντα ἀνεξερεῦνητο. Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐξαιρετικὰ πρωτογόνου πολιτισμοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν, ὡς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἡ ἀρχαιότατη λατρεία περιωριζόταν στὸ ὑπαιθρο ἢ σὲ κτίσματα πρόχειρα, φτιαγμένα μὲ εὐφθαρτὸ ὕλικό, ποὺ ὁ χρόνος εὐκολὰ τὰ ἐξαφάνισε. Κτισμένα καθὼς ἦταν στοὺς πρόποδες τοῦ γηλόφου, παρασύρθηκαν ἀπὸ τὰ νερὰ μὲ τὸν καιρὸ, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν βαθεῖες ἐπιχώσεις, γιὰ νὰ τὰ προστατέψουν. Ἴσως ἀκόμα καὶ ὁ ἐξωραϊσμὸς τοῦ ἱεροῦ Μαντείου στὰ τέλη τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ Δ', μὲ συγχρονισμένα καὶ εὐπρεπῆ οἰκοδομήματα, συνετέλεσε στὴν πλήρη σχεδὸν ἐξαφάνιση τῶν ἀρχαιοτέρων λειψάνων τῆς λατρείας τοῦ Διὸς.

Οὔτε τὸ ριγηλὸ ὄρισμα τῆς ἱερῆς Βαλανιδιάς, οὔτε τὸ μαντικὸ φλοῖσδισμα τῆς πηγῆς, οὔτε τὸ πέταγμα τῶν ἀγριοπεριστριῶν, οὔτε κί' ὁ φλύαρος ἦχος τῶν δωδωναίων λεβήτων, ποὺ περιέβαλλαν τὴν ψηλόκορμη Βαλανιδιά, δὲν ταραξίζουν πιά τὸ σιωπηλὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔρημου χώρου τῆς Δωδώνης.

Ἡ ἀνασκαφή, κατὰ τὰ τελευταῖα τρία χρόνια, περιωρίστηκε στὸ χῶρο, ποὺ ἐν μέρει εἶχε ἀνασκάψει ὁ Καραπάνος, καὶ εἶχε ἀποκαλύψει καὶ ἐξερευνήσει ὁ καθηγητῆς κ. Δ. Εὐαγγελίδης, κατὰ τὴν περίοδο 1929—1934 (*). Ἐπὶ πλέον ἐξερευνήθηκε ἐν μέρει καὶ καθαρίστηκε ὁ χῶρος δυτικὰ τῶν οἰκοδομημάτων ἔτσι, ὥστε στὰ προσεχῆ χρόνια ὀλόκληρη ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Βασιλικὴ μέχρι τὸ θέατρο νὰ ἀποκαλυφθῇ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 31ου τεύχους.

Λαμβάνεται πρόνοια, ώστε να διευθετηθεί κατά το δυνατόν ο ανασκαπτόμενος χώρος, ώστε το σύνολο των οικοδομημάτων να αποκτήσει ενότητα και να αποβή αντιληπτή ή σημασία των στους επισκέπτες του Μαντείου.

Κατά την τριετή περίοδο των ανασκαφών εξερευνήθηκε τελείως το μεγάλο κεντρικό οικοδόμημα του Ίερού και οι δύο μικρότεροι ναοί, που βρίσκονται ανατολικά και δυτικά του οικοδομήματος (είκ. 1) (2).

Από την έρευνα αυτή προέκυψε, ότι το μεγάλο τετραγωνικό οικοδόμημα (στο κέντρο της είκ. 1), όπως μας αποκαλύπτεται τώρα, παρουσιάζει τέσσερες, ίσως και πέντε, διαδοχικές κατασκευές. Αρχικά, κατά τους κλασσικούς ακόμα χρόνους, υπήρχε ένας μικρός ναός, διαστάσεων 6,60X4,30 μ., με πρόναο και σηκό, έστραμμένος προς νοτιοανατολικά. Το ναΐσκιό αυτόν όχι πολύ αργότερα τον περιέβαλαν με μνημειώδη, σχεδόν τετράγωνο, περίβολο, διαστάσεων 20,80 X 19,20 μ., κατασκευασμένο με λιθάρι καλής ποιότητας και με επιμελημένη εργασία. Ο βόρειος τοίχος του ένσωματώθηκε στη

βόρεια πλευρά του περιβόλου, οι λοιπές τρεις πλευρές του περικλείστηκαν στον περίβολο αυτό.

Συγχρόνως, έσωτερικά του περιβόλου, κατασκευάστηκαν, στις τρεις τουλάχιστον πλευρές του, στοές, που στηρίζονταν σε ξύλινα στηρίγματα. Στη νότια έξωτερική πλευρά του περιβόλου κατασκευάστηκε η είσοδος, στεγαζόμενη κάτω από λίθινο πρόπυλο με τέσσερες κίονες στην πρόσοψη και από δυο στις κάθετες πλευρές.

Αργότερα, κατά τους προχωρημένους Έλληνιστικούς χρόνους, ο ναός κατασκευάστηκε μεγαλύτερος (14X7 μ. περίπου). Διέλυσαν τον παλαιότερο μικρό ναό και με το υλικό του κατασκεύασαν τον καινούργιο ναό λαμπρότερο. Συγχρόνως, φαίνεται, διέλυσαν και τις στοές με τους ξύλινους κίονες και κατασκεύασαν νέες πιο στενές και με πλατύ στυλοβάτη για λίθινους τώρα κίονες. Στα δεξιά του κεντρικού οικοδομήματος της είκ. 1 είναι καθαρή η διάκριση του στενού στυλοβάτη από τον πλατύτερο. Για τον καινούργιο, το μεγαλύτερο ναό, χρειάστηκε να κατασκευασθώ το βόρειο τμήμα

Είκ. 1. Άποψη από Βορρά του κεντρικού οικοδομήματος και των δύο μικρών ναών. Νοτιώτερα ο σημερινός δρόμος και η κοιλάδα της Αωδώνης.

του ναού, το άδυτο, έξω από την βορεινή πλευρά του περιβόλου. Έτσι το όλο οικοδόμημα αποκτούσε συμμετρία, γιατί η βορεινή προεκβολή του ναού αντιστοιχούσε στο πρόπυλο της νότιας πλευράς. Την βορεινή προβολή του ναού ίσως την επέβαλε και άλλος λόγος: να διατηρηθῆ ανέπαφη ή υπαίθρια αὐλή, που βρισκόταν στην νότια πλευρά του ναού. Ίσως εκεί ή ύπαρξη θωμού ή άλλου πράγματος, σχετικῶ με τῆ λατρεία, απαιτούσε τὴν διατήρησή του χώρου ἐλευθέρου. Τὰ μόνα ἴχνη, που βρέθηκαν στην αὐλή, ἦταν λείψανα ἀπὸ μιὰ πρόχειρη, ἀλλὰ παλαιότερη, καλύβα με ἑλλειψοειδές σχῆμα, ἴσως ὄχι ἄσχετη με τὴ λατρεία τῆς Δωδώνης.

Ἀργότερα, τέλος, πιθανῶς με τὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δωδώνη, ὁ ναὸς φαίνεται ὅτι περιέπεσε σὲ ἀχρηστεία. Τὸ ὄρειο τμήμα τοῦ ναοῦ, τὸ ἄδυτο, μαρτυρεῖ μερικῆς, πολὺ πρόχειρες ἐργασίες καὶ ἄσχετες με τὸν προορισμὸ τοῦ ναοῦ, γιατί οἱ τοῖχοί του φέρουν φανερά ἴχνη ἐπιχρισμάτων. Ίσως τὸν ἄδυτο οἱ Χριστιανοὶ τὸν χρησιμοποίησαν γιὰ δεξαμενὴ.

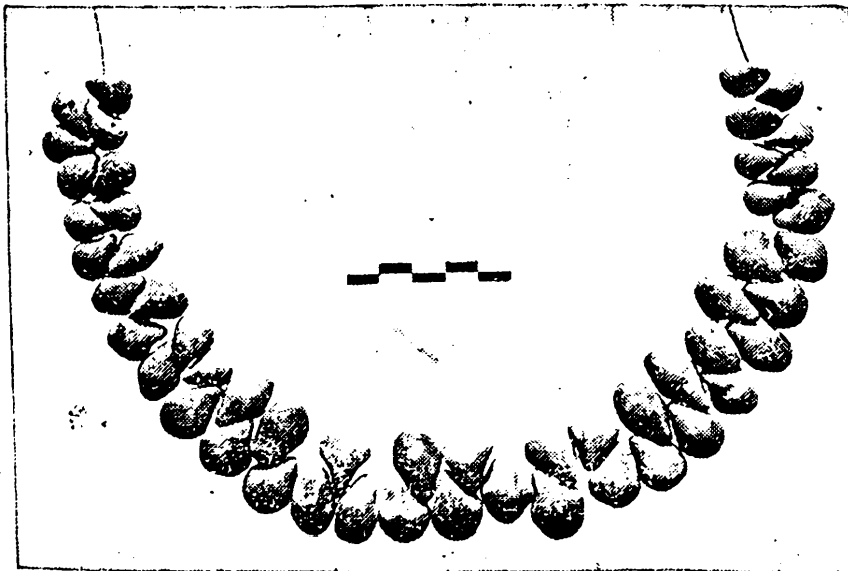
Στὴ Β. Δ. γωνία τοῦ οικοδομήματος βρέθηκαν ἴχνη προϊστορικῆς ἐστίας, ὅστρακα προϊστορικὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ πῆλινες ψήφους (χάντρες), με μερικῆς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀποτελεῖται τὸ περιδέραιο τῆς εἰκ. 2.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εὐρήματα αὐτά, βρέθη-

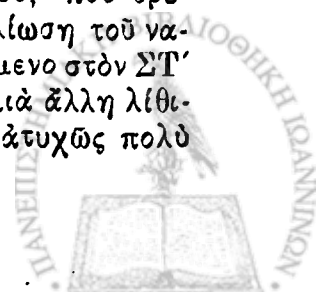
καν μερικὰ θραύσματα ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ οικοδομήματος, χρήσιμα γιὰ τὴν χρονολόγηση τῶν διαφόρων κατασκευῶν τοῦ κτηρίου, μερικὰ πῆλινα ὁμοιώματα, πού παριστάνουν συνήθως ἀναθηματικὰ χέρια καὶ πόδια, ἀνάλογα με τὰ σημερινὰ ἀσημένια ἀφιερῶματα στίς ἐκκλησίες, νομισματα, χρηστήριες ἐπιγραφές. Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον εὕρημα στὸ οικοδόμημα αὐτὸ εἶναι λίθινη ἐπιγραφή, πού ἀφορᾷ ψήφισμα τῶν Μολοσσῶν ἐπὶ Βασιλέως Νεοπτολέμου, γιοῦ τοῦ Ἀλέξανδρου, με τὸ ὁποῖο χορηγοῦνται πολιτικὰ δικαιώματα σὲ δυὸ ξένες γυναῖκες. Τὸ ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, πού χρονολογεῖται στὸ δεύτερο τέταρτο τοῦ Δ' π.Χ. αἰ., βρίσκεται στὴ μνημόνευση μερικῶν Αἰτωλικῶν φύλων καὶ μιᾶς συναρχίας ἀρχόντων ἀγνωστων ὡς τώρα.

Ἀνατολικὰ τοῦ οικοδομήματος αὐτοῦ ἔγινε ἐκκαθάριση καὶ μελέτη τοῦ μικροῦ ναοῦ, (εἰκ. 1 ἀριστερά), πού εἶχε ἀνεύρει κατὰ τὴν περίοδο τῶν ἀνασκαφῶν 1929—1934 ὁ καθηγητῆς κ. Δ. Εὐαγγελίδης. Κατὰ τὴν ἔρευνα αὐτὴ βρέθηκε καὶ σπόνδυλος ἰωνικοῦ κίονος τοῦ ναοῦ, πού τοποθετήθηκε στὴν πρόσοψή του. Σύμφωνα με τοὺς παλαιότερους ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Καθηγητοῦ, πού ἐπιβεβαιώνονται τώρα, ὁ ναὸς ἔφερε στὴν νότια πρόσοψή του τέσσερες ἰωνικοὺς κίονας. Ἦταν δηλ. ὁ ναὸς πρόστυλος τετράστυλος. Στὸ βάθος τοῦ κυρίως να-

οῦ, τοῦ σηκοῦ, ὑπῆρχε βάθος, ἀποχωριζόμενο ἀπὸ τὸ λοιπὸ ναὸ με θωράκιο ἀπὸ πλάκες, χρήσιμο γιὰ τὴ στήριξη τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος κάποιου θεοῦ. Τὸ οικοδόμημα λοιπὸν δὲν ἦταν ὁ τύπος τῶν θησαυρῶν, οικοδομημάτων, πού ἀπαντοῦν συνήθως στὰ μεγάλα ἱερά, ἀλλὰ ναὸς γιὰ τὴ λατρεία κάποιου θεοῦ. Τὸ ἀπροσδόκητο εὕρημα στὸ ναὸ αὐτὸ ἦταν ἓνα χάλκινο ἀγάλματιο καθημένου, πού βρέθηκε στὴ θεμελίωση τοῦ ναοῦ, χρονολογούμενο στὸν ΣΤ' π.Χ. αἰ., καὶ μιὰ ἄλλη λίθινη ἐπιγραφή, ἀτυχῶς πολὺ

Εἰκ. 2. Προϊστορικὸ περιδέραιο ἀπὸ πῆλινες ψήφους

έλλιπής. Ἡ ἐπιγραφή, τὴν ὁποία μελετᾷ ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης, ἀναφέρεται πάλι σὲ χρήγηση πολιτικῶν δικαιωμάτων σὲ ξένους πολίτας καὶ στὶς οἰκογένειές των καὶ στοὺς ἀπογόνους των. Ἀκόμα γορηγοῦνται σ' αὐτοὺς καὶ γὰς ἔγκτασις καὶ ὄσα πάντα τίμια.

Τοῦ δυτικοῦ ναύσκου (εἰκ. 1 δεξιά) σώζεται μόνο ἡ θεμελίωση καὶ μέρος τῆς εὐθυνηρίας βρέθηκε ἀκόμα τμήμα τῆς παραστάδος τοῦ προνάου, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, ἀπέληγε ἐδῶ σὲ ἡμικιόνια. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα λείψανα συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ναὸς αὐτὸς ἦταν ὁμοίος μὲ τὸν προηγούμενο, πού θρισκόταν ἀνατολικά τοῦ τετραγωνικοῦ οἰκοδομήματος. Στους ὑστερο-Ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ ναὸς ἔχασε τὸν προορισμὸ του καὶ περιήλθε σὲ ἀχρηστία· γιὰ τὴν αὐτὸν διαπιστώθηκε ὑπαρξὴ λάκκων, γεμάτων ἀπὸ ἀπορρίματα. Μεταξὺ τῶν ἀπορριμάτων αὐτῶν βρέθηκαν καὶ μερικὰ ὑστερο ρωμαϊκὰ νομίσματα, καὶ ἓνα Βυζαντινὸ, καὶ θραύσματα ἀπὸ πῆλινα λυχνάρια. Τὰ τελευταῖα συγκολλήθηκαν· κι' ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν εὐρημάτων θὰ ἐξακριβωθῇ ὁ περίπου χρόνος τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ ναοῦ, πού εἶναι φυσικὸ νὰ ἀποδοθῇ στὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δωδώνη, πού προκάλεσε τὴν καταστροφὴ τῶν εἰδωλατρικῶν οἰκοδομημάτων.

Στὸ στρώμα ὑπὸ τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ βρέθηκαν ἀφθονα τεμάχια προϊστορικῶν ἀγγείων, γιὰ τὰ ὁποία ἐγινε ἄλλοτε λόγος (Ἡπ. Ἔστ. τόμ. Γ', 1954 σ. 678 καὶ 680). Ἐπίσης συλλέχτηκαν μερικὲς ψῆφοι (χάντρες) ἀπὸ ὄρεα κρύσταλλο καὶ γάλκινο σύρμα, πού ἀποτελοῦσε τὸ σκελετὸ τοῦ περιδεραίου, χρηστήριες ἐπιγραφές, ἓνας ὀκτάφυλλος ρόδαξ ἀπὸ χρυσό, γάλκινη ἀρχαϊκὴ λαβὴ ἀπὸ οἰνοχόη, πού ἀπέληγε σὲ κεφαλὴ γυναίκας, πού φορεῖ τὸν πόλο, κ. ἄ.

Δυτικὰ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ νέου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀποκάλυψή του θὰ εἶναι δύσκολη, γιὰ τὸ κτήριον εἰσχωρεῖ κάτω ἀπ' τὴς βαθειὰς ἐπιχώσεις τοῦ σημερινοῦ θατοῦ δρόμου, πού διέρχεται μπροστὰ ἀπ' τὰ ἱερὰ οἰκοδομήματα, πού περιγράψαμε, ἀλλὰ κρίνεται ἐνδιαφέρουσα ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιμελημένης κατασκευῆς τῶν τοίχων τοῦ κτηρίου καὶ τῶν πολλῶν πηλί-

ων εἰδωλίων (τερρακόττες), πού βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ κτίσματος.

Ἀμέσως δυτικώτερα καὶ μέχρι τοῦ θεάτρου ἐκτείνεται τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα, πού εἶχε ἀνασκάψει μερικὰ ὁ Καραπάνος. Ἀπὸ τὴς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς τοῦ κτηρίου προκύπτει, ὅτι πρόκειται γιὰ οἰκοδόμημα μὲ δυὸ στοῆς στῆ βορρεια πλευρὰ, σὲ διάφορο ὕψος θεμελιωμένες, καὶ ὑποστυλωμένες μὲ τρεῖς κάθε μιὰ ἰωνικοὺς στύλους. Τὸ μεγάλο τοῦτο οἰκοδόμημα πού κατασκευάστηκε κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἔχει τὴν μορφή τῶν τοίχων ὁμοία μὲ τοὺς ἀναλημματικοὺς τοίχους τοῦ θεάτρου, καὶ φαίνεται σύγχρονο μ' αὐτὸ Ἴσως ἐξυπηρετοῦσε τὴς ἀνάγκες τοῦ θεάτρου, μὲ τὴς δυὸ ὑπόστυλες στοῆς, πού θὰ χρησίμευαν γιὰ καταφύγιο τῶν θεατῶν, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δραματικῶν παραστάσεων, τῶν πανηγυριστῶν καὶ προσκυνητῶν τοῦ Δωδωναίου Διός. Τέτοιες συνήθως στοῆς στὰ μεγάλα ἱερὰ χρησίμευαν καὶ γιὰ ἐγκοιμητήρια τῶν ἐπισκεπτῶν.

* *

Εἶναι εὐλογο τὸ ἐρώτημα, πού προβάλλει ἐντονώτερο στὸν ἐρευνητὴ: Ποιὸ ἀρχαῖο ἦταν τὸ σεβασμιὸ ἱερὸ τοῦ Διός μὲ τὴν προφητικὴ βαλκανιδιὰ καὶ τὴν μαντικὴ πηγὴ, ἀπ' ὅπου ἀποκαλύπτετο στοὺς θνητοὺς ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ; Ὅσο οἱ γνώσεις μας καὶ οἱ μαρτυρίες τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, τὸ ἐπιτρέπουν, μπορούμε νὰ δεχθῶμε ὅτι ἀρχικὰ δὲν ὑπῆρχε στὴ Δωδώνη ναὸς. Ὑπῆρχε, ἂν κρίνουμε ἀπὸ ἄλλα πολλὰ ἀνάλογα παραδείγματα, ἓνας περιφραγμένος χώρος, πού περιέκλειε τὰ ἱερὰ σύμβολα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐρῶν καὶ τὴν πηγὴ. Ἔτσι ἦταν ὅλα τὰ ἱερὰ στοὺς Μυκηναϊκοὺς καὶ Γεωμετρικοὺς χρόνους (ΙΣΤ'—Η' π.Χ. α!). Ἀπ' αὐτὰ τίποτε τὸ ξεκάθαρο δὲν ἔφεραν σὸ φῶς οἱ ἀνασκαφές, ἐκτὸς ἂν δεχθῶμε, ὅτι ἡ ἐλλειπτικὴ καλύβη τοῦ τετραγωνικοῦ οἰκοδομήματος, γιὰ τὴν ὁποία κάναμε ἡδὴ λόγος, ἔχει σχέση μὲ τὸ ἱερὸ αὐτό. Ἀναμφισβήτητα ὁμοίως κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ε' π.Χ. α! στὸν ἴδιον χώρον τοῦ παλαιοῦ ἱεροῦ ἐβρῆθη ὁ πρῶτος ναὸς τοῦ Διός. Τὴν ὑπαρξὴ τέτοιου ναοῦ τὴ βεβαιώνουν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Διόδωρος. Ἄν ὑποθέσουμε, ὅτι ἡ πρόοδος τῶν προσε-

χών ανασκαφών δὲν πρόκειται νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἀπροσδόκητα τὴν ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημά μας—καὶ δὲ φαίνεται καθόλου πιθανόν—, τότε μπορούμε νὰ δεχθούμε, ὅτι τὸ τετραγωνικὸ οἰκοδόμημα (εἰκ. 1), μὲ τὸ ναὸ καὶ τὸν περίβολο, ἦταν ὁ ναὸς καὶ τὸ μαντεῖο τῆς Δωδώνης. Οἱ λόγοι, ποὺ στηρίζουν τὴν ἀποψη αὐτῆ, εἶναι πολλοὶ καὶ εὐλογοφανεῖς: 1) Ναὸς καὶ περίβολος στὸ σύνολό τους περιέχουν σὲ ἀνάπτυξιν τὸ ἀρχέτυπο τῶν παλαιότερων Ἱερῶν, ποὺ περιορίζονται σὲ μιὰ μάνδρα—περίβολο μὲ θωμὸ στὸ μέσο. 2) Καταβάλλεται φροντίδα νὰ μὴ θιγῇ ἡ αὐλή. Γι' αὐτὸ ὁ ἑλληνιστικὸς μεγάλος ναὸς προεκτείνεται πρὸς βορρᾶν καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο. Πιθανῶς τὰ λατρευτικὰ σύμβολα, ἡ δρυς καὶ ἡ πηγὴ, ποὺ περιβάλλονταν ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ τίς στοῖες, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πρὸς νότον προέκτασιν τοῦ ναοῦ, ὅπως θὰ ἦταν φυσικόν. 3) Τὸ σχέδιον τοῦ οἰκοδομήματος δὲν προέκυψε τυχαῖα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ τὸν κυρίως ναὸ μὲ τὸ θωμὸ καὶ τὰ λοιπὰ λατρευτικὰ σύμβολα. Παρόμοιος ἀκριβῶς τύπος ναοῦ ἀπαντᾷ στὴ Μεγαλόπολη τῆς Ἀρκαδίας, ἀφιερωμένος κι' αὐτὸς—καὶ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημεῖωτο—στὸ Δία Σωτήρα.

4) Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι τὸ κεντρικώτερον καὶ ἐπισημότερον τῶν λοιπῶν κτηρίων τῆς Δωδώνης. Εἶναι φυσικόν ὁ ναὸς τοῦ Διὸς νὰ κατεῖχε τὴν κεντρικὴ θέσιν καὶ τὴν ἐπισημότερη.

5) Παρατηρήθησαν διαδοχικῶς κατασκευῆς καὶ προσπάθειαι ἀναπτύξεως τοῦ Ἱεροῦ, ποὺ προδίδουν ἰδιαίτην μέριμναν γιὰ τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, ποὺ κανένα ἄλλο οἰκοδόμημα δὲν παρουσιάζει ὡς τώρα στὴ Δωδώνη.

6) Τὰ ἀφιερωματικὰ χέρια καὶ πόδια καὶ τὸ τιμητικὸ ψήφισμα τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ μνημονεύσαμε, δικαιολογοῦν τὴν παρουσίαν τους στὸ Ἱερόν τοῦ Δωδωναίου Διός. Ἴσως ἀκόμα τὸ ἀρχαιότερον κτίσμα, ἡ ἐλλειπτικὴ καλύβα, νὰ μὴν εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὴν παλαιότερη λατρεία τοῦ Διός.

* *

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κινητὰ εὐρήματα, πρὸ

ἀναφέραμε πάρα πάνω, μερικὰ ἄλλα ἀξιζον λεπτομερέστερης περιγραφῆς.

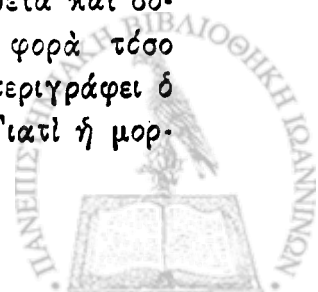
Τὸ χάλκινον ἀγαλμάτιον τῆς εἰκ. 3 παριστάνει νέον ἄνδρα μὲ ἐλεύθερον τὸ στέρνον

Εἰκ. 3. Χάλκινον ἀγαλμάτιον συμποσιαστοῦ (ἀρχὴς ΣΤ' π.Χ. αἰ. Κλίμαξ περίπου 1: 1)

καὶ τὸ δεξιὸν χέρι ἀπὸ τὸ ἱμάτιον, ποὺ περιβάλλει τὸ λοιπὸν κορμὶ (9). Ἡ μορφή ὑποτίθεται ἀναπαυόμενη σὲ ἀνάκλιτρον καὶ ἀκουμπισμένη μὲ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα σὲ δύο μαλακὰ προσκέφαλα τοῦ ἀνακλίντρον. Μὲ τὸ ἀριστερὸν χέρι κρατεῖ ποτήριον, ὅμοιον μὲ κέραν τῆς Ἀμαθειας, μὲ τὸ ὅποῖον πίνει κρασί, ἀντλῶντας ἀπὸ προκείμενον κρατήρα. Ἡ ἐπίπεδη βάση τοῦ ἀγαλμάτιου καὶ τὰ ἴχνη συγκολλήσεως μαρτυροῦν μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἡ μορφή ἀποτελοῦσε διακοσμητικὸν ἐπίθημα χάλκινου ἀγγείου, ἑνὸς κρατήρα συμποσίων. Ἡ ἐρμηνεία τῆς μορφῆς γίνεται τώρα κατανοητή. Πρόκειται γιὰ συμποσιαστήν, ποὺ μαζί μὲ ἄλλους παρόμοιους συντρόφους κοσμοῦσαν γύρω—γύρω τὸ στόμιον τοῦ κρατήρα, ἀπ' ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἐπαιρναν κι' ἐπιναν τὸ γλυκὸν κρασί μὲ τὰ κερατοειδῆ ἀγγεῖά τους.

Θάταν πολὺ ἐλκυστικὴ καὶ προκλητικὴ ἡ σκηνὴ μὲ τὸν κρατήρα αὐτὸν ξεχειλισμένον ἀπὸ κρασί, ἀνάμεσα ἀπὸ ἕνα ἕνα ἄληθινῶν συμποσιαστῶν, νὰ πίνουν εὐχαριστημένοι καὶ νὰ συζητοῦν καλοδιάθετα καὶ σοβαρὰ διάφορα θέματα, καμμιά φορά τόσο σοβαρὰ, ὅσων ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς περιγράφει ὁ Πλάτωνας στὸ Συμπόσιόν του. Γιατὶ ἡ μορ-

φή της εικόνας φαίνεται σαν να σταμάτησε προς στιγμή τὸν πότο κι' ἀπειλίζει κατ' εὐθείαν μπροστά στὸν ἀπέναντι συμπότη καὶ συνομιλητὴ καὶ τὸν ἀκούει μὲ ζωνρὸ ἐνδιαφέρον κι' εὐφρόσυνη διάθεση.

Εἶναι κι' αὐτὸ γνώρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος: μέσα ἀπὸ τοὺς πότους καὶ τίς Διοιουσιανὲς γιορτὲς θὰ βλαστήσῃ καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ σὲ λίγα χρόνια τὸ ἐκλεκτότερο ἄνθος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, ἡ δραματικὴ ποίηση. Ἡ μορφή παρ' ὅλη τὴν ἀνατομικὴ σχηματοποίηση καὶ τίς ἀσύμμετρες ἀναλογίες (μεγάλῃ κεφαλῇ, κοντὰ πόδια καὶ χέρια), ἔχει τὴν πνευματικὴ συγκρότηση τῆς μεγάλης ἐποχῆς, ποὺ τὸ γέννησε, καὶ προδίδει ἐντονα ἀκόμα τῆ γεωμετρικῆ σύνθεση τῆς προγενέστερης δαιδαλικῆς περιόδου. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, μεγάλα αὐτιά, μάτια καὶ στόμα, εἶναι κι' αὐτὰ ἀποδομένα μὲ ἀπλότητα, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐκρινῆ γλώσσα τῆς τέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνα.

Ὀρμητικὸς εἶναι ὁ νεαρὸς πολεμιστὴς τῆς εἰκ. 4, ποὺ διατηρεῖ ἀκόμα ὅλη τὴ φρεσκάδα τῆς τεφροπράσινης πάτινας στὶς ἀνέπαφες ἐπιφάνειες τοῦ χαλκοῦ. Νέος, μεστός, ἐντελῶς γυμνός, μὲ τὴ νεανικὴ του μόνο παρουσία, μ' ἐντονο διασκελισμὸ καὶ συμπαγῆ κορμὸ, εἶναι ἐτοιμὸς νὰ ἐπιτεθῇ ἀκατάσχετος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον προσελέπε μὲ λάμποντα μάτια κι'

Εἰκ. 4. Χάλκινο ἀγαλματιὸ πολεμιστοῦ (περὶ τὸ 630 π. Χ. Κλ. 1:1)

αὐστηρῶς ἔκφραση. Ὁ πολεμιστὴς, πατώντας στερεὰ μὲ τὰ δὺὸ του πόδια, σὺν νῆναι κολλημένα ἀπάνω στὴ γῆ, ἐκδηλώνει ὅλη του τὴ δράση, μὲ τὴ ζωνρὴ κίνηση τῶν χερῶν, ποὺ κρατεῦσαν τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, καὶ μὲ τὸν δραστηκὸ διασκελισμὸ τῶν ποδῶν, χωρὶς στὴν κίνηση αὐτὴ νὰ συμμετέχη ἐνεργὰ καὶ ἀνάλογα ὁ λοιπὸς κορμὸς. Σχηματικὰ ἔχουν ἀποδοθῆ τὰ αὐτιά, ἡ κόμη, τὰ μεγάλα κι' ἐντονα μάτια, μὲ ἐξέχουσα τὴ γραμμὴ τῶν βλεφάρων. Συνοπτικὴ, ἀλλὰ καθαρὴ καὶ μυώδης, εἶναι ἡ κατασκευὴ τῶν γλουτῶν, τῆς κνήμης, τῶν κοιλιῶν μυῶν καὶ ἡ ἀρθρωση τῶν γονάτων. Τὸ ἀγαλματιὸ αὐτὸ, ποὺ μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ γύρω στὰ 630 π. Χ., προέρχεται ἀπὸ κάποιο ἐργαστήριον Λακωνικὸ (*).

Ἡ περίτμητη μορφή τῆς εἰκ. 5, ὕψους 0.095 μ. ἔχει κατασκευασθῆ ἀπὸ λεπτὸ φύλλο ἀσημιοῦ. Παριστάνει τὸν Δία μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἀνωψωμένο, γιὰ νὰ ἐξακοντίσῃ τὸν κεραυνό, καὶ τὸ ἀριστερὸ, ποὺ λείπει, προτεταμένο πρὸς τὴν κατεύθυνση, ποὺ θάλλει(*). Πρὸς τὸ ἴδιο σημεῖο κατευθύνονται κεφαλῇ, κορμὸς καὶ ἀριστερὸ πόδι. Ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ κορμὸς καὶ τὸ δεξιὸ πόδι ἔχουν μετωπικὴ κατεύθυνση, τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος ἔχουν ἀποδοθῆ σὲ κατατομή (profil). Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παραστάσεως τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ κατ' ἐνώπιον καὶ σὺν νὰ τὸ βλέπουμε ἀπὸ ψηλά, παρατηρεῖται ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰ. Διακοσμητικὸ ἀποτέλεσμα ἔχει ἐπιτευχθῆ μὲ τὴ διαγώνια θέση τοῦ καλυκομέρφου κεραυνοῦ, ἀνάμεσὸ κενό, ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ τὸ κεφάλι. Ἡ μορφή αὐτὴ τοῦ κεραυνοῦ εἶναι γιωστὴ στὸν Ε' π. Χ. αἰ. Ὁ τύπος τοῦ προσώπου, ὅσο διατηρεῖται, ἐκφράζει τὸ ἤρεμο μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸ φαντάστηκε καὶ τὸ ἀποτύπωσε ἡ Φειδικὴ τέχνη (ἔργο περὶ τὸ 450 π. Χ. περίπου).

Ἰδιαίτερης μνείας ἀξίζει ἐπίσης γάλκινη λαβὴ λεκάνης τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα ἀπολήγουν σὲ ὠραία ἀρχαῖα κεφάλια κριαριῶν. Στὴ ράχη τῆς λαβῆς, δὺὸ σαῦρες προεκκλῶνται: σ' ἐναγώνια ἐρωτικὴ περίπτωξη, δαγκώνοντας ἢ μιὰ τῆς ἄλλης μὲ μανία τὸ λαιμὸ καὶ μπήγοντας τὰ νύχια τῶν στὶς ράχεις. Μὲ θαυμάσιο τρόπο πόρεσε ὁ καλ-

λιτέχνης: να έκφραση την ένταση και την αγωνία του έρωτικού ένστικτου των δύο έρπετων και τη φυσική ανατομία των ελαστικών και φολιδωτών σωμάτων (τρίτο τέταρτο του ΣΤ' π.Χ. αι.)⁽⁶⁾.

Πλήθος είναι οι χρηστήριες έπιγραφές, που έρέθησαν

στις τελευταίες ανασκαφές της Δωδώνης. Είναι συνήθως χαραγμένες σε μικρά κομμάτια από λεπτό φύλλο μολυβιού ή σπανιώτερα σε μεγαλύτερα τεμάχια από φύλλο χαλκού, και μās φέρνουν σε έμεση έπαφή μ' δολο εκείνο το πλήθος των προσκυνητών, που έρχόταν να προσκυνήση και να ζηήση να μάθη για το μέλλον: αν πρέπει να κἀνη τουτο ή εκείνο το έγγενημα, σε ποιά θεότητα θά πρέπη να

θυσιάση και να προσευχηθῆ, για να ευδοθούν οι επιχειρήσεις, αν θά έπιτύχη στα σχέδιά του...

Σε μια τέτοια, πολύ ενδιαφέρουσα έπιγραφή, ρωτά τον Δία τον Νάιο και την Διώνη ή πόλη των Χαόνων (ή Φοινίκη πιθανότατα) αν είναι καλό και συμφερότερο να χτίσουν κάπου άλλου το ναό της Πελλιόδος 'Αθηνάς⁽⁷⁾. Άλλος ρωτά τον Θεό αν θά μπορέση να δώση για γυναίκα στο γιο του, τον Ευφράνορα, τη θυγατέρα του Δαμοξένου. Ένας άλλος πάλι ρωτά αν πρέπη να πάη στην 'Αλύζια της 'Ακαρνανίας.

Άλλος επίσης ρωτά να μάθη σε ποιό Θεό αν θυσιάση και προσευχηθῆ, θά ευτυχήση. Κάποιος, δ' Αρίζηλος, φαίνεται ότι δεν πολυκατάλαβε την απάντηση του Θεού ή δεν έμεινε ικανοποιημένος απ' αυτή και ξαναρωτά το Θεό τι πρέπει να κἀνη ή να φτειάση για να του βγῆ σε καλό και να κἀνη περιουσία. Σε κάποιον άλλο, που από την έρώτησή του διαβάζουμε λίγες μόνο λέξεις, δίνεται ή έπίσημη απάντηση του Θεού: αυτή οίκειν και εξέχουθαι (να μείνης αυτού και να μη το κουνήσης).

Τό αλώνιο ζήτημα της γυναικειάς πίστεως, είναι πάντοτε φλέγον και ίσως είναι δικαιολογημένες οι ανησυχίες κάποιου Θεοδώρου ή Διοδώρου για την πίστη της φίλης του 'Αδίστης ('Ηδίστης), γιατί ζητεί να μάθη από τον Δία τον Νάιο αν ο Φιλοκλής κοιμάται μαζί της.

Θά ήταν έξω από τα περιωρισμένα όρια του παρόντος άρθρου ή μνημόνευση όλων των έπιγραφών και των πλουσιών εύρημάτων της Δωδώνης, τα όποια εν μέρει έχουν δημοσιευθῆ από τον σεβαστό καθηγητή κ. Δ. Ευαγγελίδη και θά συμπεριληφθούν σε προσεχή λεπτομερή δημοσίευση των ανασκαφών της Δωδώνης.

[Συνεχίζεται]

Υποσημειώσεις :

1. Σχετικά βλ. CARAPANOS, Dodone et ses ruines, Paris 1875. ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, ή ανασκαφή της Δωδώνης, στα Πρακτικά της Αρχαιολογικής Έταιρείας 1929—1934. Του ίδιου 'Ηπειρωτικά Έρευναί, στα 'Ηπειρ. Χρονικά 1935, τ. 10, σ. 192—264.

2. Για τις νεώτερες σκαφικές έρευνες βλ. ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, ή ανασκαφή της Δωδώνης, στα Πρακτικά της Αρχ. Έταιρείας 1952 σ. 279—306, και 1953 (υπό έκτύπωση).

3. Σχετικά βλ. στην υπό έκτύπωση δημοσίευση του καθηγ. κ. Ευαγγελίδη στα ΠΑΕ 1953.

4. Έκτενέστερη περιγραφή του αγάλματος, απ' όπου καταχωρίζουμε έδω τα κυριώτερα σημεία, έχει δημοσιευθῆ από τον καθηγ. κ. Δ. Ευγ. γελίδη στα ΠΑΕ 1952 σ. 283—86, όπου και περισσότερες εικόνες.

5. Περισσότερα βλ. αὐτ. σ. 286—7, όπου και σχέδιο συμπληρωμένο.

6. Περισσότερα βλ. αὐτ. σ. 288—89, όπου κι ώρατες εικόνες.

7. Λεπτομερή δημοσίευση της έπιγραφῆς βλ. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, στο 'Αφιέρωμα εις Γ. Οικονόμον, 1954.

***
ΣΤΕΦ. Ι. ΜΑΚΡΥΜΙΧΑΛΟΥ

ΑΓΝΩΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

Ἀνεκάλυψα τελευταίως σὲ ἀθηναϊκὸ παλαιο-
βιβλιοπωλεῖο ἓνα, πιθανῶς ἄγνωστο, ἔργο τοῦ
Νεοφύτου Δούκα. Πρόκειται γι' ἓνα φυλλάδιον,
τοῦ ὁποῖου τὸ ἐξώφυλλο ἔχει τὰ ἐξῆς:

ΑΝΔΡΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
ΒΙΟΣ
ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ
ΚΑΙ
ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ Α.Κ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
Ὅς ἀφιέρωται καὶ ἡ βίβλος

Ὑπὸ
ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

Ὅπως θέλετε, ἵνα ποιῶσιν
ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι
καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς

Ἐν Αἴγινη ἰ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ
ΚΟΡΟΜΗΛΑ 1834

Λέγω «πιθανῶς ἄγνωστο» γιατί δὲν ἀναφέρε-
ται στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν Ἰκίνη—
Μέξια, πράγμα πού σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει σὲ
καμμιά ἀπὸ τὶς Βιβλιοθῆκες, Ἀθηναϊκὲς καὶ
μὴ, πού ἐρεῦνησαν οἱ συντάκτες τῆς Βιβλιο-
γραφίας.

Τὸ φυλλάδιον σὲ σχῆμα 8ο, ἀπαρτίζεται ἀπὸ
τὸ ἐξώφυλλο μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, μιὰ σελί-
δα λευκὴ, μιὰ σελίδα χωρὶς ἀριθμὸ μὲ ἀφιέρω-
σι σὲ σχῆμα σταυροῦ «εἰς τὰς ἱεράς σκιάς» τοῦ
Κοραῆ καὶ τοῦ Καποδίστρια. Ἀκολουθεῖ μιὰ
σελίδα λευκὴ καὶ 32 σελίδες (α—λβ') μὲ τὸ κεί-
μενον τῆς βιογραφίας. Καθ' αὐτὸ δὲν πρόκειται
γιὰ βιογραφία ἀλλὰ γιὰ μιὰ μεταθανάτιον ἐξύ-
μνησι τῶν ἀρετῶν τῶν βιογραφουμένων.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ χρονολογία πού εἶ-
ναι τυπωμένη στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὁ Δούκας
ἔγραψε τὸ ἐγκώμιον αὐτὸ στὶς 18 Ἀπριλίου
1833 στὴν Αἴγινα, δηλ. 12 μέρες μετὰ τὸ θάνα-
το τοῦ Κοραῆ, τοῦ ἀντιπάλου του στὶς γλωσσι-
κὲς ιδέες. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Δούκας ἐπο-
λέμησε πάντοτε μὲ ἰδιαίτερη σφοδρότητα τὶς
γλωσσικὲς θεωρίαι τοῦ Κοραῆ ἀλλ' αὐτὸ δὲν
τὸν ἐμπόδισε, μόνις ἔμαθε τὸ θάνατό του νὰ
πιᾶσιν τὴν πέννα καὶ νὰ γράψῃ ἓνα θερμὸ ἐγκώ-
μιον στὸν ἀντίπαλό του, πράγμα πού δείχνει τὴν
ἀπέραντη ἀγαθότητα καὶ τὴν ἐντιμότητα τοῦ χα-
ρακτῆρος τοῦ διαπρεποῦς αὐτοῦ ἡπειρώτου δι-
δασκάλου τοῦ γένους.

Παραθέτω ἐδῶ τὸ κείμενον τῆς ἀφιέρωσεως
πού προτάσσει ὁ Δούκας στὸ βιβλίον του, πού
δείχνει τὴν ἀπέραντη ἀρχαιομάθειά του:

ΑΔΑΜΑΝΤΙΩ ΚΟΡΑΗ ΚΑΙ
ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΜ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
ΕΥΔΑΙΜΟΝΕΙΝ

ΙΕΡΑΙ ΣΚΙΑΙ

Ἀνδράσιν ὑμῖν δοκίμοις,
Ὅν κλέος ἀμφοῖν ἰκάνει
Πᾶσαν ἀνθρώπων αἶαν
Ὅσσον Εὐρώπης τέρμα,
Δοξῆς ἕνεκ' ἀρίστης,
Ὅταν ἔλετε ἔργω,
Καθ' ἣν ἐλάχετε τάξιν
Τὸ τεῦχος ἀφοσιούται.
Θνητοῖς γάρ οὐ ὥς δὲ ζοῖσι τὴν βίβλον
Δίδωσι δῶρον ἀρετῆς ὑμῖν Δούκας.
Ὅν γὰρ τεθνῶσι πάντα, ὅσοις εὐκλεῆς
Βίος γ' ἔην· ἀλλ' ἀντὶ βαιῶν καὶ λυγρῶν
Εὐραντο λῆξιν ἄμβροτον, μακαρίην·
Ἀβληχρὰ τάδε μὲν οἶδα
Σοφοῖσι περικλεέσι
Φλαύροις φιλοφρονεῖσθαι
Ἔργοις ἐπὶ μεγίστοις·
Ἀλλὰ γ' Ἑλλήνων ἔθνος
Ἀφθιτον στέψει σῆμα
Ἀντὶ ἀγῶνων μεγάλων,
Ὅς κάμεθ' ὑμεῖς πρὸ πάτρης·
Ταῦτ' ἐστὶ τάρα ἀρετῆς πλέα,
Ἐφ' οἷσιν ἄσω ἄξιον γ' ὑμῖν ἔπος.
ΧΑΙΡΕΤΕ, ΧΑΙΡΕΤΕ, ΧΑΙΡΕΤΕ
Ὅσοι γὰρ ἔργατ' ἀριστα πεπράχατο ἐν βίᾳ

Τούτοις ἡ χάρις ἐν Διὸς ἔδρα οὐποτ' ὀλεῖται

Ὁ Δ. Θεριανός, στὸ περίφημο τρίτομο ἔργον
του γιὰ τὸν Κοραῆ, ὀνομάζει (Τόμ. Β. σελ. 217)
τὸν Νεοφύτο Δούκα «ὀνομαστότατο τῶν ἀντιτέ-
χων τοῦ Κοραῆ» καὶ τὸν χαρακτηρίζει φιλῶ-
γαθὸ καὶ φιλάρετο. «Πρὸς δόξαν τοῦ
σεβασμίου ἡπειρώτου, γράφει παρακάτω ὁ Θε-
ρειανός γιὰ τὸν Δούκα (Τόμ. Β. σελ. 283) πρέπε
τελευταῖον νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ ὑποκώφως ἀμ-
τῆ ἐκδόσει τοῦ προδρομοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Βί-
βλιοθήκης ἀρξάμενης ἔρις, διήρκεσε κατὰ δια-
λείμματα, καὶ ἐν παρέργῳ ἐπὶ τινα ἔτη εἶτα δέ
ιδίως ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπενέ-
δωκεν εἰς ἄρρητον τινα ἀμοιβαίαν τῶν ἐριζόν-
των εὐλάβειαν. Ὁ μὲν Κοραῆς ἐνόησεν ὅτι ἐν τῇ
ψυχῇ τοῦ Δούκα οὐδεμία ἐλάνθανεν ἐχθρα, τοῦ
το δὲ ἐγένετο φανερόν καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας τοῦ
Κοραῆ ὄν οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐθρήνησεν. οὐτ'
ἐνεκωμίασε μετὰ μείζονος ἢ ὁ Δούκας εἰλικρι-
νείας καὶ θαιμασμοῦ, ἀνακηρύξας αὐτὸν πάν-
των τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σοφώτατον κα-
ἔτερον Σωκράτην».

Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆ φράσι φαίνεται ὅτι
ὁ Θερειανός ἐγνωρίζε τὸ φυλλάδιον αὐτὸ το
Δούκα, γιατί πραγματικὰ στὴ σελίδα ἡ γράφει
τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Κοραῆ: «Ὅθεν, ἡ φήμη δι-
καίως καὶ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δὲν ἐπαυσε ν'
τὸν παραβάλλῃ μὲ τοὺς ἀρχαίους ἠθικοὺς φι-
λοσόφους, ἐπονομάσασα αὐτὸν Σωκράτην τῶ
ν ἑλλήνων».

ΗΛΙΑ Π. ΒΑΣΙΛΑ

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ *

(12/24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1798)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ L. A. CAMUS BARON DE RICHEMONT

Ἐτράβηξα τὰ κανόνια μου τὸ ἓνα κοντὰ εἰς τὸ ἄλλο διὰ νὰ μὴν ἐφορμήσῃ μέσα εἰς τὸ μεσουλαβοῦν διάστημα χρόνου, μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου κανονοβολισμοῦ, καὶ ἐχρησιμοποιοῦν τὸ τουφέκι μου μὲ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀκρίβειαν ποῦ εἶχα ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν μὲ πάθος ἀσκησίν μου εἰς τὸ κυνήγι.

Σπανίως ἔχανα σφαῖραν τουφεκίζων εἷα λαγόν. Οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς πυροβολισμούς μου δὲν ἔιχε νὰ ροφθῇ στὰ χαμένα. Ἡ κανονοστοιχία μου εἶχε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν μὲ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπρεπε κάπως νὰ μετριάσω τὸν ζῆλον τῶν πυροβολητῶν μου διὰ νὰ ἐξασφαλίσω μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν πυρὸς καὶ ἠμπόρεσα ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐκτιμήσω ἀκρ βῶς ὅλην τὴν δραστικότητα τούτου ἀπὸ τὴν σύγχυσιν καὶ τὰ σχηματιζόμενα κενὰ μέσα εἰς τὰς μάζας καὶ τὰς ομάδας τῶν ἐχθρῶν, ποῦ εἶχαν χρησιμεύσει ὡς τροφή τῶν κανονιῶν μας.

Ὁ ἐχθρὸς ἔφευγεν ἐν μεγάλῃ συγχύσει, ἀφήνων τὸ ἔδαφος σκεπασμένον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τραυματίας του. Κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς δὲν εἶχε κιτυπηθῆ ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ καὶ ἠσθανόμην ἐκπληξιν πὸς ὑπῆρξε τόσον πείσμων ὥστε νὰ συγκεντρώει ὅλας τὰς προσπάθειάς του ἐναντίον τοῦ μετώπου τῆς γραμμῆς μας, ἢ ἄμυνα τῆς ὁποίας ἐσιηρίζετο ἐπὶ τῶν δύο π'ευρῶν, ἐνῶ θὰ εἶχε δυνηθῆ νὰ μᾶς κατακλύσῃ ἐπιτιθέμενος ἀπὸ τὰ πλάγια ἐναντίον ἐκάστου πλευροῦ καὶ νὰ τὸ διασπαθίσῃ μὲ τὸ ἱππικόν του, καθ' ὃν χρόνον θὰ προσεβάλλετο κατ' εὐθείαν τοῦτο ἀπὸ τὸ πεζικόν του. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποιοὶ ἔχουν ἀτομικὴν ἀνδρείαν καὶ οἱ ὁποιοὶ δροῦν μαζικὰ καὶ χωρὶς τάξιν, κυριαρχούμενοι ὑπὸ φανατισμοῦ καὶ μὲ πεποίθησιν ἐπὶ τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἰσχύος των, βαδίζουσι ἴσια πρὸς τὸν ἐχθρόν, τὸν ὁποῖον μὲ προπέτειαν φαντάζονται ὅτι ἔχουν καθῆκον ἀμέσως νὰ συντρίψουν κάτω ἀπὸ τὸ συντριπτικὸν κτύπημα τῆς πρώτης ἐπαφῆς καὶ συγκρούσεως.

Ὅταν συναντήσουν μίαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ ἀπροσδόκητον χαλαρώουσι τὰς γραμμάς των καὶ ἀνασυντάσσονται δυσκόλως. Ἄλλὰ τώρα, δὲν εἶχαν τόσον νὰ φοβοῦνται ἀπὸ μέρους μας ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν καὶ καταδίωξιν. Εἶχαν νὰ κάμουν μόνον μὲ μ'ὰ δρᾶκα ἀνδρῶν, οἱ ὁποιοὶ δὲν ἠμποροῦσαν οὔτε νὰ φύγουν, οὔτε νὰ ἀντισταθοῦν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ οἱ ὁποιοὶ εἶχον καθῆκον νὰ τελειώσουν τὴν ζωὴν τους πελεκυζόμενοι ἐπὶ τόπου.

Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον εἰς τοὺς ἀρχηγούς νὰ σταματήσουν τὴν κίνησιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς καὶ τῆς παράφρονος τρομοκρατήσεως, νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ στρατεύματά των καὶ νὰ τοὺς μεταδώσουν νέαν ὁρμὴν ἀνδρείας καὶ τόλμης, πλεόν τρομερῆς τῆς προηγηθείσης.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

Όταν εΐδαμε αὐτὴν τὴν μάζαν, ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ξεχύνεται ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ λόφου ὡς λαΐλαψ μανιώδης, ἕκαστος ἀσφαλῶς ἐδοκίμασε τὸ προαίσθημα τῆς τελευταίας καὶ τρομερῆς πάλης. Ἄλλ' ἕκαστος εἶχε προαποφασίσει τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του καὶ ἐσκέλετο ὄχι τόσο πῶς νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ ὅσον νὰ τὴν ἐκδικηθῇ ἀκριβᾶ. «Νὰ σκοτώνομε, νὰ σκοτώνομε». Ἦτο ἡ μόνη λέξις ἡ ὁποία ἐκυκλοφόρησε ὑπόκωφα μέσα εἰς τὰς τάξεις μας. Μόλις ὁ ἐχθρὸς ἔφθασε εἰς ἀπόστασιν βολῆς τῶν δύο πυροβολαρχιῶν τοῦ ἑξαπέστειλαν τὶς σιδηρόμπαλλές των, καὶ ὅταν ἐπλησίασε περισσότερον τὸν ἐμυδραλλιοβολοῦσαν μὲ τὰ κανόνια. Ἠκολούθησα εἰς τὴν πυροβολαρχίαν μου τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν εἶχα υἱοθετήσῃ κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν καὶ ἔκαμα ὁ ἴδιος χρῆσιν τοῦ τουφεκίου μου. Μόνον, καθὼς εἶμεθα ἀρκετὰ πλησίον οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, διὰ νὰ ξεχωρίζωμεν τοὺς ἄνδρας, ἐδ' ἄλεγα κατὰ προτίμησιν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔκρινα ὅτι ἦσαν οἱ ἀρχηγοί, ἀπὸ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐνδυμασίαν των καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς των. Διότι δὲν εἶχαμεν πρὸ ἡμῶν παρὰ τὸ ἵππικόν τὸ ὁποῖον ἐπυροβόλει ἐναντίον μας μὲ τὰ μακρὰ τουφέκια του καὶ τὶς φοβερὰς κομπούρες του, τὸ ὁποῖον ὅμως καθόλου δὲν ἐσκέφθη νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ ὀρμητικὰ καὶ ἄφοβα, οὔτε ἐδοκίμασε νὰ μᾶς τρέψῃ εἰς φυγὴν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ φανῆ ἴσως ἀπίστευτον, εἶναι ὅμως τελείως ἀληθές. Μόνον ὅταν ὁ ἐχθρὸς εἶχε μῆξι βαθειὰ εἰς τὴν γραμμὴν μας τοὺς ἄνδρας του καὶ εἶχεν ἐπιτύχει νὰ τὴν σπάσει τελείως, τότε ἠρχίσασμεν νὰ δεχώμεθα τοὺς πυροβολισμοὺς του καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν. Ἦσαν πλέον ὀλέθριοι παρὰ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους οἱ ἐχθροὶ μᾶς εἶχαν ἑξαποστείλει τιμιώτερον, ὅταν μᾶς ἔβαλλον κατὰ μέτωπον. Μιὰ σφαῖρα τουφεκίου μὲ ἐκτύπησεν εἰς τὸν ὦμον, ἀλλὰ φαίνεται πῶς ἤρχετο ἀπὸ μακρὰν, διότι δὲν πέρασε μέσα, μοῦ ἐπροξένησεν ὅμως ἕνα δυνατὸν πόνο καὶ μελάνιασμα εἰς τὸ δέσμα. Ἡ μάζα τὴν ὁποίαν εἶχαμεν μπροστὰ μας εἶχε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἑξαφανισθῆ. Ξαναπάσαμε λοιπὸν νὰ τὸν κτυπάμε μὲ τὶς σιδηρόμπαλλές των κανονίων μας, τὰς ὁποίας διενθύνσαμε εἰς τὰς διεσκορπισμένας ομάδας του, τοῦτο ὅμως μᾶς ἐκόστισε μερικὰς ζωηρὰς ὁμοβροντίας τουφεκιῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἔκαναν νὰ δοκιμασθοῦμε σκληρὰ, διότι εἶδα διαδοχικῶς τρεῖς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν μου νὰ σκοτώνονται. Τότε ἐθεώρησα καθήκον μου νὰ καρφώσω τὰ δύο κανόνια μὲ τὸν μόνον πυροβολητὴν, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπέμεινε, νὰ ὑποταχθῶ ἀγογγύσιως εἰς τὴν μοῖραν μου καὶ νὰ ὑποστῶ ὅλας τὰς συνεπείας πού μοῦ ἐπεφύλασσε τὸ πεπρωμένον καὶ ἡ τύχη. Εἶχα γεμίσει τὴν παλάσκα μου καὶ τὶς τσέπες μου μὲ φυσέκια καὶ μοῦ ἔμεναν ἀπὸ αὐτὰ καμιά δεκαπεντάριά ἀκόμη. Ἦσαν ἀρκετὰ αὐτὰ μου τὰ πολεμοφόδια γιὰ νὰ σκοτωθῶ μαχόμενος. Ἀφοῦ ἐσπάσαμεν τοὺς ἐμβολέας καὶ τὸ φουρνόπανον τῶν δύο κανονίων μας, ἄφησα τὴν πυροβολαρχίαν μου, χωρὶς νὰ γνωρίσω τί θὰ ἀπεγινόμην, χωρὶς νὰ ἔχω καμιά ἰδέα πού νὰ τραβήξω καὶ τί νὰ αποφασίσω, ἀφήνων εἰς τὰ ἀπρόβλεπτα γεγονότα νὰ μὲ ἐμπνεύσουν διὰ τὸ καλύτερον πού θὰ ἔκαμνα. Ἐβάδιζα εἰς τὴν τύχην διατρέχων μὲ τὰ μάτια τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ τὸ τοπίον. Τὸ μοναδικὸν ὄχυρόν ἐκρατοῦσε ἀκόμη καὶ ὑπερησπίζετο μὲ γεναιότητα μὲ τὰ κανόνια του καὶ τὰ τουφέκια τῶν ὑπερασπιστῶν του. Πολυάριθμοι ομάδες, πληθὸς ἵππικῶν καὶ μεμονωμένοι ἐλεύθεροι σκοπευταὶ ἠυλάκωναν τοὺς ἀγρούς. Μὰ ἰσχυρὴ δύναμις ἵππικῶν, τὴν ὁποίαν ὑπέθετα ὅτι ὠδήγει ὁ Ἀλῆ—πασᾶς, ἐξεχίνετο ραγδαίως πρὸς τὴν Πρέβεζαν, προφανῶς ἔχουσα τὴν πρόθεσιν νὰ ἐμποδίσῃ τὰ δύο στρατιωτικὰ μας ἀποσπάσματα νὰ ἐπιβιβασθοῦν τῆς φρεγγάτας La Brune τὴν ὁποίαν μὲ χαρὰ ἐβλέπαμε νὰ φαίνεται εἰς τὴν θάλασσαν (22). Ἡ προσδοκία τῆς λεηλασίας τὴν κατηύθυνε ἐκεῖ ὅπως ἐλίσης καὶ

22. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν παρὰ μετὰ δύο ἡμέρας δηλ. τὴν 14 Ὀκτωβρίου ἢ 26 κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον. Ἡ πλάγῃ τῶν Ἀλβανῶν ἡ ὁποία ἐκινήθη πρὸς τὴν Πρέβεζαν, μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν Γάλλων εἰς τὸν Ἄγιο—Ιωάννη καὶ τὴν λιποταξίαν ἢ φυγὴν τῶν ἀρχηγῶν Πάνου Τσαρλαμπᾶ, Παπα Μαρτίου, Περραιβοῦ, Χρηστάκη

ένα ὄχλον μεμονωμένων στρατωτῶν. Βαδίζων ἔτσι, βλέπω νὰ τρέχη πρὸς ἐμὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος Γκαμπορῦ, κρατῶν τὸ σπαθί του εἰς τὸ χέρι.

«Φίλε μου» μοῦ λέγει, «Κινδυνεύομεν νὰ πέσωμεν εἰς τὰ χέρια αὐτῶν τῶν ληστῶν. Λυτήσου με νὰ μὴ ὑποστῶ αὐτὴν τὴν καταισχύνην, ρίξε μου μιὰ τουφέκιὰ κατὰστηθα».

«Τολμᾶς νὰ μοῦ τὸ προτείης», τοῦ λέγω, «Τὸ τουφέκι μου δὲν τὸ ἔχω γεμισμένο γιὰ σένα θὰ σκοτωθοῦμε μαζί καὶ οἱ δύο, ἀλλὰ μαχόμενοι. Ἐὰν εἴχαμεν αὐτοὺς τοὺς 5 ἢ 6 στρατιώτας πὺν βλέπεις σκορπισμένους καὶ οἱ ὅποιοι γυρνᾶν γύρω μας, ἴσως θὰ κατωρθώγαμε νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ὄχυρον (redoute)». Ρίχνεε τὰ μάτια του ἐπάνω τους καὶ τοὺς ἀναγνωρίζει ὅτι ἀνήκαν εἰς τὸ τάγμα του.

«Θὰ προσπαθῆσω νὰ τοὺς συμμαζέψω μοῦ λέγει, καὶ νὰ σοῦ τοὺς φέρω κοντά σου». Μοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι καὶ φεύγει μὲ τὸν πυλοβολητὴν πὺν ἀνῆκεν εἰς τὸ τάγμα του. Δύστυχε καὶ ἀκριβέ μου Γκαμπορῦ. Αὐτὴ ἡ χεραψία ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ὁ σιωπηλὸς καὶ τελευταῖος μας χαιρετισμὸς (28).

Ἐξακολουθοῦσα ἀργὰ τὸ βᾶδισμά μου, μὲ γεμᾶιο τὸ τουφέκι μου καὶ τὸ μάτι διαρκῶς νὰ κατοπτεῖ γύρω. Μόλις εἶχαν περάσει πέντε λεπτά, ὅταν βλέπω νὰ ἔρχονται, ὀρμητικὰ κατ' ἐπάνω μου δύο ἵππεις. Στηρίζομαι καλὰ καὶ παίρνω θέσιν διὰ νὰ τοὺς δεχθῶ. Τοὺς ἀφήνω νὰ φθάσουν εἰς τὰ εἴκοσι βήματα καὶ μὲ μιὰ σιγούρη σπαθιά ρίχνω κάτω τὸν πρῶτον, ὁ δεύτερος μὲ νομίζει ἄοπλον καὶ ὀρμᾶ κατ' ἐπάνω μου, ἀλλὰ ἡ θέα τῆς μπαγιονέτας μου τὸν ἀναγκάζει νὰ κάμῃ μιὰ κίνησι πρὸς τὰ πλάγια, τῆς ὁποίας ἐπωφελοῦμαι ἀποτόμως, διὰ νὰ τοῦ τὴν χάσω εἰς τὸ σῶμα πίπτει ὁμως ὁ συντροφός του. Ξαναφορτώνω γρήγορα τὸ ὄπλον μου καὶ σπεύδω νὰ ἀφήσω τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος, ἀφήνων τὰ ἄλγιά τους νὰ τρέχουν εἰς τὰ χωράφια.

Ἦμουν πιά ἐνώπιον τοῦ ὄχυρου (redoute) καὶ ἐκύτταζα νὰ τὸ πλησιάσω μὲ τὰ προφυλάξεως καὶ ἀσφαλείας. Δὲν κατώρθωσα νὰ φθάσω καὶ εὐχαριστῶ διὰ τοῦτο τὸν Θεόν.

Εἰς αὐτὴν τὴν δυσχερῆ ὁδοιπορίαν μου ὑπέστην ἐπίθεσιν τετράκις ἀπὸ τέσσαρας μεμονωμένους ἵππεις. Οὐδέποτε μὲ ἔκαμαν νὰ τρομάξω τοὺς περίμενα ἦσυχά καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως δέκα πέντε ἢ εἴκοσι βημάτων τοὺς κατέσφιξα ὅλους χάμω μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα. Ἡ θέσις μου ἀπέβαινε πλῆρον κρίσιμη. Αἱ μεμονωμένοι αὐταὶ συγκρούσεις μου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ξεφύγουν τὰ μάτια ὄλων τῶν ἐχθρῶν. Μιὰ μεγάλη ὁμάς ἵππέων μὲ εἶχε διακρίνει καὶ τοὺς βλέπω νὰ κατευθύνονται πρὸς ἐμέ.

Ἦμουν πολὺ κονιὰ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, ἐπήγαινα νὰ στηρίξω τὰ νῶτα μου εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ χαλάσματα του καὶ ἐδιάλεξα ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου στήριγμα μοῦ ἐφάνη ὅτι θὰ ἦτο τὸ καλύτερον ἀνασχετικὸν ἐμπόδιον μὲ τὰ πολυαριθμώτερα

καὶ τοὺς 70 σχεθὸν ἐθελοντὰς Πρεβεζάνους, ἐπῆρε τὸν δρόμον ἀπὸ τὰ Αὐλάκια, Μαργαρώνα, Ἅγιο Σπυρίδωνα, παραλιακῶς θηλαθὴ καὶ μέσα ἀπὸ τὸν ἐλαιῶνα καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν γέφυραν τῆς ντάπιας τῆς Βρυσοῦλας, τὴν ὁποίαν χωρὶς ἀντίστασιν διέβη, τῇ βοήθειᾳ φυσικὰ φίλων τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Οἱ ἴδιοι τοῦ ἀνοίξαν καὶ τὴν πύλην τοῦ Βενεταίνικου κάστρου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καὶ ἐκτύπησαν μάλιστα καὶ τὴν Γαλλικὴν φρουρὰν πὺν ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῆ τοῦτο. Σελ. 121—129 κ. ἐ. «Ὁ Βουναπάρτης καὶ αἱ Ἴόνιοι νῆσοι» μετάφρασις Νοεμῆ—Ζηροῦ Παπαῦ ἔτους 1937. Τῆς ἀνωτέρω φάλαγγος τοῦ Ἀλβανικοῦ ἱππικοῦ ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Μπεκῆρ ἀγάς Τζογαδοῦρος καὶ ὁ Καπετᾶν Γιαννάκης.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν λιποταξίαν τοῦ καπετᾶν Χρηστάκη—ἀν πρέπει φυσικὰ νὰ τὴν παραδεχθοῦμε—ἔμεινε στὸ πεδῖον τῆς μάχης μέχρι τῆς 12ης ὥρας ὁ διάσημος Σουλιώτης κλέφτης Ζαχαράκης μὲ 60 ἄνδρες του, ὅστις ἠκολούθησε τελευταῖος τὸν Πάριον Τσαρλαμπᾶν μὲ τοὺς ἰδικούς του, πὺν ὅπως διηγεῖται ὁ Περραιβὸς ἐτράβηξαν, πρὸς τὴν Παρηγόσκαλα δπου ἐπεδιβάσθησαν μὲ τοὺς ἄνδρες των εἰς τρία Ἐπτανησιακὰ πλοῖα. Ἴδὲ καὶ Σπ. Βλαντιῆ «οἱ Γάλλοι ἐν Δευκάδι» σελ. 199 1914 τόμ. 10 περιοδ. «Παρνασσός».

28. Ὁ Γκαμπορῦ περὶ εἰς τὰς χεῖρας εἴκοσι Ἀλβανῶν καὶ κληθεὶς νὰ παραδοθῆ ἤρρηθη. Ἀμέσως κατεσφάγη.

καὶ ὀγκωδέστερα συντρίμματα τῆς παλαιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι ἦτο τὸ πλεόν ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ἵππους. Ἐκεῖ περιμένα τὸν ἐχθρὸν (24).

Αὕτῃ ἦτο ἡ τελευταία μου συμπλοκή, ὁ τελευταῖος μου ἀγών. Ἡ ἀνάμνησις τῆς οἰκογενείας μου παρουσιάσθη ζωηρὰ εἰς τὴν σκέψιν μου. Τὴν εἶδα νὰ στέκεται τεταραγμένη ἐνώπιόν μου καὶ μοῦ αἰμάτωσε ἡ καρδιά μου, ἀλλὰ ἀναλαυβάνων γρήγορα τὴν δραστήριον ἀποφασιστικότητά μου, ἔκλεισα τὰ μάτια καὶ ἀπόθησα αὐτὴν τὴν ἀγαπητὴν ὀπτασίαν, ἔσκυθώπασα καὶ ἔτριξα τὰ δότια. Δὲν ἐπέτρεψα πλεόν αὐτὴ ἡ ψυχικὴ εἰκὼν νὰ ξαναδημιουργηθῇ ἐνὶ ὄσ μου.

Μεῖ' ὀλίγον νὰ με, μόνος, χωρὶς δυνατὴν βοήθειαν, ἐνώπιον εἴκοσι ἕως εἴκοσι πέντε ἱπέων, ποὺ ἐκρατοῦντο γερὰ εἰς τὰ ἄλογά τους καὶ ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι. Ἄλλοι ἐπυροβολοῦσαν ἐναντίον μου, ὅπως ὅταν κάμουν σκοποβολὴ ἐναντίον μιᾶς κούκλας, μετὶς πιστόλες των καὶ τίς καρμπίνες των, ἄλλοι κραδαίνοντες τὰ κυρτὰ σπαθιά των (γιαταγάνια) μετ' ἐπλησίαζαν ἀλλὰ ὅλοι καχυπόπιως παρατηροῦντες τὸ ἔξαλλον προσωπὸν μου καὶ τὸ γρήγορο ὄπλο μου, διὰ κάθε ἐπιθετικὴν

Γάλλος στρατιώτης προσκομίζων ἀγγεῖον ἐκ Νικοπόλεως, εὐρεθὲν κατὰ τὴν ἐκοκαφὴν τοῦ χαρακώματος, εἰς τὸν ὑπολ)γὸν Richemont.

των κίνησιν. Ἐκύιταζα νὰ κάνω τούτου χρῆσιν ἀλλοιῶς καὶ ὄχι μόνον πρὸς ἀπειλήν. Ἄλλ' ὅμως οἱ πυροβολισμοὶ ὅσο πάει καὶ ἐπλησίαζαν εἰς τὸν στόχον τους. Εἶχα κινηθῆ ἀπὸ δύο σφαῖρες, τὴν μίαν ἐπάνω εἰς τὸν γοφὸν καὶ τὴν ἄλλην κοντὰ εἰς τὸ ὕψος τοῦ μηροῦ. Αἱ σφαῖραι αὐταὶ προειδοποιοῦσαν μετ' ἰσχυροῦς βλαπτικῆς ἀλλὰ αἱματηρῆς. Μία τρίτη σφαῖρα μοῦ εἶχε ξεσχίσει τὸ ἀριστερὸν αὐτὶ ἀρπάζοντάς μου ἓνα μικρὸ τεμάχιον χόνδρου. Ἄφ' ἑτέρου τὸ ἐνδυμὰ μου καὶ τὸ καπέλλο μου ἦσαν κόσκινο ἀπ' αὐτές.

Ἦρχετο ἡ στιγμή τοῦ τέλους μου, ἀλλὰ ἤθελα νὰ ἐκλέξω τὸ θῦμα μου. Παρετήρησα ἓνα λαμπροστόλιστον, ἀπαστράπτοντα ἀπὸ τὸ χρυσάφι ἱπέα, ποὺ εἶχεν εἰς τὸ πλευρὸν του ἓνα νέον ὑψηλοῦ ἀναστήματος ὀπλισμένον μετ' ὠραία ὄπλα καὶ ὁ ὁποῖος ἐφόρει τὸ ἀπλοῦν ἀλβανικὸ κοστοῦμι. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ λαμπροῦ ἱ-

24. Τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ὑδραγωγείου διακρίνονται καθαρὰ καὶ σήμερ, εἰς τὸν ἐρχόμενον ἀπὸ τὸ θέατρον πρὸς τὴν Πρεβεζαν. Εἶναι οἱ ὑδατοποθήκες, σὺν τοῖς ὑδατοπούργου τοῦ σημερινού, τὰ β α γ ε ν ι α, ὅπως τὰ ἀποκαλοῦν οἱ Πρεβεζιάνοι.

πέως διηύθυνα την σφαιραν μου κατάστηθα και τον είδα να πίπτη. Ο σύντροφός του μου έφάνη ότι είχε καταταραχθῆ. Αμέσως μόλις το όπλον μου έξεκενώθη, όλοι οι ίππεις ρίπτονται επάνω μου, αλλά τους συγκρατούσα με την μαγιονέττα μου, και ουδεις ήμποροῦσε να με πλησιάζη αρκετά δια να μου δώση μιὰ σπαθιά. Εύρισκόμην εις κατάστασιν εμπνεύσεως ή μάλλον θείας φωτίσεως, ή όποία ειχεν ξαπλωθῆ εις όλόκληρη την ύπαρξίν μου και την σωματικήν και την ήθικήν, εις μιαν έξαρσιν όλων τών Ικανοτήτων μου τοιαύτην, ώστε να αισθάνομαι τον έαυτόν μου ανώτερον κατά τας δυνάμεις, κατά το θάρρος, κατά την πνευματικήν ευστροφίαν. Είχα τούτου συνείδησιν, ελογάριαζα πολύ επάνω εις αυτό και έδοκίμαζα εκπληξιν εις τα κατάβαθα τῆς ψυχῆς μου, απ' αυτήν την πνευματικήν διαύγειαν και αντίληψιν εις μιαν περίστασιν, ή όποία θα έπρεπε να με τρομάξη και να με εκπλήσση.

Εις τοιαύτην κατάστασιν, διέκρινα και ανεγνώρισα την πιό φιλοκομμένη κορυφή ανάμεσα από τα αναποδογυρισμένα αυ'α έρείπια. Δέν εκθειάζω καθόλου τον έαυτόν μου εις το σημείον τούτο. Δέν αισθάνομαι ύπεροψίαν από την εξαιρετικήν αυτήν διάθεσιν του πνεύματός μου και τών αισθήσεών μου. Την αφηγοῦμαι και την αποδίδω εις την φιλοσοφικήν και επισημονικήν ανάλυσιν. Διαπιστώ εκείνο που είναι πραγματικόν χωρις ν' ανησυχῶ τι θα παραδεχθῆ ο κόσμος, ή τι θα απορρίψη. Είναι αρκετά τα έργα μου ώστε να σκέκωμαι ακλόνητος εις την υπόληψιν και τον σεβασμόν τών φίλων μου και τῆς οίκογενείας μου. Μή δυνάμενος πλέον να ξαναγεμίσω το τουφέκι μου δέν ήθέλησα να περιμένω παθητικά την τελευταίαν σφαιραν την όποιαν είχα επικαλεσθῆ εκ βάθους ψυχῆς και εις την όποιαν είχα παρουσιάσει το στέρνο μου ακάλυπτον...

Ένας ίππεύς τολμηρότερος απ' όλους τους προσπέρασε πάλλον το χαιζάρι του. Αίφνης με ένα τίναγμα, όρμῶ κατ' επάνω του Καταληφθεις ξαφνικά από την απροσδόκη η προσβολή μου, ήθέλησε ή να κάμη στην πάντα ή να τραβήξη πίσω το αλόγο του, αλλά το ζῶον, αντι να πειθαρχήση εις το χέρι του σηκώθηκε στα πόδια του και ή μαγιονέττα μου αντι να επιτύχη τον καβαλάρη, χώνεται όλόκληρη μέσα εις την κεφαλήν του ζώου. Έκαρφώθηκε τόσο γερά εκεί ώστε, με την προσπάθειαν που έκαμα δια να ξαναβγάλω, απεσπάσθη από το τουφέκι μου και έμεινε στερεωμένη μέχρι τῆς λαβῆς εις την κάτω σιαγόνα του ζώου. Ίδου λοιπόν τώρα εγώ δολπλος. Όλοι χύνονται επάνω μου και δέχομαι ταυτοχρόνως μιὰ πιστολιά σχεδόν εξ επαφῆς και δύο σπαθιές αι όποιαι με εξέπλωσαν κατά γῆς. Οι άγριοι βουτοῦν τα χέρια των μέσα εις το αίμα μου και αλείφουν με αυτό τους γυμνοῦς βραχίονιάς των. Θα με άπεκεφάλιζον, όταν ένας άπλοῦς άλβανός ίππεύς, νεαρός, λυγρόκορμος και ύψηλός, ο όποιος ειχεν ως μόνον λαμπρόν σημείον του αξιώματός του ένα υπερήφανο άτι και μεγαλοπρεπή όπλα, όρμῶ γρήγορα εμπρός και φωνάζει, επιτακτικά, μερικὰς λέξεις τας όποιας δέν κατενόησα, αλλά τών όποιων ή ευεργετική και ευμενῆς εικών μου έδωσε ταχέως την μετάφρασιν. "Εμεινα άτάραχος και καρτερικός, χωρις να επικαλεσθῶ τον οίκτον με βλέμμα Ικειτευτικόν, αλλά τίποτε δέν διέφευγε την προσοχήν μου, διότι παρά τα τρία νέα μου τραύματα, είχα το έσωτερικόν προαίσθημα ότι δέν επρόκειτο να πεθάνω. Εις τα λόγια μόνον του Άλβανου μου, οι δήμιοί μου με εξαόλησαν και περίμεναν μετά σεβασμοῦ τας διαταγὰς του. Διέταξε να με σηκώσουν και προσεκάλεσε δύο ίππεις εις τοῦς όποιους με ενεπιστεύθη, δίδων την έντολήν να με πᾶ.ε εις το στρατόπεδον. Με τοποθετοῦν μεταξὺ τών δύο ίππων του και φεύγουμε. Διατρέξαμεν το πεδίον τῆς μάχης, διευθυνόμενοι πρὸς την κορυφήν του λόφου, όπου ήτο το σημείον το προωρισμένο να με πᾶνε. Το εύρίσκω ακόμη σκεπασμένο με πτώματα, αλλά όλα όσα ανήκουν εις τοῦς Γάλλους ήσαν άποκεφαλισμένα. Γύρω από καθένα από τα κατησχυμμένα αυ'α κορμιά των, εκείντο μέσα εις λίμνη αίματος οι πολυάριθμοι έχθροί οι όποιοι ειχον σκοτωθῆ σχεδόν όλοι κιν·

πημένοι με την λόγχην του ὄπλου (baionnette). Ἐχρειάσθη νὰ διασχίσωμεν τὸ μέρος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς κοιλάδος ἢ ὁποία ἦτο κάτω ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ πυροβολείου. Εὐθὺς μόλις ἐγίναμεν ἀντιληπτοί, τὸ πυροβολεῖον μᾶς ἔστειλε μιὰ ὁμοβροντία, τὴν ὁποίαν ἐπανελάβε πολλάκις μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ ἐχαθῆκαμε. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ μιὰ μπάλλα κανονιοῦ ἐβομβοῦσε ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας ἢ ἐχώνετο εἰς τὸ ἔδαφος πρὸ τῶν ποδῶν μας, οἱ δυὸ φύλακές μου ἐχαμήλωναν ἐπάνω εἰς τὶς σέλες ἢ ἀκουμποῦσαν τὸ κορμὶ ἐπάνω εἰς τὰ ἄλογα, ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ πυρός, κραυγάζοντες: «Ἄλλὰ Ἄλλὰ» καὶ κατόπιν ἀνεγειρόμενοι με ἐκινποῦσαν με ὀργῇ με τὸ σφαιρωτὸ μέρος τῆς λαβῆς τῶν σπαθιῶν τους. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἀνεγνώρισα χωρὶς νὰ ἐκπλαγῶ, ἓνα πελώριον σωρὸν ἀπὸ κεφάλια ἀποκομμένα ἀπὸ κορμιὰ παραμορφωμένα, τὰ ὁποῖα εἶχαμεν συναντήσει στὸ πέρασμά μας. Ἐνα κεφάλι ποὺ ἦταν ἀπομακρυσμένο περισσότερον τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ σωροῦ, εὗρίσκετο εἰς τὸ πέρασμά μας καὶ οἱ δύο μου Ἀρναούτηδες ἠθέλησαν νὰ με ἐξαναγκάσουν νὰ τὸ πάρω καὶ νὰ τὸ κρατῶ. Ἡρνήθην με σιαθερότητα, κατέπεσα ἀμέσως εἰς τὸ ἔδαφος με κτυπήματα τῆς λαβῆς τοῦ σπαθιοῦ. Ὁ ἓνας ἐξ αὐτῶν ἔπιασε τότε αὐτὸ τὸ ματωμένο κεφάλι καὶ με ἐκτύπησε δυνατὰ με τοῦτο. Τὸ ἰδικό μου ἦτο σκληρό! Ἀντίστη καὶ εἰς τὸ κομμένο κεφάλι καὶ εἰς τὰ δύο ζωντανὰ κεφάλια. Παράξενο πρᾶγμα. Ἀνεγνώρισα αὐτὸ τὸ κεφάλι ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὰ γένια τὰ κόκκινα. Ἦτο εἰς δεκανέως, ἀπεσπασμένου πλησίον τοῦ ταξιάρχου Hotte καὶ ὅστις εἶχε τὴν φροντίδα διὰ τὸ κατάλυμά του. Ἐπὶ τέλους φθάνομεν. Ἐπίστευα ὅτι ἐσώθην, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον. Διότι εἰς τὴν σκέψιν μου,

Ὁ Richemont καταρρίπτων νεκρὸν Ἀλβανὸν Ἰππία

παρεδίδομαι ὡς πιθανὸν ὅτι εἶχον ἤδη διατηρηθῆ ζωντανός, διὰ νὰ ὑποστῶ μιαν σωματικὴν τιμωρίαν πρὸ ἐπίσημης διὰ νὰ ἱκανοποιήσω ἔτσι κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὴν ψυχὴν ἐνὸς λαοῦ ἀπολιτίστου καὶ βαρβάρου. Αὐτοῦ ὅμως ὑπῆρξε πρᾶγμα: ὁ ἴσος ὅπου ἢ ἀθλία μου ζωὴ ἐπὶ τὸσον χρόνον ἀφοῦ ἐγλύτωσε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χάρον διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Δὲν εἶναι ὁ στρατιώτης ὁ ὁποῖος μάχεται καὶ ὁ ὁποῖος γενναίως διατρέχει τὰς ἐπικινδύνους ἐναλλαγὰς τῆς τύχης μιᾶς μάχης ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος φέρεται χωρὶς μεγαλοφροσύνην πρὸς τὸν ἐχθρόν. Συνηθέστερον εἶναι ὁ δειλός, ὁ ὁποῖος κρύβεται καὶ ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι διαπράττει ἔργον παλληκαριοῦ δολοφονῶν με ψυχραιμίαν ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον δὲν θὰ εἶχε τὸ θάρρος οὔτε κἂν νὰ πλησιάσῃ ὦπλιν σμῆιον.

Μόλις εὑρέθην ἐνώπιον ἐνὸς ὀμίλου ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ ὑπεύθυνοι ἐπὶ τῆς διαφυλάξεως τῶν ἀποσκευῶν τοῦ στρατοπέδου, ἤρχισαν νὰ μὲ ὑβρίζουν σκαιῶς καὶ νὰ μὲ προσβάλλουν μὲ τόση περισσσότερη μα- νίαν ὅσον μὲ ἔβλεπαν γεμάτων αἵματα καὶ συνεπέρανον ὅτι ἤμουν ἐπὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶχαν ρωμαίεα ὑπερασπίσει τὴν ζωὴν των.

Μὲ πιάνουν εἰς τὰ χέρια, μὲ σύρουν εἰς ἓνα ὑψηλότερον μέρος καὶ μοῦ κά- μνουν μὲ σημεῖα νὰ ἐννοήσω ὅτι τὸ κεφάλι μου θὰ πέσῃ. Τοὺς καθυσύχασα μὲ τὸ χέρι καὶ διὰ νὰ τοὺς δώσω ἀπόδειξιν ὅτι ὁ θάνατος δὲν μὲ κατατρομάζει, ἀπέσπα- σα ἀπότομα τὸν λαιμοδέτην μου, τὸν ὅποιον τοὺς τὸν ἔρριξα κατάμουτρα, γυρίζω πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν γιὰ τὸ τοῦ ἀμπέχονου μου καὶ ὑποκαμίσου μου καὶ ἀφήνω γυ- μνὸν τὸν τραχήλόν μου. Καὶ νὰ κάποιος μὲ πιάνει σφικτὰ ἀπὸ τὰ μαλλὰ καὶ τὸ χανιζάρι του τραβηγμένον ἀπὸ τὸ σελάχι τῆς μέσης ἤστραπτε μέσα εἰς τὸ χέρι τοῦ δημίου, ὅταν ἡ κραυγὴ «Ὁ Πασσᾶς ὁ Πασσᾶς», ἀντήχησε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Τὸ ὄπλον μένει μετέωρον ἐπάνω στὸ κεφάλι μου καὶ βλέπω νὰ ἐμφανίζεται μπροστά μου ἐκεῖνος ὁ Ἄλβανός ὁ ὅποιος μοῦ εἶχεν ἤδη σώσει τὴν ζωὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ὁ ὅποιος φθάνει εἰς τόσον κρίσιμη στιγμή διὰ νὰ μὲ σώσῃ διὰ δευ- τέραν καὶ τελευταία φορά.

Αὐτὸς ὁ γενναίόφρων Ἄλβανός ἦτο ὁ Μουχτάρ Πασσᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ γερο- λύκου, ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῃ πασαῦ. Ὑπῆρξεν ἐν ἀγνοίᾳ μου ὁ μάρτυς τῶν πολλῶν συμπλοκῶν μου καὶ εἶχε συλλάβει γιὰ τὸν ἐχθρόν του αἴσθημα ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας.

Αὐτὸς εἶχε συναγεῖρει ἐκείνη τὴν ὀμάδα τῶν ἱππέων τὴν ὁποίαν εἶχε ἐξα- ποστείλει ἐναντίον μου μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ μὲ αἰχμαλωτίσουν καὶ νὰ σωθῶ ἔτσι ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Αὐτὸς ὁ πρίγκηψ ἦτο νέος. Εἶχε τὰς ἀρειὰς τῆς ἡλικίας του. Τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν γενναιοφροσύνην. Ἔδωκε τὴν διαταγὴν νὰ μὲ ὀδηγή- σουν εἰς τὸ ὄχυρόν τοῦ Λούρου καὶ ἔτρεξε νὰ ἀνταμώσῃ καὶ προφθάσῃ τὸ στρατι- ωτικόν του τμήμα ἔμπροσθεν τοῦ πυροβολείου (redoute) τὸ ὅποιον ἤξηκολούθει νὰ ὑπερασπίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνδρας του ἀτρόμητα. Ὁ στρατηγὸς La Salcette καὶ ὁ τα- ξίαρχος Hotte δὲν εἶχαν πλέον γύρω τους παρὰ μόνον εἴκοσι πέντε ἀνδρας.

Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἀποστείλει τὸν Bouchard τυφεκισφόρον ἀκροβολιστὴν τῆς 79 ἡμιταξιαρχίας καὶ Giraque τυμπανιστὴν εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα, διὰ νὰ μεταδώσῃ διαταγὴν νὰ προχωρήσῃ ἡ βομβάρδα La Frimaire ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι προσορ- μισμένη πρὸ τῆς Πρεβ ζης. Οἱ δυὸ αὐτοὶ στρατιῶται ἔπασαν εἰς τὴν θάλασσαν νὰ φθάσουν κολυμβῶντες. Ὁ ἓνας ἐπνίγη ἀπὸ τὴν κώπωσιν. Ὁ Zibáu, ὅστις εἶχε κάμει πᾶν τὸ δυνατὸν διὰ τὰ σώσῃ τὸν σύντροφόν του, μὴ εὐρῶν καθόλου τὴν βομ- βάρδαν καὶ γνωρίζων ὅτι ἡ κατάστασις εἰς Νικόπολιν ἦτο ἀπελπιστικὴ τὰ κατά- φερε κολυμβῶν νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ φρουρίου τῆς Λευκάδος ἀφοῦ διήνυσσε κατ' αὐ- τὸν τὸν τρόπον περισσότερα ἀπὸ 10 χιλ)μετρα, ἀναπαινόμενος ἀπὸ καιροῦ εἰς και- ρὸν ἐπάνω εἰς μερικὸς ὑφάλους, πὺν συναντιοῦσε εἰς τὸ πέλαγος. Ἡ βομβάρδα δὲν ἐφαίνετο, οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὄχυρου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν τραυματισμένοι, εἶχαν ἐξαντλήσει ὅλα των τὰ πολεμοφόδια. Οἱ Ἄλβανοὶ εἶχαν ἤδη κατορθώσει νὰ φθάσουν εἰς τὸν λαιμόν τοῦ Ἰσθμοῦ τὴν ἄμυναν τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ σπάσουν. Ὁ στρατηγὸς παίρνει τὴν ἀπόφασιν νὰ παραδοθῇ διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τῶν συντρόφων του. Ἐσήκωσεν ψηλὰ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ξίφους του ἓνα λευκὸ μανδῆλι, ἐδέχθη τοὺς Τούρκους εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ὄχυρου καὶ τοὺς παρέ- δωκε τὰ ὄπλα. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ταξιαρχίας Hotte καὶ οἱ περισσότεροι τῶν ἀνδρῶν τὸν ἐμιμίθησαν, ἀλλὰ ὁ Ζιροῦ (Giroux) ἀνθυπολοχαγὸς εἰς τὴν 79ην ἡμιταξιαρχίαν καὶ δυὸ γρεναδιέροι τῆς 6ης τοὺς ὁποίους οἱ Ἄλβανοὶ εἶχαν καθυβρίσει, ἐπροτί- μησαν νὰ σκοτωθοῦν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὸ χέρι, ἐπίσης καὶ δύο πυροβοληταὶ τοῦ

του λόγου του τοπομαχικού πυροβολικού, έπροτίμησαν να σφαγιασθούν παρά να παρώσουν τα καιόνια των⁽²⁵⁾.

Έν τῷ μεταξύ ὁ λοχαγὸς Fissot, Διοικητὴς τῆς 6ης ἡμιταξιαρχίας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν φρουρὰν καὶ φύλαξιν τῆς Πρεβέζης, δὲν εἶχε παραμείνει ἀτάραχος θεατὴς τῆς μάχης. Ἀφοῦ ἐτοποθέτησε τὴν μικρὴν του φρουρὰ κατὰ τὸν πιὸ κατάλληλον τρόπον, προσέδραμεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ εἶχε συγκεντρώσει μαχόμενος ὄγδοήκοντα περίπου γρεναδιέρους καὶ σκαπυνεῖς καὶ δύο ἀξιωματικούς, τὸν Beltrand, ὑπολοχαγὸν τοῦ 2ου τάγματος σκαπανέων καὶ τὸν Cheron ὑπολοχαγὸν τῶν γρεναδιέρων τῆς 6ης ἡμιταξιαρχίας. Μόλις εἶχε συγκροτήσῃ τοὺς ἄνδρας του πρὸς μάχην, ὅταν ὑπέστη τὴν ἔφοδον μιᾶς μάζας ἱππέων, τοὺς ἀνέτρεψε καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀρχηγόν τους μὲ τὸ ἴδιο χέρι του, ἀλλὰ ὁ Βελτράνδ, περικυκλωθεὶς ἀπὸ πολλοὺς Ἀλβανούς, ἐσφάγη καὶ μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι κατεκομματιάσθη. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν, ὅπου ὁ Τισσὸ ἀπέκρουε τὴν ἔφοδον ταύτην, τὸ πυροβολεῖον (redoute) ἔπαυε τὸ πῦρ. Ὁ στρατηγὸς La Salcette ἐπήγαινε νὰ παραδοθῆ. Ὁ Τισσὸ συλλαμβάνει τότε τὸ σχέδιον νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ καὶ μεταδίδει στὸ ὀλιγάριθμον στρατεύμα του τὸν ἐνθουσιασμόν του. Βαδίζουσι λοιπὸν μὲ βῆμα ταχύ, διασχίζουσι τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐτοιμάζονται νὰ ὑπερβῶν τὴν μικρὴν κοιλάδα ἣ ὁποία τοὺς χωρίζει ἀπὸ τὸν λόφον ὅπου εὕρισκονται οἱ αἰχμάλωτοι.

Ἀλλὰ μιὰ ἐνέδρα τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ τοὺς σταματᾷ καὶ παρὰ τὰς ἐπανελημμένας των ἐξορμήσεις, ἐνώπιον τοῦ ὀλονὲν ἐξογκουμένου ὄχλου τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι προσέτρεχαν ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐδέησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν προσπάθειάν του καὶ μαχόμενος ὀπισθοχωρεῖ πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

Ὁ Τισσὸ ἀποσύρεται ἀργὰ καὶ ἐν τάξει μάχης, ἀντιμεωπίζων μὲ ἀκλόνητον σταθερότητα τὰς ἐπιθέσεις πολυαριθμῶν ὁμάδων ἱππικοῦ, ἀλλ' ἐνῶ ἀναγκαιτίζει μερικοὺς Ἀλβανούς οἱ περισσότεροὶ ξεχύνονται πρὸς τὴν Πρέβεζαν ὅπῃ ἄλλο μέρος⁽²⁶⁾.

Ὁ Τισσὸ ἐπιταχύνει τὴν πορείαν του διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν φρουρὰν του, ἀλλὰ μόλις ἔφτασεν εἶχεν ἤδη αὐτὴ ἐξαναγκασθῆ πρὸς ὑποχώρησιν. Κτυπάει τότε τὸν ἐχθρὸν ποῦ ἦτο ἤδη μέσα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ κατορθώνει μαχόμενος νὰ φθῶσῃ μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ λιμένος ὅπου εἶχε τοποθετήσῃ τις βάρκες του. Αὐταὶ εἶχαν ἐξαφανισθῆ⁽²⁷⁾.

(Συνεχίζεται)

25. Ὁ εἰς ἐκ τῶν γενναίων τούτων ἦτο ὁ Πρεβεζάνος Γούργαρης ἢ Βούλγαρης, ἐκ τῆς γνωστῆς ψαράδικης οἰκογενείας, κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ μακαρίτη Γερογιάννη.

26. Ἐπήσαν τὸν δρόμον πρὸς Ἀδελκία, Μαργαρώνα, ἅγιο Σπυριδῶνα, διότι ἐφοδοῦντο νὰ πορευθοῦν κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἴονίου ἐκ τοῦ φόβου τῶν Γαλλικῶν πολεμικῶν καὶ διότι ἡ πορεία αὐτὴ ἦτο πιὸ μακρυνή.

27. Τὸ φρούριον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, κτισμένον ἐπὶ Βενετῶν, φαίνεται πῶς παρεδόθη εἰς τοὺς Ἀλβανούς, κατόπιν προδοσίας, δυστυχῶς Πρεβεζάνων φίλων τοῦ Ἀλή πασᾶ καὶ τοῦ πρώτου εἰσελθόντος ὄργανου του, τοῦ καπετάν Γιαννάκη. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ὀπλισμός του ἦτο ἀνάξιος λόγου.

Καὶ ἡ ἐκ κατοίκων φρουρὰ τῆς Ντάπιας, ποῦ περιζώνει τὴν πόλιν καὶ εἶχε ἀνοιχθῆ ὑπὸ τῶν Βενετῶν, δὲν ἔφερον οὐδεμίαν ἀντίστασιν εἰς τοὺς Ἀλβανούς εἰς τὸ μέρος τῆς Βρυσοῦλας, ἀλλ' εἶχε πανικοβληθῆ ἢ προδοθῆ. Τὰ πρυάρια καὶ οἱ βάρκες ποῦ ἦσαν ἀραγμένα στὸ Τριόσταρι πρὸ τοῦ σημερινοῦ Διοικητηρίου καὶ εἰς τὸν μῶλον τοῦ καπετάν Μουστάκα, πρὸ τοῦ σημερινοῦ Ἀκαίου, εἶχαν ἄρπαγῆ ἀπὸ τοὺς πολιτοφύλακας, ποῦ εἶχαν ὀργανώσει οἱ Γάλλοι καὶ ἀπ' ἄλλων πολυαριθμῶν γαλλόφρονων πληθυσμῶν, ἐκταθειμένον καὶ φοβομένον τὴν ἐκδικησιν τοῦ Ἀλή πασᾶ καὶ ἰδίως τῶν μισθάρνων ὀργάνων του. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ἄλλοι ἐφθασαν μέχρι Λευκάδος, ἄλλοι ἔμειναν ὑπὸ σκηνᾶς γυμνοὶ καὶ πεινασμένοι εἰς τὸ Ἄκτιον, περιμένοντες βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἢ τὴν συγγνώμην τοῦ Σατράπου καὶ ἄλλοι, ψαράδες ἰδίως, ἐφθασαν μέχρι τὸν θαλάσσιον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούρου. Τὴν συγγνώμην τῶν γαλλοφίλων κατοίκων διεπραγματεύετο ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ ἐπίσκοπος Ἄρτης Ἰγνάτιος. Τὸ στενότερον σημεῖον τοῦ λιμένος, περίπου 700 μέτρα ἀπὸ τὸ Ἄκτιον, εὕρεται εἰς τὸν μῶλον τοῦ σημερινοῦ Διοικητηρίου.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ

«Ανάθιμα τὰ Γιάννινα
πῶχουν στινά σουκάκια
κι παραθύρια μὲ γγαλιὰ
ποὺ στάζουν τὰ φαρμάκια»

Α'.—ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ

Ἐκ τῆς σήμερας ἀρχίζομε μιὰ σειρά σημειωμάτων γύρω ἀπὸ τὰ Γιαννιώτικα στιχοπλάκια τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, ποὺ ἦταν ἡ καθολικὴ αὐτόχρημα ἔκφρασις μιᾶς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποία, τὰ δύο φύλα, ζούσαν σχεδὸν ἀπομονωμένα, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἐφημερίδα ἢ περιοδικό.

Στὰ σημειώματα αὐτὰ θὰ ἐξετάζομε τὴν παλιὰ Γιαννιώτικη, ὡς ἀρχόντα, ἢ νοικοκύρη, καραμπέρη ἢ μπαντίδο, στίς λυρικές, σατυρικές, ἢ περιγραφικές του ἐκδηλώσεις καὶ θὰ προσπαθήσομε νὰ τὸν ἀναλύσομε ψυχικὰ καὶ συναισθηματικὰ, σχολιάζοντας στοργικὰ τὸ τραγούδι του, τὸ σημαντικότερο μέσο ἔκφρασις του τῆ μακρυνῆ ἐκείνη ἐποχῆ.

Ἐδῶ κι' εἴκοσι περίπου χρόνια, ἀπὸ τὸ στόμα μιᾶς παλαιᾶς Γιαννιώτισσας ξαδέρφης τῆς μάνας μου, τῆς Καλλιόπης Μπαλούγια ποὺ θάχε τότε περασμένα τὰ ἐβδομήντα, εἶχα τὴν τύχη ν' ἀκούσω—καὶ νὰ περιρῶσω, καταγράφοντας τα—διακόσια καὶ πλέον λῆαν ο τ ρ ἄ γ ο υ δ α ἢ σ τ ι χ ο υ λ ἄ κ ι α, ὅπως τὰ διοματίζει σὲ μιὰ σχετικὴ του ἐργασία, ὁ μακαρτίτης Νέστωρ Γεωργίτης (1), ἀνὴρ ἐπιστήμων καὶ λόγιος, σ τ ι χ ο π λ ἄ κ ι α, ὅπως σωττότερα τὰ ἀποκαλεῖ, ὁ ἐπίσης μακαρτίτης, ἐπιστήμων καὶ λόγιος Γ. Βλαχλείδης (2).

Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ἐδημοσίευσε στὰ «Ἡπ. χρονικά» (3) καὶ μιὰ συλλογὴ ἀπὸ πα-

ρόμοια τραγουδάκια—τὰ ὁποῖα ἦταν συνήθως δίστιχα—ἀκολουθώντας σ' αὐτὸ, τὸ μακαρτίτη τῶρα κι' αὐτὸν καὶ σεβαστῆς μνήμης καθηγητῆ μου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Ι. Στούπη, ὁ ὁποῖος, ἕνα χρόνο πρὶν εἶχε παρόμοια δημοσιεύσει συλλογὴ, στὸ ἴδιο ἐκεῖνο περιοδικὸ σύγγραμμα (4).

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Ἰ. Στούπη εἶχαν ἄλλοι προηγηθῆ: ὅπως π.χ. οἱ ἀπόγονοι τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, ποὺ ἐβγαλαν σὲ βιβλίον παρόμοια συλλογὴ τοῦ Ἱστορικοῦ—Λαογράφου πατέρα τους, καὶ πολὺ παλιότερα, ὁ γάλλος Φιλολόγος καὶ Ἱστορικὸς Φωριέλ, ὁ ὁποῖος, ἐκδίδοντας στὰ 1824—1825 δύο τόμους μὲ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Νέας Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆ μιᾶς μεριά, «ἐδειχνε τὴ δύναμη καὶ τὴν ωραιότητα αὐτῶν τῶν ποιημάτων», ἐνῶ ταυτόχρονα «ἐπέσυρε τὸ θαυμασμὸ τῆς Εὐρώπης στὸν ἀγῶνα τῶν μαχομένων τότε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων».

Στὰ μεσοδιαστήματα, κι' ἄλλοι ἀκόμα ἔχουν δημοσιεύσει παρόμοιες συλλογές.

Οἱ ἀνώνυμοι καὶ ἄγνωστοι τῶν ωραιότατων αὐτῶν δίστιχων συνθέτες, ἦταν, γιὰ τὴ Γιαννιώτικη περιοχὴ, κατὰ μὲν τὸν Φωριέλ, οἱ ταμπάκοι, οἱ γνωστοὶ σήμερα ὡς θυρσοδέφες, κατὰ τὸν Ν. Γεωργίτη οἱ τ σ ι ο ὄ ρ ι δ ε ς ἢ μ π α ν τ ῖ δ ο ι, κι' οἱ κ α ρ α μ π ἔ ρ ι δ ε ς κατὰ δὲ τὸν Γ. Βλαχλεῖδη, τόσο ἢ τὰξην τῶν μπαντί-

δων, ή όποια άπαρτιζόταν από παντοδαπούς έργάτες, από κείνους κυρίως που δούλευαν σέ μπροστάνια (λαχανόκηπους), κι' από κελφάδες, που δούλευαν στα ταμπακαριά και τα τσαρουχάδικα, όσο και γενικότερα οι κάθε τάξης, κι' άμφοτέρων των φύλων κάτοικοι τής πόλης μας, αυτοσχεδιάζοντας κατά τή διάρκεια διασκεδάσεων, σέ πανηγύρια, έκδρομές—κυρίως στή λίμνη και τό Νησί—άπόκρεω, συμπόσια, αίκιακές συγκεντρώσεις, γάμους, εύωχίες κ.τ.λ.

Οι συνθέτες μάλισια των έξαιρέτων αυτών προϊόντων τής γιαννιώτικης λαϊκής μούσας οι τόσο έτοιμολόγοι στή συνθετική τους ίκανότητα, πολύ συχνά ήταν ταυτόχρονα και συνθέτες του αντίστοιχου μέλους—κι' άκόμα όταν έπρόκειτο για μεγαλειότερα τραγουδία—τό έποιο, άν κρίνουμε από τά μέχρι σήμερα σωζόμενα δείγματά του, τό χαρακτηρίζει έξαιρετικά καλλιεργημένη εύγένεια και άρμονία, και γοητευτικά νοσταλγικό αίσθημα.

Δείγματα παρόμοιων τραγουδιών, άληθινά γιαννιώτικων, είναι, ένδεικτικά: Τό έπικολυρικό τραγουδί του 'Αλή—Πασιά. «Νάηταν οι κάμποι θάλασσα..» Τό γλυκύτατο έρωτικό παράπονο «'Αχ! έσεις πουλιά πετούμενα...» (ή ή Τρυγόνα). Τό αίσθησιακά και τολμηρά προκλητικό, «Μπαζαρκάνα». Οι διάφορες στροφές τής «Φεγγαροπρόσωπης», του «Δόντια πυκνά» με τά γυρίσματα τους. 'Ο «Γκιούλ—μπαχτσές». Τό θακχικό και σατυρικό «Καραμπεριά», τό συμπονετικά θρηνητικό «ό άνιψιδός του Νικολάκη» και άλλα.

Τό Γιαννιώτικο στιχοπλάκι, συνηθέστατα, είναι έντονα λυρικό, γεμάτο αίσθηματικό έρωτισμό, που όμως κάποτε γίνεται και τολμηρά αίσθησιακό: δίνει διέξοδο στο έρωτικό παράπονο και τήν αίσθηματική άπόγνωση, καταριέται, παρηγορεί έκφράζει

Β'.—ΜΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

Γίνεται πολλές φορές μιá κάποια σύγχυση στο περιεχόμενο των έννοιών λέξεων μέσ τις όποιες χαρακτηρίζαν παληότερα στα Γιάννια συγγενικές, και από κάποια άποψη, παράπλευρες κοινωνικές τάξεις, με

τους καύμους τής ξενητείας, άφηγείται και σχολιάζει περιστατικά τής ζωής τής πόλης, και όχι σπάνια είναι έκφραση αυτοσχέδιων διαξιφισμών έρωτικού συνήθως περιεχόμενου. Συχνά όμως σατυρίζει, καγχάζει και ειρωνεύεται.

Σέ άδρες γραμμές, είναι κυρίως προϊόν τής έλλειψης έπαφής και έπικοινωνίας με τό άδύνατο φύλο που τις έποχές έκείνες, για πολλούς και διάφορους λόγους, ήταν συνήθως διπλοκλειδομανταλωμένο: κι' από τήν άλλη, τής έλλειψης τύπου, έφημερίδας ή περιοδικού, και τής σπανιότητας των εύκαιριών συγκεντρώσεων δημόσιων ή όχι, διασκεδάσεων, όμαδικών ή μή.

Γενικά, δείχνει ιδιοσυγκρασία με έξαιρετη ψυχική διάθεση, κέφι, λυρισμό, αίσιοδοξία, λεπτό σατυρικό πνεύμα, κι' έμφανίζει έξαιρετη μουσικότητα.

Θά προσπαθήσω, όσο μου επιτρέπουν προσωπικές άναμνήσεις, άφηγήσεις παλαιότερων και ξένες για τό θέμα έργασίες, να έξετάσω προχωρώντας ένα—ένα τά γεννησιουργά στοιχεία και τους παράγοντες του λαϊκού γιαννιώτικου τραγουδιού: τους Μπαντίδους δηλ. τήν Κ α ρ α μ π ε ρ ι ά, τό Γ ι α ν ν ι ώ τ η σ τ ι ς ' Α π ό κ ρ η ε ς, στα γ λ έ ν τ ι α, τις έκδρομές, τά συμπόσια του στόν αίσθηματ:—σ μ ό του και τό ε ύ τ ρ ά π ε λ ο π ν ε υ μ α του, τους καύμους του και τις τολμηρότητες, τους τ α ρ κ α σ μ ο ύ ς και τους σατυρισμούς του.

Και τους γύφτους.

1.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1927, σελ. 301 και έπ.

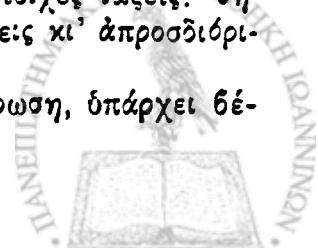
2.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1930, σελ. 169 και έπ.

3.—'Οπου άμέσως πιο πάνω, σελ. 177 και έπ.

4.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1929, σελ. 176 και έπ.

άλλες, με τις όποιες σήμερα προσπαθούν να παραλληλίσουν αντίστοιχες τάξεις: δημιουργούνται έτσι συγχίσεις κι' άπροσδιόριστα περιγράμματα.

Μιá κάποια διασταύρωση, υπάρχει δέ-

βαια στα σημεια επαφής τους: όχι όμως και σε βαθμό που να μπορεί να συγκριζή θασικά τις ιδιαίτερες της κάθε μιας καθορίζουσες γραμμές. Τους **μπα ν τ ι δ ο υ ς** π.χ. άκουσα κάποτε να τους λένε τσιούριδες· μερικοί άλλοι, να τους συγκλέουν με τους **καραμπέριδες**. "Άλλοι σύγχρονοι, τους παρομοιάζουν με το σημερινό **μάγκας**. Τους **καραμπέριδες**, μερικοί τους λένε και **μποέμων** παληών Γιαννιωτών, κι' άλλοι, για να προσδιορίσουν την έννοια **μπα ν τ ι δ ο ς**, χρησιμοποιούν τη λέξη **παληά**.

Η σύγκριση αυτή, τόσο για το θέμα που έρευνούμε, όσο και γενικά για την όρθη των έννοιών αυτών αντίληψη είναι πολύ επιζήμια.

Η λέξη **τσιούρης**, δέν ήταν ποτέ χαρακτηριστική μιας οποιασδήποτε τάξης στα Γιάννινα. Τσιούρη παραγκωμιαζαν—κι' ακόμα λένε—τόν κάθε Γιαννιώτη, τόν παληό Γιαννιώτη, οι άνθρωποι της ύπαιθρου, οι χωρικοί, οι **χωριάτες**, κατά την επιχώρια γιαννιώτικη διάλεκτο.

Με το χαρακτηρισμό αυτό οι χωρικοί απαντούσαν τότε στους σκωπτικούς γι' αυτούς γιαννιώτικους χαρακτηρισμούς: **σκουρογόνατος ή μαυρογόνατος**, και—ειδικά για τους Ζαγορείους—**καταφιανός**. Η ύπαιθρος, έκτος από τσούρηδες, τους γιαννιώτες τους έσερνε και **σικοταράδες**.

Όλοι αυτοί οι διαξιφιζόμενοι χαρακτηρισμοί, που έχουν μέσα τους, έκτος από σατυρική διάθεση, και ζωηρό τόνο περιφρόνησης έχουν, πιστεύουμε, βαθιές τις ρίζες τους και τις γεννεσιουργές τους αιτίες στο παρελθόν.

Από τόν καιρό της φεουδαρχίας ακόμα, σημειώνουμε στην ιστορία (1) (14ο αιώνα) τη διάκριση των δσων ζούσαν στην περιοχή του Κάστρου των Γιαννιωτών, σε **καστρινούς** και **έξωκαστρινούς** ή **έποικους**.

Έντονη φαίνεται να υπήρχε από τότε ή διαμάχη ανάμεσα στις τάξεις αυτές. Ο φεουδάρχης του Κάστρου, ό τιμαριούχος του, ήταν αυθαίρετος και πιεστικός για τόν

κάτοικο της ύπαιθρου, τόν ύποτελή ή άνοχύρωτο, έδειχνε δέ άπέναντί του περιφρονητική διαγωγή(2), κι' ό ύποτελής φυσικά τόν μισούσε.

Η κατάσταση αυτή, βάσταξε ίσαμε τήν Έπανάσταση του Σκυλόσοφου(3) κι' ακόμα άργότερα, ίσαμε τό 1635, χρονιά όμαδικής έξισλάμισης των περισσότερων τιμαριούχων του Κάστρου και χιλιάδων σπαήδων(4). Στην παλαιά τότε διαμάχη, προστέθηκε κι' ό φανατισμός του άρνησθήρησκου, καθώς και τó μίσος, έθνικό και θρησκευτικό του ραγιά. Έξακολουθούσαν μόλα ταύτα να υπάρχουν και υπολείμματα της παλαιάς μεταξύ χριστιανών διαμάχης.

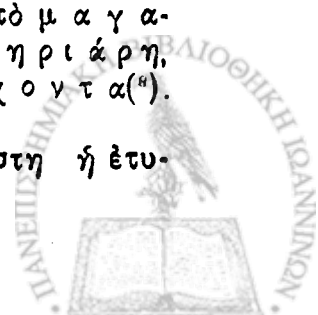
Τά κληροδοτήματα που άρχισαν να συρρέουν στην πόλι(5) από ήπειρώτες, οι όποιοι, φεύγοντας τó ζυγό, έγκαταστάθηκαν και πρόκοψαν σε χώρες κοντινές ή μακρινές, συνδαύλισαν πάλι τή φωτιά.

Οί Γιαννιώτες, μέσα στο άρχοντιλίκι τους και τήν καστρινή τους καταγωγή, προσπαθούσαν να τά κρατήτουν όλα για τó άστυ. Οί άνθρωποι της ύπαιθρου, έχοντας συνείδηση ότι αυτοί είναι που άνανέωναν πάντοτε τó αίμα των άστών, ζητούσαν τή δίκαιη κατανομή και τή συμμετοχή τους στα «Έλέη» της πόλης. Από τήν πολύχρονη αυτή διαμάχη γεννήθηκαν οι κατοπινές διακρίσεις των κατοίκων της πόλης σε **βαροσιλήδες** κι' **έξωτερικούς**(6). Γιαννιώτες αυτόχθονες **γέννημα** και **θρέμμα**, και **χωριάτες**. Άρχαίους **πολιτες** και **έπήλυδες**(7).

Ακόμα και σήμερα, μένει στις ψυχές μια κάποια έχθητα ανάμεσα σ' αυτούς που λένε τόν έαυτό τους παληό Γιαννιώτη, και δσων συρρέουν άπ' έξω και κάνουν μόνη στα Γιάννινα έγκατάσταση.

Τσιούρηδες λοιπόν λέγαν οι έξωτερικοί τους Γιαννιώτες. Κι' όχι μονάχα αυτούς που άνήκαν στην **τριτητάξη**, αλλά και τó μέσο τύπο Γιαννιώτη, τόν **έστό**, τόν **νοικοκύρη**, τόν **μαγαζίάτορα**, τόν **άργαστηριάρη**, ακόμα και τόν Γιαννιώτη **άρχοντα**(8).

Μας είναι πρós ώρας άγνωστη ή έτυ-

μολογία τῆς λέξης τσιούρης. Τ σ ι ο ύ ρ α ἢ τ σ ι ο ύ ρ ο υ, στὸ Γιαννιώτικο γλωσσικὸ ἰδίωμα λέγαν τὸ διακριτικὸ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου. Ὁ Ἀραβαντινός, στὸ Γλωσσάριό-του ἀναφέρει τὴ λέξη Τ σ ο ο ὕ ρ ο ς καὶ τ σ ο ο ὕ τ σ ο ο ρ ο ς (καὶ χωρὶς ἄλλο, αὐτὸ τὸ τ σ ο ο ὕ, προφερόνταν καὶ τότε παχειά: τ σ ι ο ὕ), καὶ τίς ἐξηγεῖ μὲ τὴν ἔννοια «ἀνήρ σφριγῶν». Χωρὶς ἄλλο, μιά κακῶς ἐννοούμενη σεμνοτυφία, τὸν ἐμπόδισε νὰ εἶναι πιὸ ρεαλιστικὰ διασαφιστικός. Σ ι ο ο ὕ ρ ἐπίσης στὰ Ἀλθανικὰ σημαίνει οὐ-ρος.

Σ ι κ ο τ α ρ ᾶ λέγαν τὸ Γιαννιώτη, ἐπειδὴ τὸν παληὸ καιρὸ—τότε πού τὰ ἐντόθια δὲν εἶχαν γίνῃ εἶδος πολυτέλειας—τὸ πρω-ῖνὸ του κολατσιό,—παράλληλα μὲ τὸν πα-τσιά, τὸν περίφημο γιαννιώτικο πατσιᾶ—ἦταν τηγανισμένα σηκοτάκια, καὶ κρασί.— «Σ ι κ ὄ τ' κ ἰ μ' σουλάνου», κατὰ τὴν καθιερωμένη φράση: σηκότια δηλ.—τὸ καθαυτὸ σηκότι, τὸ μ α ὕ ρ ο, ὅπως τὸ λέ-νε οἱ χασάπηδες—σπληνίττες, μπιντιβίτσια (ὄρχις ἢ μαστοί) καὶ γλυκάδια τηγανισμέ-να μὲ λάδι καὶ πασπαλισμένα μὲ ρήγγινη, καὶ κρασί, μέσα σὲ λ α ῖ ν ι α, εἰδικῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη φόρμας, πῆλινα, μὲ δια-κοσμίσεις χρωματιστές.

Γιὰ ἓναν παληὸ κυρίαρχο, ἓναν «κα-στρινός», ἓναν ἄρχοντα, ἓναν πρωτευουσιᾶ-νο, οἱ χαρακτηρισμοὶ τσιούρης καὶ σικστα-ρᾶς, εἶναι δέδαια πολὺ ταπεινωτικοί.

Εἶναι νομίζω περιττὸ νὰ ἐξηγήσω τι ἐννοοῦσαν οἱ Γιαννιώτες λέγοντας τοὺς κα-τοίκους τῆς ὑπαίθρου, χωριάτες, σκουρογό-νατους ἢ μαυρογόνατους (ἀπὸ ἔλλειψι ἐπαρ-κοῦς καθαριότητας, τὸ τελευταῖο).

Τὸ κ α τ α φ ἰ α ν ὄ ς, εἶναι θαρρῶ κάτι παρόμοιο μὲ τὸ π α τ ο κ α ζ α ν ι ᾶ: πονηρός δολοπλόκος, ὕπουλος, μηχανο-ράφος.

Ἡ διάκριση τώρα μεταξὺ μ παν τ ἰ - ὀ ο υ καὶ κ α ρ α μ π ἔ ρ η ἀπὸ τῆ μιά, καὶ τοῦ κανονικοῦ τύπου Γιαννιώτη ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι καθαρὰ ἐσωτερικὴ τῶν Γι-αννίνων.

Οἱ δυὸ πρώτες ἔννοιες, ἀντιθέτουνται

πρὸς τὸ συνειθισμένο ἄ σ τ ὸ Γ ι α ν ν ἰ - ὠ τ η: τὸν ἄρχοντα δηλ., τὸν ἐπιστήμονα, τὸν ἔμπορο, ἀργαστηριάρη, ἢ μαγαζιάτορα, ἀργότερα τὸ νοικοκύρη γενικά, πού ζοῦσε τὴν κανονικὴ καὶ μετρημένη, τὴν ἀξιόπρε-πη ζωὴ τοῦ συντηρητικοῦ οἰκογενειάρχου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου πού σέβεται τὴν ὑπόληψί του. Ὅταν ἀργότερα θὰ πε-ριγράψουμε τοὺς μπαντιδούς καὶ τοὺς κα-ραμπέριδες, τὸ ξεχώρισμα θὰ γίνῃ πιὸ ἀ-νάγλυφο, πιὸ περιγραμμένο.

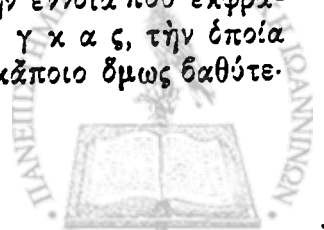
Σὲ ἄλλο κύκλο ἰδεῶν, ἢ καθαρὰ ἐσω-τερικὴ αὐτὴ διάκρισι, ἔχει ἀνταπόκριση μὲ τίς ἐπίσης ἐσωτερικὲς παρόμοιες πού τίς ἀπέδιναν οἱ ἀντιτιθέμενες ἔννοιες: Ἀ ρ χ ο ν τ ἰ ᾶ καὶ π ὅ π ο λ ο. Ν ο ἰ - κ ο κ υ ρ α ῖ ο ἰ καὶ π α ἰ δ ἰ ᾶ τῆς ψ ᾶ - θ α ς. Ν ο ἰ κ ο κ ὕ ρ η ς καὶ μ π α ν - τ ἰ δ ο ς. Καὶ στὸ κομματικὸ πεδίο τῆς παληᾶς Πολιτείας, τοῦ Κοινοῦ τῶν Γιαννί-νων, Κ ὀ σ ο α καὶ Β λ ἰ ὄ ρ α (°).

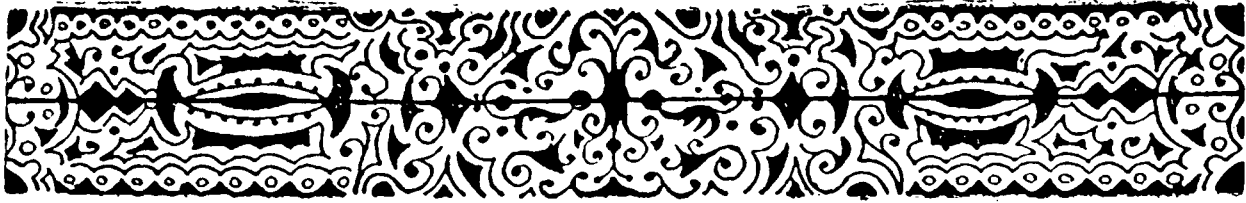
Ἡ ἔννοια π α λ η ᾶ, δὲν ἔχει καμιὰ σχεδὸν ἐπαφή μὲ τίς ἔννοιες μπαντιδός καὶ τσιούρης.

Π α λ η ᾶ σήμ=ρα ἀποκαλοῦμε, ἓνα, συ-νηθέστερα παιδί, ἀνηθο, πού ἔχει μιὰ—τὸ περισσότερο γιὰ τὸ κακό—ἐξυπνάδα' ἀνώ-τερη ἀπ' ὅ,τι περιμένει κανένας ἀπὸ τὰ χρόνια του' καὶ διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς συνομήλικούς του, ἀκόμα καὶ στὸ ὅ,τι μπο-ρεῖ νὰ τὰ βγάξῃ πέρα, καὶ μὲ τοὺς πιὸ μεγαλείτερούς του, ὄντας σὲ θέση νὰ τοὺς ξεγελάσῃ, τοὺς ἐξαπατήσῃ ἢ κοροϊδέψῃ, γιὰ προσωπικὸ του ὄφελος. Ἡ π α λ η ᾶ δηλ. εἶναι ὁ μικρολωποδύτης, ὁ μικροκα-τεργάρης καὶ πονηρός, μὲ τὴν ἄτακτῃ ζωῇ.

Ἀρχικά, ἡ λέξη π α λ η ᾶ, πρέπει νὰ ἔχῃ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐπιθετικὸ ἀντίστοι-χου οὐσιαστικοῦ, πιθανότατα γένους θηλυ-κοῦ. Σὰν τέτοιον παραμένει καὶ σήμερα, σὲ σύλληψη μὲ οὐσιαστικά, δηλωτικὰ εἰδικῆς ἐμπειρίας σὲ θέματα ἠθικῆς: παληᾶ κ α λ - τ ᾶ ν α, παληᾶ κ α χ λ ᾶ ν α, παληᾶ κ α χ - π ἔ, (τετραπερασμένη πόρνη).

Ἡ λέξη π α λ η ᾶ, μὲ τὴ σημασίᾳ της ὡς οὐσιαστικὸ, προσεγγίζει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πρὸς τὴν ἔννοια πού ἐκφρά-ζει σήμερα ἡ λέξη μ ᾶ γ κ α ς, τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦσαν—μὲ κάποιον ὁμως θαύτε-

1. - Η ΧΗΝΟΒΟΣΚΟΥ

Μιά φουρά κι' έναν κινό, ζιούσαν τρεις κουπέλλες, ὄμουρφες, σ'πρί μαργαριτάρ'.

Κάποια μέρα κάθονταν κι' οἱ τρεις σμ' πόρτατ'ς κι' ἰκεῖ π' κάθονταν πέρασι τοῦ βασ'λόπλου καθάλλα πάνου σ' ἕνα οὐραίου ἀλουγού. Μόλις τοῦειδι ἡ πρώτ' ἡ κουπέλλα εἶπε: «Νάπιρνα τοῦ βασ'λόπλου ἀντρα θά τῶστρουνα τὰ σπῖτια ὅλα μὲ ρούχου». Ἡ δευτέρ' εἶπε κι' αὐτή: «Νάπιρνα τοῦ βασ'λόπλου ἀντρα θά τῶφκιανα φαῖά π'νά μὴν μπουρεῖ νά τὰ φκιάν' ἄλλους κανένα». Κι' ἡ τρίτ', ἡ πιὸ μικρότερ' εἶπε: «Νάπιρνα τοῦ βασ'λόπλου ἀντρα θά τῶκανα δυὸ πιδιά κι' μιὰ κουπέλλα, τ' ἄστρ', τὸν αὐγερινό, κι' μ' πούλια».

Τὴν ἤκοι τοῦ βασ'λόπλου, κι' ἀπουφάσ'σι αὐτὴ νά πάρ' γιὰ γυναῖκα. Τὴν ἀγάπ'σι κι' ὄλας γι-

ρο περιεχόμενο—καὶ στὰ παληὰ Γιάννινα.

[Συνεχίζεται]

Ἑποσημειώσεις:

1. Στὸ Χρυσόβουλο τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Πρεσβύτερου, τὸ ὅποιο δὲς στὴ Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ Β'.

2. Δὲς καὶ *I. Λαμπρῖδη, Ζαγορισιακά Α' σ. 5.*

3. Δὲς καὶ *Δ. Σαλαμάγκα Ἡ Σπηλιά τοῦ Σκυλόσοφου, Ἀθήνα 1953.*

4. Δὲς ἐνδεικτικὰ, ἐργασίες *Κ. Λαζαρίδη καὶ Ν. Πατσέλη* στὸ περιοδικὸ «Ἡπ. Ἔστια», ἔτος Α' σελ. 10 καὶ ἐπ. 137 καὶ ἐπ. 787 καὶ ἐπ.

5. Δὲς γενικὰ *I. Λαμπρῖδη καὶ Π. Ἀραβαντινὸ*, στὰ οἰκεῖα διβλία τους, καθὼς καὶ *Κ. Μέρτζιου* τὸ ἐν Βενετία Ἡπειρ. Ἀρχεῖον, στὰ «Ἡπ. Χρονικά» 1936 καὶ ἐπ.

6. Δὲς *Β. Κουγέα Ἑγγραφα Ἀλῆ Πασᾶ*, στὰ «Ἡπειρ. Χρονικά» 1939, ἐγγραφα 81, 82 σελίς 83 καὶ 84.

7. Δὲς *Δ. Σαλαμάγκα Ἡ Κόσσα καὶ Βλιώρα* στὴν Ἑφ. τῶν Γιαννίνων «Ἑθν. Ἀγών», φυλλ. 15 16, 19, 20, 21, 22 καὶ 23 Μάρτη 1952

8. *Οἱ ἀρχόντες* (ἀρχόντ.) κατὰ τὸ ἐπιχώριο ἰδιώμα) ἦταν ἴσαμε τὰ τέλη ἀκόμα τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὄχι μονάχα κοινωνικῆ, ἀλλὰ καὶ κυρίως πολιτικῆ καὶ πολιτειακῆ τάξῃ.

9. Ὅπου στὴν ὑπόσ. 7.

ατὶ ἦταν ὄμουρφ' πουλύ. Τμ'πῆρι λοιπὸν στοῦ παλάτ', ντ' παντρεύφκι, κι' ἐγινε γάμους τρικουβερτους. Τοῦ βασ'λόπλου ὄμουρ εἶχε μιὰ μιὰ μάνα κακιὰ. Κι' ἡ μάνα τ'αὐτὸν τοῦ γάμου δὲν τὸν ἤθιλι. Αὐτὴ εἶχε δόκ' τοῦ λόγου τσ' οἱ μιὰ μαμὴ νά πάρ' γκουπέλλα τ'ς γιὰ νύφ'. Γι' αὐτὸ μόλις γίν'κι οὐ γάμους, ἡ μάνα τ' μαζὶ μὲ τ' μαμὴ σκέφτονταν τί νά κάνουν γιὰ τ' βγάλουν ἀπου τ' μέσ'.

Ἦστερα ἀπὸ λίγου κινό γίν'κι πόλιμους κι' τοῦ βασ'λόπλου ἐφκι νά πάη νά πολιμήσ'. Ἡ γυναῖκα τ' ἦταν ἀγγαστρομέν' κι' ἤρθη ἡ ὥρα νά γινηῖσ'. Γένν'σι κι' ἔκανι τ' ἄστρ', τοῦ πρώτου τοῦ πιδι τ'ς, κι' ἔλαμφι τοῦ σπῖτ'. Μόλις τοῦειδαν ἡ πιθιρά μὲ τ' μαμὴ φαρμακώθ'καν ἀπὸ τοῦ κακὸ τ'ς. Ἀμέσους τοῦ πήραν τοῦ πιδι, τῶθαφαν στὸν κήπου κι' στ' σαρμανίτσα ἔβαλαν ἕνα σκ'λί.

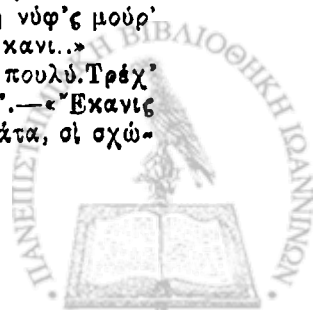
Σκόλασι οὐ πόλιμους κι' γύρ'σι τοῦ βασ'λόπλου στοῦ σπῖτ' τ.—«Τὶ ἔκανι μούρ μάνα ἡ νύφ'ς; ρώτ'σι μόλις κατ'φ'κι ἀπ' τάλουγού.—Σκόλα ἦταν γιέμ' κι' σκ'λί ἔκανι».—«Ἄς εἶνι μούρ' μάνα, μᾶς χρειάζιτι κι' αὐτό, μᾶς φ'λάει τοῦ σπῖτ'».

Πέρασι καιρὸς πουλὸς κι' ξαναγίν'κι πόλιμους. Τοῦ βασ'λόπλου ἄφκι τ' γυναῖκα τ' πάλι ἀγγαστρομέν' κι' ἐφκι. ἤρθη ἡ ὥρα κι' γέν'σι κι' ἔκανι γκουπέλλα, μ' πούλια, κι' ἔλαμφι τοῦ σπῖτ'. Ἡ σκύλλα ἡ πιθιράτ'ς τ' μπῆρι πάλι, ν' ἔθαφι στοῦν κήπου, μαζὺ μὲ τ' μαμὴ, κι' ἔβαλι στ' σαρμανίτσα ἕνα γατί.

—«Τὶ ἔκανι ἡ νύφ'ς μάνα; ρώτ'σι τοῦ βασ'λόπλου μόλις γύρ'σι ἀπ' τοῦν πόλεμου.—«Τὶ ἤθιλις νά κἀν' γιέμ'; Γάτα ἦταν κι' γατόπλου ἔκανι...»—«Ἄς εἶνι μούρ' μάνα μᾶς χρειάζιτι κι' ἡ γάτα, μᾶς πιάν' τὰ πουντίκια...»

Οὐ πόλιμους ἀκόμα δὲν εἶχε σκουλάσ'. Κι' τοῦ βασ'λόπλου ἀναγκάσκι κι' πάλι νά φύγ' κι' ἄφσι τ' γυναῖκα τ' τρίτ' φουρά ἀγγαστρομέν'. Γέν'σι τώρα ἡ κακουμοῖρα κι' ἔκανι τὸν αὐγερινό, τοῦ τρίτου τοῦ πιδι τ'ς, κι' ἔλαμφι τοῦ σπῖτ'. Ἡ πιθιρά τ'σ τοῦ πῆρι, τῶθαφι στοῦν κήπου, κι' τῶβαλι ἕνα φιδ'. Γύρ'σι τοῦ βασ'λόπλου κι' ρώτ'σι πάλι τ' μάνα τ' μὲ λαχτάρα. «Τὶ ἔκανι ἡ νύφ'ς μούρ' μάνα;»—«Φιδ'σα ἦταν γιέμ' κι' φιδ' ἔκανι...»

Στινουχουρήθ'κι τοῦ βασ'λόπλου πουλύ. Τρέχ' στ' γυναῖκα τ' κι' μ' πιάν' κι' τ' δέρν'.—«Ἐκανις σκ'λί—τὸ λέει—οἱ σχώρισα, ἔκανις γάτα, οἱ σχώ-

ρια, ἀμ' τώρα μὲ τοῦ φιδ' πῶς νὰ σὲ σκουρῶσου; Ἐκάνεις τοῦ φιδ' νὰ μᾶς φάη κι' ὄλας;». Τ' διώχ'ν ἀμέσως ἀπὸ τοῦ παλάτ', τ' χουρτζ' ἀπὸ γυναίκα κι' γκάν' χηνοβουσκοῦ. Ἐτο' ἰκεῖνου πρῶθει-θι ἢ μάνα τ' γίν'κι. Ἀμέσως αὐτὴ τῶδουκι γυναίκα τ' γκουπέλλα το' μαμῆς κι' γίν'κι πάλι γάμους τρικουβερτους.

Στοὺν κήπου ποῦθαψαν τὰ πιδιά φύτρουναν τρία δέντρα, δυὸ κυπαρίσσια κι' μιὰ μπλιά. Τὰ δέντρα ἀξιναν κι' μιγάλουναν μὲ τ'ν ὦρα κι' στοὺ ἐσ'λόπλου ἄρισσι νὰ κάθιτι κάτου ἀπὸ τοὺν ἰοκίου τ'ς κι' νὰ τρώη μήλα ἀπ' τ' μπλιά. Ἡ μ'πλιά, ὅταν ἔρχουνταν αὐτὸ κι' ἡ χηνοβουσκοῦ, χαμῆλωνι τὰ κλαριά τ'ς κι' τοῦδνι μήλα. ὅταν ἔρχονταν ἡ μάνα τ' κι' ἡ γυναίκα τ' ψήλουνι, ψήλουνι κι' δὲν μπουρεῦσαν νὰ τ' φτάκουν.

Κατάλαβαν αὐτὲς πῶς τὰ τρία δέντρα ἦταν τὰ πιδιά κι' θέλ'σαν νὰ τὰ κόψουν. Ἀλλὰ τοῦ βασ'λόπλου δὲν ἤθιλι: «Γιατὶ μούρ' μάνα νὰ τὰ κόψουμι—το' ἤλιγι—αὐτὰ εἶναι τόσου ἔμορφα κι' στουλίζουν τοὺν κήπου μας!..» «Ὅχι, ἠπέμινι ἡ μάνα τ', θὰ τὰ κόψουμι...»

Τάκουψαν τὰ δέντρα ἀλλὰ τ' στιγμή π' τὰκουβαν γιόμ'σι οὐ τόπουε ἀίμα κι' τρεῖς σκαντζλίθρις πιτάχκαν στοὺν οὐρανό. Ἦταν οἱ ψ'χουλις τῶν πιδιῶν. Οἱ ψ'χουλις ἀνέφκαν ψ'λά πέταξαν, πέταξαν κι' πῆγαν κι' στάθ'καν σὲ μιὰ ράχ'. Ἰκεῖ εἶχε χτίσ' οὐ θίος γι' αὐτὲς ἓνα οὐραίου παλάτ' κι' πῆγαν κι' ἔκατσαν.

Μιὰ μέρα τοῦ βασ'λόπλου βῆκε κυνήγ' κι' πέρασι ἀπὸ κείνου τοῦ μέρου. Εἶδε τὸ παλάτ' τοῦ θάμαξι ἀπὸ μακρὰ κι' τράβ'σι κατὰ κεῖ νὰ ἰδῆ ποιὸς μιγάλους ἀρχονταξ κάθονταν μέσα. Τὰ πιδιά τοῦεἰδαν ἀπὸ μακρὰ κι' ἀρρέντιψαν νὰ τοὺν καλοσουρῶσουν. Τῶκαναν μιγάλ' περιπολῆσ' κι' τὸ μισιέρ' τοῦ κράτ'σαν στοῦ τραπέζ'.

Ἰκεῖ πῶτρουναν τοῦ βασ'λόπλου κοίταξι τὰ τρία πιδιά, τὰ καμάρουνι κ' ἤλιγι μὲ τοῦ νοῦτ': «Ἀχ, τέτοια πιδιά ἤλιγι θὰ μ' καν' κι' ἡ θ'κῆ μ' ἡ γυναίκα. Μ' αὐτὴ μῶκανι το' γάτις, τὰ φίδια κι' τὰ σκ'λιά...»

Ὅταν, ἦρθι ἡ ὦρα νὰ φύγ' τοῦ βασ'λόπλου φ'χαρῖσ'σι τὰ πιδιά κι' τὰ προσκάλλισι κι' αὐτὸ νὰ ρθοῦν στοῦ παλάτ' τ'. Τὰ πιδιά δέχ'καν κι'

εἶπαν θὰ πᾶν. Στοῦ σπῖτ' π' γόρισι τοῦ βασ'λόπλου εἶπι στ' γυναίκα κι' στ' μάνα τ' τι τ'συνέβ'κι. Αὐτὲς κατάλαβαν πιά ἦταν τὰ πιδιά π'κάθονταν στ' οὐραίου τοῦ παλάτ' κι' ἀποφάσ'σαν νὰ τὰ φαρμακώσουν ὅταν θὰ τῶκαναν τ'ν ἐπίσκιψ'.

Ἦρθαν τὰ πιδιά κι' τὰ καλουδέχ'καν. Στρώθ'κι τοῦ τραπέζ' κι' ἔβαλαν ἀπάνου ἓνα σουρὸ φαγητά. Ἡ κουπέλλα ὅμως, ποῦηταν πρῶτερου θειουτκή ἀπὸ τὰ πιδιά, το' εἶχε πῆ νὰ μὴ βάλουν τίπουτα στοῦ στόμα τ'ς ἀπὸ τὰ φαῖά π'θὰ το' ἔδναν γιατὶ εἶχαν ρίξ' μέσα φαρμάκ'. Μαζὺ τ'ς ἡ ἴδια εἶχε πάρ' κι' ἓναν κόκκουρα κι' τοὺν εἶχε στοῦ τραπέζ'.

Τοῦ βασ'λόπλου ἀπόρησι σὰν εἶδι τὰ πιδιά νὰ μὴν τρῶν!—«Φᾶτι, το' ἔλιγι, γιατί δὲν τρῶτι; Δὲ σῆς ἀρέσουν τὰ φαῖά».—«Πῶς νὰ φᾶμι βασ'ληγὰ μας, ἤλιγαν αὐτά; Τρῶει οὐ κόκκουτους (=κόκκορας) λιμάξια (=λεπτοκάρυα);—«Ὅχι;—δὲν τρῶει».—«Ἐμ' πῶς ἡ γυναίκα κᾶν' σκ'λιά, γάτις κι' φίδια;» Τοῦ βασ'λόπλου δὲν καταλάβιτι γιατί ἡ κουπέλλα τ' τάλιγι αὐτὰ κι' ἠπέμινι νὰ φᾶν. Τότι ἡ κουπέλλα ἔδουκε στοὺν κόκκουρα νὰ φάη κι' αὐτὸς ἀμέσως ψόφ'σι. Τοῦ βασ'λόπλου ἔμ'νι μὲ τὸ στόμα ἀν'χτό.—«Ἐγὼ θέλου—τ' λέει τότε ἡ κουπέλλα—νὰ φέρ'ς ἰδῶ τ' χηνοβουσκοῦ».—«Τὶ τ'θέλ'ς πιδί μ' αὐτὴ στοῦ τραπέζ'; Εἶνε γιμάτ' ψεῖρις...» Ἡ κουπέλλα ἠπέμινι, κι' τοῦ βασ'λόπλου τῶκανι τ'χάρ'. Ἦρθι στοῦ τραπέζ' κι' ἡ χηνοβουσκοῦ, ἀφοῦ πρῶτα λούσκι, χτινίσ'κι κι' ἀλλάξι, κι' ἦρθαν κι' ἡ γυναίκα τ' κι' ἡ μάνα τ' γιατί ἔτο' θέλ'σι ἡ κουπέλλα.

—«Γιὰ πὲς μας τώρα τὰ βασανᾶσ'—λέει ἡ κουπέλλα στ' χηνοβουσκοῦ ὅταν μαζέφκαν ὄλοι—Κι' ἡ χηνοβουσκοῦ ἀρχίτικι: «Ἡμασταν τρεῖς κουπέλλες ἀδερφὲς κι' οἱ τρεῖς ἔμορφις, σ'πρί μαργαριτάρ'...». Ὅταν σκόλασι οὐ βασ'ληγὰς κατὰλαβι πῶς ἰκεῖνα τὰ πιδιά π'κάθονταν στοῦ τραπέζ' ἦταν τὰ θ'κάτ' τὰ πιδιά. Σκῶνητι τὰ φ'λάει, τ' ἀγκαλιάζ' σκουτῶν' τ' γυναίκα τ' κι' τ' μάνα τ' κι' παίρν' πάλι γυναίκα τ' χηνοβουσκοῦ. Κι' ἀπὸ τότε ἔξ'σαν αὐτοὶ καλὰ κι' ἡμεῖς ἀκόμα καλλίτερα...

2.- Η ΠΕΤΣΕΝΙΑ

Μιὰ φουρά κι' ἓναν κηρὸ ζιοῦσι μιὰ κουπέλλα ἔμορφ' ποῦ εἶχε μείν' οὐρφανή. Ὅλ' τὴν μέρα θ'μῶταν τ'μανούλα τ'ς κι' ἔκλιγι. Ἰκεῖ π' σκούπ'ζι, ἦβρισκι γ' κουρδέλλα τ'μάνας το', τ'ν ἔβανι κι' τοῦδ'ρχονταν ἴσια—ἴσια. «Οὐῖ μανούλαμ' ἤλιγι κλαίουντας ὡς κι' ἡ κουρδέλλης σ'μ' κᾶν». Τ'ν' ἦλ'σι ἓνα ἄν'θρωπος το' τῶλιγι τῶτο κι' τῶτο μ' κᾶν γι' αἰκί τ.—«Πῶς θὰ το' κᾶν γι' αὐτὸς μ' κᾶν π'πέρα, γ'κουπέλλα σ' νὰ σῆς ἡ γυναίκα».

Οὐ πατέρας το ὄμοις ἠπέμινι, κι' αὐτὴ γιὰ νὰ κηρδίσ' κηρὸ τοῦεἶπι: «Θὰ μὲ πάρ'ς γυναίκα ἀλλὰ πρῶτα θὰ μ'φκιακ'ς ἓνα φόριμα π'νάχ'

τᾶστρα τ' οὐρανοῦ κι' το' γῆς τὰ χουρτάρια ὄλα κι' νάχ' κι' δέκα τσέπις γιμάτις φλουρί». Πιδεῦφ' κι' οὐ πατέρας το' κηρὸ κι' τῶφκιακι τοῦ φόριμα. Τὶ νὰ κᾶν' τώρα αὐτὴ γιὰ νὰ ξιφύγ' πόλι;—«Δὲ μπουρῶ—τ'λέει—νὰ τοῦ βάνου κάθι μέρα αὐτὸ τοῦ φόριμα θέλω νὰ μ'φκιακ'ς κι' ἄλλου ἓνα σᾶν αὐτὸ, ἀλλὰ κατώτερου». Οὐ πατέρας το' ἔφογι γιὰ νὰ το' φκιακ' τοῦ καινούριου φόριμα ἀλλὰ αὐτὴ πῆρι τοῦ καλοῦ τοῦ φόριμα, τοῦ νιθ'φ' κι' κ' ἔφκι ἀπὸ τοῦ σπῖτ' κι' πῆγι σμ' πουλιτεία τ' μιγάλ'. Ὅταν ἔφτασι κεῖ, ἔτριξι ἀμέσους σ' ἓναν πῶφκιανι πιτσιά κι' τοῦπι:—«Θέλω νὰ μ'κᾶν'ς ἓνα φόριμα ἀπὸ πιτσι κι' θὰ σὶ

πληρώσου δσου—δσου». Αὐτὸς τσ'φκιασι τοῦ φόριμα, τοῦ ντύθ'κι αὐτὴ πάνου ἀπ' τοῦ καλὸ καὶ κίν'σι κί πῆγι στοῦ παλάτ'.—«Δὲ μί βάνιτι κί μένα ἐδῶ νὰ σὰς βουσκῶ τσ' κόττις κί νὰ τρώω ἕνα κουμμάτ' ψουμί;» Τ' λυπήθ'καν κί τ' ν' ἔβαλαν νὰ βουσκῆ τσ' κόττις κί τοῦ βασ'λό- πουλου πουλλές φουρὲς μ' πείραζε. ντ' τσιμποῦσι στοῦ μάγ'λου, ντ' τραβοῦσι ἀπ' τ' αὐτὶ κί μιὰ μέ- ρα ν' ἄμπουξι (=ἐσπρωξε) κί ὄλας.

Στοῦ διπλανὸ βασιλείου γίν'κι κάπουτι γάμους κί φώναξαν κί τοῦ βασ'λόπλου. Στοῦ γάμου πῆ- γι κί ἡ Πισσένια μοναχί'τς. Βγῆκι βέβσια ἀ- ποῦ τοῦ πιτσι κί φοροῦσι τοῦ καλὸ τσ' τοῦ φό- ριμα μί τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ κί ὄλα τ' ἄνθια τσ' γῆς. Ὅλ' ἀπόμ'καν μί τοῦ στόμα ἀν'χτὸ κί ρου- τοῦσαν πιά γάνι αὐτὴ ἡ πινατόμορφ' ἀλλὰ κανέ- νας δὲ μποροῦσι νὰ δώκ' ἀπάντησ'. Σὶ λίγο στήθ' κί οὐ χουρὸς κί μπῆκι κί ἡ Πισσένια στοῦ χου- ρὸ κί χόριφι. Τοῦ βασ'λόπλουλου πούειταν κουν- τὰ τ'ς δὲν κρατήθ'κι κί τ'ρώτ'σι πούθι εἶνι:—«Ἀ- ποῦ τσ' ἄμπουχτιάς τοῦ χουριό», τ' λέει αὐτὴ, κί ἀμέσως ρίχνει ἕνα πλόχειρου φλουριά ἀπούν' τσέπ'τς. Ὅσου νὰ τὰ μαζέψουν οἱ ἄλλ' αὐτὴ χάθ κί κί γύρ'σι στοῦ παλάτι. Ἄργα τ' νύχτα γύρ'σι κί τοῦ βασ'λόπλου στοῦ παλάτ'. Βρῆκι μ'

Πισσένια κί ἄρχισε νὰ τσ' μουλουγάει γιὰ τοῦ γάμου.—«Κί νάγλιπς μούρ' Πισσένια ἤρθι στοῦ χουρὸ κί μιὰ Πεντάμορφ' ἀλλὰ δὲν ξέρομα ἀ- πό ποῦ εἶνι».—«Καλὸτ'χ' αὐτὴ—λέει ἡ Πισσέ- νια κί ἐγὼ εἶμι πιτσένιους ἄνθρουπους».

Οὐ γάμους βάσταξι τρεῖς μέρις. Τν' ἄλλ' τ' μέρα πῆγαν πάλι στοῦ χουρὸ κί τοῦ βασ'λόπλου κί ἡ Πισσένια.—«Ἀποῦ ποῦ εἶσι; τν' ξαναρώτ'σι τοῦ βασ'λόπλου ἰκεῖ π' χόρηβαν.—«Ἀποῦ τ'ς μπάτσας τοῦ χουριό» τ' λέει αὐτὴ, κί ρίχν' πάλι τὰ φλουριά κί χάνιτι.

Τ' ν' τρίτ' μέρα γίν'καν πάλι τὰ ἴδια.—«Ἀποῦ ποῦ εἶσι» τ' ρουτάει πάλι τοῦ βασ'λόπλου στοῦ χουρὸ.—«Ἀποῦ τ'τσιμπτιάς τοῦ χουριό...» λέει αὐ- τὴ κί ρίχν' πάλι τὰ φλουριά. Ἀλλὰ τοῦ βασ'λό- πλου τ' φουρὰ αὐτὴ δὲν τ' νάφκη ἀποῦ τοῦ μάτ'τ. Τ'ν κυνήγ'σι τν' εἶδι πῶμπεινι στοῦ πι- τσί, κί ἔτριξι κί ν' ἄρπαξι. Μ' πῆρι γυναίκα τ' κί ἔξ'σαν αὐτοὶ καλὰ κί ἡμεῖς ἀκόμα καλλι- τερα...

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη Λαογραφικὴ συλλογὴ : «Λαογραφικὰ Ζαγορίου»)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

- Τοῦ κάθι ἀρνὶ κρέμιτι ἀποῦ τοῦ κλιτσι τ'(1)
Ὅτι ὁ καθέννας εἶναι ὑπόλογος χωριστὰ γιὰ τὶς πράξεις του.
- Τοῦ π'λι θέλ' μᾶστακα (Τὸ πουλί ζητεῖ ἀκρίδα)
«Περὶ γυναικὸς κλινοῦσης πρὸς συνουσίαν»(2)
- Τοῦ λείπει μάνα κί λαγγιδόλ' κί κουμάτ' ἀπ' ἄλλη μάννα(3)
Γιὰ ὄσους δὲν ἔχουν ἔχεφροῦνη σὲ προχωρημένον βαθμὸ
- Τοῦν τσίντζιρα(4) γι' ἀηδόν' (ἐννοεῖται πουλάει)
Γιὰ ὄσους ζητοῦν ὑπερβολικὲς τιμὲς γιὰ εὐτελῆ πράγματα.
- Τοῦ πουλὸ τοῦ Κυργιαλέητου τοῦ βαρυέτι κί οὐ Θιός
Εἶναι γενικὰ γνωστὴ ὡς: «Τὸ πολὺ τὸ Κύριε ἐλέησον τὸ βαρυέτι κί ὁ Θεός». Στὰ Γιάν- νινα ὁμοῦ ἀκούγεται κί ἡ ἐξῆς παραλλαγή: Τοῦ πουλὸ τοῦ Κυργιαλέησον βαρεῖ(5) κί τοῦν Ἄγιουν.
- Τοῦ συνηθισμένου κριβατουστρώσ' (τὸ συνηθισμένον κρεδατοστρώσι)(6)
Σὲ ἐπανάληψι τοῦ ἴδιου φαγητοῦ ἢ ἄλλης συνθηείας—τί θὰ φᾶμε σήμερα Μαστρονικόλα;— τοῦ συνηθισμένου κριβατοστρώσ' πιδίμ' (δηλ. αὐτὴ τὴν πρόχειρη ξεροφαγία ποὺ κάνουν οἱ καύμενοι οἱ μαστόροι τῆς περιοχῆς Κονίτσης, ποὺ γυρίζουν τὰ χωριά γιὰ ἀναζήτησι δουλειᾶς).

1. Τὸ σκέλος, τὸ πόδι

2. Ἡ παροιμία συνηθίζετο στὸ Ζαγόρι ὅπως ἀναφέρει ὁ ἐκ Ζαγορίου λόγιος Γ. Πούσιος (Φιλολ., Σύλλ., Κ) πτόλεως 1882).

3. μάννα=ἡ μπροστινὴ καὶ πσιονὴ δάσι τοῦ φουστάνιου ἢ τῆς φουστάνελλας, λαγγιδόλι δὲ ἡ πτύχων τοῦ φουστάνιου.

4. Ὁ Τζιτζικας

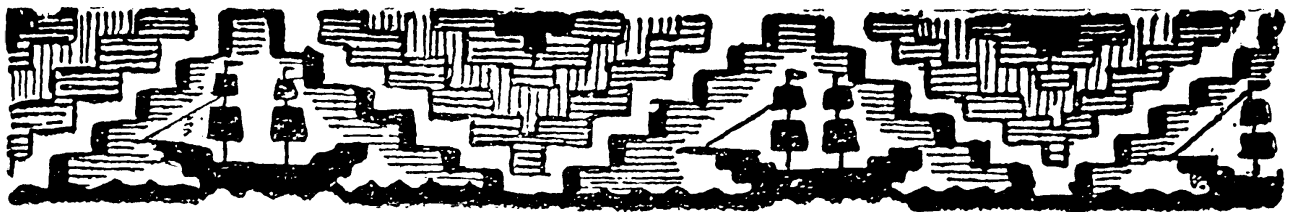
5. Γίνεται βαρετὸ

6. Τὴν ἀκούσαμε ἀπὸ μαστορὴ τοῦ χωρίου Πάδες τῆς Κονίτσης.

[Συλλογὴ Εὐαγγ. Μπόγκα]

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΝΗΣΙΣΤΑΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*
(ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΜΕ ΤΟ ΧΟΡΟ ΚΑΤΓΕΛΑΡΙ,
ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ)

16

«Κάνω θύμηση ἐγὼ ὁ Γιώργος καὶ Κολιὸς Βασιλῆς ὅτι πῶς ἐδώσαμε τὸ ἀμπέλι μας στὴ Λάψενα τοῦ Γιάννη Δάσκαλου χρόνος 3, ἦτοι τρεῖς νὰ τὸ κλαδεύῃ καὶ νὰ τὸ σκάφτῃ καὶ ἔχει νὰ μᾶς δίνῃ τὸ χρόνο γρόσια 25, ἦτοι εἴκοσι πέντε καὶ ἔρχομαι τὴν κάθε χρονιά νὰ τὰ παίρωμε καὶ τί ἔχει τὸ ἀμπέλι σκαμνιές συκὲς κεραισιές καὶ τὰ κλήματα ἔχει νὰ μᾶς τὰ δώσῃ πίσω ὡς καθὼς τὰ δώσαμεν· διὰ τὸ ἀληθὲς ἐδώσαμεν τὴν ὁμολογία μας εἰς χεῖρας διὰ πίστεως.

1839 Τρυητής*—15

»Γιώργος καὶ Κολιὸς ἐδώσαμεν καὶ δεβαιώνομε: Παπαβασιλῆς ἔγραψα μὲ τὸν λόγον τους καὶ μαρτυρῶ».

(Ὅπισθεν συνέχεια): «καὶ ὄσα χρωστάγω δὲν ἔχει νὰ τοῦ κρίνῃ καένας αὐτὸν... πληρομαν ἐμεῖς καὶ ἔδωσα καὶ εἰς...καὶ δυὸ καστανιές 2: καὶ δύο καργυές καὶ νὰ μοῦ δίνῃ τὸ χρόνο...γρόσια πέντε, ἦτοι πέντε: 5».

17

«Δίδω τὸ πρὸν μου ἐγὼ ὁ Θενασοῦλας τοῦ Δάσκαλου ἐπιαστήκαμαν σέμπροι νὰ κάνωμε τὰ χωράφια μας αὐτὸς νὰ κάμῃ τὸ Πολύκανο στὸ κουνάκι του καὶ ἐγὼ νὰ κάμω τὴν Βαθόλακκα καὶ τὴ Μηλιὰ τοῦ Τράκαλη στὰ Πολίτζιανα νὰ τὰ ἔχῃ ὁ κάθε ἕνας μοῦ ἀχὸς του αὐτὰ καὶ ἄλλα ἂν κάμωμε ἀντάμα καὶ καὶ ἡ δουλειὰ νὰ εἶναι ἀνταμικὰ πέρα στὰ χωράφια καὶ τὸ σπὸ-

ρο νὰ τὸν βάλῃ ὁ Δάσκαλος καὶ νὰ τὸν βιγάλη πίσω καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔδωσα τὸ παρὸν διὰ πιστοσύνη.

1840: Μαρτίου: 10»

(Ὅπισθεν μὲ μολύβι): «Συμφωνητικὸν Χρ. Δάσκαλου καὶ Ἐθνασοῦλας.

18

«Τὴν σήμερον φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Γιώτῃ Πλαστήρας ὅτι εἶχα ἕνακομματι χωράφι εἰς τὸ Πολύκανο ὅπου εἶχα ἀπὸ τὴ Γούλινα Τζούκα καὶ ἔκαμα ἀλλαγή μὲ τὸν Κωσταντῆ Δάσκαλο τὸ δῶσα αὐτὸν τὸ χωράφι καὶ μῶδωσε ὁ Κωσταντῆς εἰς τὸ Πορνάρι τῆς Χαΐδως μὲ τὰ σύνορά τους κάτου ὡς τὸ Τυρβένι, δῶθε ὁ Γιώργο Μάνος ἀχουπάνου Κωστατῆ Μάνος, ἀπὸ κεῖθε ὁ Πόπολης, φανερώνω καὶ τὰ συνόρτα εἰς τὸ Πολύκανο ἀχουπάνου ὁ Γιωργὸ —Γιάννης ἀπὸ δυὸ μεριές ὁ ἴδιος ὁ Κωστατῆς ἀποκεῖθε ὡς τὸ τὸ λαγκάδι εἰς αὐτὸ ἑκάμαμαν τὴν ἀλλαγή μὲ εὐχαρίστησιν μας θεληματικῶς...δὲν ἔχομε νὰ μετααναζητήσωμε τίποτε καὶ ὑποφαίνομαι.

1857: 17: Μαρτίου· Νησίστα

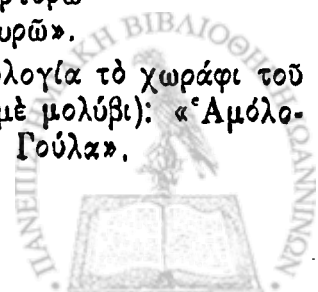
Γιώργο Πάνος ἔστρεξα καὶ δεβαιώνω τὸ ἔνωθεν.

Θοδωρῆ Ἀναγνώστης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ Βασίλη Θανάσης μαρτυρῶ Βασίλη Πάνος μαρτυρῶ Γιώργος Βασίλης μαρτυρῶ Βασίλη Κωστατῆς μαρτυρῶ Σταῦρο Ληστής μαρτυρῶ».

(Ὅπισθεν): «Ὅμολογία τὸ χωράφι τοῦ Πολύκανου: 1857» (μὲ μολύβι): «Ἀμλόγο διὰ τὸ χωράφι τοῦ Γούλα».

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

*=Σεπτέμβριος

19

«Δίνω τὸν τεσκερέ μου ἐγὼ ὁ Κολιδὸς Γιώργος μαζί με τή...νὰ δώσης τοῦ Ἰζου- κάλα τοῦ...Παπαγιώργου καὶ ἂν δὲν τοῦ δώσης ἔχει νὰ λ...ζαπιτιέ. Σοῦ ἔστειλα δυὸ φορὲς καὶ δὲν μοῦ τὸ στείλες καὶ ἂν δὲν μοῦ τὸ στείλῃς τώρα ὁ χωρὶς ἄλλο θέ- λα στείλω...καὶ νᾶχῃς χάρη τοῦ Ἄναστά- ση πού σοῦ ἔστειλα παλιωρὴ ἕως τὰ τώρα. με τὸν ἴδιον...

1859, 15 Μαρτίου

Κωσταντῆς Δάσκαλος καὶ Χριστὸς ἀδελφός.

20

«Γρόσια 60, ἦτοι ἑξήντα γρόσια ἔδα- νεύστηκα ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν θεβαιωμένος ἀπὸ Κωσταντῆ Δάσκαλον καὶ ἀπὸ Χριστο καὶ τοῦ βάνω τὸ χωράφι μου εἰς τὴν Κρα- νούλα ἀμανάτι αὐτὸς νὰ τρώγῃ τὸ χωράφι καὶ ἐγὼ τὸ διάφορο τῶν γροσίων ἔσο νὰ τοῦ δώσω τὰ γρόσια νὰ πάρω τὸ χωράφι μου πίσω καὶ εἰς τοῦτο ἔγινε ἡ ὁμολογία μου καὶ ἔδōθη εἰς τὰ χέρια τοῦ Χριστοῦ Δάσκαλου καὶ Κωσταντῆ διὰ σιγουριά τους καὶ ὑποφαίνομαι.

1870: 1: Φλεβάρη

«Ἐγὼ Τάσος Ρακοπούλος με λόγο τοῦ Χριστοῦ Ἄγγέλη με Γιάννη ἀδερφοῦ μου μὴ ξεύροντας γράμματα καὶ τοῦ θεβαιῶσα καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ.

Κώστα Κολιδὸς Βασίλης ἔτυχα καὶ μαρτυρῶ. Βαγγέλης Ρακοπούλος με λόγον τοῦ Χρι- στοῦ Ἄναστάση ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ.

(ἽΟπισθεν) (με μολύδι): «Γιάννη Ἄγ- γέλη».

21

«Γρόσια 400, ἦτοι τετρακόσια χρεωστῶ ἐγὼ ὁ Κωσταντῆ Δάσκαλος τοῦ Σωτήρη Δῆμου διὰ τὸ αὐλάκι στὰ Πολίτζανα.

100: ἦτοι ἕκατὸ τοῦ ἐμέτρησα ἐπὶ χεῖρα τοῦ Σωτήρη.

300: ἦτοι τρακόσια γρόσια μένουν νὰ χρω- στάγω τοῦ Σωτήρη Δῆμου ἀπὸ τὸ αὐλάκι στὰ Πολίτζανα καὶ εἰς τὰ ἴδια γρόσια τὸ ἐπούλησα ἕνα κομματί χωράφι στὴ Λάψινα καθαροπούλητο με εὐχαρίστησίν μου καὶ τὸν κάνω τὸν Σωτήρη Δῆμο νοικοκύρη ὡς καθὼς ἤμουν καὶ ἐγὼ καὶ ἀκόμα καλύτε- ρα καὶ δὲν ἔχῃ κανένιας νὰ τοῦ κρίνῃ μή- τε δικὸς μήτε ξένος ἀκόμα φανερώνω τὰ σύ- νορά της δεξιὰ μεριὰ λαγκάδι σύνορο Γιάν-

νη Παπαγιώργος καὶ πλευρά πίσω λαγκάδι συνορίτης ὁ ἴδιος καὶ ἀπάνω μεριὰ συνορί- της Γιάννη Φακίτζας καὶ κάτω ὡς τὸ λαγ- κάδι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ συνόρτα ἔγινε ἡ ὁμο- λογία μου με εὐχαρίστησιν καὶ ἔδōθη εἰς χεῖρας τοῦ Σωτήρη Δῆμου διὰ πίστεως καὶ ἀληθείας.

1873. 1: Γενάρου Νηοίστα.

»Κωσταντῆ Δάσκαλος με τὸν ἀδερφόν μου Χριστο ὑποσχομέστε τάνωθεν.

»Ἄναγνώστη Γιωργάκης ἔγραψα τὴν ἄνω- θεν καὶ ἐβεβαίωσα καὶ τὸν Κωσταντῆ Δά- σκαλο με λόγο του καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ».

22

«Τὴν σήμερον φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Χριστο Δάσκαλος ἐσυμφωνήσαμε τὸ Χριστο Γιωργομάνο τοῦ δίνω τὸ χωράφι καὶ τὸ σπίτι μας στὰ Πολίτσινα ἔχει νὰ τὰ ξοσιάζῃ σὰ νοικοκύρης ἂν τὸ ἐναντιὸν νὰ ἔρθου στὰ Πολίτσινα νὰ ἔρθῃ καὶ αὐτὸς δῶ- θε σὲ αὐτὸ εἴμεστε σύμφωνοι καὶ οἱ δύο καὶ ὁ Χριστος Δάσκαλος καὶ ὁ Χριστος Γι- ωργομάνος χωρὶς ἄλλο καὶ σὺ Βάση Γιώρ- γο νὰ γνωρίσης τὸ Χριστο Δάσκαλο γιὰ ἔποια πόθεση εἶναι νοικοκύρης σὲ ἔσα γο- ράση καὶ χεὶ ὁ Δάσκαλος εἶμαι νοικοκύρης. Χριστομάνος.

1881 Τρυγητής=3

Χριστομάνος μάρτυρας

Ἐγὼ ὁ Δημήτρη Γιωργογιώτης ἔτυχα καὶ μαρτυρῶ

Κύριε Βασίλη Γιγίρογο νὰ δώσης νὰ δώσης τὸ κλειδί Χριστο Δάσκαλος εἰν' νοικοκύρης στὸ σπίτι μου ὡς καὶ ἐγὼ τοῦ Ρεβένι χωρὶς λόγον».

(ἽΟπισθεν): «Τὸ χωράφι στὰ Πολίτσινα.

23

«Σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν ἐγὼ ὁ Χρι- στο Δάσκαλος μαζί με τὸν Γιάννη Λάμπρη Βασίλη Γιαννούλα διὰ νὰ τοῦ δώσω: διὰ νὰ ἐφκιάση 20 εἴκοσι ποδάρια μπέλι καὶ δεκαπέντη 15 δικό μου καὶ ἔχομε νὰ τὸ μοιράσωμε στὴ μέση μεσοτοιχί καὶ ἀμτο- φτο ἐμείναμεν σύμφωνοι καὶ τὰ δύο πορο- σῶπατα καὶ ἀποφαινομέστε.

1882 Ἄλωνάρη 21

Ἄναγνώστη Βασίλ ἔγραψα με τὸν λόγον τους καὶ μαρτυρῶ».

(ἽΟπισθεν) (με μολύδι): «Γιάννη Λάμ- πρη πῶχομε».

Στὰ ἔγγραφα αὐτὰ φαίνονται τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ἐπίσης καὶ τοῦ συνοικισμοῦ Πολίτσιανα ποὺ ἀνήκει στὴν ἄλλη Νησίστα ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ποτάμι. Ἐπίσης ἀναφέρονται ἀρκετὲς τοποθεσίαι τῶν αὐτῶν μερῶν δταν καθορίζονται τὰ σύνορα τῶν χωραφίων καὶ ἡ θέσις αὐτῶν.

Βλέπομε ἀκόμη δι τὸ χωριὸ εἶχε δοληψίες μὲ τὸν Μπέη ἤδη ἀπὸ τὸ 1750. Γιὰ τὰ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ συμφωνητικὸν μὲ τὸν περατάρου τοῦ ποταμοῦ. Ἀνάλογες ὑποχρεώσεις ἀναλαμβάνει ὁποῖος παίρνει νὰ φτιάσῃ καὶ νὰ συντηρῇ τὸ ἀλλάκι ποτισμοῦ τῶν Πολιτσιάνων. Ἐπίσης ὁ νεροφόρος γιὰ νὰ κανονίξῃ τὴν κανονικὴν διανομὴν τοῦ ποτιστικοῦ νεροῦ γιὰ νὰ μὴν ξηραίνωνται τὰ χωράφια, νὰ μὴ ἀδικοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ νὰ μὴ μαλώνουν καὶ σκοτώνωνται στὴν κόφτρα. Σὲ ἄλλα χωριά ὑπάρχουν καὶ συμφωνητικὰ μὲ βοσκούς, βαλμάδες κτλ. (δηλ. μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἀναλαμβάνουν νὰ βόσκουν τὰ γιδόπρῳδα, βοῖδογόλαδα, ἀλογομούλαρα, γουρούνια κλπ. τοῦ χωριοῦ), στὸ χωριόμας ὁμως τέτοια δὲν ὑπάρχουν, γιὰτὶ δὲν ἔχει ἀφθονες βοσκὰς καὶ εὐκολίαις τέτοιαις κτηνοτροφίας.

10. Τὸ χωριὸ καὶ ὁ Μπέης

Ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχὴν πολλὰ εὐφορα μέρη ἀπετέλεσαν τσιφλίκια τῶν σπαχήδων καὶ τῶν μπέηδων. Ἐπίσης καὶ πολλὰ χωριά ἀνήκουν σὲ τέτοια τσιφλίκια. Ὁ Ἀλῆς πασᾶς μὲ τίς ἀρπαγὰς του εἶχε πολλὰ τσιφλίκια στὴν περιοχὴ τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Τζουμέρκων⁽¹⁾. Οἱ διάδοχοι τῶν τσιφλικούχων ἐξηκολούθουν νὰ τὰ κατέχουν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ γίνονταν καὶ διάφορες μεταβολαί. Τὰ χωριά Σκοῦπα, Ραψίστα, Τζοβίστα καὶ γενικὰ τὰ 28 χωριά τῶν Τζουμέρκων στὴν ἀρχὴν ἦταν ἔτσι δοσμένα σὲ εὐνοουμένους μπέηδες. Οἱ μπέηδες ὁμως πολλὰς φορὰς πουλοῦσαν τὸ χωριὸν καὶ τὸ ἀγόραζε ἢ ἕνας ἢ ὅλοι οἱ χωριανοί. Τὴ Σκοῦπα τὴν εἶχε ἀγοράσει ὁ Λύτρας, ὁ ὁποῖος ὕστερα τὴν πούλησε στὸ χωριὸν. Τὸ δικὸν μας ὁμως χωριὸν, τὴν

Νησίστα, ὁ Μπέης τὸ ἤθελε, δὲν τὸ πούλησε, οὔτε οἱ χωριανοὶ τὸ ἀγόρασαν. Μόνον τὸ γήμορο 1000 ἔδιναν στὸν Μπέη. Τὸ ἔπαιρναν στὴ δημοπρασίαν διάφοροι, ὡς ὁ Γιάννη Πάνος καὶ ὁ Παπᾶς, τὸ συγκέντρωναν στὸ κοτσέκι (=ἀποθήκη στὸ χωριὸν) καὶ τὸ ἀγόραζε τὸ χωριὸν, τὰ δὲ χρήματα τὰ ἔδιναν στὸν Μπέη οἱ ἐνοικιασταί.

Μὲ τὸν καιρὸν ὁ Μπέης δὲν ἀρκεῖτο στὰ 1000, ἀλλὰ ζήτηγε 3000 γήμορο. Τόσηκώθηκαν οἱ χωριανοί: Πάνο Πλαστήρας, Καραγιάννης (πατέρας τοῦ Κώτσιο Καραγιάννη) ποὺ ἐπισήμως ὠνομαζόταν Γιάννη Κωσταντῆ Ἀράπη, ὁ Ἀναγνώστη Κοντὸς ἀπ' τὰ Πιστιανά, ὁ Κώστα Δρόσος ἀπὸ τὴ Τζουβίστα καὶ πῆγαν στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ ἔξοδα 40 λίρες ποὺ δανειστήκαν ἀπὸ τὸν Γιώργου Γιάννη (πατέρα τοῦ Κωσταντῆ Γιώργου ἢ Πλαστήρα). Στὴν Πόλη κοιτάξαν τὸ Κτηματολόγιον (Ταπι Καλέμι) καὶ εὗραν δι τὸ χωριὸν δὲν ἦταν τσιφλίκι τοῦ Μπέη, ἀλλ' ἦταν χανικέζικο (=κεφαλοχώρι) καὶ ἔφεραν τὸ ἔμπρι (=ἀπόφασις) καὶ τὸ ἔδωσαν στὸ βαλῆστὰ Γιάννινα. Βαλῆς ὁμως ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Μπέης, ὁ ὁποῖος φυσικὰ δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἀπόφαση καὶ ἤθελε νὰ συνάξῃ τὸ γήμορον. Οἱ χωριανοὶ δὲν ἤθελαν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ πληρώσουν 3000. Παλιότερα μάλιστα, στὰ 1848, ὁ Χρῖστος Τσαγκας, βαλτὸς ἀπὸ τὸ χωριὸν σκότωσε τὸν Ἀναγνωστάκη ποὺ πῆγαινε νὰ πωλήσῃ τὸ χωριὸν στὸν Μπέη πρὸς 3000. Ἔσηκωθῆκαν λοιπὸν τώρα οἱ χωριανοὶ καὶ ὑπόγραψαν τὸ παρακάτω πρωτόκολλο ἀλληλεγγύης στὰ 1875 γιὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Μπέη⁽¹⁾.

«Ἐπειδὴ καὶ ὁ Μπέης τοῦ χωριοῦ μας φιλονικεῖ μὲ ἡμᾶς, θέλει νὰ μᾶς πάρῃ ἡμῶν εἰς τὰ δέκα τρία, τὸ ὅποιον ποτὲ δὲν ἐδώκαμαν, διὰ τοῦτο ἐσυνάχθημεν οἱ ὑποφαινόμενοι καὶ ἀποφασίσαμεν δι τὸ μὴ δειχθῆναι ποτε τρόπον νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὸ δίκαιόν μας καὶ ὅ,τι μᾶς εὖρη νὰ βαστηθῶμεν καὶ φυλακῆς νὰ ὑποφέρωμεν καὶ ἔξοδα καὶ ὅ,τι δὴποτε ἄλλο κατατρέξιμον νὰ ἔχωμεν

1. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ. Ἐν Ἀθήναις 1895 σ. 601 κ.δ.

1. Βλ. φωτοτυπίαν στὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἐποχή», ἀριθ. φ. 1 (Ἀπρίλιος 1938).

ἀπόφασιν στερεάν νά διατηρήσωμεν τὸ δίκαιόν μας καὶ ὁποῖος ἀπὸ ἐμας ἐβγή ἀπὸ τὸ χωριὸ μας καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν μας, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀρνητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ εἶναι μὲ τοῦ προδότη Ἰούδα οἱ μέρες του καὶ νὰ ἔχη τὴν κατάραν τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀχτώ Πατέρων καὶ προκοπὴν νὰ μὴν κάμῃ. Οὕτως ἐσυμφωνήσαμεν καὶ ὑποφαινομέστε.

1875: πέντε—Ἰουνίου: 30: Νησίστα

ηκονόμος
 γηργομάνος Κώστας
 Θεοδori αναγιωστης
 γιοργογιάννης
 Πρωτοπαπαγιοργος
 Παιογιάνις
 Δημητρημάρης
 γιοτη γοπάνης
 βασήλῃος γιοργῃος
 γιοτη κωσταντης
 γιωργο βασίλῃ θαναοσης
 Λαμπρη παπαῶς
 αναγνoστ...
 γιανικησιτές (:)
 χρηστοκοσταντιῃς
 κωσταντηγιάννης βασίλῃς
 Κολιο Ψυχογιούς
 Κωστα Κλιακατζος
 Σταβρο Βαγγελῃς
 γηαγο νάκος
 δημητρη κωστας
 βαγγέλη ἀναγνoστη μάνος».

Στὰ παραπάνω ἔγγραφα ἀναγράφεται: «ἐπούλησα τὸ χωράφι κατέμπροσθεν τοὺς σουμπασάδες καὶ τὴν χώρα δλη», «Καλαμπουλούμπασης μάρτυρας», «Ἀποστόλης δεκίλης τοῦ πέγη (=Μπέη) ἔγραψα», «καὶ κάνομε καὶ τὸν Ἀποστόλη τὸν δεκίλη τοῦ πέγη καὶ τῆς χώρας νὰ τὴν βουλλώση τὴν ὁμολογία εἰς τὸν πολυχρονεμένον τὸν πέγη καὶ εἰς τοὺς σουπασάδες διὰ τὴν ἐνεπιστοσύνην», ἔπου ὁ Μπέης ἀναφέρεται σὲ σχέσεις μὲ τὸ χωριό.

Τὸ 1908 τὸ τουρκικὸ κράτος θέλησε νὰ κάμῃ δασοφυλακὴ στὸ χωριό. Ἐνας οιοφάρῃς (=ἀγγελιοφόρος) στὴ Φιλιπιάδα διόματι Μπαχτιάρῃς ἔγινε δασοφύλαξ καὶ πῆρε καὶ τὸν Περικλῃ Γιωργογιάννη δασοφύλακα. Τότῃ πῆγε ὁ Μπαχτιάρῃς στὰ Γιάννινα καὶ ζήτησε τὰ χαρτιὰ τοῦ χωριοῦ

ἀπὸ τὸν Μπέη γιὰ νὰ ἰδῇ πόσα στρέμματα εἶναι καλλιεργήσιμα καὶ πόσα δασικῆ ἔκταση. Ὁ Μπέης ὁμως δὲν εἶχε χαρτὶ γιὰ τὸ χωριὸ μας καὶ ὁ Μπαχτιάρῃς εἶπε στὸν Περικλῃ ὅτι ὁ Μπέης «εἶναι ξεβράκωτος» δηλ. δὲν ἔχει τίτλους γιὰ τὴ Νησίστα. Τοῦτο τὸ εἶπαν στὸ Λία Πάνο πού εἶχε ἀγοράσει ἰλιτζάμι τὸ χωριό. Τὸ 1910 πῆρε σὲ δημοπρασία τὸ γήμορο ὁ Βασίλῃς Γιάννη Τσικνιάς ἀπὸ Κουμζιάδες καὶ ὁ Λία Πάνος γύρισε μὲ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Τσικνιά. Λέγει λοιπὸν στὸ χωριὸ νὰ μαζέψουν τὸ καλαμπόκι καὶ τὸ μὲν δέκατο νὰ τὸ φέρουν στὸ κοτσέκι, τὸ γήμορο ὁμως νὰ μὴν τὸ πᾶνε. Ἔτσι τὸ γήμορο τὸ ἔφαγαν τρία χρόνια. Στὸ τέλος ὁ Λία Πάνος πῆγε στὸν καϊμακάμη στὴ Φιλιπιάδα καὶ τοῦ ζήτησε τὰ χαρτιὰ γιὰ νὰ ἰδοῦν τι χρωστάει τὸ χωριὸ καὶ νὰ τοῦ τὸ δώσουν. Ὁ Μπέης ὁμως δὲν παρουσίασε χαρτιὰ καὶ ἔτσι ἔχασε τὸ γήμορο.

Τὸ 1912 ἦλθε ὁ Τσιλιμπάρῃς πού τὸν ἔστειλεν ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ μετρήσῃ τὰ χωριά, ἀλλὰ τὸ χωριὸ μας δὲν τὸν δέχτηκε. Ἦταν ἡ Μικτὴ Ἑλληνοτουρκικὴ Ἐπιτροπὴ πού εἶχε ἔργο νὰ ξεκαθαρίσῃ ὅλα τὰ χωριά. Τότε ἦλθε στὴν Ἀθήνα ὁ Βασίλῃς Μάρκος καὶ ἐξήτησε μὲ τὸν Κώστω Καραγιάννη τὸν σχετικὸν πίνακα τῶν κτημάτων καὶ ὁρῆκαν ὅτι τὸ χωριὸ εἶναι χανικέζικο (=κεφαλοχώρι) σύμφωνα μὲ τὴν κατάσταση πού ἔφερε ἀπὸ τὴν Πόλη ἡ Μικτὴ αὐτὴ Ἐπιτροπὴ.

Στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ οἱ Τοῦρκοι μὲχρι τὸ 1912 χρησιμοποιοῦσαν καὶ εἶχαν τὰ ἐξῆς κτίρια: 1) Τὴν Κούλια καὶ τὸ Καρακόλι (σπίτι τοῦ Κωσταντῃ Μάνου), 2) Τὸ Μουντουριέτ (=εἰρηνοδικεῖο) (σπίτι τοῦ Μήτρου Πιθηκούκη), 3) Γιὰ τηλεγραφεῖο τὸ σπίτι τοῦ Ἀναγνώστη Μπαρτζώκα, 4) Τὸ σπίτι τοῦ Γιάννη Μπαρτζώκα ἔπου ἦταν εἰς ζαπιτιέδες, Τζαταρμάδες (=χωροφυλακῆ) καὶ 5) Τὸ σπίτι τοῦ Γιώργῃ Ψυχογιου ἔπου εἶχαν στρατιωτικὸ φυλάκιο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γήμορο πού πλήρωναν στὸν Μπέη καὶ πού ἀπὸ τὸ 1910 δὲν τὸ πλήρωναν, τὸ χωριὸ πλήρωνε ὡς Ἑλληνικὸν πιά φόρο καὶ τὸ δέκατο στὸ Κράτος πού τὸ ἀγόραζαν διάφοροι ἐνοικιασταί, ὡς

δ Τσικνιάς, δ Λία Πάνος κ. ά. μέχρι τδ 1920 όποτε κατηργήθη.

11. Τδ Πανηγύρι τής 'Αγίας Παρασκευής

Είπαμε στα προηγούμενα για τήν 'Εκκλησία τής 'Αγίας Παρασκευής του Χάβου και ύστερα για τήν εύρεση τής Εικόνας της και τήν άνέγερση τής νέας 'Εκκλησίας που σώζεται μέχρι σήμερα. 'Η εικόνα αυτή, όπως μου διηγόταν δ πολύξερως γέρος του χωριού Κωσταντή Γιώργης και στον όποιον έφείλω τδ δσα διηγούμαι για τις σχέσεις του χωριού με τον Μπέη, σήμερα βρίσκεται στην 'Αγία Παρασκευή τής Φτέρης άπέναντι από τδ Καθαροβούνι.

Στα μέρη τής 'Ηπείρου ή 'Αγία Παρασκευή τιμάται ξεχωριστά για αυτό και στα περισσότερα χωριά ύπάρχει μία ή και περισσότερες εκκλησίες τής 'Αγίας. 'Από τδ πολύτιμο βιβλίο του Μητροπολίτου 'Αρτης Σεραφείμ του Βυζαντίου (Δοκίμιον 'Ιστορικής τινος περιλήψεως) μαθαίνουμε ένα σωρό 'Εκκλησιές και Παρεκλήσια τής 'Αγίας Παρασκευής που βρίσκονται στα χωριά του νομού 'Αρτης και Πρεβέζης.

Στα χρόνια τδ προεπαναστατικά που ή τουρκική σκλαβιά πλάκωνε τδ στήθη του Γένους, ή ήμέρα τής 'Αγίας Παρασκευής (26 'Ιουλίου) γιορτάζονταν στη Νησίστα με μοναδική μεγαλοπρέπεια και λαϊκή συμμετοχή όχι μόνον των Νησισιωτών αλλά και κατοίκων πολλών γειτονικών και μακρυνών ακόμη χωριών. Τδ πανηγύρι αυτό δάσταγε τρεις μέρες στην ευρύχωρη πλατεία γύρω από τήν 'Εκκλησία και άπ' έξω από τδ Κουλούρι. Σήμερα τδ πανηγύρι αυτό δαστάει μονάχα δύο μέρες (26 και 27 'Ιουλίου) και τή δεύτερη μέρα (τής Πεντελιάς=του 'Αγίου Παντελεήμονος) χορεύεται τδ Καγγελάρι. Τδ Καγγελάρι χορεύεται και τήν Τρίτη τής Λαμπρής όποτε γίνεται στην πλατεία εκεί επίσης μεγάλο πανηγύρι.

'Ο κόσμος των άλλων χωριών έρχόταν από τήν παραμονή τδ βράδυ, οι περισσότεροι με τδ άλογα και τδ μουλάρια τους και μεπραμάτειες πολλοί. 'Απ' τδ πρωί έδλεπες έλοι οι δρόμοι να μαυρίζουν άπ' τον

κόσμο που έρχόταν μερμήγκι: άλλοι από τήν Πρένιστα και τις Κουμζιάδες και από τδ Πιστιανά: άλλοι από τδ Μουλιανά και από τή Φανερωμένη: άλλοι από τή Σκούπα, τή Ραψίστα και τους Ραφταναίους: άλλοι από τδ Πέρα Πιστιανά και τήν πέρα Νησίστα, από τή Μπούγα και τή Χόσεψη και τή Ράμια και τήν Κουκουλίστα. Οι δρόμοι έφεριαν—έφεριαν: από τδ Περδικάρι, από τον 'Αμμο, από τδ Ποτάμι, από τδ Κακολάγαδο, από τδ Βουνό και από τδ Ντερβένι.

Μόνο με τή φαντασία μπορεί κανείς ν' αναπαραστήση άμυδρά τήν πρωτόφαντη έκείνη μάζωξη και τδ πανώριο πανηγύρι. Σύμμιχτη κοσμοπλημμύρα που δλο σαλεύει. 'Ασώπαστος άχος από ανθρώπους, ζώα και λαλούμενα. Ξεχωρίζουν οι εύλαβεις προσκυνηται που ήρθαν από τάξιμο ή για να τους γιατρέψη ή θαυματουργός 'Αγία κάποιο ψυχικό ή σωματικό πόνο. 'Η έκκλησία μέσα και έξω σε μεγάλη άκτινα δλόγυρα είναι γεμάτη. Μήλο να ρίξης δέν πέφτει. 'Η ζέστη άπ' τήν πολυκοσμία και τδ πολλά κεριά και τις λαμπάδες είναι άνυπόφορη. Βρύση στάζει δ ιδρώτας, αλλά δλοι είναι προσηλωμένοι στους παπάδες και φάλτες και σταυροκοπιούνται συνέχεια.

Μέχρι τδ μεσημέρι δάσταγε ή άκολουθία, ή λειτουργία και δ άγιασμός. Τι κατανυκτική σκηνή όταν οι παπάδες τής Νησίστας με τέσσερες πέντε από άλλα χωριά κρατώντας εύλαδικά τήν εικόνα τής 'Αγίας θγαίταν με πομπή έξω, κι' εκεί γύρω στην πέτρινη τράπεζα άνάμεσα από δλον τον λαό γίνονταν δ άγιασμός, ή προσκύνηση και δ άσπασμός τής εικόνας τής 'Αγίας και ή διανομή του αντίδωρου. 'Η κάθε νοικοκυρά έχει τδ καινούργιο ταγάρι και μέσα σε πεντακάθαρο κεντισμένο μαντήλι τδ ύψωμα τής ήμέρας από καθάργια λειτουργιά(= πρόσφορο) και καλοφτιαγμένο σιτάρι με ζαχαρωτά, τριμμένα καρύδια, σταφίδες, ρώδια κ.ά. Παντού μοσχοβολιά από βασιλικό και άλλα σπιτικά λουλούδια.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ*

Η ΓΚΑΪΛΑ

Καὶ ποιὸς δὲν τὴν ξαίρει στὴν Ἕπειρο. Καὶ ποιὸς δὲν ἔχει κατὴ ἀπὸ τὴν πρωτεξαδέρφη τῆς ρημάχτρας τῶν ξένων φωλεῶν παρακάξας, ἀπὸ τὴν ἑξαδέρφη τῆς ἑακουσμένης λωποδύτρας κίσσας, γιὰ χατήρι τῆς ὁποίας καὶ ὁ Ροσσίνι συνέθεσε τὸ μουσικὸ τοῦ ἀριστούργημα «Κλέφτρα Κίσσα».

Ἡ ὄνομασία «γκαΐλα» εἶναι ἠπειρώτικη. Πουθενά ἄλλοῦ δὲν τὴν λένε γκαΐλα. Μόνο σὲ χωριά τῆς Β. Ἕπειρου εἶναι γνωστὴ μὲ τὴν παραφθορὰ ἢ «γκάλ'τσα, ἢ τὰ γκαλίτσια» (Δρόβιανη κ. ἄλ.) Ἡ γκαΐλα φαίνεται μιμητὴ λέξι, δηλαδὴ φτιαγμένη κατ' ἀπομίμησι, «πεποιημένη» ὅπως ἔλεγαν οἱ παλαιότεροι λόγιοι, ἀπὸ τὸ «κάϊ—καΐ», τὴ φωνή της, ὅταν εἶναι μικρὴ. Στ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἄλλες ὀνομασίες. Ἄλλοῦ τὴ λένε καλιακούδα, ἄλλοῦ κοράκι(!) κι' ἄλλοῦ σιτοκοράκι. Στὴν Πελοπόννησο, ὅπου ἀφθονεῖ ἐπίσης, εἶναι γνωστὴ γενικὰ ὡς κάργια, ὅπως καὶ στὴν Ἀθήνα, πού δὲ ζυγώνει ποτέ, γιὰ τὴν καταλαβαίνει πὼς δὲν τὴν ἔχουν σὲ ὑπόληψι. Ἡ ἀρχαία ὀνομασία της εἶναι κολοῖός. Μὲ τὴν ὀνομασία αὕτη μνημονεύεται καὶ ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ της ὄνομα εἶναι «Κόραξ ἢ Κίττα». Μερικοὶ πάλι τὴ λένε κουρούνα. Ἔτσι εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν Ἕπειρο, ἀλλὰ μόνο στὸ τετράστιχο, πού τραγουδιέται ἀπὸ τὰ παιδιά, ὅταν ἀλλάζουν δόντι καὶ τὸ πετᾶν, τὸ «σκαπετᾶν», στὰ κεραμίδια φωνάζοντας μὲ χαρὰ ἀνάμικτη μὲ κάποια ἀνησυχία ἀόριστη γιὰ τὶς ἀναμενόμενες συνέπειες αὐτῆς τῆς ὀλίγον μαγικῆς ἐπικλήσεως.

- Νά, κ'ρούνα κόκκαλου
- Κι νό μ' σιδηρένιου
- Νά ρουκανάου κόκκαλα
- Νά τρώου τὰ ριβίθια

Ὁ τρίτος στίχος λέγεται καὶ «νὰ ρουκανάου τὰ κουκκιά». Στὴν Πόλη λένε «νὰ ρουκανίζω κόκκαλα, νὰ τρώω παξιμάδια».

Μικρὴ ἢ γκαΐλα ἑξημερώνεται εὐκόλα. Τῆς κράζουν καὶ πετάει καὶ κάθεται στὸ χέρι ἢ στὸν ὦμο ἢ κάνει ἄλλα γυμνάσματα(?).

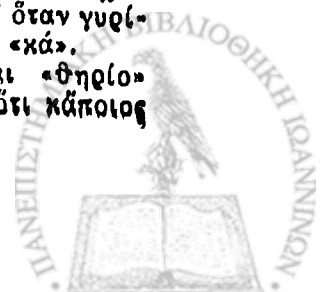
Τὰ Γιαννιωτόπουλα ἔχουν μεγάλο καημὸ γιὰ τὰ γκαΐλόπουλα. Περιμένουν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. Κοράκια στὰ Γιάννινα λένε τοὺς κόρακας, πού ἔχουν τὸ ἴδιο πτίλλωμα μὲ τὶς γκαΐλες, ἀλλ' εἶναι πολὺ μεγαλύτεροι. Ζοῦν κατὰ ζεύγη καὶ δὲν εἶναι ἀφθονοὶ ὅπως οἱ γκαΐλες. Τὰ κοράκια πού ἔχουν στυλιπνὸ κυανόμαυρο πτίλλωμα καὶ ἀσπρὴ μύτη λέγονται «χωραφσία».

2. Ἔχω ἓνα ζευγάρι ἑξημερωμένους στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ μου στὰς Ἀθήνας, ἓναν «κουρνο» (ἀρσενικὸ) καὶ μιὰ γκαΐλα (θηλυκαί). Μὲ ἀναγνωρίζουν εὐκόλα, κῆποτε δὲ καὶ χωρὶς νὰ μὲ βλέπουν, ἀπὸ τὸ βᾶδισμα φαίνεται, στὴν αὐλή, ὅταν φεύγω τὸ πρωὶ κι' ὅταν γυρίζω τὸ μεσημέρι. Καὶ μὲ ξεπροβοδίζουν ἢ μὲ καλωσορίζουν πάντοτε μ' ἓνα διπλὸ «κά».

Ὅπως καὶ ἡ χήνα εἶναι καὶ ἡ γκαΐλα καλὸς φύλακας τοῦ σπιτιοῦ. Γίνεται «θηρίο» ἅμα μὲ τὴν «ξένος» στὴν αὐλή της. Καὶ μὲ τὰ κρά—κρά της, ἐμᾶς μὲν εἰδοποιεῖ ὅτι κάποιος

μὲ ἀνυπομονησία τὸ μεγάλωμά τους στὴ φωληρά⁽¹⁾, στὸ ταβάνι τοῦ σκιτιοῦ, κι' ἄφτε-
ρα ἀκόμα, «γκόλια», τὰ κλέβουν καὶ τὰ κατεβάζουν στὴν αὐλή, παρὰ τὰ σπαραξι-
κάρδια χουγιαχτὰ τοῦ κούρνου (πατέρα) καὶ τῆς γκαϊλομάννας. Τὰ ταΐζουν ψωμί
ἢ κεράσια. (Ὁ Μάης εἶναι ὁ μῆνας τῆς γκαϊλοπαραγωγῆς στὰ Γιάννινα) μαυλῶντάς
τα μ' ἐκεῖνο τὸ ἀμίμητο ἄϊ—ἄϊ, πὺ μόνον τὰ γιαννιωτόπουλα τὸ μιμοῦνται καλά.
Συνήθιζαν καὶ περνοῦσαν παληότερα στ' αὐτιά τους καὶ κάτι ψευτονομίσματα, τὶς
ἀλησμόνητες «φλουγαζέτις» γιὰ σκουλαρίκια, καὶ στὰ ποδάρια τους ἐλαφρὰ κουνου-
νάκια τὰ «ντρουγκανέλια».

Ὅταν μεγαλώση μιὰ ἐξημερωμένη γκαῖλα καὶ δὲν ἔχει κομμένα τὰ φτερά
πετάει καὶ κάνει παρέα μαζί με τὶς ἄλλες ὁμόφυλές της στὸ ἐλεύθερο κοπάδι τους.
Ἄλλὰ τὸ βράδυ μετὰ τὴ βοσκὴ καὶ τὰ παιγνίδια θυμᾶται τ' ἀφεντικό της καὶ γυ-
ρίζει στὸ σπῆτι⁽²⁾.

Στὴν ἀρχαιότητα, λένε, ὅτι ὑπῆρχαν εἰδικοί διδάσκαλοι, πὺ τὶς ἐμάθαιναν
νὰ μιλοῦν. Δὲν εἶναι παράξενο αὐτό, γιατί, ὅσοι ἀσχολήθηκαν με τὴ ζωὴ τῆς γκαῖ-
λας, τὴ θεωροῦν δαιμόνιο πουλί. Ὅταν τραγουδάει—τὸ πρῶτὶ ψάλλει τακτικά τὸ
«έωθινό» της, τὶς ἄλλες ὥρες τραγουδάει κατὰ τὰ κέφια, πὺ θᾶξη, μετὰ ἓνα κα-
λὸ φαγοπότι, αἴφνης, ἢ με ὡραία λιακάδα, ἢ καὶ μετὰ ἓνα εὐχάριστο μπάνιο—τὴν
ἀκοῦτε νὰ καταβάλλη προσπάθειες ἀρθρώσεως, σ' ἓνα μονόλογο με διαφόρους φθόγ-
γους, πὺ μοιάζουνε πότε—πότε καταπληκτικὰ με ἀνθρώπινα λόγια. Μέσα ἀπὸ τὶς
ἀναρθρες αὐτὲς φωνὲς ξεχωρίζουν φθόγγοι καὶ σ' ἄλλαβες ἀνθρώπινης λαλιᾶς.

Κάνει πολὺ εὐχάριστη παρέα, μολονότι ἔχει τὸ ἐλάττωμα τῆς ζημιᾶς καὶ τῆς
κλεψιᾶς. Ὅλα τὰ κορακοειδῆ, ἄλλως τε, ἔχουν τὴν τάσι νὰ κλέβουν. Κλέβει με πά-
θος κάθε τί, πὺ θὰ τῆς γυαλίση στὸ μάτι: νομίσματα μεταλλικά, σκουλαρίκια,

εἶναι στὸν κῆπο, αὐτὸν δὲ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ. Τὴ δευτέρη
τρίτη φορὰ παύει νὰ φωνάζῃ. Καταλαβαίνει ὅτι εἶναι «φίλιον» πρόσωπο.

Εἶναι τρομερὰ περίεργες. Φυτεύεις; θᾶρθουν ἀπὸ πίσω νὰ βγάλουν τὰ κροκάρια τρα-
βῶντάς τα ἀπὸ τὴν οὐρίτσα ἓνα—ἓνα τὰ ξαναφυτεύεις; θὰ πᾶνε νὰ τὰ ξαναβγάλουν. Καρφώ-
νεις κάτι; θὰ προσπαθήσουν νὰ τὸ χαλάσουν. Κάνω πὺς δὲν τὶς βλέπω κι' ἔρχονται ἀπὸ τὸ
ἀντίθετο μέρος γιὰ νὰ τσιμπήσουν τὴν τσέπη μου. Ὅπου ξαίρουν ὅτι ἔχω φυλαγμένο καρύδι
πὺ εἶναι ἢ ἀδυναμία τους. Ὅταν δὲν τὶς δοθῆ καρύδι, τσιμπᾶνε τὸ χέρι μου γιὰ νὰ μοῦ
ὑπενθυμίσουν ὅτι εἶμαι σκληρὸς ἀπέναντί τους. Ἡ γκαῖλα δὲν θέλει πιάσιμο. Κάνεις πὺς
τὴν πιάνεις; φωνάζει «σᾶν οὐβρηά». Θὰ περάσῃ καιρὸς ὕστερα γιὰ νὰ ἀνακτῆσῃ τὴν ἐμπι-
στοσύνη, πὺ σου εἶχε. Τῆς γκαῖλας ἀρέσει τὸ χᾶιδεμα στὸ κεφάλι καὶ σκύβει, ἀφοῦ φουντώσει
τὴ σκούφια της, ὅπως κάνουν κι' οἱ παπαγάλοι, γιὰ νὰ δεχθῆ τὴ θωπεῖα—μέσα εἰς τὴν πέτσα
τοῦ κρανίου καὶ τοῦ λαιμοῦ. Ὡς ἐκεῖ ὁμως. Παρακάτω, στὴ ράχη, ὄχι.

1. Στὴ γκαῦλότρουπα. Γκαῦλότρουπες ἐπίσης λένε στὴν Ἡπειρο καὶ τὶς τρύπες στὰ βρά-
χια, στὰ κράκουρα τῶν ἠπειρωτικῶν βουνῶν, ὅπου φωληάζουν γκαῖλες. Τέτοιες γκαῦλότρου-
πες ὑπάρχουν καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ τείχους τοῦ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων.

2. Στὸ Μέτσοβο ζοῦσε, ὡς τὴν Κατοχή, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἓνας ἀπόμαχος τῆς δημοσι-
οὑπαλληλικῆς ζωῆς (συνταξιούχος τηλεγραφητῆς) ὁ Θανάσης ὁ Παλομιώτης, ἀπὸ τὴ Λαμία.
Εἶχε κάμει πρῶτος τηλεγραφητῆς τοῦ Μετσόβου μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι κι' ὕστερα ἔκανε τὸ
δικολάβο ἐκεῖ. Ἀγαποῦσε τὰ πουλιὰ καὶ εἶχε μιὰ ἐξημερωμένη γκαῖλα, γιὰ τὴν ὁποία μοῦ
διηγεῖτο ὁ ἴδιος ὅτι, ὅταν μεγάλωσε, πετοῦσε καὶ πήγαινε μαζί με τὶς ἄγριες. Ἀλλὰ μόλις
τὴν ἔκραζε «Κίτσο» ἄφηνε τὸ κοπάδι καὶ κατέβαινε ἀμέσως κάτω καὶ καθόταν στὸν ὄμο
του. Σημειωτέον ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ—κατὰ τὰ 1915—μερικοὶ καὶ μάλιστα οἱ γιαννιωτὲς
γιατροὶ φοροῦσαν βελάδα. Μιὰ τέτοια παληὰ βελάδα φοροῦσε κι' ὁ μακαρίτης ὁ Παλαμιώ-
της ἀπαρασημοφόρητη «ἀπὸ τὴν ἀχάριστη τὴν Πολιτεία», ἀλλὰ πὺ ἀξιώθηκε νὰ παραση-
μοφορῆται, κάθε τόσο καὶ λιγάκι, σὶς πλάτες μάλιστα, ἀπὸ τὸν «Κίτσο», ὅταν ἐπεκάθητο
στὸν ὄμο του...

Αὐτὸ μοῦ θυμίζει καὶ ἓνα περιπαικτικὸ Καραγκούνικο τραγούδι, πὺ ἀκουσε, στὴ
Θεσσαλία ὅταν βρέθηκε, ὁ Χρ. Χρηστοβασιλῆς καὶ πὺ τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης
(Βλάχοι τῆς Πίνδου σελ. 21).

Ἀφέντη μου στὴν τάβλα σου γεμάτο καλλιακούδια
Τὰ μσὰ γεννοῦν, τὰ μσὰ κλωσσοῦν τὰ μσὰ σοι βγάν' τὰ μάτια
Καὶ τ' ἄλλα τὰ λιγώτερα σοι κουτσουλοῦν τὰ μστάκια...

«δαχλίδια», πού τ' ἀφήνουν καμμιὰ φορὰ πρόχειρα «σιούν καρδαρόστα» γιὰ νὰ πλύνουν τὰ χέρια τους οἱ γιαννιώτισσες νοικοκυρές, κουταλάκια, καὶ παντὸς εἶδους μετάλλινα μπιχλιμπίδια. Ὅλα αὐτὰ κατόπι ἀνακαλύπτονται στὸ ταβάνι τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν σημάνῃ κάποτε ἡ ὥρα τοῦ χαλάσματος τῆς φωληᾶς.

Ἡ γκαῖλα ἔχει ἰδιαίτερη ἀδυναμία στὸ σαπούνι. Ἄμα ἰδῆ ἀπολειφάδι, «φλέτσα», θὰ τ' ἀρπάξῃ καὶ θὰ τὸ κουβαλήσῃ ἀμέσως στὴ φωληὰ τῆς. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι δίχρωμη—σταχτιὰ στὸ στήθος καὶ σὸ λαιμὸ καὶ μαύρη στὸ ἄλλο σῶμα—φαίνεται σὰν μουντζουρωμένη. Ἀπ' αὐτὸ ἀνεκάλυψε ἡ γιαννιώτικη φαντασία τὴν αἰτία τῆς κλεψιάς:

«Αὐτὴ ἡ μανία τ'ς μπῆκι, ἀφόντια; ἦκ'σι νὰ λέν πὼς ἡ γκαῖλα εἶναι γύφτ'—σα. Ἀπὸν τότις τῶβαλι πουντίλλιο (πεῖσμα) γιὰ ν' ἀσπρίσ'. Κί, μὴ τ'ς φλέτεις π' ἀρπάζ' σαπνίζιτι, κί' ὄλου σαπνίζιτι, π'νὰ τ'ς πέσ' καταρουήηη, νὰ τ'ς πέσ'!»

Αὐτὴ ἡ παρατήρησις εἶναι σωστὴ. Δέκα φορὲς τὴν ἡμέρα εἶναι λίγες γιὰ τὰ λουτρά, πού κάνει ἡ «Τσίτα», ἡ δική μου, καὶ τὸ χειμῶνα ἀκόμα. «Παστρικιά, καλὴ ἡ Θουδώρα, τὸν τσαρούχι στοῦ τσιουκάλι» λέγει μιὰ ἡπειρώτικη παροιμία. Κί' ἡ γκαῖλα θέλει νὰ εἶναι πολὺ παστρικά, κί' ἄς λένε οἱ κακὲς γ' ὠσσεσ, πὼς εἶναι γύφτ'σα. Θέλει νὰ εἶναι καθαρὸ τὸ νερὸ καὶ δὲ λούζεται ποτὲ στὴ λεκάνη, ὅταν ἔχει προηγουμένως λουσιῆ ἄλλη.

Εἶναι λαίμαργο πουλί. Τρώει ὅ,τι δῆποτε. Ἀπὸ τοὺς σπόρους καὶ τὸ ψωμί, ὡς τὰ κεράσια, τὰ μούρα καὶ τὰ σταφύλια. Κί' ἀπὸ μυῖγες, σφήκες κί' ἀράχνες, ὡς τὸ ζωντανὸ ποντίκι, πού θὰ τοιμήσῃ νὰ τρυπώσῃ στὴν φωληὰ τῆς, κί' ὡς τὸν κιμῶ.

Στὴν ἐξοχὴ τὴ βλέπεις στὴ ράχη τῶν προβατιῶν, θαρρεῖς ὅτι τῆς ἀρέσει ἡ καβάλλα. Κάθε μιὰ διαλέγει κί' ἀπὸ ἓνα πρόβατο, καὶ δὲ φεύγει ἀπὸ κεῖ παρὰ ἀφοῦ τὸ καθάρισῃ καλὰ ἀπὸ τὰ τσιμπούρια, πού τῆς ἀρέσουν πολὺ. Ὑστερα πάει σὲ ἄλλο. Καὶ ἐνῶ τὸ πρόβατο βοσκάει στὸ χόρτο, ἡ γκαῖλα βοσκάει στὰ τσιμπούρια. Ἡ θὰ τὴ δῆς νὰ κἀη πίσω ἀπὸ τὸ ἀλέτρι τοῦ γεωργοῦ καὶ νὰ μοιράζεται, μαζὶ μὲ τὴ σουσουράδα, τὰ σκουλήκια, τὰ σαλιγκάρια, τὰ σκαθάρια καὶ ὅτι ἄλλο ζούδιο κρύβεται στὸ χῶμα. Ἔτσι βγαίνει καλὰ τὸ μεροδοῦλι τῆς, χωρὶς οὔτε τὸ πρόβατο νὰ διαμαρτύρεται γιὰ τὸν φτερωτὸ καβαλλάρη του, γιὰτὶ καταλαβαίνει ὅτι αὐτὸς τὸ γλυτώνει ἀπὸ τὰ ἐνοχλητικὰ τσιμπούρια, οὔτε καὶ ὁ γεωργὸς νὰ θυμῶνῃ, γιὰτὶ τοῦ παστρεύει καλὰ τὸ χωράφι ἀπὸ τὰ ζωιτανὰ ζιζάνια. Γι' αὐτὸ καὶ ξεθαρρεῖ καὶ συνεργάζεται μαζὺ του.

Ἡ νοημοσύνη τῆς καὶ ἡ πονηράδα τῆς ξεπερνάει κάθε ὄριο. Κάνε πὼς τὴ σημαδεύεις μὲ τὸ μπαστούνι καθὼς ψηλοπετάει ἀπὸ πάνω σου, καὶ θὰ τὴ δῆς ἀμέσως νὰ κἀνῃ βαθεῖα βουτιά γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ σημάδεμα, τὸ «μάτι». Ψηλὰ πετάει, καὶ χαμηλὰ βλέπει.

* * *

Ἡ γκαῖλα εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάνει καὶ μεγάλες ζημιὰς στὰ σπαρτὰ καὶ στὰ ὄπωρικά, καὶ ἐπειδὴ πολλαπλασιάζεται εὐκόλα, τῆς ἔχουν κηρύξει παντοῦ ἐξοντωτικὸ πόλεμο (Ἡπειρος, Θεσσαλία καὶ ἄλλου). Ἀλλ' εἶναι καὶ ὠφέλιμο πουλί. Στὴ Βενετία ἄλλοτε «ἐσιτίζετο δημοσίᾳ δαπάνη». Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα μᾶς λέει ὁ Αἰλιανός⁽¹⁾.

«Κολοιοὺς δ'εὐεργέτας νομίζουσι καὶ Θετταλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Λήμνιοι, καὶ ἠδημοσίας γε αὐτοῖς τροφὰς ἐψηφίσαντο, ἐπεὶ τῶν ἀκρίδων, αἱ λιμναίνονται τοὺς καρποὺς τοῖς προειρημένοις, τὰ ὡὰ ἀφανίζουσι τε οἱ κολοιοὶ καὶ διαφθείρουσι τὴν ἐπιγονὴν αὐτοῖς. Μειοῦνται δὴ κατὰ πολὺ τὰ τῶν ἀκρίδων νέφῃ καὶ τοῖς προειρημένοις μένει τὰ ὠραῖα ἄσινῃ⁽²⁾».

1. ΠΓ, 12

2. Σῶα, ἀβλαβῆ.

Τρώει στὸν κῆπό μου ὃ,τι βροῖ; μαστάκια, μυρμήγκια μεγάλα, μυῖγες. Ἐχει ξεπαστρέψει ὅλες τὶς ἀράχνες στὶς τρύπες τοῦ μανδρότοιχου. Ἄς τὰ ἔχουν αὐτὰ ὑπ' ὄψει τους οἱ κατὰ καιροὺς Δήμαρχοι Ἰωαννιτῶν κι' ἄς...μὴ σπαταλοῦν τὰ ἑκατομύρια τοῦ Δήμου γιὰ τὴν ἐξόντωσι τῆς γκαίλας. Ἐπειτα ποιά εἶναι ἡ παραγωγή στὰ Γιάννινα πού βλάπτει; Ἄν δὲ ἡ ἐξόντωσί της νομίζεται ὅτι ἐπιβάλλεται γιὰ «τουριστικούς λόγους», νομίζω ἀντίθετα διὲν ἡ παρουσία τῆς γκαίλας στὰ Γιάννινα μὲ τὶς συνήθειές της καὶ τὴ ζωὴ της δίνει μαζί μὲ τὸ λέλεκα τό ν τ ὀ π ι ο χ ρ ὼ μ α, πού ἀποζητάει ὁ ξένος σὲ κάθε πόλι, πού ἐπισκέπτεται.

Ὅσο γιὰ τὰ Κέντρα πού καταδιώκουν ἐπίσης τὴ γκαίλα, γιὰ ἄλλου εἶδους ζημιές, αὐτὰ ἔχουν ἐφεύρει τὴ μέθοδο τοῦ τενεκέ, πού δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γιαννιώτικη ἐφεύρεσι, γιατί ἐφαρμόζεται καὶ ἄλλου, ὅπως ἔχω ἀκούσει.

Σὲ κάποιο Κέντρο τοῦ Μώλου, δηλαδή, εἶδα κρεμασμένον μὲ τριχιά ἕναν γκαζοτενεκέ στὴν κορυφὴ τοῦ πλάτανου, πού κάθε τόσο κουνούσε ἀπὸ κάτω ἕνας ὑπάλληλος τοῦ Κέντρου ὅταν νύχτωνε. Ὁ θόρυβος τοῦ τενεκέ μὲ τὶς πέτρες, πού εἶχε μέσα ἀνάγκαζε τὶς κουρνιασμένες γκαίλες νὰ ἀπομακρύνωνται μὲ διαμαρτυρίες γιατί τοὺς χάλασαν τὸν ὕπνο καὶ δὲν θὰ μπορούσαν πλὴ νὰ σιέλλουν καὶ τὰ...ἐπισκεπτήριά τους στὰ τραπεζομάντηλα καὶ τὰ πιάτα τοῦ Κέντρου, καθὼς καὶ στὰ κεφάλια τῶν ἀνύποπτων πελατῶν.

Ἡ γκαίλα εἶδαμε πὼς εἶναι ἀδηφάγο πουλί. Ἐχει ὅμως μεγάλη ὄπως εἴπαμε προτίμησι στὰ τσιμπούρια, αὐτὴ πού ζῆ στὸ ὑπαιθρο. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ βλέπουμε ἐκεῖ νὰ σεργιανᾶ καθισμένη ἀπάνω στὴ ράχη τῶν προβατιῶν.

Ἄλλ' οἱ ἡπειρώτες καὶ οἱ αἰτωλοακαρνανεσ πιστεύουν ὅτι ἡ γκαίλα ἔχει ἄλλο λόγο πιὸ σπουδαῖο κι' ἀπὸ τὰ τσιμπούρια, ὅταν στρογγυλοκάθεται στὰ πρόβατα—ὄχι στὰ γίδια.

Πιστεύει, δηλαδή, πὼς εἶναι ἀπὸ ἀφεντικὴ οἰκογένεια. Τὸ δείχνει μὲ τὴν περπατησιά της. Εἶναι πολὺ φαντασμένη καὶ κάποιε τῆς πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ νὰ γένη βασίλισσα καὶ ν' ἀνεβῆ στὸ Θρόνο τῶν πουλιῶν. Ἐκλεψε, λοιπόν, ἀπὸ κάθε πουλί κι' ἀπὸ ἕνα φτεροῦ χρωματιστό, τὸ φόρεσε καίζουσε χωσμένη μέσα σὲ πυκνὰ πούπουλα. Ἄλλ' ἡ πανουργία της ἔγινε κάποια φορὰ γνωστή, καὶ τὰ πουλιά τῆς ῥίχτηκαν καὶ τῆς μάρδησαν τὰ φτερά. Ἀπὸ τότες ἡ γκαίλα κάθεται στὶς μαλακὲς πλάτες τῶν προβατιῶν, γιατί ἔχει καλομάθει ἀπὸ τὰ πούπουλα...

Στὴν Ἠπειρὸ ἀπὸ τὸ ἀνήσυχο πέταγμα τῆς γκαίλας, ὅπως ἄλλου ἀπὸ τὸ χαμηλὸ πέταγμα τοῦ χελιδониοῦ, προβλέπουν τὴ βροχὴ, καταλαβαίνουν καὶ τι καιρὸ θὰ κάνη. Ὅταν πηγαίνουν πολὺ ψηλά, πού δὲν συνηθίζουν, καὶ κατόπιν ξεχύνονται ἀπότομα πρὸς τὰ κάτω, λένε πὼς ὅπου νάσαι, φτάνει ἡ καταιγίδα.

Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὴν ἀρχαιότητα μᾶς λέγει ὁ Αἰλιανὸς (Ζ.7) «Κολοιοὶ ἱερακίζοντες καὶ πετόμενοι πῆ μὲν ἀνωτέρω πῆ δὲ κατωτέρω, κρυμὸν καὶ ὑπερὸν δηλοῦσι».

Στὰ Γιάννινα λένε γιὰ ὅποιον ἔκαψε πολὺ ἡ ζέστη, ἡ μεσημβρινή, «τοὺν βάρισι οὐ γκαίλας». Δὲν εἶναι παράξενο ὁ γκαίλας αὐτὸς νὰ εἶναι κατὰ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν παράδοξη χάνωσι, πού συχνὰ πιάνει τὴ γκαίλα τὰ μεσημέρια, κατὰ τὶς μεγάλες ζέστες. Ὅπως προσωπικῶς παρατηρήσαμε σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἡ γκαίλα κάθεται στὴ γῆ, ἀνοίγει τὶς φτεροῦγες, χαλαρώνει τὰ φτερά, γέρνει τὸ κεφάλι στὸ χῶμα, γουρλιώνει τὰ μάτια καὶ παριστάνει τὴν ἀποκαρωμένη, τὴν πεθωμένη. Ἀφοῦ μείνη ἐπὶ κάμποσα λεπτὰ ἔτσι καὶ δεχθῆ σ' ὄλο της τὸ σῶμα τὶς καυστικὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου συνέρχεται ἀπ' αὐτὸν τὸν «γκαίλα» καὶ συνεχίζει τὴ συνήθη τῆς ζωὴ.

Νομίζω ὅτι, ὅλα αὐτὰ πού παίρουμε τώρα γιὰ τὴ γκαίλα πρέπει νὰ μᾶς πείσουν γιὰ ν' ἀναθεωρήσουμε τὴν ἐχθρική πολιτικὴ ὑπέναντί της. Ὅσο γιὰ τὶς

ζημιές στην παραγωγή, οί χωρικοί ξαίρουν ότι ή γκαίλα είναι πολύ φοβητσιάρα και βρήκαν την αδυναμία της· την αδυναμία αυτή την ανέκάλυψαν μέσα στην πολλή έξυπνάδα της. Σ' αυτήν την έξυπνάδα στράφηκαν για να τή φοβίσουν και να μη πλησιάζη τὰ καλαμπόκια και τὰ σταφύλια. Ζώνουν τὸ χωράφι ή τὸ ἀμπέλι με μιὰ χονδρὴ ἄσπρη κλωστή και ή γκαίλα ὅπως και ή ἑξαδέρφη της ή κίσσα, πὸν δὲ «σκιάζεται» ἀπὸ τίποτα, ἄμα ἰδῆ τὰ ἀθῶα αὐτὰ ράμματα τὰ ὑποπτεύεται για μιὰ στημένη μεγάλη παγίδα και φεύγει μακρὸν. «Ἄ ἐδῶ είναι δάκτυλος! Ὅλα κι' ὄλα ἔμένα δὲν με γελᾶτε(1)».

Ἔμαθα και κᾶτι ἄλλο ἀκόμη για τὶς γκαίλες, πὸν δὲν θὰ τὸ πιστεῦα ἂν τὸ πρόσωπο, πὸν μου τὸ ἔλεγε, δὲν ἦταν γνωστὸ και σοβαρό(2).

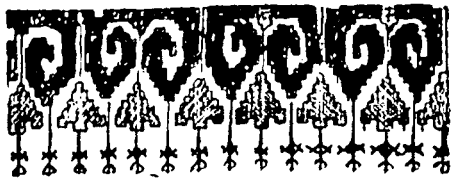
Ἔμαθα λοιπὸν, ὅτι και οί «κοῦρνοι» ὅπως και οί λελεκάδες είναι ἀδυσώπητοι στὸ ζήτημα τῆς συζυγικῆς τιμῆς και τιμωροῦν με τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου τὴ θηλυκειά, και με τὴν ἴδ α διαδικασία, ὅπως και οί λελεκάδες τὴ λελεκίνα.

Ἡ σκηνὴ διαδραματίσθηκε ὡς ἑξῆς: Ἐνας μεγάλος κοῦρνος ἄρχισε ξαφνικὰ να φωνάζη και σὲ λίγο μαζεύτηκαν ἕνα σωρὸ διάφορες γκαίλες στὰ κεραμίδια οί ὁποῖες ὄλο και αὔξαιναν. Διέταξαν τότε μιὰ γκαίλα να κάτση στὴ στέγη, ἐνῶ γύρω της γινόταν μεγάλη φασαρία. Κοντὰ της πλησίασαν ἑξ—προφανῶς οί δικασταί—και ἔκαμαν ἕνα κύκλο τριγύρω της. Σὲ ἄλλο ἑξωτερικὸ μεγάλο κύκλο μαζεύτηκαν οί ἄλλες—ὁ λαὸς ἄς ποῦμε—γύρω ἀπὸ τοὺς ἑξ. Ὁ μεγάλος κοῦρνος (Δημόσιος Κατήγορος) φώναζε διαρκῶς κι' ἄλλους, κι' ἄλλους, ὡς πὸν ὁ πλάτανος πὸν εἶναι ἐκεῖ κοντὰ μαύρισε ὄλος. Ὑστερα ἐπεκράτησε σιγὴ και ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑξ ἐξύγωσε τὴ γκαίλα, φώναξε μιὰ φορὰ κρά, τῆς ἔδωκε ἕνα χτύπημα με τὴ μύτη του στὸ κεφάλι και μετὰ τραβήχτηκε. Τὸ ἴδιο ἔκαναν με τὴ σειρά και οί ἄλλοι «δικασταί». Ὑστερα ξανάρθε ὁ πρῶτος και χτύπησε δυνατὰ τὴ δικαζομένη, καθὼς και οί ἄλλοι, ὡς πὸν τὴν ψόφησαν. Μετὰ τὴν ἐκτέλεσι ὁ μεγάλος κοῦρνος φώναξε ξανά και ὄλοι τότε ἀπομακρύνθησαν, ἀφήνοντας ψόφια στὰ κεραμίδια τὴν ἄπιστη...

(Συνεχίζεται)

1. Στ. Γρανίτσα. Τοῦ Βουνοῦ και τοῦ Λόγγου ἐν λ. Κίσσα.

2. Ὁ Παλῆς Γιαννιώτης—Λουτσ'νὸς—και ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐγκατεστημένος στὰς Ἀθήνας χρυσοχόος κ. Ἄθαν. Τσεκούρας μᾶς διηγήθηκε τὴ σκηνὴ με λεπτομέρειες, πὸν μαρτυροῦν ὅτι ἦταν αὐτόπτης. Ἡ σκηνὴ ἔγινε κατὰ τὸ 1917 ἐπάνω στὰ κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ τοῦ «Καλὸ Πασᾶ», πρῶτου δεξιᾶ στὸ δρόμο για τὴν «Κυρὰ Φροσύνη», πὸν ἔχει ἀγοράσει ὁ κ. Τσεκούρας ἀπὸ τοὺς τουρκογιαννιώτες ἀπογόνους τοῦ περιώνυμου αὐτοῦ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛ. ΒΑΝΤΖΙΟΥ

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΙΣ

Η ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ* ΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΗΣ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ

Μέχρι σήμερον ἐκάστη κοινότης περιορίζετο κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ κοινοτικά της ζητήματα καὶ μόνον. Καὶ περιορίζετο κατὰ τὸν γνωστὸν ἄγονον καὶ στεῖρον γραφειοκρατικὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον ἐξέθρεψεν αὐτὸ τὸ κράτος καὶ ὁ ὁποῖος δυστυχῶς εἶναι ἡ ἀναπνοή του καὶ ἡ ζωὴ του. Οὐδεμία κοινωνικοοικονομικὴ ἐξέλιξις καὶ ὁρμαὶ τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς εἶνε δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ὑπὸ τοιοῦτον συγκεντρωτικὸν σύστημα.

Εἶναι γνωστὴ ἡ αὐτοδιοικήσις τῶν κοινοτήτων Ζαγορίου ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἡ ἔθνικο-κοινωνικὴ των ὁρμαί. Ταῦτα πάντα ἐθιμοϋργήσαν «σχολὴν πολιτειακὴν» εἰς τὸ Ζαγόριον καὶ ἀφήκαν τὰ σπέρματά των ἐξ ἀταξισμοῦ εἰς τὸ ἔμφυχον ὕλικόν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ὕλικόν ἐκ τῆς δημοκρατικῆς ἰδίας διαμορφώσεως του ἐθιμοϋργήσεν ἴδιον πολιτισμόν.

Ταῦτα δὲ πάντα ἀνέλαβον ὡς βαρεῖαν κληρονομίαν καὶ ὡς ὑψίστην κοινωνικὴν ἀποστολὴν συγχρόνως οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων Ζαγορίου. Καλοῦνται οὗτοι νὰ ἐπιτελέσουν τὸ ὑψηλὸν τοῦτο κοινωνικὸν λειτουργήμα καὶ νὰ καταστῶν μετὰ τὰς κοινότητας τὰ ὅργανα τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῆς ἀποκεντρώσεως τοῦ κράτους.

Προσδοκοῦν οἱ πάντες νὰ καταστῶν οἱ Σύνδεσμοι ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποκεντρώσεως ὑπὸ τοῦ κράτους. Προσδοκᾷ ἰδιαίτερος ὁ μέγας προστάτης των καὶ ἀναμορφωτῆς των καὶ στοργικὸς πατὴρ των, τὸ Ἐθνικὸν Ἴδρυμα τοῦ Βασιλέως.

Δὲν εἶνε ὅμως δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῶν οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων, ὅταν διατελοῦν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς διοικητικῆς ὑποτελείας, ὅταν αἱ ἀποφάσεις των τελοῦν ὑπὸ τὴν αἴρεσιν τῶν ἐγκρίσεων διαφόρων κρατικῶν ἀρμοδιοτήτων, ἐν πολλοῖς ἀλληλοσυγκρουμένων.

Οὗτοι καθίστανται πλέον οἱ Σύνδεσμοι τυφλά ὅργανα τοῦ κράτους, ὅπως ἀκριβῶς τυφλά ὅργανα τοῦ κράτους εἶνε αἱ ἀνευ διοικητικῆς ἀποτελείας κοινότητες.

Οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων ἐπληρώθησαν καὶ ἐξελιχθῶσαν γοργῶς, ἀλλ' ἡ νομοθεσία τοῦς πε-

ρισφύγγει καὶ τοῦς περιστέλλει πᾶσαν ἀνάπτυξιν καὶ πρόσδον. Διότι ἡ κειμένη νομοθεσία δὲν προέβλεπε καὶ ἴσως νὰ μὴ ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ ἀπὸ τότε τὴν εὐρείαν ἀποστολὴν των τῆς σήμερον, ὡς φορέων τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ ἀποκεντρώσεως τοῦ κράτους.

Ἡ σχετικὴ νομοθεσία πρέπει ἐπείγοντως νὰ συγχρονισθῇ καὶ νὰ ἀπορροῦσῃ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς πραγματικότητος, τῆς εὐρυτάτης κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ἀποστολῆς τῶν Συνδέσμων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς αὐτοτελείας καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου.

Ὁ νομοθέτης, ὡς σοφὸς πάντοτε, θὰ λάβῃ τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα κρατικῆς ἐλέγχου τῶν πράξεων τῶν Συνδέσμων, μέτρα ἐλέγχου καὶ ἐποτείας αὐτῶν ὑπὸ παρατηρητοῦ κρατικῆς ὁργάνου, οὐχὶ ὅμως μέτρα ἀνασταλτικὰ καὶ περισταλτικὰ τῆς διοικητικῆς καὶ οικονομικῆς αὐτοτελείας των, μέτρα στραγγαλιστικὰ τῆς ἰδέας τῆς ἀποκεντρώσεως, τὴν ὁποῖαν τόσον ἐπιθυμεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κράτος, ὡς ἐπαγγέλλεται καὶ διακηρύσσει πάντοτε.

Προέχει ὅμως περισσότερο ἡ ἄρδην ἀναθεώρησις τῆς κοινοτικῆς νομοθεσίας πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποκεντρώσεως. Διὰ μίαν τοιαύτην ἀναθεώρησιν ἐνδεικνύεται ἡ μελέτη τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κοινοτικοῦ δικαίου ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὰ ὁποῖα εἶχον καταστήσει τὴν κοινότητα μικρὰν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος μὲ διοικητικὴν, κοινωνικὴν, καὶ οικονομικὴν αὐτοτέλειαν. Αἱ ἱκανότερες αὐταὶ τῶν κοινοτήτων ἀπωλέσθησαν λόγῳ τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος. Τὸ κράτος δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ὑπεισέλθῃ καὶ μελέτησῃ τὴν κοινότητα ὡς μίαν κοινωνικοοικονομικὴν μονάδα καὶ εἶτα νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς δυνατότητας καὶ ἱκανότητας αὐτῆς καὶ ἰδιαίτερα τὴν λαμπάνουσαν μεγάλην δύναμιν τῆς ἰλιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Σημειῶνω ἰδιαίτερος ὅτι δύο λειτουργοὶ τῆς παλαιᾶς κοινότητος, ὁ διδάσκαλος καὶ ἱερεὺς, πλὴν τῶν καθέκαστα καθηκόντων των, ἐξετέλουν ἐκ παραλλήλου ἐκ παραδόσεως παλαιότητας καὶ ἄλλα καθήκοντα, ἐξ ἴσου σοβαρά, κοινωνικοῦ καὶ διοικητικοῦ περιεχομένου, εἰς τὴν κοινότητα, ὑποκαίμενα βεβαίως εἰς τὴν διάκρισιν

* Ἀφιερῶται εἰς τὸν ἐπιφανῆ λειτουργὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος κ. Πέτρον Πόγγην.

αδής και άπορρόντα εκ' των ειδικών συνθηκών και αναγκών αδής.

Η κοινότης, σοφώς ποιούσα, έχρησιμοπολεί τούτους αξιοποιούσα την μόρφωσίν των και παρέχουσα εις τούτους τιμητικές διακρίσεις μεταξύ των αξιωματούχων της. Σήμερον οί δύο ούτοι δημόσιοι υπάλληλοι πλέον, είνε ήναγκασμένοι εκ της κειμένης νομοθεσίας να περιορίζωνται εις τὰ ειδικά καθήκοντά των. Άλλά και ή κοινότης δέν έχει την δυνατότητα εκ της κοινοτικής νομοθεσίας να τούς χρησιμοποίησθαι θετικώς και έπιφελώς δι' αὐτήν. Η οικειοθελής συνεργασία των παραγόντων τούτων μετά των κοινοτικών αρχόντων, ή όποία πολλαχού είνε έπαινετή, είνε συμπτωματική και όχι προδιαγεγραμμένη και δέν λύει τό πρόβλημα.

Τό Έθνικόν Ίδρυμα διέγνωσε την ανάγκην της χρησιμοποίησώς των εις τὰ κοινά της κοινότητος και πράττει τό πᾶν διά την αξιοποίησίν των εις την κοινωνίαν επί του πεδίου ιδιαίτατα της πράξεως.

Ο νομοθέτης δύναται κατόπιν μελέτης και έρεύνης να διαγράψη έν γενικαίς γραμμαίς τόν κοινωνικόν των ρόλον και να καθορίσθαι τὰ καθήκοντά των και τὰς άρμοδιότητάς των εις τὰ κοινά. Άλλωστε τό κοινωνικόν τούτο λειτουργήμα ού μόνον δέν αντιτίθεται εις τό έπάγγελμά των και δέν παραβιάζει τό, άλλ' αντιθέτως άπορρέει εκ τούτου και τό συμπληρώνει ούτω. Άλλά και ή πολιτεία έχει συμφέρον να πρωτοστατήσουν ούτοι έν τη κοινωνική κίνιστρα και να ίκανοποιηθούν ήθικώς και υλικώς. Σημειώνω και «υλικώς», διότι προφανώς αί υπηρεσίαι τὰς όποι-ας θά προσφέρουν ούτοι εις τὰς κοινότητας, θά είνε δεκτικά άμοιβής, ήτις ως πρόσθετον έπίδομα των γλιόσκων μισθών των θά επιφέρη και την δικαίαν βελτίωσιν αὐτών.

Μόνον με τιαύτας άνασυγκροτουμένας κοινότητας διοικητικώς οί Σύνδεσμοι Κοινοτήτων ως συλλογικόν όργανον αὐτών θά δυνηθούν να εκπληρώσουν τόν ύψηλόν προορισμόν των, της ευρυτέρας και εις δεύτερον βαθμόν αυτοδιοικήσεως των κοινοτήτων, της τελείας δηλονότι δημοκρατικοποιήσεως της περιφερείας.

Και ή δημοκρατία την όποιαν όνειρευόμεθα να ίδωμεν, δέν θά είνε ή παλαια δημοκρατία του Ζαγορίου, ή όποία κατ' ούσαν είχεν άριστοκρατικήν μορφήν, (όφειλομένην ίσως εις τὰς συνθήκας της δουλείας), αλλά θά είνε μία αληθινή δημοκρατία.

Είνε γνωστή ή κίνησις των έν Βεσσαραβία και Μολδοβλαχία έφεχόντων Ζαγορισίων μετά των έν Κωνσταντινουπόλει ισχυόντων Ζαγορισίων όπως καταστήσουν τό Ζαγόριον ήγεμονίαν φόρου ύποτελή με έδραν πολιτικού και θρησκευτικού αρχηγού εις την Ι. Μογήν Ρογκοβού.

Αί επί τουρκοκρατίας κοινότητες είχαν την μορφήν του «συνεργατισμού», αλλά χωρίς τό άφώρητον «τυπικόν» των σημερινών πολυμόρφων συνεταιρισμών. Οί συνεργατισμοί εκείνοι έν αντιθέσει προς τούς σημερινούς εκ μεταφύτεσεως συνεταιρισμούς, απέδιδον λαμπρά άποτελέσματα,

άκριβώς διότι ήσαν γέννημα και θρέμμα των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών εκάστης κοινότητος. Η άποτυχία του θεσμού των συνεταιρισμών έν Έλλάδι όφείλεται τὰ μέγιστα εις τό ότι ό νομοθέτης άπρηνήθη τούς πηγάλους συνεργατισμούς των κοινοτήτων και ήθέλησε να δημιουργήσθαι καινοφανείς διά την νοοτροπίαν των χωρικών «τυποποιημένους» συνεταιρισμούς, ουχι δέ εκ των κάτω άλλ' εκ των άνω, έστερημένους συνεταιρικής συνειδήσεως και πίστεως.

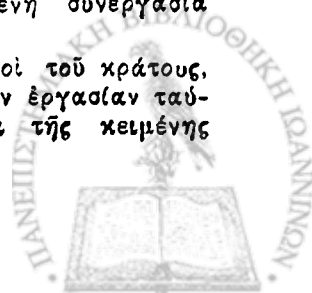
Κατά τούτα οί σημερινοί Σύνδεσμοι Κοινοτήτων θά καταστούν εκ των πραγμάτων και εκ του νόμου Ένώσεις Συνεταιρισμών, έφόσον και αί κοινότητες καταστούν συνεταιρισμοί και νομοθετικώς, άπηλλαγμένοι πάσης τυπικότητος και γραφειοκρατίας, ή όποία φονεύει την έλευθερίαν της συνεταιρικής ιδέας και παραλύει πᾶσαν πρόοδον αδής έν αὐτή τη γενέσει της.

Οί Σύνδεσμοι λαμβάνοντες πλέον συλλογικώς τόν ρόλον διοικητικού και οικονομικού όργανου των κοινοτήτων, έχουν ανάγκην έσωτερικής όργανώσεως, ίδια εκπονήσεως όργανισμοῦ διέποντο τὰς δικαιοδοσίας και άρμοδιότητας των διοικητικών όργάνων, προβλέποντος και κατανέμοντος τὰς εϋθύνας των. Δέν δύναται να βοηθή όργανισμός με τιαύτην ευρείαν άποστολήν, χωρίς να έχη τό υπεύθυνον όργανον της διοικήσεώς του, τόν υπεύθυνον εκτελεστήν των αποφάσεων αὐτου, τόν ύπόλογον έν τη εκτελέσει τούτων, τόν συντονιστήν και ρυθμιστήν και εκπρόσωπον των σχέσεων του Συνδέσμου μετά των αρχών και παντός τρίτου. Η διοίκισις του Συνδέσμου λαμβανει αποφάσεις. Την ευθύνην διά την ακριβή εκτέλεσιν αὐτών πρέπει να έχη ό διευθυντής του Συνδέσμου, τό όργανον αὐτό της διοικήσεως, με προδιαγεγραμμένα καθήκοντα και δικαιοδοσίας.

Μόνον ούτω θά αποδοθούν οί Πρόεδροι και οί Σύμβουλοι εις τό κύριον έργον των και θά καταστούν οί όργανωταί των Συνδέσμων δημιουργικοί και βαθείς κριταί και έρευνηταί των προβλημάτων αὐτών.

Τό Έθνικόν Ίδρυμα, τό όποιον εις τούς Συνδέσμους Κοινοτήτων ένεψύωσε νέον πνεύμα, της αυτοδιοικήσεως, και νέας αρχάς, κατ' έξοχήν ρεαλιστικές, και τούς κατέστησε δυναμικούς, δημιουργικούς και πλουτοπαραγωγικούς διά της γενναίόφρονος ήθικής και υλικής ένισχύσεώς του, προγραμματισμένης καθ' όλα, αὐτό τό Έθνικόν Ίδρυμα, ανεπηρεάστον από τό κρατούν σύστημα διοικήσεως των κοινοτήτων, θά ήδύνατο (ας μου επιτρέψη να έχω την γνώμην), να αναλάβη τό βαρύν έργον της όργανώσεως, αναμορφώσεως και διαρθρώσεως του νομοθετικού και διοικητικού συστήματος της «νέας κοινότητος» του κράτους της άποκεντρώσεως, χωρίς τούτο να δύναται να θεωρηθή ύποκατάστασις κρατικών άρμοδιοτήτων, άλλ' αντιθέτως ύψιστη συμβολή εις τό έργον του κράτους, γεννησομένη δεδαίως έν στενή συνεργασία μετ' αὐτου.

Υπάρχουν άριστοι λειτουργοί του κράτους, ένδεδειγμένοι κατά πάντα διά την έργασίαν αὐτήν, άλλ' ούτοι είνε αιχμάλωτοι της κειμένης

νομοθεσίας, ήτις θεωρείται ως κάτι «ιερόν και άπαραβίαστον» ύφίστανται δὲ μοιραίως τὴν «μόλυνσιν» τοῦ περιβάλλοντος, ὅσον καὶ ἂν σθεναρῶς ἀντιδρῶν εἰς ταύτην.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔλλειψιν ἑπαρκῶς ἐμφύχου ὕλικου καὶ τὴν ἀνάγκην «ἐμπλουτισμοῦ» τοῦ του, δι' αὐτὰ ὅλα φροντίζει ὁ νόμος τῆς ἀντικαταστάσεως, ὁ ὅποτος δὲν ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ... Συγκεκριμένως διὰ τὸ Ζαγόριον ἔχομεν τοὺς σκηνίτας σαρακατσάνους.

Περισσότερον «αὐτοφύεις» ἀπὸ τοὺτους καὶ περισσότερον Ἕλληνας—πελασγοὶ ἀπὸ τοὺτους δὲν ὑπάρχουν. Ὑστεροῦν εἰς πολλὰ, ἀλλὰ καὶ ὑπερτεροῦν εἰς πολλὰ. Μέγα κρᾶμα. Θὰ ἀφομοιωθῶν ἀσφαλῶς. Οὐδὲν ἔστιν ἀναφομοίωτον, προκειμένου μάλιστα διὰ τοὺς σαρακατσάνους μὲ τὴν γοργότητα τοῦ πνεύματος των, τὸ εὐέλικτον καὶ τὴν προσαρμοστικότητα αὐτῶν, ὀφειλομένην εἰς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς των καὶ εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον. Μήπως πολλοὶ καὶ κάλλιστοι Ζαγορίσιοι δὲν προήρχοντο ἐκ παλαιᾶς τοιαύτης ἀφομοιώσεως; Δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι οἱ Ζαγορίσιοι, οἱ ξένοι εἰς τὰ «ξένα», ἔγιναν διὰ τοῦ χρόνου ὀλίγον ξένοι πρὸς τὸν τόπον των χωρὶς νὰ τὸ θέλουν βεβαίως, διότι ἤλλαξαν νοστροπία, εἶδος ζωῆς καὶ περιβάλλον ἐν γένει. Καὶ ζοῦν πλέον μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ὠραίου τόπου των. Ὅπως καὶ ὁ ἀστὸς τῶν πόλεων ἂν παραμείνῃ ἐπὶ καιρὸν εἰς χωρίον, θὰ γίνῃ ὀλίγον «χωρικός», χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ καὶ αὐτός.

Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ νῦν Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὅταν εἰς συνέδριον τῶν Ζαγορίσιων πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐβροντοφώνει τὴν πικρὰν ἀλήθειαν, ὅτι διὰ νὰ σωθῇ τὸ Ζαγόρι πρέπει νὰ ἀφομοιωθῇ τὸ ζωντανὸν στοιχεῖον τῶν σαρακατσάνων.

Οἱ ἐπιφανεῖς Ζαγορίσιοι ἐξανόστησαν, ἀλλὰ

τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπῆλθον εἰς τὰς πόλεις ὅπου διέμενον.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας ἐπιβάλλεται ὁ ἐν λόγῳ «ἐμπλουτισμός».

Στοιχεῖον, λόγῳ τῆς διαβιώσεώς του εἰς τὴν ὑπαιθρον, μὲ σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγείαν καὶ ἀλκὴν καὶ μὲ συντηρητικὰς κοινωνικὰς ἀνιλήψεις, θὰ δημιουργήσῃ τὸ ἀναγκαῖον ἀντίρροπον τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ θὰ ἀνανεώσῃ τὴν ζωοδόχον πηγὴν τῶν χωρίων, ἐξ ἧς ἀναβλύζει ἐκάστοτε νέον σφριγῶν αἷμα, τὸ ὅποτον ἀποκαθαίρει τὴν σήψιν τῶν πόλεων. Ἴνα εἰπωμεν, ὡς προσφῶς ἐλέχθη, ὅτι «ἡ ὑπαιθρος παράγει τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ τοὺς καταναλώσουν αἱ πόλεις».

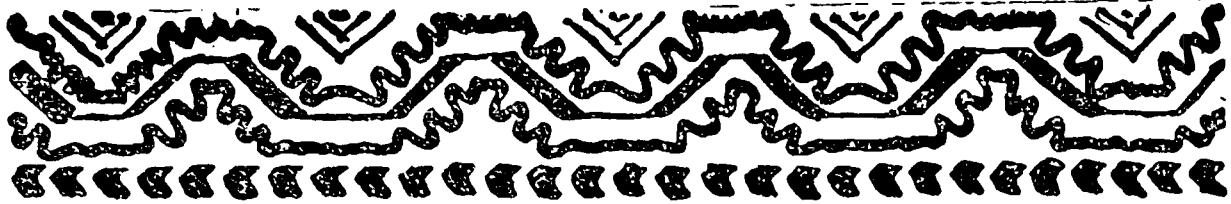
Μία ἀκμαία ἀγροτικὴ τάξις ἀποτελεῖ τὸν καλύτερον συνεκτικὸν κρίκον μετὰ τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ ἐπιτογχεῖ τὴν ἐδραίωσιν τῶν κοινωνικῶν θεμελίων.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε τονίσει ὅτι ὁ ιδεώδης τύπος τοῦ πολίτου, ὁ ἀγρότης, κέκτηται κατὰ τεκμήριον περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀνεξαρτησίαν πολιτικῶν φρονημάτων καὶ συνειδητῶν τῶν πρὸς τὴν οἰκογένειαν, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πατρίδα ὑποχρεώσεών του.

Ἀλλὰ τώρα ὁ ἀγρότης ἔχασε κάπως τὴν φυσικὴν ἀνεξαρτησίαν του, διότι μεταξὺ ἄλλων ἔγινε καὶ αἰχμάλωτος τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος τοῦ κράτους...

Παρακαλῶ νὰ σημειωθῇ ὅτι πάντα τὰ ἀνωτέρω γράφονται ἀνευ ἐπιστημονικῆς ἢ ἄλλης ἀξιώσεως τοῦ γράφοντος, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα λάβωσιν ἀφορμὴν οἱ εἰδικοί καὶ οἱ ἐν τέλει καὶ ἀσχοληθῶσιν ἐπιστημονικώτερον καὶ ἐνεργώτερον μὲ τὰ φλέγοντα ταῦτα ζητήματα τῆς σήμερον.

ΦΡΟΣΩΣ Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΣΧΟΛΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑΣ ΜΑΣ

Τὸ θέμα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἡπειρωτικῆς Οἰκοτεχνίας πού εἶναι στενιώτατα συνυφασμένο μετὰ τὴν εὐημερία τοῦ τόπου μας, τὸ ἔθεσα καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τίς στῆλες τοῦ πλέον ἐγκύρου ἠπειρωτικοῦ πνευματικοῦ ὀργάνου, τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας»⁽¹⁾ πού, πρὸς χαρὰν ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν, ἐβραβεύθη προσφάτως ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον σημαίνοντος Ὑπουργοῦ, τοῦ κ. Γ. Ράλλη, πού ἐνεστερνίσθη τὴν ιδέαν τῆς ἀναπτύξεως στὴν Ἡπειρὸς τῆς οἰκοτεχνίας, μετὰ ἐνθαρρύνει νὰ ἐπανέλθω στὸ προσφιλὲς αὐτὸ θέμα — πού στάθηκε σὰν σκοπὸς τῆς ζωῆς μου — μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ σκέψεις μου, καταστάλαγμα πολυχρόνης πείρας καὶ ἀπόρροια θερμοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ ἀγαπημένου αὐτοῦ τόπου, θ' ἀκουσθοῦν μετὰ εὐμένεια ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους καὶ θὰ τελεσφορήσουν.

Τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας τ' ἀγαθὰ καὶ ἰδίως τῆς ὑφαντουργίας στὴν Ἡπειρὸς, διελάμβανα ἐν ἐκτάτει, στὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο. Τονίζω δὲ ἰδικίτερα τὴν ὑφαντοργική, γιὰ τὴν ὅτι ἀργαλεῖδες ἦταν πολὺ διαδεδομένοι, προπολεμικά, στὴν Ἡπειρὸς. Σὲ μιὰ ἐρευνᾶ, πού εἶχα κάνει στὴν ὑπαιθρὸν τῶν πέντε Νομῶν Ἡπείρου καὶ Κερκύρας, ἔβλεπα διηύθυνα τὸ ἀρμόδιον τμήμα UNRRA, ἐρῆκα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργαλειῶν, εἰς μὲν τὰ πεδινὰ τμήματα ἔφθανε τὰ 10% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν, στὰ ὄρεινά

τὰ 30 — 40%, σὲ μερικὲς περιοχὰς τὰ 60 — 70% καὶ στὰ πολὺ ὄρεινὰ χωριά, ὅπως τὸ Μέτσοβο — Μηλιά — Βωδοῦσα — Συρράκο — Καλαρρύτες, ἔφθανε τὰ 80 — 90% τοῦ συνόλου τῶν οἰκογενειῶν.

Στὴν πόλιν μας μέσα ὑπῆρχαν ἐπίσης 306 ἀργαλεῖοι. Ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτοὺς λειτουργοῦσαν καὶ ἐργοστάσια ἰδιωτικὰ (Καμπελῆ κλπ.), εἰς τὰ ὅποια ἀπασχολεῖτο σημαντικὸς ἀριθμὸς γυναικῶν.

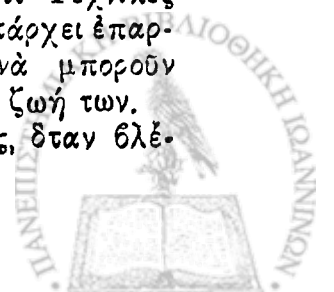
* *

Τώρα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀργαλειῶν αὐτῶν ἐμειώθη παντοῦ κατὰ πολὺ· τὰ ἐργοστάσια ἔκλεισαν καὶ πλῆθος γυναικείων ἐργατικῶν χειρῶν ἀδραγοῦν! Ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴ στερηθοῦν ἑκατοντάδες οἰκογενειῶν τῶν μέσων διαβιώσεώς των εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνασύστασις, σὲ εὐρεῖαν κλίμακα, τῆς οἰκοτεχνίας αὐτῆς στὸν τόπον μας καὶ ὁ συγχρονισμὸς τῆς μετὰ τελειοποιημένα μέσα. Ἡ ὑφαντικὴ ἀλλωστε, πού ἐξελίχθη πλέον σὲ ἐπιστήμη προσφέρεται καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν πρώτων ὑλῶν μας, πού, ἀτυχῶς, φυγαδεύονται, καὶ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ νεροῦ τῆς Παμβώτιδος σὲ νεροτριβές, μαντάνια, πλυντήρια κλπ.

Καὶ εἶναι μὲν ἀλήθεια ὅτι οἱ διάφορες Οἰκοκυριακὲς Σχολὲς πολλὰ προσφέρουν, ἀλλ' ἡ Ἡπειρὸς ἔχει ἀκόμα μεγάλες ἀνάγκας. Εἶναι φοβερὴ ἡ ἀνεργία πού τὴν μαστίζει! Κι' ἐνῶ γιὰ τ' ἀγρόρια ἄρχισαν εὐτυχῶς νὰ λειτουργοῦν κατὰ Τεχνικὲς Σχολές, γιὰ τὰ κορίτσια δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, γιὰ νὰ μποροῦν μόνον τῶν ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ζωὴ των.

Ραγίζεται ἡ καρδιά καθενός, δταν βλέ-

1. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τόμ. Β', τεῦχος 14ον, σελ. 603—607.

πει κορίτσια να περιφέρονται μὴ ἔχοντας καμμιά ἐργασία ἢ ἀκόμα νὰ ἀπλώνουν τὸ χέρι γιὰ ζητιανιά, ἐνῶ μποροῦσε μιὰ Τεχνικὴ Σχολή, νὰ τὰ συγκεντρώσῃ καὶ τὰ σώσῃ, ὅπως ἔκαναν οἱ Γεωργικοὶ Συνομοὶ τῆς πόλεώς μας, μαζὺ μὲ τὴν Ἀγροτράπεζα κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἀνταρτοπληξίας.

Συνεκέντρωσαν, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ τὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὴν ἀνεργία καὶ ἀπὸ τὸ ξάφνιασμα τῆς ἀπότομης διαφοράς ζωῆς ἀπὸ τὸ χωριὸ στὴν πολιτεία, ἓνα μεγάλον ἀριθμὸ κοριτσιῶν, σὲ δυὸ λυόμενα παραπήγματα, ἐγκατέστησαν ἐκεῖ καὶ ἀρκετοὺς ἀργαλειοὺς καί, μὲ ἓνα μεθοδικώτατο σύστημα διδασκαλίας, τὸ διαχωρισμὸ των δηλ. σὲ τρία τμήματα, μαθητευομένων, ἐργατριῶν καὶ διδασκαλισσῶν, τὰ ἐξεπαίδευσαν τεχνικά, στὰ πρόχειρα αὐτὰ ἐργαστήρια μὲ ἀριστα ἀποτελέσματα. Ἔχω ὑπ' ὄψει μου δεκαπεντάχρονο κορίτσι ἀπὸ τὴ Λεπτοκαρυὰ Ζαγορίου, τὴν Ε. Π. ἣ ὅποια, σὲ διάστημα μόνον τριῶν μηνῶν ἐξεπήδησεν, ἀπὸ τὸ τμήμα μαθητευομένων, στὸ τμήμα πληρωομένων διδασκαλισσῶν. Πολλὲς βιοτέχνισσες ξεχύθησαν ἔκτοτε, ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ καὶ στὴν πόλι καὶ στὴν ὑπαιθρο. Πρὸ ἡμερῶν μ' ἔσταμάτησε μιὰ νεαρὴ κυρία: — «Δὲν μὲ γνωρίζετε; μοῦ λέει. Εἶμαι ἡ Χρυσούλα Τ. . . . πού μάθαινα ἀργαλεῖδ στοὺς Συνομοὺς. Παντρεύτηκα, ἔχω καὶ 2 παιδάκια, πῆρα ἓνα ἀργαλεῖδ καὶ ἐργάζομαι στὸ σπίτι μου δικά μου καὶ ξένα. Βγάζω ἀρκετὰ λεπτὰ καὶ λέγω τόσες εὐχὲς σὲ ὄλους, πού γεννήκατε ἀφορμὴ νὰ μάθω μιὰ τέχνη». Στὴν ἴδια περίπτωσι εἶναι καὶ πολλὲς ἄλλες.

Ἄς παρηγορηθοῦν οἱ Γεωργ. Συνομοί, ἂν, ἀντὶ γιὰ κέρδη, ὑπέστησαν καὶ λίγες ζημιές, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀντιμετωπίσει, ἀπὸ πρῖν, τὸ σοβαρώτατον ζήτημα τῆς τοποθετήσεως τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς των ἐπέτυχε πληρέστατα!

Κάτι παρόμοιο πρέπει νὰ γίνῃ καὶ τώρα στὰ Γιάννινα ὅπου ἐπιβλητικὸ ὑψώνεται κτίριο στὸ κέντρο τῆς πόλεως, πού φέρει στὴν προμετωπίδα του, μὲ χρυσὰ γράμματα, χαραγμένον τὸν τίτλο του: «ΠΑΠΑ-

ΖΟΓΛΕΙΟΣ ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ» . . . .

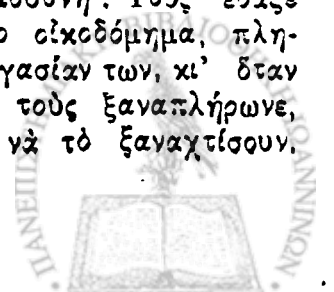
Ἄλλ' ἀντὶ Σχολῆς Ὑφαντουργικῆς, στεγάζονται ἐκεῖ τὰ δικαστήρια! . . .

Κάμνω ἐκκλησι^{**} σὲ ὄλους τοὺς ἰθύνοντας: Στὸ Μακαριώτατο πρωτόιστος, τὸν Τρανὸν Αὐτὸν Ἠπειρώτην, τοῦ ὁποῦ εἶναι γνωστὸ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν τόπον, στὸν Ὑπουργὸ κ. Ράλλη, πού ἐξεδήλωσε ἐμπράκτως τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν οἰκοτεχνία μας, στὸ Γεν. Διοικητὴν, στὴ Δημοτικὴ Ἀρχὴ καὶ στὰ Ἐπιμελητήρια νὰ κάνουν μιὰ Σταυροφορία γιὰ τὴν ἀποδέσμευσι τῆς Παπαζογλίου Ὑφαντουργικῆς Σχολῆς, ἣ ὅποια νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐπὶ τέλος γιὰ τὸν σκοπὸν πού τὴν ὤρισεν ἣ διαθέτις! Εἶναι ἀποκαρδιωτικόν, ἄλλως τε, γιὰ τὸν καθένα πού σκέπτεται νὰ διαθέσῃ κάτι γιὰ τὸν τόπο του, νὰ βλέπῃ εὐτι δὲν θὰ γίνῃ κάποτε σεβαστὴ ἣ θέλησί του. . .

Καὶ μετὰ τὴν ἀποδέσμευσι τοῦ μεγάλου κτιρίου τῆς, ἂς φροντίσουν νὰ ἐξευρεθοῦν τὰ πρῶτα χρήματα γιὰ τὴν ἐγκατάστασι τῆς Σχολῆς (λέγω δὲ τὰ πρῶτα γιὰ τὸν κατόπιν θὰ πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης) καὶ ἂς ἀνοίξουν διάπλατα τὶς πόρτες τῆς γιὰ τὰ κορίτσια τοῦ τόπου μας, δίνοντας ἔτσι δουλειὰ σ' ὅσες θέλουν νὰ ἐργασθοῦν.

Οἱ διάφοροι ὀργανισμοὶ καὶ τὰ κοινωφελῆ Ἰδρύματα, τὰ ὅποια σεβαστὰ διαθέτουν ποσὰ γιὰ βοηθήματα στοὺς φτωχοὺς, ἂς προσφέρουν ἓνα ποσὸ γιὰ τὴν ἐγκατάστασι καὶ τὴν λειτουργία τῆς κυψέλης αὐτῆς τῆς δουλειᾶς καὶ ἂς δώσουν στὰ φτωχὰ κορίτσια, ἀντὶ ἐλεημοσύνης ἐργασίαν, ἣ ὅποια θὰ τὰ ἐξευγενίσῃ, θὰ τὰ ἐξυψώσῃ, θὰ τοὺς χάρισῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς ἀσφαλείας ἀπὸ τίς τόσες ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς.

Ἄς μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τοῦ πλουσίου ἐκεῖνου φιλανθρώπου, τοῦ «Γεροστάθη», πού διαβάξαμε κάποτε, ὁ ὅποιος, θέλοντας νὰ βοηθήσῃ τοὺς πατριώτες του, δὲν τοὺς ἔδινεν ἐλεημοσύνη: Τοὺς ἔδωκε νὰ χτίσουν ἓνα μεγάλο οἰκοδόμημα, πληρώνοντας ἀδρά τὴν ἐργασίαν των, καὶ ὅταν τὸ κτίριον ἐτελείωνε, τοὺς ξαναπλήρωνε, νὰ τὸ γκρεμίσουν καὶ νὰ τὸ ξαναχτίσουν.

Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» ποῦ τὴν καμαρώνομε εἰ Ἑπειρῶται καὶ ποῦ πρωτοπορεῖ στὰ ζητήματα ποῦ σχετίζονται μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ πνευματικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας καὶ οἱ κυρίες ἀκόμα τῆς πόλεώς μας, ποῦ δὲν ἔχουν ἄλλην ἀπασχόλησι, ἄς ἀναγκουμπωθούμε καὶ ἄς βοηθήσωμε νὰ δοθῇ δουλειὰ στὴ γυναίκα. Δουλειὰ καὶ μόνον δουλειὰ! ...

Γιὰ νὰ παύσῃ ἡ ἀνεργία καὶ ἡ ἀνέχεια, ν' ἀνοιξοῦν νέοι δρόμοι ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, νὰ κλείσῃ οἱ δρόμοι πρὸς τὸ κακό. Νὰ γκρεμισθοῦν οἱ παράγκες καὶ στὸν τόπο τους ν' ἀνεγερθοῦν σπίτια ὡμορφα ἀπὸ τὸν Ἑπειρωτικὸ ἀργαλειό, ὅπως ἔγινε στὴ Νέα Ἰωνία, στὴν Κοκκινιά καὶ ἄλλοῦ ... Ἄς μὴ μᾶς φανῇ παράξενα!

Κι' ἐδῶ ἀκόμα, ἀπόφοιτες τῆς παλαιᾶς Λαμπριαδεῖου, ὅπως ἡ Α. Κ. ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο καὶ ἡ Ρέτα ἀπὸ τὰ Πεδινὰ ἔχουν χτίσει σπίτια ἀπὸ τὸν ἀργαλειό τους. Ἡ τελευταία μάλιστα, τῆς ὁποίας κἀηκε πρόσφατα τὸ σπίτι, δὲν ἀποθαρρύνθηκε. Ὑπολογίζει νὰ τὸ ξαναχτίσῃ ἀπὸ τὴν ἐργασία της ...

Τὸ πρᾶγματι σπουδαιότατο ζήτημα τῆς τοποθέτησεως τῆς παραγωγῆς τῶν ὑφαντῶν — ἐξελιγμένης, ἐννοεῖται, καὶ ἐκλεκτῆς — ποῦ θὰ προκύψῃ ἀμείλικτο, ἔχει ἤδη λυθῆ, ἀφοῦ ἀνοίχτηκαν μὲ τὸ κρατικὸ ἐνδιαφέρον οἱ δρόμοι ὄχι μόνον γιὰ τίς ἐκθέσεις τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνες τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἀκόμα.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ διαφύλαξις τῶν ἱστορικῶν μας μνημείων δὲν εἶναι μόνον ἔργον τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν καλῶν πολιτῶν ποῦ σέβονται τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου των.

Τὸ πολυπαθὲς τζαμί τῆς Καλοῦτσιαι, τοῦ Χατζῆ Μεχμέτ Πασῶ, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ ὑπέστη ποικίλας καὶ παντοειδεῖς κακώσεις, καὶ σήμερα εἶναι μεταμορφωμένον εἰς εὐτελῆ Γιαννιώτικον «Καφενὲν» κινδυνεῖ τώρα νὰ κατεδαφισθῇ. Ἡ νεωτέρα τοῦ ἱστορία εἶναι πολὺ σύντομος ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα. Ἐπωλήθη εἰς ἰδιώτην παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μὲ τὰ ἀνταλλάξιμα—πολὺ κακῶς βέβαια—καὶ διεσώθη χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ τότε Γυμνασιάρχου Χρ. Σούλη ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε χρέη Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων, καὶ ἐκηρύχθη ἀρχαιολογικὸν μνημεῖον διατηρητέον διὰ διατάγματος τῆς 11)6)25 (Φ.Ε.Κ. 152] 16—6—1925).

Τώρα μὲ τὸ νέον σχέδιον πόλεως τὸ ἱστορικὸν τέμενος, ἕνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἐναπομείναντα καὶ μὲ ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν τῶν τοίχων καὶ τῆς κόγχης κινδυνεῖ νὰ κατεδαφισθῇ, διότι κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο προβλέπεται πλατεῖα. Τὸ ἀξιοσημειώτον εἶναι ὅτι ἡ ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων τὴν τροποποίησιν τοῦ σχεδίου ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατὰ τρόπον. ὥστε νὰ μὴ θιγῇ τὸ μουσουλμανικὸν τέμενος.

Ἀλλὰ καὶ τὸ νέον σχέδιον, περιέργως, οὐδεμίαν φροντίδα λαμβάνει διὰ τὸ μνημεῖον. Εἶναι εὐλογον τὸ ὑπουργεῖον Δημ. Ἔργων νὰ ἀγνοῇ τὰ μνημεῖα τὴν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν των ἀξίαν; Στὸ κάτω—κάτω κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν σχεδίων ἔχει ὑπόψιν τοῦ σχεδία μόνον καὶ αὐτά,

συντασσόμενα καὶ ὑποβαλλόμενα παρὰ τῆς Τεχνικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων.

Ἐπιτρέπεται ὁμως εἰς τὸν Δήμον νὰ εισηγηται τοιαύτας ἐγκληματικὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως προτάσεις καὶ περιφρονητικὰς διὰ τὴν πνευματικὴν συνείδησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων; Καὶ ἐὰν δὲν εισηγήθη ὁ Δήμος τὰς καταστροφικὰς διὰ τὰ μνημεῖα τοῦ τόπου προτάσεις τότε πῶς ἠνέχθη τοιαύτας κολοβώσεις καὶ πῶς δὲν ἀνέφερον εἰς τὸ Ὑπουργεῖόν του τὴν ἀνάγκην τῆς τροποποιήσεως τοῦ σχεδίου ὡς πρὸς τὸ τέμενος τοῦ Χατζῆ Μεχμέτ;

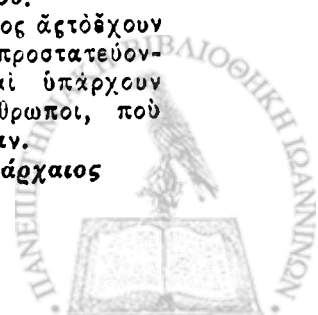
Συνέδη ὁμως τὸ ἐναντίον. Παμφηφει πέρουσι τὸ Δημ. Συμβούλιον ἐνέκρινε τὴν κατεδάφισιν τοῦ τεμένους χάριν τῆς πλατείας!

Ὁμολογουμένως ἡ πόλις μας ἔχει ἀνάγκην πλατειῶν, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἀνεκτὸς ὁ Φαλκιδεῖος νόμος τῆς ἐξαφανίσεως ἱστορικῶν μνημείων χάριν μιᾶς πλατείας. Πολὺ, φοβοῦμεθα ὅτι ἡ κατεδάφισις τοῦ μνημεῖου δὲν ἐπεβλήθη χάριν κοινωφελοῦς σκοποῦ ὅσον χάριν ἐξυπηρετήσεως ἐμμέσων συμφερόντων. Οὕτω ἐξηγεῖται διατι τὸ Ὑπουργεῖον Δ. Ἔργων καὶ διὰ τοῦ τελευταίου τοῦ σχεδίου καταργεῖ τὸ τέμενος, παρὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Δ)νσεως Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Εἶναι ἀνάγκη, νομίζομεν, νὰ ἐπέμβουν αἱ ἀρμοδίαι ὑπηρεσίαι καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Γενικὴ Διοίκησις διὰ τὴν ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ.

Καὶ οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ ἐγχειρήματος ἀστὸ ἔχουν ὑπ' ὄψιν των ὅτι ὑπάρχουν νόμοι προστατεύοντες τὰ τοιοῦτου εἶδους μνημεῖα, καὶ ὑπάρχουν ἐπίσης εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, καὶ ἄνθρωποι, ποῦ θὰ τὰ προστατεύσουν μὲ πᾶσαν θυσίαν.

Ὁ Φιλάρχαιος

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΩΔΗ ΣΤΑ ΝΕΦΗ

1

Ψυχές αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἀποδιωγμένες
ταξιδεμένες στ' οὐρανοῦ τὰ μονοπάτια.
Ψυχές κάποιου ἄλλου κόσμου μεθυσμένες
σιτῶν πόθων τῶν τρελλῶν καβάλλα τ' ἄτια.

Ἀνθρώπινων καρδιῶν τ' ἄσωστο κλαῖμα.
Ὀνειράτα καὶ πόθοι π' ἀνεβαίνουν
ἀπὸ τῆς γῆς τῆ δίψα καὶ τὸ κᾶμα
καὶ φεύγουν λιγοζώητα καὶ πεθαίνουν.

Γίγαντες μυθικοὶ σ' ἄυλῃ χώρα
τὸν οὐρανὸ μὲ βιά νὰ δρασκελάτε.
Δροσιὰ κι' εὐχή. Κατάρρα κι' ἄγρια μπόρα
τῆ μοῖρα τῆς ζωῆς νὰ κουβαλάτε.

2

Μιὰ θάλασσα καὶ μὸ σᾶς ἔχω στείλει
καὶ ποταμοὺς μὲ δάκρυα βουρκωμένα.
Διαβαίνετε πυκνὰ κατὰ τὸ δεῖλι
τὴν πίκρα αὐτοῦ τοῦ κόσμου φορτωμένα.

Βαρειά τῶν γαλανῶν ὄνειρων μοῖρα
Ἀπ' ἄνεμον ἀπ' ἄχνα κι' ἀπὸ δάκρυ.
Θλιμμένη τὴν ψυχὴ κάποιου Πορφύρα
μαζὶ νὰ μὴν τραβᾶτε πρὸς τὰ μάκρη.

3

Τὴν ἄπιαστην ὀμίγλη ἔχετε μάσει
καὶ τοῦ πελάου συνάξατε τὴν ἄχνα.
Νὰ ῥῆθῃ ἡ στοργή σας—μᾶνα—νὰ προφτάσῃ
δροσιὰ στῆς γῆς τὰ διψασμένα σπλάχνα.

Νὰ πάρουν τὴ μιλιὰ τους οἱ βρυσούλες.
Νὰ πάρουν τὴν ψυχὴ τους, κάμποι, δᾶσα.
Μύριες ἐτοιμοθάνατες ψυχούλες
νὰ πάρουνε ξανὰ ζωῆς ἀνάσα.

Νὰ πέσῃ εὐλογημένη ἡ κάθε στάλα
Σὰν γέλιο ἀπ' τῆς τρελλῆς χαρᾶς τὸ στόμα.
Νὰ ῥίξετε τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα
χρυσάφι καθαρὸ πάνω σὶδὸ χῶμα.

4

'Απ' τὴν ἀνατολὴ ῥοδοβαμένα
χαριτωμένα ἀπλώνεστε κι' ἀνάγια.
Σ' ἀτλάζι γαλανὸ ζωγραφισμένα
τριανταφυλλένια νέφη ἀνθοκλωνάρια.

Στῆς νύχτας νὰ τυλίγεστε τὴ χάρη
σὰν ὄνειρο γλυκὸ καὶ φευγαλέο
νὰ παίζει τὸ κρυφτοῦλι τὸ φεγγάρι
καὶ νὰ φαντάζει πιὸ λαμπρὸ κι' ὠραῖο.

Κι' ὦ τὴν ἀσύγκριτη ἀποθέωση τῆς δύσης.
Στὴν πύλη τ' οὐρανοῦ φωτιὲς σκορπάτε,
—τόση ὁμορφιὰ καρδιὰ πῶς νὰ τὴν κλείσης—
τὸ μέγα Ρῆγα τῆς ζωῆς σὰν προβοδαῖτε.

5

"Ἄσπρα πελώρια ὑψώνεστε, βουνὰ μὲ πλήθια χιόνια,
Κρέπια κρεμιέστε σκοτεινά, βαρειά τρικυμισμένα.
Μ' ἀνεξιχνίαστες βουλὲς νὰ τρυγυρνᾶτε αἰώνια.
Δράκοι, στοιχεῖα, φαντάσματα κι' ἄρμενα ἄρματωμένα.

"Ὡ Δὸν Κιχῶτες τ' οὐρανοῦ σὲ πλάνες ὄπτασιες,
Κάποια γαλάζια χίμαιρα τρελλὰ νὰ κινηγᾶτε.
Νὰ ὁρμαῖτε ἀγέρινοι Θεοί, φλόγινες φαντασιες
κι' ὕστερα σὰν ὄνειρατα σβυσμένα νὰ ξεφτᾶτε.

6

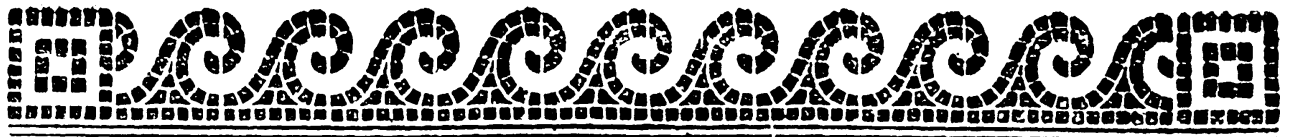
Τῆς ζωῆς μας ζωὴ
φοβέρα κι' ἐλπίδα
μὲ δροσιὰ σπλαχνικὴ
μὲ σκληρὴ καταιγίδα.

Πνεῦμα ἄν-εἶσαι κακὸ
κεραυνὸς καὶ χαλάζι
τὸ φῶς τὸ γλαυκὸ
τ' οὐρανοῦ δὲν ἀλλάζει.

"Ὡ χαρδύμενο φῶς
ἀνηλέητο καὶ λαῦρο.
Στεῖρος ἥλιος ξανθός.
... "Ἐλα σύννεφο μαῦρο!

Χρυσάνθη Ζιτσαῖα

ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Ο ΛΥΚΟΣ... ΠΙΣΤΙΚΟΣ!

‘Ο πατέρας μου—άγιο τὸ χῶμα του— κοντὰ στὲς πολλὲς ἄλλες φιλοδοξίες πού εἶχε, εἶχε καὶ τὴ φιλοδοξία νὰ ἡμερέψη ἕναν λύκο, γιατί τοῦ εἶχε εἰπῆ κάποιος, κι’ αὐτὸς τὸ πίστεψε, ὅτι, ὅταν ἡμερέψη ὁ λύκος, ἀπὸ μικρὸ κουτάβι, μπορεῖ νὰ φυλάξῃ μόνος του ἕνα κοπάδι ἀπὸ χίλια κεφάλια πρόβατα, χωρὶς νά’χη ἀνάγκη ὁ τσιέλιγκας νὰ θρέφῃ πεντέξῃ σκυλιά, ἀκέραιο σκυλοκόπαδο, γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ κοπαδιοῦ του. Καὶ δὲν ἦταν μόνον ὁ λόγος τῆς οἰκονομίας, πῶκανε τὸν πατέρα μου νὰ ἐπιθυμῇ ν’ ἀποκτήσῃ ἕναν τέτοιο παράξενον γιδοπροβατοφύλακα, γιατί δὲν σχετίζονταν ποτὲ μὲ τὴν οἰκονομία, ἀλλ’ ἡ φήμη κι’ ἡ δόξα ὅτι θά’χε ἡμερωμένον λύκο στὸ κοπάδι του. Καὶ θὰ θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸν του ὑπερένδοξον καὶ εὐτυχημένον, ἂν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ κατορθώσῃ ν’ ἀγοράσῃ ἕνα ἡμερωμένο λεονταρόπουλο, καὶ τό’χε κρυφὸν πόθο νὰ ταξιδέψῃ καμμιά φορὰ κατὰ τὴν Ἀραπιά, ὅπου θὰ ὑπῆρχαν, κατὰ τὴ γνώμη του, ὄχι μόνον ἅγια λιοντάρια, ἀλλὰ κι’ ἡμερα, καὶ ν’ ἀγοράσῃ ἕνα γιὰ νὰ τό’χη φύλακα τοῦ σπιτιοῦ μας τὴ νύχτα, κι’ ἀλυσωμένο τὴν ἡμέρα. Γνώριζε ὅμως ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν καθόλου εὐκόλο νὰ γίνῃ, καὶ μόνον ὡς εὐσεβῆ πόθον τ’ ἀνάφερνε. Κι’ ἦταν τόσο μεγάλος ὁ πόθος του ν’ ἀποκτήσῃ ἕνα λυκόπουλο, ὥστε διαλάλησε σ’ ὅλα τὰ περίχωρα, ὅτι ὅποιος θὰ τῷ φερνε ἕνα νιογέννητο λυκόπουλο, θὰ λάβαινε ὡς κέρασμα, ἕξδὸν ἀπὸ τὴν ἀπειρη ὑποχρεωσὴ του, καὶ μιὰ λίρα!

Ἡ λίρα τότε ἦταν πολὺ μεγάλο πράγμα. Ὑπῆρχε καὶ κυκλοφοροῦσε καὶ τὴν ἔβλεπε ὁ κόσμος καὶ τὴν ἔπιανε στὸ χέρι του, ἐνῶ σήμερα δὲν ὑπάρχει στὸ δικό μας τὸ Ἡμισφαίριο, γιατί ἔφυγε μακριά, στὴν Ἀμερική, θροنیάσθηκε ἐκεῖ καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ ξαναγυρῇ στὸν τόπο μας! Μποροῦσε κανεὶς τότε ν’ ἀγοράσῃ μὲ μιὰ λίρα ἑκατὸν

εἴκοσι ὡς διακόσιες ὀκτάδες ἀραποσίτι καὶ παραπάνω ἀκόμα.

Πέρασαν μῆνες καὶ δὲν φανίζονταν κανεὶς νὰ φέρῃ τοῦ πατέρα μου τὸ ποθητὸ λυκόπουλο. Ὁ πατέρας μου ἔκανε δεῦτερο διαλάλημα, τάζοντας νὰ δώσῃ δυὸ λίρες σ’ ὅποιον θὰ τῷ φερνε τὸ λυκόπουλο. Ἡ μάννα μου ὅμως, πού’χε ὀλωσδιόλου ἀντίθετες ἰδέες ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ δὲν ἐπιτητικίζε σὰν αὐτόν, τῷ λεγε συχνά:

—Τ’ εἶν’ αὐτὰ πού κάνεις, ἄντρα μου; Γιὰ νὰ σὲ γελοῦν ὁ κόσμος; Εἶναι πιστευτὸ νὰ γένη ποτὲ ὁ λύκος πιστικός κι’ ὁ σκύλος τυροκόμος; Εἶναι σὰν νὰ μᾶς πῆς ὅτι θὰ χριστιανέψουν οἱ ἀντίχριστοι οἱ Τούρκοι καὶ θὰ πηγαίνουν μ’ ἐμᾶς στὴν ἐκκλησιά νὰ προσκυνήσουν!

—Ποῦ ξέρ’ς ἐσύ, καημένη γυναίκα, τῆς ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος στερεότυπα. Σεῖς οἱ γυναῖκες ἔχετε πολλὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση...

Κι’ ἐκείνη γιὰ νὰ τὸν εἰρωνευτῆ τοῦ ἀνταπαντοῦσε:

—Τώρα, θὰ προσπαθῆσω κι’ ἐγὼ νὰ βρῶ ἐν ἀλεπόπουλο νὰ τὸ μεγαλώσω γιὰ νὰ μοῦ φυλάῃ τὲς κόττες! Ἀλλαξαν γλέπ’ς, τὰ πράγματα τοῦτον τὸν καιρό...

—Δὲν θὰ κάν’ς, ἄσχημα... Τῆς ἀπαντοῦσε κι’ ἐκεῖνος εἰρωνικά καὶ κόβονταν ἡ κουβέντα.

Πέρασε κι’ ἄλλος καιρὸς καὶ τὸ λυκόπουλο δὲν φαίνονταν ἀκόμα.

Ὁ πατέρας μου ἔκανε τὲς δύο λίρες τρεῖς, ὕστερα τὲς τρεῖς τὲς ἔκανε τέσσερες καὶ τέλος, τὲς τέσσερες πέντε.

Βούξιναν τὰ περίχωρα μὲ τὲς πέντε λίρες πού προκήρυξε ὁ πατέρας μου γιὰ τὸ λυκόπουλο! Μὲ πέντε λίρες ἀγόραζε κανεὶς ἕνα βόιδι ἢ ἐν’ ἄλογο ἢ εἰκοσιπέντε γίδια, ἔχτιζε ἕνα χαμόγειο σπιτάκι...

Πέντε λίρες ἦταν μιὰ καλούτσικη περιουσία, πού τὴν εἶχε κανεὶς καὶ τὴν χαίρονταν μέσα στὸν κόρφο του, κι’ ὅμως τὸ λυκόπουλο δὲν φαίνονταν!

—Τοῦτον τὸν καιρὸν ἔγιναν ὅλοι οἱ κυνηγοὶ τραπεζίτες στὸν τόπο μας καὶ δὲν τοὺς κάνουν ἐντύπωση οἱ πέντε λίρες μου!, ἔλεγε δύσθυμα ὁ πατέρας μου.

Κι' ὁμως οἱ κυνηγοὶ τοῦ χωριοῦ μας καὶ τῶν περιχώρων ἔτρωγαν τὰ λόγια καὶ τὲς σπηλιές, γὰρ νὰ βροῦν καμμιά λυγκοφυλιά μὲ λυκόπουλα, ἀλλὰ στὰ χαμένα! Ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἀπελπισία τοῦ κάθε κυνηγοῦ, πῶς βλεπε νὰ χάνη ἀπὸ τὰ χέρια του τὲς πέντε λίρες πῶταξε ὁ πατέρας μου, ὥστε πίστεψαν ὅτι οἱ λύκαινες γεννοῦν σ' ἄλλες χώρες καὶ σ' ἄλλα βασίλεια κι' ἔχι στὸν τόπο μας.

Πέρασαν ἔτσι τρία—τέσσερα χρόνια, χωρὶς ν' αὐγατῆ τὲς πέντε λίρες ὁ πατέρας μου, ὄχι γιατί φιλαργυρεῖονταν, ἀλλὰ γιατί ντρέπονταν ἀπ' τὸν κόσμον, πού τὸν ρωτοῦσαν συχνά, κι' ἴσως εἰρωνικά:

—Δὲν φάνηκε ἀκόμα, ἄρχοντα, ἐκεῖνο τὸ λυκόπουλο;

Κι' ὁ πατέρας μου, καμώνοντας ὅτι δὲν ἤκουε τὴν ἐρώτηση, δὲν ἀπαντοῦσε.

Μιά μέρα ὁμως τοῦ Γεναριοῦ, ἐκεῖ πού καθόμασταν σιὴν κρεββάτα καὶ προγεύμασταν, ἰκούσαμε νιουφεκὲς ἀπὸ μακρὰ, δυὸ—δυὸ σιὴν ἀράδα

—Πετάξου στὸ παράθυρο μου εἶπε ὁ πατέρας μου, κι' ἀγνάτεψε τ' εἶναι.

Πῆγα στὸ παράθυρο καὶ εἶδα ἕναν πῶρχονταν ἀπὸ τὸ παρακείμενο χωριὸ καὶ νιουφεκοῦσε, πηδῶντας, χορεύοντας καὶ τραγουδῶντας.

Γυρίζοντας εἶπα στὸν πατέρα μου τὸ τι εἶχα ἰδεῖ.

—Θά' ναι κανένας μεθυσμένος... Εἶπε ἐκεῖνος κι' ἐξακολουθήσαμε τὸ φαγί.

Δὲν πέρασε ὁμως πολλὴ ὥρα κι' ἀκούσαμε σιὴν αὐλὴ μας δυὸ νιουφεκιὲς σιὴν ἀράδα καὶ γνώριμη φωνὴ κι' ὥσπου νὰ συνέρθωμε, εἶδαμε ν' ἀνεβαίνει τρεχάτος τὴ σκάλα ὁ Κώστας ὁ Βέλης, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους κυνηγοὺς τοῦ τόπου μας, πού ἡ μόνη του δουλειὰ κ' ἡ μόνη του ἀσχολία ἦταν τὸ κυνήγι. Γελοῦσε ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ ποδάρια, κι' ἔβγαλε ἀμέσως ἀπὸ τὸν κόρφο του ἕνα κουταβάκι μὲ κλεισμένα μῦτια καὶ τὸ πρόσφερε στὸν πατέρα μου, λέγοντας:

—Νὰ τὸ λυκόπουλο, ἀφεντικό, καὶ δὲς μου τὲς πέντε λίρες! Ἀπόψε πέτυχα τὴ λύκαινα ἐπάνω πού γεννοῦσε, μὲς σὲ μιὰ σά-

γεια σπηλιὰ τοῦ βουνοῦ μας—τὸ βιὸ τοῦ Διαβόλου—τῆς τράβηξα μιὰ νιουφεκιά καὶ τὴν ἄφησα σιὸν τόπο. Διάλεξα τὸ καλύτερο ἀρσενικὸ λυκόπουλο καὶ σκότωσα τ' ἄλλα πεντέξη πού γεννήθηκαν μαζί του καὶ σοῦ τό' φερα νὰ πάρω πέντε λίρες!

Διάκοψε τὸ φαγί ὁ πατέρας μου, ἔβγαλε τὸ πουγγὶ ἀπὸ τὴ τζέπη του, τ' ἀνοίξε, πῆρε τὸ λυκόπουλο στὰ χέρια του, χαρούμενος σὰν νὰ' χε κερδίσει θησαυρὸν ἀκέρειον.

Ἡ μάννα μου ἔγινε φωτιὰ καὶ λάβρα ἀπὸ τὴ σιναχώρια τῆς κι' εἶπε θυμωτικά στὸν πατέρα μου:

Ἦταν ἀπὸ τ' ἄγραφα κι' αὐτὸ σήμερα, κῦρ—νοικοκῦρη! Λύκος νὰ φυλάξῃ τὰ πρόβατα! Ἀκουσε, ὦρὲ νοικοκῦρη: Ν' ἀλείψης μὲ πλῖβριζο (1) τὰ μούτρα μου, ἂν ἐν σοῦ σκίση τὸ κοπάδι σου αὐτὸς ὁ Διαβόλος πού καμαρώνεις αὐτὴ τὴ στιγμή στὰ χέρια σου, σὰν νὰ τὸν εἶχες πρωτάγγο.

—Ν' ἀλείψης τὸ δικό μου μ' αὐτὸ πού λές, ἂν δὲν σκίση δέκα λύκους αὐτὸ τὸ λυκόπουλο, ἀφοῦ ἡμερέψη καὶ μεγαλώση καὶ γένη σκυλί. Τῆς ἀπάντησε ὁ πατέρας μου καμαρώνοντας τ' ἀπόχημά του.

—Στὸ τέλος θὰ ἰδοῦμε τίνας πρόσωπο θὰ ἀλειφτῆ.

Τοῦ ἀνταπάντησε κι' ἡ μάννα μου κι' ἔφυγε ἀπὸ τὴν κρεββάτα πῦρ καὶ μανία, κι' ἔτσι κόπηκε ἡ συζήτηση.

—Γάλα γιὰ τὸ λυκόπουλο! (Φώναξε ὁ πατέρας μου). Φέρτε κι' ἕνα μικρὸ χωνὶ γιὰ νὰ τοῦ τὸ ρίξωμε στὸ στόμα.

Ἐφεραν ἀμέσως γάλα καὶ τὸ χωνὶ κι' ἄρχισε νὰ τὸ θρέφῃ μόνος του τὸ λυκόπουλο χαρούμενος, κι' ὕστερα τὸ πῆρε καὶ τὸ πῆγε σιὴν στάνη καὶ τὸ ἔδωκε τοῦ ἀρχιπιστικοῦ. μὲ τὴ διαταγὴ νὰ ξεχωρίσῃ ἐπιταντοῦ μιὰ γαλάρα γίδα γιὰ τὴ θροφή τοῦ λυκόπουλου, καὶ τὸν παράγγειλε τὸ λυκόπουλο καὶ τὰ μάτια του!

Τὸ λυκοκούταβο αὕξαινε μὲ τὴν ὥρα. Σὲ μιὰ βδομάδα ἀνοίξε τὰ μάτια του καὶ περπάτησε, σ' ἕνα μῆνα ἦταν κουτάβι, σὲ δυὸ τρεῖς μῆνες ἦταν κούταβος καὶ σιὲς τέσσερες ἦταν σωστὸ σκυλί μουργοκόκκινο. Κι' ἐπειδὴ ἦταν γνωστὴ ἡ καταγωγὴ του,

1. Πηλὸς ἀπὸ βριζα=ἀνθρώπινη κοπριά, λεγομένη αἰνιγματοειδῶς γιὰ τὸ κακέμφατο. (Σημ. Χ. Χρ.)

δὲν τό' λεγαν «Μούργκα», ὅπως θά' λεγαν κάθε ἄλλο σκυλι τοῦ χρωματισμοῦ του, ἀλλὰ «Λύκο».

Ἄμα ἄκουε τ' ὄνομά του «Λύκο» «Κό, Λύκο», ὅταν τὸν μαυλοῦσαν οἱ πιστικοί, ἢ συχνότερα ὁ πατέρας μου, ἔτρεχε στὸ μαύλημα σὰν τ' ἄγρι.

Ὁ Λύκος νικοῦσε ὅλα τὰ σκυλιὰ τοῦ κοπαδιοῦ μας, καθὼς καὶ τὰ σκυλιὰ τῶν κοπαδιοῶν πού βροσκοῦσαν κοντὰ στὸ δικό μας κι' ὁ πατέρας μου καμάρωνε ὑπερβολικὰ γιὰ τ' ἀπόχημά του, καὶ πείραζε συχνὰ τὴ μάνα μου, λέγοντας:

—Τὶ λὲς τώρα; Νὰ σοῦ ἀλείψω τὰ μοῦτρα μὲ πλόβριζο;

Κι' ἐκείνη, χωρὶς νὰ ὑποχωρῇ καθόλου, (γιατὶ κοντὰ σ' ὅλες τὲς ἀρετὲς πού' χε ἀπάνω της, ὡς γυναίκα καὶ νοικοκυρά, εἶχε καὶ τὸ γυναικεῖο ἐλάττωμα, τὸ μόνο ἐλάττωμα, πού' χε ὡς ἄνθρωπος νὰ μὴν ὑποχωρῇ ποτέ, κι' ὅταν ἀκόμα εἶχε ἄδικο), τοῦ ἀπαντοῦσε:

—Πίσω ἔχει τὴν οὐρὰ τ' ἀπίδ', νοικοκύρη μου! Ἄς περάση λίγος καιρὸς ἀκόμα καὶ γλέπομε...

Πέρασε ἔτσι ὅλο τὸ καλοκαίρι κι' ὁ χινόπωρος, καὶ μπῆκε ὁ χειμῶνας, χειμῶνας βαρὺς μὲ μεγάλες καὶ συγκρατούμενες βροχὲς, μὲ χιόνια, μὲ βοριάδες καὶ μὲ παγωνιές...

Μιὰ βραδυά, μεσάνυχτα περασμένα, πῶπλεε τὸ σκοτάδι ἀπανωθιὸ στὴ Γῆ, σὰν Κόλαση, καὶ δὲν ἔλαμπε στὸν οὐρανὸ οὔτε φεγγάρι, οὔτ' ἀστέρια κανένα ἀπὸ τὴ βαρυσυννεφιά, ἀκοῦν οἱ πιστικοὶ νὰ προντοῦν καὶ νὰ βηλιάζουν στὸ μαντρί τὰ γίδια καὶ τὰ πρόβατα, σὰν νὰ τὰ σκίζε λύκος, καὶ νὰ πᾶν ὄργιὸ οἱ κίπριοι καὶ τὰ κουδούνια καὶ νὰ κόβωνται τὰ σκυλιὰ σ' ἀλυχτήματα. Πετιοῦνται ἀπάνω ἀπὸ τὲς κάπρες τους, τρέχουν στὸ μαντρί, κρατῶντας ἄλλος ντουφέκι, ἄλλος πιστόλι, ἄλλος τσεκούρι ἢ μαχαίρι κι' ἄλλος κλίτσα, καὶ μπαίνουν στὸ μαντρί. Ἀκούστηκε «μπούμμ!» μιὰ ντουφεκιὰ κι' ἓνα φοβερὸ οὐρλητὸ μαζὶ κι' ἀμέσως ἠσύχασε τὸ κοπάδι. Τὸ σκοτάδι δὲν ἄφησε νὰ φανῇ τὸ ἔργο τῆς ντουφεκιᾶς.

—Ἄστε τώρα! (εἶπε ὁ ἀρχιπιστικός). Πᾶμε στὴν καλύβα μας καὶ σὰν φέξη, γλέπομε τί φικιάκαμαν!

Πρωτὶ—πρωτὶ, ὁ πρῶτος πιστικὸς πού

μπῆκε στὸ μαντρί, βροῆκε καμμιά δεκαπενταριά γιδοπρόβατα ψόφια, ἀλλὰ σφαγμένα στὸ λαιμὸ κι' ἄλλα σκισμένα στὴν κοιλιὰ, καὶ τὸν Λύκο τοῦ πατέρα μου σκοτωμένον! Ἐμπηξε τὲς φωνές:

Οὔουουουου! οὔουουουου! οὔουουουου! Τὶ κακὸ πάθαμαν ἀπόψε! Τὶ κακὸ πάθαμαν ἀπόψε!

Κι' ἔτρεξαν στὸ μαντρί κι' οἱ ἄλλοι πιστικοί. Βλέποντας τότε τὰ κατορθώματα τοῦ Λύκου, ὁ ἀρχιπιστικὸς εἶπε φιλοσοφικά:

—Ἐ! ὦρὲ παιδιὰ! Καθένας μὲ τὸ φυσικό του... «Οὔτ' ὁ λύκος πιστικός, οὔτ' ὁ σκύλος τυροκόμος!», λέγει ἡ παροιμία... Σύρτε τώρα ἓνας σας στ' ἀφεντικό νὰ τοῦ πάρη τὰ σαρκίγια... Ὁρὲ, ὁ ἄτιμος ὁ Λύκος, τ' ἔκανε! Χάλασε μιὰ στάιη γιδοπρόβατα!... Ἦθελε λύκο ὁ ἀφεντικός μας στὸ κοπάδι του!... Δὲν τοῦ ὄργαν τὰ σκυλιὰ! Καλὰ νὰ τοῦ γένη τώρα! Ἐνας πιστικὸς ἀπὸ τοὺς γιδάρηδες ἄρχισε νὰ κλαίη σὰν μικρὸ παιδί, τὲς λυκοφαγωμένες γίδες:

—Ἄχ! τί κακὸ πού πάθαμαν, οἱ καημένοι! Τὶ κακὸ πού πάθαμαν οἱ καημένοι! Ἄχ, Νιάγκρα μου! Ἄχ, Γκίόσα μου! Ἄχ, Κανούια! Ἄχ, Μπάρτζα μου, Ἄχ, Φλώρα μου! Ἄχ, Μπεισένια, μου! Ἄχ, Καπνόμπαριζά μου! Ἄχ, Γκάλπινῆ μου! Ὅλες σας γεννημένες τὶ μοῦ πάθαταν ἀπόψε! Τὶ θὰ γένουν τὰ κατσικία σας ὄρφανεμένα τώρα;

Τὸ ἴδιο ἔκανε κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς προβατάρηδες:

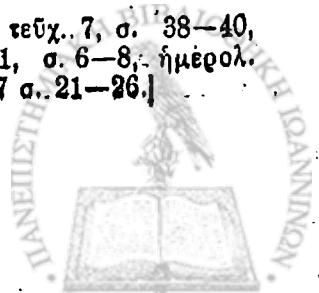
—Ἄχ, Μπέλα μου! Ἄχ, Κάλεσιὰ μου! Ἄχ, Κότσινή μου! Ἄχ, Λάγια μου! Ὅλες σας γεννημένες! Τὶ μοῦ πάθαταν ἀπόψε! Τὶ θὰ γένουν τώρα τ' ἀρνάκια σας τὰ ὄρφανεμένα;

Ἄστραπὴ τοῦ ῥθε τοῦ πατέρα μου, ὅταν πῆγε ὁ πιστικὸς καὶ τοῦ εἶπε τὸ κακὸ πού' χε κάνει ὁ Λύκος του στὴ στάνη! Κρέμασε τὸ κεφάλι, ἀπὸ τὴ λύπη του καὶ δάκρυσε, ἐνῶ ἡ μάνα μου τῷλεγε μὲ χαιρεκακία:

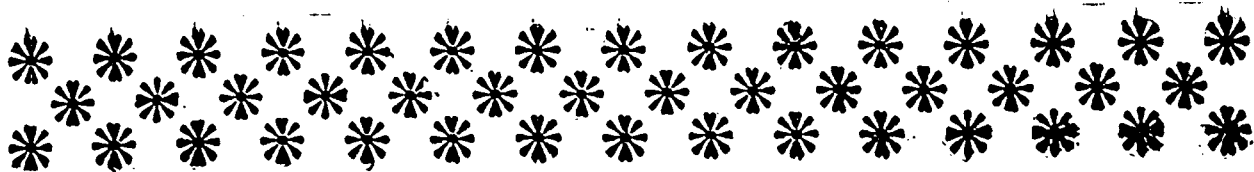
—Ποιανοῦ μοῦτρα χρειάζεται τὴν ἀλείφω μὲ πλόβριζο, νοικοκύρη μου;

Ἀπὸ τότε ὁ πατέρας μου ἔκανε ἔξη μῆνες νὰ πατήση στὸ κοπάδι του!

[Περιοδ. «Ἐσπερος» 1922, τευχ. 7, σ. 38—40, περ. «Βίγλα» Α' 1923, φ. 1, σ. 6—8, ἡμέρολ. «Ἄτικὸν Μουσείον» Α' 1927 σ. 21—26.]

Ο ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΣ

—Κύριε!..
ἡ ἀνθισμένη ντάλια,
σφράγισε
τὴν πορεία τῆς ἀνοιξης.
Τὸ βασίλειο
τῶν νεκρῶν φύλλων,
ἀπλώθηκε,
—Κύριε! Κύριε!...
τέφρα καμίνου.

Τὸ βιβλίο,
ἔκλεισε τώρα
σὲ χειροπέδες,
τις ὁρμές
τις ἀτίθασες.
Τὰ δένδρα,
—Κύριε! Κύριε!...
μ' ἐγκαρτέρηση ντύνονται
τὸ χιτῶνα
τῆς γύμνιας.

Ξεχάσαμε, πές
τοῦ πελαργοῦ

τὸν παϊάνα.
—Κύριε, Κύριε!...
—"Ἄς σταθοῦμε!..
ἓνας χιονάνθρωπος,
χάραξε
στὸν ὄριζοντα,
τὴν παρουσία τοῦ ῥίγους.

—Κύριε!..
Ἡ καμπάνα,
βουβή συλλογιέται,
σκυμμένη, στὰ φύλλα
ἡμεροδείκτη.
—Κύριε!..
—"Ἄς σταθοῦμε!...
ἄς εἶναι καὶ λίγο!..

Ἐνα σήμαντρο,
μετροῦει
τις στιγμές τῆς ἀπόγνωσης.

—«Περιπάτε!.. Περιπάτε!..»

Δ. Σαλαμάγκας

ΤΟ ΓΕΡΑΚΙ

Κρουστὸ γαλάζιο ἀτλάζι τὰ οὐράνια.
Πορφύρα καὶ φωτιὰ πέρα στὴ δύση,
τὰ λευκὰ συννεφάκια.
Ὁ Ὑμηττὸς μενεξεδένια ἀπλάδα,
ἔχειλη ἀπὸ μέλι τῆς Ἀθήνας.

Κι' ὦ! τὸ περήφανο, κατάμαυρο γεράκι,
ποῦ ταξειδεύει στὰ ψηλὰ καὶ τὰ ὠραῖα,
φίλος κι' ἐχθρὸς κι' ἀλήτης μέσ' στὴν πλάση,
μαύρη σαῖτ' ἄ, ῥομφαία, ποῦ τρουπάει
τῆς Ἀττικῆς τὸ ἐξαίσιο ἀτλάζι
κι' ὑψώνεται μοναχικὸ καὶ πάντα μόνου!

Τὴν πλούσια μοναξιά του ἔχω ζηλέψει!
Μὲ τὴ ματιὰ στὰ οὐράνια τὸ καρφώνω.
Χαρταετὸ τὸν πόθο μου ὑψώνω
καὶ κάνω εὐχὴ νὰ μπλέξη στὸ λαιμό του,
μαζὺ του σι' ἀνοιχτὰ νὰ ταξειδέψει...

Ἀντιγόνη Γαλανάνη—Βουρλέκη

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

1851 — 1936

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΛ. ΠΑΛΛΗΣ

(ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Ὡ Ρωμισούνη, ὦ μάνα μου. Καὶ ὦ κόρη ἐσὺ τῆς ὁμορφῆς
μέσα στὶς ὁμορφες μητέρες! Τὰ στερνὰ παιδιὰ σου,
γιὰ νὰ σκεπάσουν κάποια τοὺς ἀσκήμια καὶ ντροπή,
ἐσὲ εἶπαν ἀσκημη, ντραπήκανε γιὰ τ' ὄνομά σου.
Μὰ πάντα ἐκεῖνο στὶς κορφές τὸ μελετᾶνε ἀπείραχτο
τρανὰ τοῦ Ὀλύμπου οἱ ραψωδοὶ καὶ τ' ἄξια παλληκάρια.
Κι' ἐγὼ τὸ γράφω μὲ χρυσὰ στὸ μέτωπό σου γράμματα
καὶ τὸ φιλῶ στὰ ματωμένα σου ποδάρια!

(Κ. Παλαμᾶ, Ἐκατὸ φωνές, 61)

Μέ αὐτοὺς τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου Παλαμᾶ ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμω τὴν εἰσαγωγή στὴν παρούσα μελέτη, γιατί ἐκφράζουν ἀρκετὰ καλὰ καὶ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια τὸ κίνημα τὸ δημοτικιστικὸ, ἔτσι ὅπως ἐκδηλώθηκε ἐντονα, μαχητικὰ καὶ μὲ φανερὴ τὴν κλίση πρὸς τὰ νεοελληνικὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ πού ἡ καθαρουμενιστικὴ τάση τὰ περιφρονοῦσε γύρω ἀπὸ τὸ 1890. Τὸ κίνημα τὸ δημοτικιστικὸ μὲ τὸν Ψυχάρη καὶ μὲ τὴν πλειάδα του ἦρθε σὰν μιὰ προσπάθεια νὰ ἀνασυρθῆ ἀπὸ τὴ λήθη, ὅπου εἶχε καταδικασθῆ ἀπὸ τοὺς διανοουμένους ἢ μεσαιωνικὴ καὶ ἡ νεώτερη παράδοση τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ποτίσουν μὲ τὰ γάργαρα νερά τοὺς τὸ δέντρο τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ὅχι πὼς ἦταν κακὸς ὁ κλασικισμὸς, ὅχι πὼς δὲν εἶχε προσφέρει ἕως τότε καὶ δὲν ἔμελλε καὶ ἀργότερα νὰ προσφέρει πολλὰ τὸ κλασικὸ πνεῦμα. Ἄλλ' εἶχεν ἔρθει πιά ἡ ὥρα πού ἔπρεπε νὰ πάψῃ ἡ μονομερῆς καὶ χωρὶς βαθύτερη κατανόηση προσήλωση τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ψυχῆς στὸν ἀρχαῖο κόσμο.

Τὸ κλασικὸ πνεῦμα ἔχει τόση ἀκτινοβολία, ὥστε εἶναι ἱκανὸ νὰ φωτίξῃ λαοὺς καὶ λαοὺς μὲ τελείως διαφορετικοὺς πολιτισμούς. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωση, πού ἀξιοποιεῖ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ νοῦ σ' ἓνα ἀρμονικὸ σύνολο, ὀφείλεται στὸ κλασικὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα. Δὲν ξαίρουμε, ἂν θὰ δημιουργηθῆ κάποτε καὶ κάπου ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος, ὁ λογικὰ τετραγώνος, ὁ αἰσθητικὰ τέλειος, ὁ κοινωνικὰ ἀνυψωτῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης σὲ σύνολο ἐλεύθερων ἀνθρώπων καὶ ἰδρυτῆς τῶν στίβων καὶ τῶν γυμνασίων, καὶ σὲ ὅλ' αὐτὰ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο, ὥστε νὰ γίνῃ αὐτὸς ὑπόδειγμα πῶς φωτεινὸ ἀπὸ τὸν κλασικὸ πολιτισμὸ. Ἔως τότε ὁ κλασικὸς ἐλληνικὸς πολιτισμὸς θα παραμένῃ πρότυπο.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΘΡΥΛΟΣ

Γιὰ μᾶς ὅμως τοὺς Ἕλληνες δὲν εἶναι μονάχα ἓνας πολιτισμὸς πού πρέπει νὰ τὸν μελετήσωμε, γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἀπ' αὐτὸν καὶ νὰ ἀφομοιώσωμε ὅ,τι μπορούμε κι' ὅ,τι εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποτελέσῃ σήμερα ζωντανὸ στοιχεῖο πολιτισμοῦ. Γιὰ μᾶς εἶναι τὸ μυθικὸ παλᾶτι τῶν Μεγάλων Προγόνων, τῶν ἡμίθεων, πού ἐπιβάλλ-

λειτάι με κάθε τρόπο νὰ τοὺς μοιάσωμε. Εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἱστορίας πού τὴν ἀκούμε ἔντονα, εἴτε καταλαβαίνουμε εἴτε ὄχι, τὶ ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸ τὸ μυθικὸ καὶ ἴσως τὸ μαγικὸ παλάτι. Εἶναι μ' ἓνα λόγο ὁ Μεγάλος Θρῦλος, πού πότε μισοξεχνιέται καὶ πότε προβάλλει ἔντονα καὶ ἐπισκιάζει κάθε ἄλλο ἔθνικὸ βίωμα.

Αὐτὸς ὁ Μεγάλος Θρῦλος εἶχε κάπως λησμονηθῆ στα χρόνια τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μεγάλοι Ἕλληνες ἦταν τότε οἱ εἰδωλολάτρεις, πού ἀξίζε ἐν μέρει νὰ τοὺς τιμοῦν καὶ ἐν μέρει νὰ μὴ τοὺς προσέχουν. Τὴν παλαιστρα τὴν εἶχε ἀντικαταστήσει τὸ μοναστήρι. Καὶ τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τὸ εἶχε ἀντικαταστήσει ἡ περιφρόνηση τοῦ σώματος χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν γίνει Ρωμαῖοι καὶ ἡ χώρα Ρωμανία. Τὰ τραγούδια τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ ἥρωα, ἐξυμνοῦσαν «εἰς ἅπασαν τὴν Ρωμανίαν», δηλ. σὲ ὅλο τὸ γῶρο τοῦ Βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ, τὰ θαυμαστά του κατορθώματα. Γραικοὺς μᾶς ἔλεγαν οἱ Δυτικοὶ καὶ Γκιουνάν, δηλ. Ἕλληνες, οἱ ἀνατολικοὶ λαοί. Ἄλλ' ἡμεῖς θέλαμε νὰ τὸ ξεχάσωμε τὸ ὄνομα αὐτό, γιὰτι μᾶς θυμιζε τὴν εἰδωλολατρεία.

Ἦρθε ἔπειτα ἡ σκλαβιά. Ἡ Ρωμανία σκλαβώθηκε ἄλλ' ἡ Ρωμισούνη συσπειρωμένη γύρω ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα, κρατοῦσε ἀσβεστὴ τὴ φλόγα τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδας. Σιγὰ—σιγὰ ὅμως ἄρχισε νὰ γίνεται ξανὰ συνειδητὴ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μνήμη ξανάφερε στὴ συνείδηση τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μεγάλος Θρῦλος ἔγινε πάλι βίωμα τῶν πονεμένων σκλάβων. Ἡ Ρωμισούνη σὰν ἰδέα, σὰν πολιτισμός, σὰν κόσμος ἄξιος λατρείας, ἄρχισε νὰ σβήνη, κ' ἓνας ἄλλος κόσμος γύρευε τώρα λατρεία, ὁ Ἑλληνισμός.

Δὲν μπορούσαν νὰ ξαίρουν τὶ ἀκριβῶς ἦταν. Τὰ παραμῦθια λένε πὼς δύσκολα μπαίνει καιεὶς στὰ μαγικὰ παλάτια. Καὶ ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶναι βιβλίον μ' ἑπτὰ σφραγίδες σφραγισμένο, ὅπως λέει ὁ Γκαῖτε. Ὁ θρῦλος τοῦ ὅμως ἦταν ἀρκετὰ γνωστός. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, οἱ σοφοί, τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ τὰ ἄλλα λείψανα. Καὶ ὅλ' αὐτὰ μιλοῦσαν γιὰ λευτεριά. Γιὰ λευτεριά πού κερδίζεται μὲ ἀγῶνες καὶ θυσιές. Σωστὰ γράφει ὁ Σολωμὸς ὅτι ἡ Λευτεριά βγήκε μὲς ἀπὸ τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων.

Τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει καλύτερα τὴν κυριαρχία τοῦ ἀρχαίου θρύλου στὴν Ἑλλάδα τοῦ 21, ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη, πού φοροῦσε περικεφαλαῖα καὶ φουστάνελλα μαζί. Αὐτὴ ἡ ἀποκρηάτικη σήμερα ἐμφάνιση ἦταν στὴν ἐποχὴ του κάτι, πού προκαλοῦσε τὸ θαυμασμό. Ἡ νέα ψυχὴ καὶ ἡ νέα ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δεσποτεία τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Καὶ ὅταν ὁ ἀγῶνας τοῦ 21 ἐτελείωσε, ὁ ἀρχαῖος θρῦλος κυριάρχησε σὰ δόγμα. Κάθε τι ἄλλο ἀπορρίπτονταν χωρὶς συζήτηση. «Ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ νὰ προοδεύσουν πρέπει νὰ πᾶνε μπροστά, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸ πρέπει νὰ πάη πίσω». Αὐτὸ ἦταν τὸ σύνθημα πού εἶχε ἐμπνεύσει ὁ ἀρχαῖος θρῦλος. Καὶ ἐπειδὴ ἄλλος θρῦλος καὶ ἄλλο κλασσικὸ πνεῦμα, ἄρπαζαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν ψευδαισθησία ὅτι ἀγκαλιάζουν τὸ πνεῦμα, ὅ,τι ἦταν χειρότερο καὶ ἐπιφανειακώτερο: τὴ γλῶσσα. Στὰ χαμένα εἶχε διαμαρτυρηθῆ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ 21 ὁ Βηλαρᾶς. Στὰ χαμένα ὁ Σολωμὸς προσπάθησε καὶ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ νὰ δείξη τὸ σωστὸ δρόμον σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα. Ὁ Βηλαρᾶς, πού κατανοοῦσε ὅσο λίγοι τὸ κλασσικὸ πνεῦμα καὶ εἶχε μεταφράσει τὸν Κρτίωνα καὶ τὴ Βατραχομυομαχία, ἀλλὰ κατανοοῦσε καὶ σὲ τί ἐπικίνδυνους δρόμους θὰ ὀδηγοῦσε ὁ Ἑλληνικὸς θρῦλος, ἀγωνίσθηκε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ «ρωμέικη γλῶσσα» δηλ. τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα πού εἶχε συνδεθῆ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ συνείδηση τοῦ ἔθνους τὸ ἀπέκρουε, ὅπως εἶχεν ἄλλοτε ἀποκρούσει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπесе σὲ περιφρόνηση. Ἄλλὰ πού πηγαίναμε μὲ τὴ γλωσσικὴ μας οὐτοπία; Στὴν ἀποθέωση τοῦ παπαγαλισμοῦ, τῆς κούφιας ρητορικῆς καὶ

—τὸ χειρότερο—στὴν πλήρη ἐγκατάλειψη τῆς μόρφωσης τῶν μεγάλων μαζῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἀγνοια τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ παρόντος.

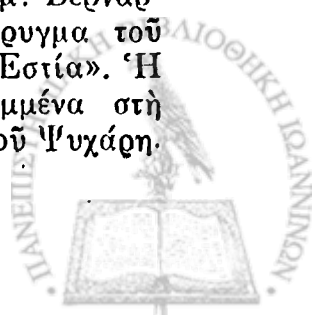
Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Σὰν ἄρνηση αὐτοῦ τοῦ πνεύματος παρουσιάστηκε μαχητικὸς ὁ δημοτικισμὸς τοῦ Ψυχάρη. Ἡ γλῶσσα γιὰ τὸν Ψυχάρη εἶναι ὁ πνευματικὸς καθρέφτης τοῦ ἔθνους. Ἀποτελεῖ ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἄρνηση τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἄρνηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος, ἢ ἄρνηση τῆς δημοτικῆς. Γιαὐτὸ ὁ Ψυχάρης περιέμενε τὴν ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Τὸ κίνημα τοῦ Ψυχάρη τὸ ἔκριναν μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια μερικοὶ σὰν ὑπερβολικὸ καὶ σὰν ἄσκοπο. Ὁ εἰδικώτερος σήμερα πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα κ. Μ. Τριανταφυλλίδης γράφει: Χωρὶς τὸν Ψυχάρη καὶ τὸν ἐπαναστατισμὸ πὺ ἔφερε ἢ πὺ γέννησε, ἢ μεταστροφή θὰ ὠρίμαζε ἀργότερα πολὺ, καὶ πιθανώτατα πάλι νὰ μὴν πρόκοβε δίχως κάποιον ἐπαναστατισμὸ στὴν ἀρχή... Τὸ ξάφνισμα καὶ τὸ τίναγμα πὺ ἔφερε ὁ Ψυχάρης ἦταν κάτι πὺ ἔπρεπε μοιραῖα νὰ τὸ δοκιμάσῃ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους, γιὰ ν' ἀναστηθῇ σὲ καινούργια γλωσσικὴ ζωὴ. Ἀκόμα καὶ τὴ σημερινὴ ἀπλοποίηση τῆς καθαρεύουσας καὶ τὸ ἀνακάτωμά της, καθὼς καθιερώθηκε πιά στὶς ἔφημερίδες, τὸ ἔφερε πρὸ πάντων τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα καὶ ὄχι ἰάχα κάποια ἀκαθάρσιτη καὶ ἄτολμη διδασκαλία γιὰ ἀπλοποίηση. Λογοτεχνία δὲν εἶχε βέβαια νὰ δείξῃ στὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ Ἑλληνισμὸς (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγνοημένη ἑφτανησιώτικη), πὺ νὰ σηρίξῃ τὴ γλωσσικὴ μεταπολίτευση».

Ἡ γλωσσικὴ μεταπολίτευση πυρηνικὸ στοιχεῖο ἔχει τὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἀγκαλιάζει καὶ ἄλλα πολιτιστικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μελετᾷ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὸ Βυζάντιο καὶ θεμελιώνει τὸ πιστεύω της στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἡ Ρωμοσύνη ξανἀρχεταί στὴν ἐπιφάνεια, καὶ μαζί της ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας καὶ οἱ πηγές τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ ἀρματολικὴ ψυχὴ καὶ ἡ Νέα Ἑλλάδα ἔχουν δική τους αὐτοτελῆ ὑπαρξή, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν παλιά. Δὲν ἀρνεῖται ὁ Δημοτικισμὸς τὸν κλασσικὸ πολιτισμὸ, ἀλλὰ πὺ πέρα ἀπὸ τὸ θρῦλο του προσπαθεῖ νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ γνωρῆσῃ τὸ πνεῦμα του. Βλέπει μακρότερα καὶ βαθύτερα.

Μὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ἔννοιωσε τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, πὺ τὸ γλωσσικὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη τὸν ἤρε διευθυντὴ τοῦ ἐμπορικοῦ ὑποκαταστήματος τοῦ οἴκου Ράλλη στὴ Βομβάη τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ ἔμποροι ἔχουν μιὰ πρακτικὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ Πάλλης ἦταν ἔμπορος. Δὲν εἶναι τελείως τυχαῖο τὸ γεγονὸς, ὅτι καὶ ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης καὶ ὁ Πέτρος Βλαστὸς ἦταν ἔμποροι, ἐργαζόμενοι κι' αὐτοὶ σὲ ὑποκαταστήματα τοῦ οἴκου Ράλλη. Κάποια ἀλληλεπίδραση πρέπει νὰ σημειώθηκε μεταξὺ τους.

Βλαστὸς παλαιῶς Ἑπερωτικῆς οἰκογένειας ὁ Πάλλης, πὺ εἶχε πολεμήσει τοὺς Ἀρβανῆτες, ὅταν ἄρχισαν νὰ κατεβαῖνον στὴν Ἑλλάδα τὸν 14ον αἰῶνα, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶχαν βγῆ ἔμποροι, λόγιοι, ἐπιστήμονες καὶ στρατιωτικοί, μ' ἄλλα λόγια μιᾶς οἰκογένειας πὺ ἔξαιρε καὶ τὸ σπαθὶ καὶ τὴν πέννα καὶ τὸν πῆχυ, εἶχε σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν, τὸ 1868 ταξιδέψει στὴν Ἀγγλία, εἶχε μπῆ στὸν ἐμπορικὸ οἶκο Ράλλη καὶ ἀργότερα ἔγινε γαμπρὸς τοῦ μεγάλου ἐμποροτραπεζίτη. Πρὶν φύγῃ γιὰ τὴν Ἀγγλία εἶχε παρακολουθήσει μαθήματα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Καὶ ὅταν ἦταν ἔμπορος στὸ Μάντζεστερ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀργότερα στὶς Ἰνδίες, δὲν εἶχε ξεχάσει τὸ νεαρὸ φιλόλογο. Τὸ 1885 εἶδε τὸ φῶς μιὰ ἐρμηνευτικὴ ἔκδοση τῆς «Ἀντιγόνης» στὴν καθαρεύουσα, πὺ τὴν ἔκρινε μὲ ἐνθουσιασμὸ ὁ Δημ. Βερναρδάκης. Ἀλλ' ὁ νέος ἔμπορος ἦταν καὶ ποιητῆς. Πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη εἶχε δημοσεύσει μερικὰ χαριτωμένα παιδικὰ ποιήματα στὴν «Ἐστία». Ἡ «Ἀντιγόνη» σχολιασμένη στὴν καθαρεύουσα, τὰ παιδικὰ ποιήματα γραμμένα στὴ δημοτικὴ. Ὁ ἔμπορος τῆς Βομβάης σὰ νὰ ἦταν ἔτοιμος γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη.

Ο ΜΑΧΗΤΗΣ

Ὁ Πάλλης γενόμενος ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς, ἀφωσιώθηκε στὴν ἰδέα τῆς ἐπιβολῆς τῆς κ' ἐργάστηκε μὲ σύστημα καὶ πείσμα. Τὸ ποιητικὸ καὶ τὸ συγγραφικὸ του ταλέντο τὸ ἀπερρόφησε αὐτὴ ἡ τιτανικὴ καὶ ἀγωνιώδης προσπάθειά του. Ὅλες οἱ λογοτεχνικὲς καὶ φιλολογικὲς του ἐργασίες, ὅλη του ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα ἑοδεύεται ἀποκλειστικὰ γιὰ ἓνα καὶ μόνον σκοπὸ. Ἄλλοι συμφώνησαν ἀπλῶς κ' ἔγραψαν τὰ βιβλία τους στὴ δημοτικὴ. Αὐτὸς παλεύει, ἐνισχύει προσπάθειες, ἐμψυχώνει λιπόψυχους, ἑοδεύει χρήματα. Ἀγοράζει ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἀντίτυπα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Κρουστάλλη «Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης» μὲ χρήματά του ἐκδίδεται ἡ γραμματικὴ τοῦ Φιλήντα καὶ ἡ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Ν. Πολίτη. Ἐνισχύει τακτικὰ κάθε μῆνα τὴν ἐκδοσὴ τοῦ «Νουμᾶ» ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Δίνει θάρρος ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸν τὸν Ψυχάρη, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ κ. Γιαννιός, πού εἶχε διατελέσει γιὰ κάμποσο καιρὸ γραμματέας τοῦ Ψυχάρη.

Μὲ τὴ μεταφραστικὴ καὶ τὴν ἄλλη συγγραφικὴ ἐργασία προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ στὶς πλατειῆς μάζες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴ δημοτικὴ, δηλ. τὴ λαϊκὴ γλῶσσα. Ἀναλαμβάνει τὴ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας», ἐνῶ ὁ Ἑφταλιώτης — τοῦ Οἴκου Ράλλη κ' αὐτὸς — ἐπιχειρεῖ νὰ μεταφράσῃ τὴν «Ὀδύσσεια». Ἐνῶ ἐργάζεται γιὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴ μετάφραση τῆς «Ἰλιάδας», μεταφράζει συγχρόνως τὰ Εὐαγγέλια καὶ συνεχίζει τὴν ἐργασία του πάνω στὴν Καινὴ Διαθήκη μὲ σχόλια καὶ μελέτες. Μεταφράζει τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Θουκυδίδη καὶ τέλος μεταφράζει, ὅπως λέει, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα γράφει ὁ ἴδιος ἓνα ἐκλαϊκευτικὸ ἀστρονομικὸ βιβλίον γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὸ φεγγάρι, γιὰ νὰ πλάσῃ γλῶσσα ἐπιστημονικὴ. Γιατὶ σκέπτεται πολὺ ὀρθά, ὅτι τότε θὰ ἐπιβ'ηθῆ ἡ δημοτικὴ, ὅταν κατακτηθῆ ἀπ' αὐτὴν τὸ φιλοσοφικόν, τὸ ἐπιστημονικόν καὶ τὸ φιλολογικόν βιβλίον, ὅταν ἡ δημοτικὴ γίνῃ ὄργανον γιὰ τὴ φιλοσοφίαν καὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἐπιχειρεῖ νὰ πλάσῃ ὄρους φιλοσοφικοὺς μὲ τὴ μετάφραση τῆς «Κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου» τοῦ Κάντ, τοῦ ἄδολου λογισμοῦ, ὅπως γράφει· μεταφράζει Σαίξπηρ καὶ Εὐριπίδη.

Φιλοσοφία, ἀστρονομία, ἱστορία, δράμα, θρησκευτικὸς λόγος, ἐπικὴ καὶ λυρική ποίηση, τὶ κόπους καὶ τί προσπάθειες χρειάσθησαν γιὰ νὰ ντυθοῦν τὸ ἀλόλογο γλωσσικὸ ντύμα. Καὶ βιάσθη σ' αὐτὸν τὸ δύσκολον δρόμον ὁ Πάλλης μελετῶντας τὸ κάθε βῆμα του μὲ πίστη καὶ μὲ συνέπεια ἀξιοθαύμαστη. Δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ἑξωριστὰ τὸ ἔργον τοῦ Πάλλη, ὅσο καὶ ἂν τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα του μπορεῖ νὰ πάρῃ μιὰ ἰδιαίτερον ἀξιολόγησιν. Οὔτε ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθῆ κρινόμενος χωριστὰ γιὰ τὸ κάθε ἔργον του. Ὅλες αὐτὲς οἱ μεταφράσεις του δὲν εἶναι μόνον δουλειὰ ἐνὸς αἰσθητικοῦ, πού βρῖσκει ὁμορφίαν, πού αἰσθάνεται αἰσθητικὴν χαρὰ ἀπ' αὐτὸ ἢ ἐκεῖνον τὸ βιβλίον καὶ τὸ μεταφράζει. Ἄν γιὰ τὴν «Ἰλιάδα» αἰσθάνονταν ἰδιαίτερον αἰσθητικὴν ἔλξιν καὶ ἂν γιὰ τὰ Εὐαγγέλια ἔνοιωσεν μιὰ ἰδιαίτερον θρησκευτικὴν κλίση, δὲν φαίνεται νὰ εἶχε ἰδιαίτερον ἀγάπην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Φιλοσοφικὸς νοῦς δὲν φαίνεται νὰ ἦταν. Αὐτὲς τὶς ποικίλες μεταφραστικὰς ἐργασίας τὶς προκαλεῖ ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια τοῦ μαχητῆ νὰ νικήσῃ τὸν ἀγῶνα, νὰ κάμῃ τὴ δημοτικὴν ὄργανον ἱκανὸν νὰ ἐκφράσῃ κάθε στοχασμὸν καὶ κάθε συναίσθημα. Αὐτὸ ἄλλως τε ἦταν καὶ τὸ αἶτημα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ βασικὸ σημεῖον, ὅπου ἐστήριζαν τὶς ἀντιρροήσεις τους οἱ ἀντίπαλοι, οἱ ὁπαδοὶ τῆς καθαρειούσας. Γιατὶ θεωρητικὰ φαίνονταν ὅτι τὸ πρόβλημα εἶχε λυθῆ, τουλάχιστον ἀπὸ κείνους πού μπορούσαν κάπως θετικὰ νὰ βλέπουν τὰ πράγματα.

— «Ναί», ἔλεγον· «νὰ μιλήσουμε τὴ δημοτικὴν· ἀλλὰ ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ἱκανὴ γιὰ ἰδέες· μόνον γιὰ τὸν συναισθηματικὸν λόγον. Καὶ ἦταν πολλοὶ πού παρα-

δέχονταν, ὅτι καὶ στὴν ποίηση ἀκόμα ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ ὑψηλὰς ἰδέες, ποὺ συμμερίζονταν τὴ γνώμη τοῦ Σούτσου, ὅτι

ἰδέαι πλούσιαι πτωχαὶ ἐνδεδυμέναι
δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμέναι.

Καταπιανόμενος μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς μεταφράσεις ὁ Πάλλης, μεταφράσεις ποὺ δὲν ἔχουν κανένα κοινὸ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ἀγωνίζονταν νὰ πλάσῃ ἓνα ὄργανο γλωσσικὸ καινούργιο, ὄργανο ποὺ εἶχε πολὺ λίγη φιλολογικὴ παράδοση, δηλ. σχεδὸν ἀπλαστο, κ' ἔπρεπε νὰ πλαστῆ ἀπ' ὅ,τι προσφέρει ἡ καθημερινὴ κουβέντα μεζὶ μὲ ὅ,τι μπορούσαν νὰ προσφέρουν ἡ δημοτικὴ ποίηση, ὁ Βηλαρᾶς, ὁ Σολωμὸς κ' ὁ Βαλαωρίτης. Καὶ στὴν προσπάθειά του αὐτὴ ἀπέφυγε τὴ γλῶσσα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, γιατί ἦταν μιὰ γλῶσσα μερδεμένη νόθα, δὲν εἶχε τὴν ἀγνή μορφή πραγματικοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ σύνταξη, τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ ὕφος. Τὸ ὕφος τοῦ Πάλλη εἶναι γνησιώτατα νεοελληνικὸ γιὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸ λόγο.

Ξαίρουμε πόσο δυσκολεύτηκε ἓνας Θουκυδίδης νὰ πλάσῃ μιὰ γλῶσσα κατ' ἄλληλη γιὰ τὴν ἱστορία παίρνοντας γιὰ πρόπλασμα τὴν ἀρχαϊκὴ ἀττικὴ. Ξαίρουμε ἀκόμα ὅ,τι οὔτε ὁ Πλάτων οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης ἔφτιαξαν μιὰ γλῶσσα φιλοσοφικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ μόνοι τους, ἀλλ' εἶχαν προηγηθῆ φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες φυσικοὶ καὶ μαθηματικοί. Ἔτσι ἡ γλῶσσα διαπλάσθηκε σιγὰ - σιγὰ καὶ πῆρε ὄχι χωρὶς δυσκολία τὴ μορφή ποὺ ἔχει στὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Τοὺς φιλοσοφικοὺς ὄρους περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος δὲν τοὺς ἔπλασε ὁ Πλάτων, ἀλλὰ τοὺς ἤρθε ἑτοιμοὺς ἀπὸ τοὺς Ἑλεᾶτες. Οἱ ὄροι κόσμος, ἄτομα, ροή, πλανῆται, ἀπλανεῖς, ἔλλειψις κ.λ.π. ἔρχονται ἀπὸ τοὺς Πυθαγόρειους, τὸ Δημόκριτο καὶ τοὺς σοφοὺς τῆς Ἰωνίας. Οὔτε ἡ Ἀττικὴ ποιητικὴ γλῶσσα παρουσιάστηκε κατεργασμένη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Ἡ λυρικὴ γλῶσσα τοῦ Αἰσχύλου φαίνεται ἀρκετὰ ἀκατέργαστη καὶ πέρασαν δεκαετηρίδες γιὰ νὰ μορφωθῆ ὁ λυρικὸς λόγος τοῦ Εὐριπίδη, ποὺ συγκινοῦσε τοὺς τραγεῖς Δωριεῖς τῆς Σικελίας. Ἡ γλῶσσα εἶναι μέταλλο ποὺ τὸ δουλεύουν ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα. Ὁ Πάλλης προσπαθεῖ μόνος του νὰ ἀντικαταστήσῃ ὅλους αὐτοὺς καὶ μόνος του νὰ γίνῃ γλωσσικὸς πένταθλος. Προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὸ βάρος ὅλου αὐτοῦ τοῦ γλωσσικοῦ ἀθλήματος καὶ τὸ κράτησε μὲ πίστη καὶ μὲ συνέπεια θαυμαστὴ. Μονάχα στὴν ποίηση εἶχε συντροφιά καὶ ἄλλους. Ἀπέτυχε ἐκεῖ ποὺ ἦταν μοιραῖο νὰ ἀποτύχη καὶ πέτυχε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐκεῖ ποὺ ὑπῆρχαν κάποιες πιθανότητες. Ἀθλητὴς δύσκολα γίνεται κανένας καὶ πένταθλος πολὺ δυσκολότερα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Πάλλης σὲ ὅ,τι συντομώτερο καὶ γενικώτερο θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθῆ γι' αὐτόν. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς προσπάθειες ὑπῆρξε ὁ ἀληθινὸς πουριτανὸς ποὺ δὲν δέχτηκε συμβιβασμὸς στὸ γλωσσικὸ του πιστεύω. Ὑπῆρξε ἓνας θρησκευτικὸς ὀπαδὸς τῆς δημοτικῆς ποὺ σπατάλησε ὅλη τὴ δραστηριότητά σὰν ἀπόστολος καὶ σὰν στρατιώτης τῆς ἰδέας. Ἄν ὁ Ψυχάρης τοῦ τραβῆξε τὶς ἀμφιβολίες καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἰδῆ τὸ σωστὸ δρόμο, ὅμως στὸ δρόμο ποὺ ἀκολούθησε εἶχε ὁδηγὸ κυρίως τὸ Βηλαρᾶ. Στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας καὶ τοῦ τονισμοῦ ὁ Ψυχάρης εἶχε φανῆ κάπως διστακτικὸς, ἐνῶ ὁ Πάλλης τραβῆξε πρὸ πέρα ἀκολουθῶντας τὸ παράδειγμα τοῦ Βηλαρᾶ. Ἀκόμα καὶ στὴν προσπάθειά του νὰ πλάσῃ νέους ἐπιστημονικοὺς ὄρους, αὐτόν κυρίως ἔχει ὑπ' ὄψη. Τὸν φοβίζει τὸ κήρυγμα τοῦ Κοραῆ νὰ παίρνομε ἀπὸ τὴν ἀρχαία, ὅπου δὲν ἔχουμε, γιατί αὐτὸ τὸ κήρυγμα εἶχε ὁδηγήσει στὴ χρεωκοπία τῆς γλωσσικῆς του μεταρρύθμισης. Θὰ ἦταν κατὰ τὴ γνώμη του στραγγαλισμὸς τοῦ κινήματος. Ὅχι λοιπὸν δανείσματα, ἀλλὰ δημιουργία νέων λεκτικῶν τύπων. Ἔτσι ἔγινε γλωσσοπλάστης. Αὐτὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ταιριάζει. Καὶ ὄχι μὲ τὴ σημασία ποὺ τοῦ δίνουμε συνήθως,

ὅτι σὰ συγγραφέας ἀναγκάστηκε νὰ πλάσῃ ἓνα καινούργιο σύνθετο, ἓνα οὐσιαστικὸ ἢ ἓνα ἐπίθετο. Ἄλλὰ μὲ τὴ σημασίαν ὅτι προσπάθησε νὰ γίνῃ καὶ ἔγινε ὡς ἓνα σημεῖο διαμορφωτῆς τοῦ νεοελληνικοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου. Εἴτε τὸν παραδεχόμεστε, εἴτε τὸν ἀρνούμαστε, εἴτε θεωροῦμε ὅτι πρέπει νὰ τροποποιήσουμε τὰ γλωσσικά του καλούπια δανειζόμεστε κάθε μέρα ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ του θησαυρὸ, μαζὶ μὲ ὅ,τι πρόσφεραν στὴ γλῶσσα μας καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι σύγχρονοί του. Νοῦς θετικὸς, ἔβαλε τὰ μέτρα τῆς θεικῆς σκέψης καὶ ἐκεῖ ἀκόμα πρὸς πατοῦσε στὸ χῶρον τῆς οὐτοπίας.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ

Ὁ Πάλλης πρωτοεμφανίστηκε ποιητῆς παιδικῶν ποιημάτων. Τὰ ἔγραψε, λέει, γιὰ τὰ παιδιά του. Ἄν αὐτὸ δὲν εἶναι σχῆμα λόγου, δικαιολογεῖ ἐν μέρει τὴν ἐπιτυχίαν του. Μὲ τὴν προϋπόθεσιν φυσικὰ ὅτι αὐτὸς ποὺ γράφει γιὰ τὰ παιδιά εἶναι σὲ θέσιν νὰ μπῆ στὴν ψυχὴ τους καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν κόσμον τους. Ποιήματα παιδικὰ στὴ γλῶσσα μας, ἀπ' ὅσο ξαίρω, ἔγραψαν ὁ Ἡλ. Τανταλίδης, ὁ Βιζυηνὸς, ὁ Φιλήντιος, ὁ Πάλλης, ὁ Καρυωτάκης καὶ ὁ Σπεράντιος. Ὁ Τανταλίδης στὰ λίγα παιδικὰ του δημιουργεῖ παιδικὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ γέλιο σκάει ἀυθόρμητα στὰ χεῖλια τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Βιζυηνὸς πραγματεύθηκε ὁμορφα μερικοὺς παιδικοὺς μύθους, ὁ Φιλήντιος στὸ «Υἱοὶ ἀνθρώπων», ἄν καὶ δάσκαλος, ἀπέτυχε. Προσφέρει φιλοσοφικὸν σιοχασμὸν στὸ παιδί, ποὺ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ, γιὰ τὸ τοῦ λείπει ἢ πεῖρα τοῦ κόσμου. Καλὰ - καλὰ δὲν ξαίρει τί θὰ εἴπῃ κόσμος.

Δυὸ νήπια σερπετὰ τὸν τρύγο
στάμπέλι, δίπλα σὲ μιὰ σούδα
πιάσαν μιὰ νεροπεταλούδα
κι' ἦταν χαρὰ τους. Μὰ σὲ λίγο
φτερά καὶ πόδια τῆς μαδῆσαν
κι' ὕστερα κλαῖγαν.— Συμφορὰ τους!...
υἱοὶ ἀνθρώπων καθὼς ἦσαν
μόνοι σκοτῶσαν τὴν χαρὰ τους

Ἐξηγεῖσινε στὸ παιδί τί θὰ πῇ «υἱοὶ ἀνθρώπων» καὶ γιὰ τὸ οἱ υἱοὶ ἀνθρώπων σκοτῶνουν τὴν χαρὰ μόνοι τους.

Τὸ ἴδιον ἀπέτυχε ὁ Καρυωτάκης ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ κατεβῇ ὡς τὸ παιδί.

Τὸ παιδικὸ τραγούδι διδάσκει μὲ τὴν δημιουργίαν μιᾶς κατάλληλης ἀτμόσφαιρας ποὺ θὰ μπορῇ τὸ παιδί νὰ τὴν νοιώσῃ καὶ νὰ τὴν ζήσῃ. Ποὺ θὰ μπορῇ νὰ τὴν κἀνῃ βίωμά του. Τὰ ἠθικὰ διδάγματα ἢ ἐπιμύθια δὲν εἶναι πάντοτε, ἴσως δὲν εἶναι ποτέ κατάλληλα γιὰ ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ παιδιοῦ. Καὶ τί ἠθικὰ ἐπιμύθια νὰ εἶναι, ὅταν διδάσκουν, ὅτι ὁ λαγὸς — στὸ πασίγνωστο ποίημα τοῦ λαγοῦ, ποὺ εἶχαν ἄλλοτε τὰ ἀναγνωστικά τοῦ δημοτικοῦ— διδάχθηκε πῶς νὰ μπαῖνῃ στὸν κῆπο καὶ πῶς νὰ προσέχῃ ὅταν κλέβῃ . . .

Τὰ παιδικὰ ποιήματα τοῦ Πάλλη ἀναγνωρίζονται ἀ.τ' ὅλους σὰν ποιήματα, ποὺ μπαίνουν στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ποιήματα γεμάτα παιδικὴ ἀφέλεια καὶ χάρη, ποὺ περιστρέφονται διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸν κόσμον του. Μουσικὸς στίχος, μαλακὸς ρυθμὸς, πλούσια καὶ ἀβίαστη ρίμα, μῦθος εὐκολονόητος, ὕφος ἀπλὸ καὶ χαρωπὸ, τὰ κάνουν ἐντρυφήματα τοῦ ἀνθρώπινου μικροκόσμου. Ἐνα μικρὸ παράδειγμα εἶναι τὰ «Τέσσερα ἀδέρφια», ὅπου τραγουδαίει τὶς ἐποχὰς τοῦ χρόνου :

Τέσσερα

(γύριζε γοργά !)

τέσσερα ἀδέρφια στὸ χορὸ ὄξω στοὺς κάμπους σέρνουν,
πιασμένα χέρι χέρι,

τοῦ γεροχρόνου τὰ παιδιὰ
ποῦναι τ' ἀγόρια ὁμορφονιοὶ κι' ἡ κόρη δίχως ταῖρι.

Κι' ἡ κόρη
(κοίταξε ὁμορφιές !)
κι' ἡ κόρη πρώτη τραγουδεῖ· «Τοὺς κάμπους λουλουδίξω
καὶ τὰ κλαδιὰ φουντώνω,
τοῦ Πάσκα φέρνω τὶς χαρές,
στῆς νύχτας μέσα τῆ δροσιὰ μ' ἀηδόνια ξεφαντώνω».

Τὸ πρῶτο
(μάνα μας γλυκειά !)
τὸ πρῶτο ἀγόρι τραγουδεῖ· «Σφαλῆστε τὰ βιβλία
στὶς ἐξοχὲς νὰ πᾶμε,
νὰ δροσιστοῦμε στὰ νερὰ
στὸν ἥσκιο τῆς γερομουριᾶς τὰ πωρικὰ νὰ φᾶμε»,

Καὶ τ' ἄλλο
(κράτα τὸ χορό !)
καὶ τ' ἄλλο ἀγόρι τραγουδεῖ· «Ὁ τρύγος τώρα ἀρχίζει
μὲ χαρωπὰ τραγούδια·
σταφύλια κεῖ, σταφύλια δῶ·
πατεῖτε, ἄντρες, τοὺς χορούς, τρυγᾶτε κοπελλούδια !»

Τὸ τρίτο
(ἄ μὰ τι χαρά !)
τὸ τρίτο λέει· «Ὅμως κ' ἐγὼ τὰ παραμύθια φέρνω
τριγύρω στὰ μαγκάλια
μαζὶ μὲ κάσινα ψητὰ·
Ἄγιοβασίλη φέρνω γώ, ἐγὼ καὶ πορτοκάλια».

Κι' ὅλα τους
(γύριζε γοργά !)
κι' ὅλα τους τραγουδοῦν μαζὶ· «Γυρνᾶμε νύχτα μέρα
πιασμένα χέρι - χέρι
ἐμεῖς τοῦ χρόνου τὰ παιδιὰ,
τρεῖς γιοὶ κι' οἱ τρεῖς ὁμορφονιοί, μιὰ κόρη δίχως ταῖρι».

Δὲν εἶναι ὅλα τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Πάλλη πρωτότυπα· μερικὰ εἶναι
μεταφράσεις ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά καὶ ἄλλες γλώσσες. Ὅλα ὅμως πῆραν τὴν ἰδιαίτερη
σφραγίδα τῆς τέχνης του.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΣΗΜ. Στὴ σελ. 68 στίχος 39ος ἡ λέξη «χειρότερη» νὰ διαβαστῆ «προχειρότερη».

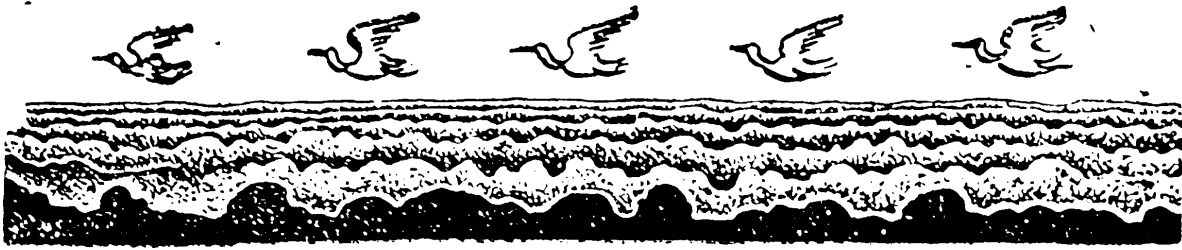

ΘΑ'ΡΘΕΙΣ!..

Πάντα σέ καρτερούσα ν' ἄρθεις!..
Ἄπλα λευκοντυμένη,
μέ τήν κορδέλλα τοῦ Ἐρωτα στά δλόχυτα μαλλιά Σου,
κατάφορτη μέ τὸ πρωτόγνωρο κρασί
καί τή χαρά μελάγχολη
στίς Ἀπριλιάτικες αὐγές των ματιῶν Σου!
Ἔτσι σέ ὠνειρευόμουν—ἀγόρι δεκάχρονο
κι' ἔτσι σέ πόθησα,
στά καφτερὰ σκαλιά τῆς ἐφηβείας!..
Κι' ὅμως δέν ἦρθες...
Ἦσουν αὖ μιὰ κι' ἔγινες χίλιες!
Μὰ τώρα,
τώρα πού σκόρπισαν ὄλες,
κι' αἰστάνομαι πιότερο τὸν ἐρχομό Σου
πίσω ἀπ' τὰ πορφυρένια πέπλα τῆς αὐγῆς,
σέ καρτερῶ μέ Ὀδύσεια πίστη!..
Νά!. Τὸ παρθενικό μου κρεβάτι,
λουσμένο μέ ἀστέρια πού μάζεψα
στούς οὐρανοὺς τῆς ἐλπίδας,
Ἐσένα προσμένει!..
Δίχως ἰσκιούς τὰ παράθυρα κι' οἱ πόρτες
ἀνοιχτές διάπλατα μέρα καί νύχτα!
Ἡ ἄρπα τῆς ψυχῆς μου—πιστὴ στά κρινοδάκτυλά της
στὸν ἄνεμο τῆς λαχτάρας μου,
ἀφίνει δλόγλους σκοπούς!..
Κι' ἐγώ, ὄλο αἰσθησες,
σύγκορμος τρέμω,
ζητώντας νὰ σφίξω δυνατὰ στά στήθεια μου
τὸ λουλουδένιο μῦρο Σου!
Τὸ ξέρω, θές νὰ μοῦ πεῖς πὼς θ' ἀργήσεις
ἦ,
καί πὼς δέν θ' ἄρθεις ποτέ...
Μὰ ὄχι!. μὴ μιλάς!.. Τὸ ξέρω!.. Θά'ρθεις!.. Θά'ρθεις!..

Κούλης Ἀγγερινός

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΜΑΡΙΝΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὸν ΤΑΚΗ ΔΟΞΑ Ἐγκάρδια

Ἦταν ἓνα φθινοπωρινὸ ἀπομεσήμερο κ' ἔβρεχε, ἔβρεχε. Τὰ νερὰ ἔπεφταν βαρειά, ὀρμητικὰ ἀπ' τὸ μολυβένιο οὐρανό. Καὶ οἱ δρόμοι ἦταν ἔρημοι.

Μέσα στὸ θαμπὸ φῶς, τὸ κάρρο ἔστριψε ἀπ' τὸ στενὸ σοκάκι καὶ βγήκε στὴν κεντρικὴ λεωφόρο. Ἦταν ἓνα κάρρο παλιό, ξεθαμμένο, ἓνα κάρρο γιὰ φτωχοὺς. Ἰόσερνε, λαχανιάζοντας, ἓνα ξερακιανό, μουσκεμένο ἄλογο. Ὁ ἄμαξᾶς, τυλιγμένος στὸ παλιό του ἀδιάβροχο, ὀδηγοῦσε ιυσταλέα, καρτερικά. Πίσω ἀπ' τὸ κάρρο κανένας. Μονάχα κάποιοι ἐξαισίοι μουσικοὶ τόνοι ἔσμιγαν μὲ τὸν κρότο τῶν νερῶν. Ἦταν ἓν' ἀργό, μεγαλόπρεπο ἐμβατήριο. Κανεὶς δὲν ἀκουγε αὐτὴ τὴν οὐράνια μουσικὴ πού συνόδευε τὴ Μαρίνα, ξαπλωμένη ἤρεμα μέσ' στὸ κάρρο, σ' ἓνα μακρὸ σανιδένιο κουτί, γιὰ ἓνα μακρινό, μακρινότατο ταξίδι. Καὶ τὰ νερὰ ἔπεφταν βαρειά, ρυθμικὰ πάνω στὴ μουντὴ ἄσφαλτο...

*

Χαριτωμένο ἀλήθεια κορίτσι ἦ Μαρίνα. Ἕνα κρυσταλλένιο γέλιο ἦταν ἡ ζωὴ της. Τραγούδι, κρατὶ καὶ χορὸς. Ροῦμπες, σάμπες, μπούγκι—μπούγκι, καὶ νέοι πού ξέρουν ν' ἀγκαλιάζουν σφιχτά, νὰ φιλοῦν μὲ πάθος στὸ στόμα. Σήμερα ὁ Παῦλος, αὐριο ὁ Ἀντρέας, μεθαύριο ὁ Τῶνης. Κάθε μέρα κι ἄλλος. Καὶ κάθε βράδι γλέντι τρικούδερτο. Τὶ σημασία μπορούσε νάχει ἡ φτώχεια; Τὶ σημασία μπορούσε νάχει ἡ σοφία; Ἡ ζωὴ ἦταν ωραία, ἡ ζωὴ ἦταν μιὰ ἀδιάκοπη ἡδονή. Καὶ ὄνειρα, ὄνειρα...

...Αὐτὸ εἶχε γίνε, ἔτσι,—ξαφνικά. Μήπως κάθε τι στὴ ζωὴ, χαρὰ ἢ λύπη, δὲν ἔρχεται ξαφνικά; Ἦταν ἀπόγεμα; βράδι;—ἢ Μαρίνα δὲ θυμᾶται. Ποιὸ μῆνα; Ποιὰ χρονιά; Μήτε κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ θυμηθεῖ, δπως δὲ θυμᾶται ποιὸς τῆς εἶχε δώσει τὰ λεφτά: ὁ Πέτρος, ὁ Τάκης, ὁ Γιώργος;

Τ' ὄνειρευόταν ἀπὸ καιρὸ, ἀπὸ πολὺ καιρὸ. Καὶ νὰ πού—ὁ Παῦλος, ὁ Τῶνης, ὁ Χρῆστος, ποιὸς ἀπ' ὧλους;—τῆς εἶχε δώσει τὰ λεφτά. Τὴν ἄλλη μέρα, ἔτρεξε πρῶτ—πρῶτ καὶ τ' ἀγόρασε. Ἦταν ἓνα ξεθαμμένο κάπως κουτί, δίχως κανένα λουστρο, μά, ὠστόσο, πολὺ πολὺ ωραίο. Ναι, ἦταν πάρα πολὺ ωραίο γιὰ τὴ Μαρίνα αὐτὸ τὸ γραμμόφωνο. Τὸ κοίταζε ἀπὸ ὄψω, τὸ κοίταζε ἀπὸ κει καὶ τὸ χαιδεύε ἀπαλὰ ἀπαλὰ, φοβισμένη μήπως τὸ χᾶδι της τὸ διαλύσει. Εἶχε ἀγοράσει μαζί κ' ἓνα σωρὸ δίσκους,—μεταχειρισμένα βέβαια ὄλ' αὐτά. Ἦταν ἓνα ὄνειρο πού εἶχε ἔρθει καὶ καθόταν κοντὰ της καὶ τῆς χαμογελοῦσε γλυκά. Καὶ ἡ Μαρίνα, μέσ' στὴν καμαρούλα της, ἀλλάζε βελόνες κ' ἔβαζε δίσκους. Καὶ χόρευε μόνη της μπρὸς στὸ μεγάλο μουντό, πολυκαιριασμένο καθρέφτη,—τὸ μοναδικὸ της λουσο,—κ' ἔβλεπε μιὰ Μαρίνα ὁμορφη, τσαχπίνια, μὲ ξαναμμένα μάγουλα...

Καθὼς ἔπαιρνε τοὺς δίσκους, εἶδε κ' ἓνα λίγο πιὸ μεγάλο. Τὸν κοίταζε μ' ἀπορία: πῶς εἶχε βρεθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους; Τὸν στριφογύρισε μέσ' στὰ λεπτά της δάχτυλα σὰν ἀφηρημένη. Ἐπειτα ἔσκυψε, εἶδε τὴν ἄσπρη ἐτικέτα καὶ καὶ τὴν φαχούλεψε μὲ τὸ δάχτυλο σὰ νάθελε νὰ μαντέψει

τί ἔγραφε. Ἡ Μαρίνα ὁμως δὲν ἤξερε νὰ διαβάξει.

— Ἀπόψε πού θάρθει ὁ Ἀντρέας, σκέφτηκε, θὰ μοῦ πεῖ τί γράφει.

Ἔβαλε τὸ δίσκο στὸ γραμμόφωνο. Δὲν ἦταν χορὸς, οὔτε ἀπ' τὰ τραγούδια πού ἤξερε. Ἦταν μιὰ μουσικὴ ἀλλοιώτικη πού δὲν τὴν εἶχε ἀκούσει ποτὲ στὴ ζωὴ της, μιὰ ἀόρατὴ ὀρχήστρα πού ἔπαιζε ἓνα βαρὺ, μελαγχολικὸ σκοπὸ, ἔν' ἀργό, λυπητερὸ ἔμβατήριο: τὸ πένθιμο ἔμβατήριο τοῦ Μπετόβεν. Σὰν τέλειωσε ὁ δίσκος ἀπ' τὸνα μέρος, ἡ Μαρίνα τὸν γύρισε ἀπ' τ' ἄλλο καὶ τὸν ξανάβαλε στὸ γραμμόφωνο. Τὸ κομμάτι συνεχιζόταν: αὐτὸ τόχε καταλάβει. Καὶ ἡ συνέχεια ἦταν τὸ ἴδιο μεγαλόπρεπη, ἐπίσημη, βαρειά, θλιμμένη. Ἡ Μαρίνα ἀκούγε, ἀκούγε μὲ τὸ βλέμμα καρφωμένο στὸ δίσκο. Ἦταν κάτι τὸ καινούριο αὐτοὶ οἱ ἤχοι στὴν τρελλή ζωὴ της, πού εἶχαν ἔρθει, ἔτσι, ἀκάλεστοι καὶ τῆς ἔλεγαν μιὰν ἱστορία πολὺ ἀπλῆ, πολὺ λυπητερή, μέσ' στὴ χλιαρὴ ἑσπέρα πού ἀγκάλιαζε τὰ πάντα, ἀπλώνοντας τὰ φτερά της.

Ἡ Μαρίνα ἔβαλε ξανά τὸ δίσκο. Ἄκουσε καὶ πάλι τὴν ἴδια μουσικὴ δυό, τρεῖς, τέσσερις φορές καὶ τὰ βιολιά, τὰ βιολοντσέλλα, τὰ φλάουτα, τὰ κλαρίνα, οἱ σάλπιγγες, κάθε ὄργανο μόνο του κι ὄλα μαζί τόσκαζαν ἀπ' τὸ δίσκο κ' ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν μέσ' στὴν κοριτσίστικη καρδιά της.

Ἐπαιξε ἀκόμα ὁ δίσκος σὰ μπῆκε ὁ Ἀντρέας, ἓνα ψηλὸ, ροδοκόκκινο παλλικάρι, πού κρατοῦσε στὰ χέρια του ἓνα πακέτο καὶ μιὰ μπουκάλια κρασί.

— Ποῦ νὰ πάρει ὁ διάλογος, φώναξε νευριασμένος, μὲ πένθιμα ἔμβατήρια μὲ ὑποδέχεσαι; Ἐλα, κλείστο αὐτὸ τὸ ἀναθεματισμένο τὸ ρημάδι. Τί ἤθελα καὶ στ' ἀγόρασα;

— Ἐσὺ μοῦ τὸ χάρισες; ρώτησε, ἡ Μαρίνα δειλὰ σὰ νὰ μὴν πιστεῦε.

— Ἄμ! ποῖος ἄλλος! ἀπάντησε ὁ Ἀντρέας καὶ τὰ λακκάκια ἀπ' τὰ μάγουλά του ξέσπασαν σ' ἓνα τρανταχτὸ γέλιο. Ἐλα, στῶσε νὰ φάμε.

Ἐβουλόταν μὲ τὸ πακέτο κ' ἔβγαλε ψωμί, ψητὸ κρύο, τυρὶ καὶ δυὸ χάρτινες σακκοῦλες γεμάτες τηγανιτὲς πατάτες. Ἐβούλωσε καὶ τὴ μπουκάλια μὲ τὸ κρασί καὶ γέμισε δυὸ ποτήρια.

— Ἄντε, στὴν ὑγειά σου! εἶπε κι' ἄδιασε μὲ μιὰς τὸ κεχριμπαρένιο ὑγρὸ πού ἔκανε γκλοῦ—γκλοῦ μέσ' στὸ λαρύγγι του. Περιφνημο! πρόσθεσε καὶ ἡ γλώσσα του πλατάγισε ἠδονικά.

Καθὼς ἔτρωγαν, ὁ Ἀντρέας διηγόταν πικάντικα ἀνέκδοτα καὶ ἡ κάμαρα γέμιζε χάχανα. Πάσκιζε νὰ γελάσει καὶ ἡ Μαρίνα, μὰ τὸ μυαλό της στριφογύριζε ὀλοένα στὴν πρωτάκουστη μουσικὴ. Ὅταν σηκώθηκαν ἀπ' τὸ τραπέζι, ἡ Μαρίνα ξανάβαλε τὸ δίσκο στὸ γραμμόφωνο.

— Θέλεις νὰ μοῦ βγάλεις τὸ φατ' ξυνό; φώναξε ὀργισμένος ὁ Ἀντρέας.

— Σὲ παρακαλῶ, εἶπε φοβισμένα ἡ Μαρίνα, ἄφησέ με νὰ τ' ἀκούσω μιὰ φορά, μονάχα μιὰ φορά. Εἶναι τόσο παράξενο αὐτὸ τὸ κομμάτι... Ἐπειτα, θὰ θάλω καὶ χορούς.

Ὁ Ἀντρέας τὴν κοίταξε σὰ νὰ τὴ λυπόταν, ξαπλώθηκε φαρδύς—πλατύς στὸ μοναδικὸ ντιβάνι κι ἀναψε ἓνα μυρωδάτο τσιγάρο. Τὰ γαλάζια δαχτυλίδια ἀνέβαιναν ψηλά, κυνηγώντας τὸνα τ' ἄλλο καὶ περιγελοῦσαν τὴ μουσικὴ τῆς Μαρίνας. Σὰν τέλειωσε ὁ δίσκος, ἡ κοπέλα τὸν γύρισε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Τότε ὁ Ἀντρέας, κόκκινος σὰν ἀστακός, σηκώθηκε δλαστημώντας, ἄρπαξε τὸ δίσκο καὶ τὸν ἔσπασε πάνω στὰ γόνατά του. Τράκ, τράκ, τράκ. Ἡ Μαρίνα κρατήθηκε ἀπ' τὸ τραπέζι γιὰ νὰ μὴν πέσει καὶ τὰ μάτια της γέμισαν δάκρυα. Τράκ, τράκ, τράκ, τρία κοφτερὰ μαχαίρια βυθίστηκαν στὴ σάρκα της καὶ δὲν ἔλεγαν νὰ ξεκολλήσουν.

— Φύγε! Φύγε! εἶπε στὸν Ἀνδρέα, μὲ φωνὴ πού πνιγόταν ἀπ' τοὺς λυγμούς, Φύγε! νὰ μὴ σὲ ξαναδοῦν τὰ μάτια μου.

— Τί ἔπαθες; τὴ ρώτησε.

— Φύγε! τοῦ ξαναφώναξε, σπρώχνοντάς του, καὶ ἡ ὄψη της εἶχε τέτοια ἀγριάδα, πού ἐκεῖνος φοβήθηκε, πῆρε τὸ καπέλο του καὶ τόσκασε.

Τότε, ἡ Μαρίνα ἀπόμεινε νὰ κοιτάζει τὰ κομμάτια τοῦ δίσκου καὶ νὰ κλαίει. Πάσκιζε νὰ τὰ ἐνώσει, νὰ τὰ δέσει μ' ἓνα σπάγγο. Ἐκλαιγε γιὰ τὴ μουσικὴ πού εἶχε χαθεῖ, πού δὲν θὰ τὴν ξανάκουγε πιά, πού δὲ θὰ μάθαινε ποτὲ τῆς ποῖδ ἦταν τ' ὄνομά της. Κι ὁμως ἡ πένθιμη μελωδία βούιζε σὰ μελισσολόγι στ' αὐτιά της καὶ

ήταν τόσο ωραίο τόσο γλυκό αυτό το βουητό. Πάσχιζε τότε να την τραγουδήσει αυτή τη μελωδία, μα κανένας ήχος δεν έβγαινε απ' τα χείλη της. Τ' άλλα τα τραγούδια, που τ' άκουγε με την παρέα της στα κέντρα, όταν ξενυχτούσε, τα θυμόταν καλά και τα τραγουδούσε με κείνη τη λεπτή, τη λίγη φωνή, μα τόσο χαδιάρικη. Μονάχα τούτο δώ το τραγούδι, το απόκοσμο, δεν κατάφερε να τα πει κι άς είχε φωληάσει ολόκληρο μέσα της. Ήταν σά μιά άλλη ζωή που είχε ζήσει και που το νήμα της είχε κοπεί, έτσι παράλογα.

*

Όπως ξένοιαστη ήταν ή ζωή της, τó ίδιο ξένοιαστος ήταν κι ó θάνατός της. Δεν είχε καταλάβει πότε είχε γίνει είκοσι χρονών, δεν είχε δει στίον καθρέφτη πόσο τ' ωραίο της πρόσωπο φαινόταν κουρασμένο, μαραμένο τον τελευταίο καιρό, πόσο τó δέρμα της ήταν άχνό και τó χρώμα της κέρινο. Δεν άκουγε τó βήχα της, όπως δεν άκουγε και τούς χτύπους της καρδιάς της, τόσο είχαν γίνει άθόρυβοι για να μην την τρομάζουν. Δεν άκουγε τίποτ' απ' όλ' αυτά —έκτός απ' τήν παράξενη, τήν άξέχαστη μουσική.

—Θέλω να τήν άκούω κι όταν θά πεθάνω, θέλω να με συνοδεύει παντοτινά, είχε πει ή Μαρίνα σάν ένωσε πως φτερούγιζε ή ζωή της.

Κι ó ó Θεός των φτωχών, των ταπεινών πλασμάτων, Αυτός που δέχεται κάθε παράκληση, είπε:

—Σάν πεθάνεις, ή μουσική αυτή που τόσο τήν άγάπησες, θά σε συνοδέψει.

Και να που τώρα άρπες, άόρατες άγγελικές, σκόρπιζαν μέσ' στο βροχερό απόγεμα τούς ήχους της ούράνιας μελωδίας κι άγκάλιαζαν στοργικά, σάν δυό άγαπημένα χέρια, τó άψυχο σώμα της Μαρίας.

*

Κάποτε σάν άρρώστησε για να μη σηκωθεί ποτέ πιά, ένας απ' τούς φίλους της, —ποιός δεν μπορούσε να θυμηθεί, είχε τόσους πολλούς,— της είχε φέρει ένα μικρό κέτο ωραίο τριαντάφυλλα και λεπτά γιαισιμιά. Ή Μαρίνα τά πήρε στην άγκυλιά της και τάσφιξε πάνω της σάν πολύτιμο δώρο. Σάν έφυγε ó φίλος της, ή άρρωστη

σηκώθηκε, τά ταχτοποίησε στο μοναδικό άνθογαλί της, και είπε κοιτάζοντάς τα τρυφερά:

—Θέλω ν' άναπνέω τó άρωμά τους κι όταν θά πεθάνω, θέλω να με συνοδεύει παντοτινά.

Κι ó Θεός των φτωχών, των ταπεινών πλασμάτων, Αυτός που δέχεται κάθε παράκληση, είπε:

—Σάν πεθάνεις, τó άρωμά τους που τόσο τ' άγάπησες, θά σε συνοδέψει.

*

Τó κάρρο, ξεπερνώντας τή λεωφόρο, είχε στρίψει τώρα σ' ένα στενό δρομάκο. Κουρασμένο, τó άλογο είχε σταθεί κοντά σε μιá θρύση να πιει νερό. Ή βροχή κάπως είχε κοπάσει. Έκει, πιδ πέρα, κάποιος άνθοπωλειό καλούσε τούς διαβάτες με λογιής λογιής λουλούδια: τριαντάφυλλα, ζουμπούλια, μενεξέδες. Μα κανείς δεν περιούσε αυτή τήν ώρα από κει. Μόνο ή Μαρίνα περίμενε ύπομονετικά να ξεδιψάσει τ' άλογο. Τότε, τά τριαντάφυλλα και τά ζουμπούλια και οι μενεξέδες σήκωσαν όλα μαζί τά κεφαλάκια τους, κοίταξαν περίλυπα τó σανιδένιο μακρύ κουτί, και στέναξαν βαθεια: ή μυρωμένη προούλα τους καθώς ξεφυγε απ' τά λεπτά τους στήθη, πήγε και χάιδεψε τή Μαρίνα και τó χάδι τήν τύλιξε ολόκληρη, έτσι καθώς κοιμόταν άμέριμνη. Κι όταν τó κάρρο ξεκίνησε ή μουσική και τά λουλούδια συνόδευσαν τή Μαρίνα.

Ήταν μιá συνοδεία θλιβερή κι άόρατη, όπως άόρατος ήταν κι ó μικρός θεός, ó Έρωτας που με σουφρωμένα χείλη απ' τόν καυμό του, καθόταν πάνω στο φέρετρο της άμοιρη νέας.

*

Κάποιο απόγεμα,—μακρινό, λησμονημένο,— ή Μαρίνα είδε απ' τó παράθυρο της σοφίτας της τόν ήλιο να της χαμογελάει. Τούκανε τότε μιá χαριτωμένη ύπέκλιση και τού είπε:

—Ήλιε μου, θάρθω να σε βρώ.

Όταν έτοιμάστηκε, κοιτάχτηκε στόν καθρέφτη για να δει αν ήταν ωραία. Μιá άλλη Μαρίνα πρόβαλε, τήν άγκάλιασε με τó βλέμμα της και χαμογέλασε ίκανοποιημένα. Οι ξανθές μπούκλες στεφάνωναν τó μέτωπό της. Τά μάτια της, δυό άξετίμητα

σμαράγδια, πετοῦσαν σπίθες. Ἡ ἀνασηκωμένη μυτούλα τῆς ἦταν μιὰ πρόκληση καὶ τὰ χεῖλη τῆς οὐδὲ κατακκόκκινες περισπωμένες πάνω στὸ πρόσωπό τῆς. Τὰ στήθη τῆς φουσκωμένα πανιὰ βαρκούλας πού ταξιδεύει ἀμέριμνα στὸ γαλανὸ πέλαγος. Ἦταν μιὰ ἐξαίσια πρόκληση γιὰ ἔρωτα, ἔτσι μὲ τὸ αἰθέριο, τὸ φιδίσιο κορμί τῆς, πού κυμάτιζε μέσα στὸ μετᾶξι.

Βγήκε χαρούμενη, τραγουδώντας ὅπως πάντα. Καὶ πήγε καὶ κάθισε στὸ δημόσιο πάρκο, σ' ἓνα παγκάκι γιὰ νὰ πιεῖ τὸν ἥλιο. Κι ὁ ἥλιος ἔμπαινε σ' ὄλους τοὺς πόρους τῆς, τὴ ζέσταινε, τὴν ἔκανε νὰ φλογίζεται, δίχως νὰ ξέρει ἂν ἡ φλόγα αὐτὴ πού τὴν ἔκαιγε ἐρχόταν ἀπ' ἔξω ἢ ἔβγαινε μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά τῆς. Καὶ καθὼς ταξίδευε χαϊδεμένη ἀπ' τὶς χρυσὲς ἀχτίδες, δὲν κατάλαβε πότε ὁ μελαχροινὸς νέος πού καθόταν ἀπὸ ὦρα κοντὰ τῆς, τὴν κοίταξε βαθειὰ μέσ' στὰ μάτια καὶ τῆς ἔπιασε δειλὰ τὸ χέρι.

Ἔτσι ἄρχισε ἡ φλυαρία τους.

—Μὲ λένε Μαρίνα τοῦ εἶπε στὸ τέλος.

—Μὲ λένε Παῦλο τῆς ἀπάντησε αὐτός.

Κι ὅταν φιλήθηκαν γιὰ πρώτη φορά, ἐκείνη τοῦ εἶπε:

—Αὔριο θὰ ξανάρθω.

—Τὴν ἴδια ὦρα.

—Ναί, τὴν ἴδια ὦρα.

Καὶ κάθε μέρα, ἀπὸ κείνο τ' ἀπόγεμα, ἡ Μαρίνα ἦταν ἐκεῖ, στὸ ἴδιο παγκάκι. Κι ὁ Παῦλος τὴν περίμενε καὶ κάθε φορά τὴν ἔπαιρνε, καθὼς τὸν κρατοῦσε ἀπ' τὸ μπράτσο, καὶ περπατοῦσαν ὦρα πολλή, κάτω ἀπ' τὰ δέντρα, κι ἄκουγαν τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν καὶ τῶν νερῶν, κι ἄκουγαν καὶ τὸ τραγούδι τῆς καρδιάς τους κι ἀνάπνεαν μὲ τὴν ἴδια ψυχὴ, καθὼς κοιτάζονταν στὰ μάτια καὶ τὰ χεῖλη τους ἔσμιγαν ἀγνά.

Μιὰ μέρα, ὁ Παῦλος πήρε θάρρος καὶ τῆς εἶπε ἀπλά:

—Μαρίνα, σ' ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ γίνης γυναίκα μου.

Ἐκείνη τραβήχτηκε ἀπότομα ἀπ' τὴν ἀγκαλιά του, τὸ πρόσωπό τῆς χλώμιασε καὶ τοῦ ἀπάντησε μὲ ραγισμένη φωνή:

—Ὅχι...ὄχι...αὐτὸ δὲ γίνεται..

—Γιατί; Γιατί; Δὲ μ' ἀγαπᾶς;

—Ὅχι, δὲν εἶν' αὐτὸ...σ' ἀγαπῶ, ἀλλά..

—Γιὰ ποιὸ λόγο ἀρνεῖσαι;

—Εἶμαι μιὰ ἀμαρτωλή.

—Ὅλοι εἶμαστε ἀμαρτωλοὶ, ἀπάντησε ὁ Παῦλος.

Δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, εἶπε ἡ Μαρίνα μὲ σβυσμένη φωνή, ἐνῶ τὰ μάτια τῆς εἶχαν δουρκώσει.

Πῆρε τὸ πρόσωπό του μεσ' στὰ χεῖρα τῆς, τὸν φίλησε μὲ πάθος στὸ στόμα κι ἔπειτα ἔφυγε σὰν πεταλούδα.

Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα, δὲν ξαναγύρισε στὸ πάρκο. Τὸ ἀγνὸ λουλούδι ποῦχε ἀνθίσει μέσα τῆς ἔπρεπε νὰ μὴ μολευτεῖ.

*

Τώρα ἡ Μαρίνα εἶχε πεθάνει. Μὰ πρὶν κλείσει τὰ μάτια τῆς, εἶπε:

—Κι ὅταν θὰ εἶμαι νεκρή, θέλω ὁ ἔρωτας τοῦ Παύλου νὰ μὲ συνοδεύει παντοτινά.

Κι ὁ Θεὸς τῶν φτωχῶν, τῶν ταπεινῶν πλασμάτων, αὐτὸς πού δέχεται κάθε παράκληση, εἶπε:

—Σὰν πεθάνεις, ὁ ἔρωτάς του θὰ σὲ συνοδέψει.

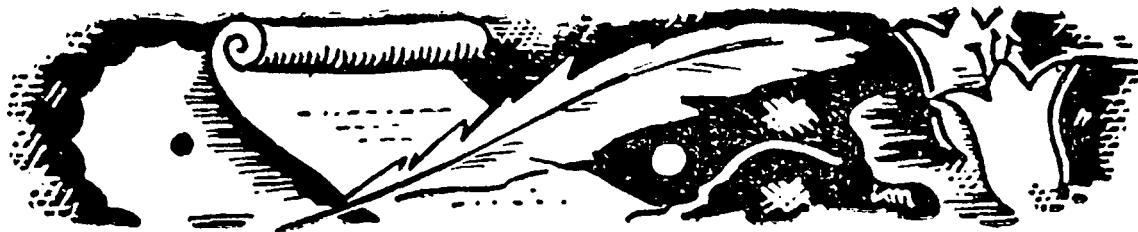
*

Τὸ κάρρο, μὲ τὸ λαχανιασμένο ἄλογο, εἶχε φτάσει πιά μπρὸς σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη σιδερένια πόρτα. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νὰ θασιλεύει καὶ ἡ βροχὴ εἶχε ἀπὸ ὦρα σταματήσει.

Τὸ κάρρο προχώρησε ἀργὰ μέσα σ' ἓνα λουλουδισμένο κήπο. Τὸ συνόδευαν ἀργὰ μιὰ μουσικὴ μεγαλόπρεπη καὶ λυπητερή, ἓνα μεθυστικὸ ἄρωμα φθινοπωρινῶν λουλουδιῶν κι' ἓνας μικρὸς ἔρωτας πού ἔκλαιγε. Μὰ κανεὶς οὔτε τ' ἄκουγε, οὔτε τὰ βλέπε ὄλ' αὐτά. Ἀκολουθοῦσαν τὴ Μαρίνα στὸ γαλήνιο, στὸ μακρινό, τὸ πολὺ μακρινό τῆς ταξίδι...

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Ο ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ, ΕΤΣΙ ΠΟΥ ΗΤΑΝ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» δημοσίευσε, βέβαια, πολλὰ ἄρθρα—μελέτες, κι' ἀκόμη ἀνθολόγηση τοῦ Ἡπειρώτου ποιητῆ Τέλλου Ἀγρα. Φιλοδόξησε, ἐπίσης, νὰ ἐμφανίσῃ στὸ πανελλήνιο κι' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἡπειρώτας λογίους· γιατί πιστεύει ἔτσι, πὼς συμβάλλει κατὰ τρόπο θετικὸ στὴν ὀλοκληρωμένη προβολὴ τῶν πνευματικῶν ἀξιών τῆς Ἡπείρου μας. Οἱ πιὸ κάτω ψυχολογικὲς παρατηρήσεις καὶ φιλολογικὲς ἀναμνήσεις τοῦ διαλεχτοῦ συνεργάτου μας κ. Γ. Κοτζιούλα στὸ γνῶριμο καὶ συναρπαστικὸ στυλ τοῦ Τζουμερκιώτη λογοτέχνη γιὰ τὸν Τέλλο Ἀγρα, πιστεύουμε πὼς φωτίζουν ἀκόμη περισσότερο τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

Φέτο, ποὺ συμπληρώνονται δέκα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ, καιρὸς εἶναι νὰ τὸν ἀναποΐησουμε ἐνταστικά, νὰ τὸν ἀνα-

στήσουμε στὴ θύμησή μας, ἔμεις οἱ φίλοι του, οἱ συνάδελφοί του, ὥσπου νὰ ἔρθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ ξεπληρώσουν τὸ χρέος τους σ' αὐτὸν κι οἱ ὑπόλοιποι, τὸ φιλολογικὸ μας κοινὸ: ἔμεις μνημονεύοντάς τον μὲ κατάνυξη, καταξιώνοντάς τον λογοτεχνικά, ἐκεῖνοι πραγματοποιώντας καὶ ἀποροφώντας τὴν ἔκδοση τῶν ἀπάντων του. Καὶ εἶναι ἀλήθεια καιρὸς νὰ ἐκπληρωθεῖ τουλάχιστο ἡ δική μας ὑποχρέωση στὴ μνήμη του, γιὰ δυὸ λόγους: α) γιατί ὁ καιρὸς ἐργάζεται πάντα διαλυτικὰ γιὰ ὅσους ὄρισαν ἐξαρχῆς ἐπίμονο σκοπὸ τους νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπήρειά του ἐπιζώντας ἀπ' τὸ θάνατό τους· καί, κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ γενικὸ, β) γιατί παρατήρησα, σὲ ὅσα ἔιυχε νὰ διαβάσω κατὰ καιροὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀγρα, πὼς οἱ μελετητὲς του προτιμοῦσαν τὶς πιὸ πολλές φορὲς νὰ παίρνουν τὴν ἀκοπή, συμβατικὴ στάση τοῦ θαυμαστῆ ἀπέναντι τοῦ εἰδώλου, ἂν ὄχι νὰ τὸν βλέπουν—οἱ λιγώτερο νέοι—σὰ μιὰ προέκταση τοῦ ἑαυτοῦ τους ἢ τῆς ἐποχῆς τους, καὶ ὀλωσδήποτε νὰ μὴν ἐμβαθύνουν σ' αὐτόν, νὰ μὴν ἐξειδικεύουν τὴν περίπτωσή του. Καὶ ὁμως ὁ Τέλλος, Ἀγρας ἦταν μιὰ ἀνεπανάληπτη μορφή, μιὰ προσωπικότητα σὶνὸν κύκλο του, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ φωτισεῖ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς καὶ νὰ μὴν ἔχει νὰ φοβηθεῖ ἂν τυχὸν μ' αὐτὸ φανοῦν καὶ τίποτε σκιερὰ του σημεία.

*

Τὸν Τέλλο Ἀγρα ἔβρισα νὰ τὸν πρωτοβέπω ἀπὸ κοντὰ ἐκεῖ γύρω ἀπ' τὰ 1930 καὶ μέσα σὲ λίγο διάστημα εἶχαμε κιόλας ἐξοικειωθεῖ, εἶχαμε γίνῃ φίλοι μπορῶ νὰ πῶ, ἔτσι ποὺ στὰ 32—33, ὅταν ἔλειψα γιὰ

έναν όλόκληρο χρόνο από μια όδυνηρή κρίση καθυστερημένης έφηβείας (αύπερόκωση!) στο χωριό μου, ο ποιητής έκρινε αξιό να μου απευθύνει, για παρηγοριά έστω, ένα μακρύτερο πυκνογραμμένο γράμμα—θαύμα ψιλογραφίας και λεπτολογίας—που θάταν απόλεια αν έχει χαθεί μες στα χαρτιά μου τ' αφημένα εκεί στο πατρικό μου, είκοσι χρόνια τώρα, έπειτ' από τόσες μόρες και κατεβασίες. Έλπίζω ακόμα να υπάρχει, και μόνο άμα βεβαιωθώ για την έξαφάνισή του θα προσπαθήσω κάποτε να περισώσω από μνήμης το περιεχόμενό του.

Άλλο ένα τόσο μακρὸ δικό του γράμμα θυμάμαι να έχω ιδεί, εκείνο μάλιστα έπιανε β ή δ άχαράκωτες μεγάλες σελίδες με το ψιλό γράψιμο του Άγρα: και απευθυνόταν στον άκαδημαϊκό τότε, κοινό μας φίλο, Άριστομένη Προβελέγγιο, που μ' έβαλε να του το διαβάσω (για να το ξανακούσει ίσως) έπειτ' από μια συνεδρίαση της Άκαδημίας, όταν συνόδεψα τον ποιητή ως τον παλιό σταθμό Λαυρίου, όπου περίμενε σ' ένα σαλόνι ξενοδοχείου ώσπου νάρθει ή ώρα να φύγει με το τραίνο για το Έράκλειο, στο σπίτι της μιᾶς απ' τις θυγατέρες του.

Μά τι σχέση έχουν αυτά με το προκείμενο; θ' αναρωτηθεί ο νευρικός άναγνώστης της έποχης μας. Προβελέγγιος, Άγρας, Κοτζιούλας... άνισα μεγέθη, παράκαιρα πράματα. Όχι και τόσο! Άς κάμει κανείς λίγη ύπομονή και θα διαπιστώσει πώς όλ' αυτά σχετίζονται με τον ποιητή μας με την καλωσύνη του, με την άφέλειά του.

Τη δεύτερη φορά (θα ήταν το 34 ή 35) είχε προηγηθεί ένα καλοκαιριάτικο δεκαήμερο ταξίδι μου στη Σίφνο, την πατρίδα του Προβελέγγιου, με εισήγηση, παρακίνηση του Άγρα. Μου σύστησε επίμονα να το κάμω, βλέποντάς με νάχω ξαναγυρίσει απ' το χωριό στην πρωτεύουσα και να μην έχω πώς να διαθέσω ένα νεκρό διάστημα δυο μηνών ίσαμε την προσέλευσή μου την άδοξη στις τάξεις του στρατού.

—Θά πᾶς στη Σίφνο, άκου με μένα. Θα φιλοξενηθείς απ' τον Προβελέγγιο, ξέρεις, τον Άριστομένη.

—Μά... ζει ακόμα;

—Ζει και βασιλεύει. Είναι άρχοντας του νησιού, σαν τους παλιούς εκείνους πυρ-

γοδεσπότες. Πήγαινε, θα τα περάσεις καλά. Μά εγώ δίσταξα.

Πώς να πάω έτσι, στα καλά καθούμενα, σ' έναν ξένο άνθρωπο, ένα έπίσημο πρόσωπο, τον παλιό κριτή σε διαγωνισμό του Κρυστάλλη, το σεβάσμιο γέροντα που θυμούνται θαμπά την όψη του τη γενάτη απ' τα νεοελληνικά του γυμνασίου;

—Έννια σου, αυτός θα σε ξέρει. Έπειτα θα του γράψω κι εγώ. Θα του γράψω πώς σε στέλνω να του πάρεις συνέντευξη. Κι αυτός θα σε φιλοξενήσει τουλάχιστο ένα μήνα ήγεμονικά μάλιστα, σου έγγωμαι γι' αυτό.

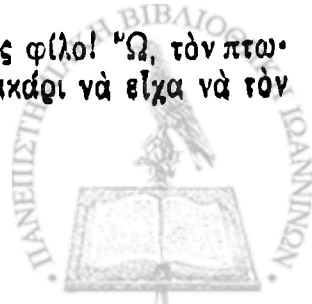
Η δικαιολογία του Άγρα, κι ή αίσιοδοξία του μαζί, μου φάνηκαν για γέλια. Μερικές φορές, ο στοχαστικός αυτός διανοούμενος, μιλούσε σαν παιδί.

Όσιόσο περίμενα με κάποια έλπίδα. Κι όταν σε λίγες μέρες μου άνακοίνωσε την άπάντηση—κάτι σα συγκατάνευση—του νησιώτη ποιητή της άλησμόνητης Χρυσοπηγής, τότε πια πήρα την άπόφαση (τι είχα να χάσω;) και πήγα. Άλλη τέτια κουτουράδα ήταν και το ταξίδι μου στο Άγιον Όρος, απ' τις κουτουράδες για τις όποιες δεν πρόκειται κανείς να μετανιώσει.

Έτσι χρωστάω τη γνωριμιά μου τη μονάκριβη με τις Κυκλάδες στον Άγρα, τον άσκητικό, τον άταξίδευτο, το δεσμότη της ύπαλληλίας, όπως μου παραπονιόταν συχνά (και δεν τον πίστευα: εκείνος είχε μισθό τμηματάρχη κι εγώ ύπόφερνα απ' την άνεργία). Μά και πάλι αναρωτιέμαι σήμερα μ' άμφιβολία: Τάχα τότε να μ' έστειλε κει από διάθεση να μ' έξυπηρετήσει, να μου παράσχει κιόλας μια χαρά, ή μήπως το έκαμε μονάχα για να μέ... ξεφορτωθεί; Είχε κάτι τέτια στο χαρακτήρα του; ήταν, άς πούμε δυσπόστατος, πολυσύνθετη φύση.

Όπωςδήποτε, χάρη στη μεσολάβηση του ίδιου και την έξοικείωσή μου με τον Προβελέγγιο, μπορούσα ν' άκούω τον τελευταίο, το μακρυνό εκείνο άπόγεμα στο σαλόνι του ξενοδοχείου, να λείι από καιρό σε καιρό, διακόπτοντας το διάβασμά μου, μ' έναν τόνο έλαφρής συμπόνιας ή ζωηρής άπορίας:

—Ω, τον καλό μας φίλο! Ω, τον πτωχό μας τον Άγρα! Μακάρι να είχα να τον

ἐπαιρνα! ὦ, πολὺ ὠραῖα τὰ λέει, μὲ συγκινεῖ! Ἀλλὰ ἡ παρουσία μου ἐχάθη πιά...

Κι ἐγώ, πού τὰ ἔβλεπα καὶ τ' ἀκούγα ὄλ' αὐτά, πού τὰ ὑποκινούσα κιόλας ἀθελά μου (σὰν ὑπεβολέας θεάτρου), παραξενεύομουν ὄχι λίγο καὶ χαμογελοῦσα μέσα μου.

Μαντεύετε τί τοῦ ζητοῦσε ὁ Ἄγρας μ' ἐκεῖνο τὸ γράμμα; Νὰ τὸν υἱοθετήσῃ, νὰ γράψῃ σ' ὄνομά του τὴν παρουσία πού φαντάζονταν πὼς εἶχε. Κι αὐτὸς ἀναλάβαινε... ὦ, τί δὲν ἀναλάβαινε ὁ καλόμοιρος νὰ κάμῃ τοῦ γερασμένου ποιητῆ; Θὰ τοῦ ἐβγαζε τὰ ἅπαντα ὑπομνηματισμένα ἐπιπλέον θὰ ἔγραφε μελέτη ἀπὸ ἑκατοντάδες σελίδες, ὑποδιαιρεμένη σὲ τόσα τμήματα (ἀκολουθοῦσαν κεφαλαῖα, ὑπογραμμίσεις κλπ.). Τί τοῦ ἀράδιαζε κεῖ μέσα! Τί σχέδιο ἀποθέωσης ἦταν ἐκεῖνο. Κι ὁ γέρο Προβελέγγιος νὰ σχολιάζῃ στενοχωρημένος:

—Τὶ λαμπρὸς νέος ὁ κ. Ἄγρας! Καὶ πολὺ φιλόπονος, συνεργάτης τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Ἔχει σπουδαῖες προθέσεις καὶ κατάρτιση καλὰ. Ἀλλὰ ἐγὼ ἐπτώχηνα πιά...

Αὐτὸ ἦταν πού ἀγνοοῦσε, πού δὲ φανταζόταν ὁ Ἄγρας. Χωρὶς νὰ ἔχει ὑπόψη του θετικὰ στοιχεῖα, μὲ βάση ἀόριστα ἀκούσματα καὶ ἀτομικὲς εἰκασίες, ὁ χιμαϊρικὸς αὐτὸς κυνηγὸς ἰσκιῶν πού νόμιζε καμιὰ φορὰ πὼς εἶχε καὶπραχτικὸ πνεῦμα, πρότεινε στὸ μισοξεχασμένο λόγιο ἕναν πρωτότυπο συνδυασμὸ ἀμοιβαίας ἐξυπηρέτησης, καταδικασμένον ὅμως ἀπὸ πρὶν σ' ἀποτυχία.

Αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο δὲ θέλησα ποτὲ ἀργότερα νὰ τὸ ἀναφέρω στὸν Ἄγρα, γιὰ νὰ μὴν τὸν πικρᾶνω.

Ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἡ κρούση αὐτὴ δὲν ἦταν ἡ μόνη του.

Κάπου διάβασα τελευταῖα ἕνα γράμμα του σταλμένο σὲ λόγιο τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπου τὸν παρακαλοῦσε νὰ μεσολαβήσῃ σὲ κάποιον παράγοντα, μήπως τοῦ ἐξοικονομηθεῖ μιὰ θέση λέκτορα ἢ ἀνεπίσημου ὑφηγητῆ τῶν νεοελληνικῶν στὸ πανεπιστήμιο, θαρρῶ, τοῦ Καίρου!

Ἡ οὐσία ἦταν πὼς ἤθελε νὰ φύγει, νὰ πετάξῃ τὰ δεσμά του. «Μίσθια δουλειά, σωροὶ χαρτιῶν.» δὲν εἶχε πεῖ λίγο πρὶν κι ὁ Καρυνωτάκης;

Ἔτσι φτάνουμε σ' ἕνα ἀπ' τὰ νευραλγικὰ σημεῖα τῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ἄγρα: στὴ δημοσιόυπαλληλική του ιδιότητα, στὶς σχέσεις του μὲ τὸ ἐπάγγελμα του—πού δὲν ἦταν, ἄς τὸ ποῦμε ἀπὸ τώρα, καὶ τόσο ἀρμονικές.

Ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ λίγο τὸν Καρυνωτάκη, τῆς ἴδιας μὲ τὸν Ἄγρα φιλολογικῆς γενιᾶς, τῆς ἴδιας μ' αὐτὸν κοινωνικῆς τάξης, τῆς ἴδιας ἐπαγγελματικῆς οἰκογένειας. Ἀλλὰ πόσο διαφορετικὰ τοποθετήθηκε ὁ καθένας τους ἀπέναντι στὸ ἴδιο πρόβλημα!

Ὁ Καρυνωτάκης, φύση ἀδιάλλαχτη, πουριτανικὴ, πιστὸς τηρητῆς τοῦ καθήκοντος, ἀτεγκτος στὶς ὑποχρεώσεις του, δὲν ἐπέτρεψε στὸν ἑαυτό του νὰ παρακάμψῃ τὸ ζήτημα μὲ πλάγιο τρόπο. Αἰσθανόνταν ἀπροκάλυπτα ἀηδία καὶ ἐχθρὰ γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ἀσχολία (πού τὴ σάρκασε ἰδιαιτέρα σ' ἕνα σονέτο του) καὶ μένοντας ὡς τὸ τέλος ὑπόδειγμα ὑπαλλήλου, ὅταν χρειάστηκε νὰ φανερώσῃ τὶς βαθύτερες διαθέσεις του, πέταξε κατὰμουτρα σιὴ σύναξη τῶν μονδαρίνων, μὲ σιχασίαν, μὲ ἀγανάχτησιν, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του. Καὶ ἡ ἀποφασιστικὴ ἐκείνη χειρονομία τῆς Πρέβεζας θάπαιζε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὰ πεπρωμένα τῆς πρῆσῆς μας, ρόλο ἀπρόβλεπτο κι ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν πρωταίτιο, πού θὰ ἐπισκίαζε ἕνα διάστημα ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ὁ Ἄγρας ὅμως, μαλακώτερος χαρακτήρας, δὲν ἀφέθηκε νὰ φτάσῃ σὲ τέτια ἀπελπισία οὔτε χρεάστηκε νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ τόσο δραματικά. Ἐξῆσε τὸ δράμα του τεμαχισμένο, κατὰ δόσεις, μέσα σὲ δυὸ ὀλόκληρες δεκαετίες, μὲ πνιγμένα παράπονα καὶ ἀδιαμόρφωτες διαμαρτυρίες. Δὲν ὕψωσε ποτὲ τὴ φωνή του νὰ βρῖσῃ, οὔτε κὰν νὰ σαρκάσῃ οἱ ἀντιδράσεις του ἦταν πάντα ὑπόκωφες, εὐκολοξεθύμαστες, τὸν τυραννοῦσαν, ἀλλὰ δὲ διαρκοῦσαν.

Δὲν εἶχε τὴν τόλμη (οὔτε καὶ τὸν ἀέρα, τὴν παράσταση νὰ ποῦμε) ν' ἀπαιτήσῃ ἀνοιχτὰ τιμητικὴ ἀγομισθία, ὅπως εἶχαν κάμῃ πρὶν, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα μ' αὐτὸν, ἄλλοι πῶς καπάτσοι λογοτέχνες (Παπαντωνίου, Μαλακάσης, Σκίλης, γιὰ ν' ἀναφέρουμε μόνον πεθαμένους...) καὶ ὅπως φαίνεται πὼς ἦταν κι ἡ βαθύτερη, ἀνομολόγητη βλέψη τοῦ

ΐδιου. Περιοριζόταν λοιπόν στις ώρες ἢ μισές μέρες πού ἔκλεβε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία του στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, πάντα μὲ ἀνοχὴ τοῦ τότε διευθυντῆ του, πού θὰ ἰδοῦμε πῶς τὸν ἐξυπηρετοῦσε σ' ἀνταπόδοση.

Ἔτσι διχασμένα—καὶ ἄχαρα—πέρασε τὴ ζωὴ του ὁ Ἄγρας. Λαχταροῦσε πάντα του μιὰ ἀλλαγὴ, μιὰ ἀπόδραση. Ἀλλὰ δὲ σκέφτηκε ποτέ του νὰ παραιτηθεῖ, νὰ ζητήσῃ τὴν τύχη του ἀλλοῦ, ἂν καὶ εἶχε ἓνα πτυχίο πού θὰ τὸν βοηθοῦσε. Ἦθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ πρῶτα μιὰ καινούργια θέση γιὰ ν' ἀφήσῃ τὴν παλιά. Φοβόταν τὴ ζωὴ, κι ἐξᾴλλου δὲν ἦταν πλασμένος γιὰ μπόεμ.

Εἶχε ὅμως καὶ δίκιο νὰ θέλῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἐλεύθερες ὥρες. Δὲν πρόφτανε ἀλλιῶς ν' ἀνταποκριθεῖ στις πάμπολλες φιλολογικὲς ὑποχρεώσεις του. Ἦταν ὑπάλληλος τῆς Βιβλιοθήκης—ἀλλὰ ὄχι μὲ ὑπεύθυνο τμήμα—καὶ σύγχρονα ἐκτελοῦσε χρέη ἀρχισυντάκτη, κριτικοῦ, διορθωτῆ κλπ. στὰ χρόνια ἐκεῖνα, τῆς «Νέας Ἐστίας», δεκαπενθήμερου πολυσέλιδου τεύχους. Ἐκτός ἀπὸ τὸν ἐπίσημο διευθυντῆ του, τὸ «συνάδελφο» του στὴν ποίηση Στέφ. Ραμά, εἶχε καὶ δεῦτερον προϊστάμενο: τὸν Ξενοπούλο. Πῶς νὰ τὰ βγάλῃ πέρα; Ἀπὸ δῶ πῆγαζε ὁ διχασμὸς του.

Κι αἰτία σ' ὅλα αὐτὰ ἦταν ἡ ἀβουλία του, ἡ φιλοτιμία του, ξέρω κι ἐγὼ τί νὰ πῶ! Τὴ δουλιὰ του τὴ χρειαζόταν γιὰ νὰ συντηρηθεῖ, δὲ μπορούσε νὰ τὴν παραιτήσῃ· οὔτε μπορούσε νὰ τὴν κρατᾷ μόνάχα κατὰ τύπους, ὡς ἐργόμσθος, γιατί τοῦ ἔλειπε ἡ ἀναγκαῖα ἐπιβολὴ καὶ τὰ πολιτικὰ μέσα. Ὁ Φαίδων, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἦταν ὁ θετὸς του πατέρας, ὁ ἀνάδοχός του στὴ Διάπλαση· δὲ θάταν ἀχαριστία νὰ μὴ βοηθήσῃ τὸ γέρο λόγιο, αὐτὸ τὸ ἀναδειγμένο ἀπ' τὸν ἴδιον διαπλασόπουλο; Ἐπειτα τὸ περιοδικό του ἦταν ἓνα ὑπολογίσιμο βῆμα, πανελληνίου κύρους, κι ὁ Ἄγρας μπορεῖ νὰ παραιτήθηκε ἀπὸ πολλά, μὰ ἀπὸ τὴ φιλοδοξία ποτέ του.

Ἔτσι ἐπαιζε κάθε μέρα διελκυστίνδα ἀνάμεσα ἀπ' τὸ Βαλιάνειο μέγαρο καὶ τὴν ὁδὸ Εὐριπίδου (κατοικία τοῦ Ξενοπούλου). Καὶ στὸ δρόμο δὲν ἀργοῦσαν νὰ προστεθοῦν κι ἄλλες ἀγγαρεῖες γιὰ τοὺς ἀδύνατους ὁμίους του.

Ὅποιος τὸν ἔβλεπε, ὅποιος τὸν θυμόταν, τοῦ ζητοῦσε, προφορικὰ ἢ μ' ἐπιστολή, νὰ τοῦ γράφῃ κριτικὴ γιὰ τὸ βιβλίο του, ἐπαινετικὴ βέβαια, ἢ νὰ συστήσῃ νὰ δημοσιευτεῖ συνεργασία του στὴ «Νέα Ἐστία» ἢ σὲ ἄλλα περιοδικὰ πού ἐπηρέαζε. Οἱ νεαροὶ τοῦ ὑποβάλλαν χειρόγραφες συλλογὲς τους ἢ νουβέλες γυρεύοντας του πρόλογο ἢ ἀπλὴ κρίση (καὶ εἰσήγηση, ἐννοεῖται), γιὰ δημοσίευσή. Καὶ οἱ φιλότεχνες ἢ ματαιόδοξες κυρίες προσπαθοῦσαν, μὲ ἀσύστολη ἀπρέπεια, νὰ μπλέξουν τὸν ἀδέξιο ποιητὴ στοὺς ἰδιοτελεῖς συνδυασμούς. Γενικά, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Ἄγρα οἱ περισσότεροὶ πῆγαιναν κοντά του γιὰ νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσῃ σὲ κάτι· μὰ κι οἱ ὑπόλοιποι τοῦ σπαταλοῦσαν μὲ τὶς κουβέντες τους κάτι πολύτιμο γιὰ κεῖνον: τὸ χρόνο.

Γιὰ νὰ γλυτώσῃ λοιπὸν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο, πού ὡς ἓνα σημεῖο τὸ εἶχε δημιουργήσει ὁ ἴδιος, ἀναζητοῦσε μίσα διαφυγῆς πότε στὸ ἐξωτερικὸ καὶ πότε σὲ πλούσιους λογοτέχνες, ξεπεσμένους (περίπτωση Προβελέγγιου) ἢ μὴ (ὅπως ὁ Ἄλ. Πάλλης, πού θαρρῶ πῶς καὶ σ' ἐκεῖνον εἶχε κάμει ἀνάλογη αἰσθητικὴ κρούση). Ἄλλοτ' ἐνεργοῦσε—μόνο μὲ ἀκαδημαϊκὴ ἀρθρογραφία, χωρὶς ὑποστήριξη ἀπὸ ἰσχυροτέρους—νὰ ἰδρυθεῖ βιβλιογραφικὴ ὑπηρεσία, εἴτε ἀπ' τὸ ἐπίσημο κράτος εἴτε μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία (ἔχοντας ὑπόψη του, στὴ δεύτερη περίπτωση, κάποιον γνωστὸ πρόσωπο τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, πού ἐπεδῆ ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ γράμματα, φαντάζονταν ὁ ἀφελῆς πῶς μπορούσε νὰ διαδέσῃ ἔστω κι ἓναν ὀβολὸ ἀπ' τὰ πλούτη του γι' αὐτὰ!).

Τέτια ἔννοια—φυγῆς, ἀλλαγῆς δεσμῶν, ἂν ὄχι ἀπαλλαγῆς—εἶχε κι ἡ ἐνδιάμεση (ἐπὶ 4ης Αὐγούστου) ἀπόσπασή του στὸ τότε ὑφυπουργεῖο Τύπου καὶ Τουρισμοῦ—τμήμα Δια φωτίσεως, νομίζω—, ὅπου χαράμιζε τὸν καιρὸ του μὲ ἀλλότρια ἔργα. Ἀδιάφορο ὅμως ἔβρισκε κάποια ἐπίφαση ἀνεξαρτησίας ἐκεῖ, κοντὰ σὲ ἄλλους συναδέλφους του ἢ δημοσιογράφους, κι αὐτὸ τὸν ἱκανοποιοῦσε κάπως, τώρα πού ἡ ἐπιστροφή στὴν παλιά του θέση τοῦ φαίνονταν ὡς ἐπιβίωση (γιατί, μὲ τὴν ἀλλαγὴ προσώπων, ὁ καινούργιος προϊστάμενός του δὲν

κολακεύονταν, ὅπως ὁ ἄλλος, μὲ τὴν πρωτοσέλιδη ἐμφάνισή του στὴ «Νέα Ἑστία», τὸ λιβάνισμά του ἐκεῖ μὲ ἀναλύσεις τῶν ἀνούσιων συλλογῶν του κλπ.).

Στὸ μεταξύ, τὰ τελευταῖα χρόνια, δὲν ἔπαυε ὅταν βλεπόμασταν νὰ μὲ ρωτᾷ ἂν ἐξακολουθοῦσα νάμαι ἀδέσμευτος, ἂν θάμε ναῦνύπαντρος ὅπως ἐκεῖνος.

—Θ' ἀνοίξουμε τὸ πτηνοτροφεῖο, μὴ γελᾷς! μοῦ ἔλεγε. Μὴ σὲ νιάζει, θὰ τὰ καταφέρουμε. Θὰ προμηθευτοῦμε σχετικὰ βιβλία καὶ θὰ βγάλουμε λεπιά. Τότε θὰ ἐκδώσουμε καὶ περιοδικό μας καὶ μελέτες. Θὰ τοὺς δεῖξουμε...

Τὸ πτηνοτροφεῖο (γελάω ἀκόμα πὺ τὸ συλλογίζομαι) ἦταν κι αὐτὸ ἓνα ἀπ' τὰ χιμαιρικὰ σχέδιά του.

*

Καὶ ὁμοῦς ὁ Ἄγρας δὲν ἦταν πάντα ἔτσι στὰ μάτια μας· θέλω νὰ πῶ δὲν ἔδειχνε ἐξαρχῆς τίς ἀδυναμίες του σὲ ἄλλους.

Ὅταν ἄρχισα νὰ συχνάζω στὴ Βιβλιοθήκη ἀπὸ ἐπαγγελματικούς λόγους καθημερινά, λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1930 (κι αὐτὸ κράτησε τρία τέσσερα χρόνια), τότε πὺ ἔβλεπα τὸν Ἄγρα πολὺ ταχτικά, πότε ἀπὸ μακριὰ καὶ πότε ἀπὸ κοντά, πότε λίγο καὶ πότε πολὺ, ὁ ποιητὴς φάνταζε—ὄχι μονάχα σ' ἐμένα, μὰ σὲ ὀλόκληρη γενιὰ—σὰν ἓνας ἀπέριττος πρίγκηπας τοῦ λυρισμοῦ.

Μιλοῦσα, θυμᾶμαι, στὸ μακαρίτη τὸν Παπανικολάου γιὰ ποιητὲς συνομηλικούς του πὺ θαύμαζα.

—Ναί, μοῦ παρατηροῦσε χαμογελασισ, μὰ ὁ καλύτερος ἀπ' ὅλους μας εἶναι ὁ Ἄγρας. Διάβασε τὰ «Τρία σημάδια» του, πὺ βάλαμε στὸ ἡμερολόγιο τοῦ Μπουκέτου.

Τὸ ξαναδιάβασα μὰ δὲ μποροῦσα—τουλάχιστον ὄλο— νὰ τὸ ἀφομοιώσω.

Τὸ ἔβρισκα περίτεχνο βέβαια, ὑποβλητικό, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια ἀσάφεια, μὲ φευγαλέο περίγραμμα.

—Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του, μοῦ τόνιζε ὁ Παπανικολάου, πάλι χαμογελώνοντας, σὰ νάκανε γοῦστο μαζί μου. Κρίμα ὁμοῦς, πρόσθεσε σὲ λίγο μελαγχολικά. Δὲν εἶναι καλά. Πάσχει ἀπὸ ἀϋπνίες, ἔχει ἀδύνατο στομάχι. Μιὰ μέρα ἔπαθε σκοτοδίνη, ἔπεσε στὸ δρόμο, ἔμαθα, σὰν ἀπὸ ἔπιληψία...

Ὁ ἴδιος, πὺ ἐξακολουθοῦσε νὰ λαβαίνει τὴ Διάπλαση τῶν Παίδων, παλιὸ διαπλασόπουλο κι αὐτὸς (ὅπως ὁ Παναγιωτόπουλος, ὁ Στασινόπουλος, ὁ Κακριδής), μοῦ ἔδειχνε κι ἐμένα τὸ φύλλο ὅποτε εἶχε συνεργασία ὁ Ἄγρας.

—Τὰ καλύτερά του τὰ βάνει ἐδῶ, ἔλεγε, ὄχι στὴ Νέα Ἑστία.

Πραγματικά, ὁ Ἄγρας ἔδινε κεῖ καινούργιους στίχους του, πὺ κάτω ἀπ' τὸ παιδικὸ τους πλαίσιο (θέμα, τεχνικὴ) ἤξεραν νὰ πραγματοποιοῦν ἀνώτερες ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης, ἄξιοι νὰ διαβαστοῦν κι ἀπὸ μεγαλύτερους ἀναγνώστες.

Οἱ μεγαλύτεροι αὐτοὶ ἀναγνώστες ἡμασταν ἐμεῖς, οἱ νέοι τῶν 20 ἐτῶν, ἔστω κι ἂν εἶχαμε γευτεῖ λίγο πρὶν τὰ θανάσιμα φίλτρα τῆς πόλησης τοῦ Καρυωτάκη, ἐμεῖς πὺ κοντὰ στὸ νεκρὸ ἴνδαλμά μας ἀναζητούσαμε κι ἓναν ζωντανὸν ὁδηγό. Θὰ μποροῦσε ἄραγε νάσαι ὁ Ἄγρας;

Ἐκεῖνος εἶχε τότε ἀρκετὴ ἀκτινοβολία γιὰ νὰ συγκεντρῶναι γύρω του νεαρούς, τοῦ ἔλειπε ὁμοῦς ἡ παράσταση (ἴσως κι ἡ φιλοδοξία) τοῦ ἀρχηγοῦ σχολῆς. Φαινόταν περιχαρῶν μένος ἀμετάκλητα στὴ μοναξιά του. Περιποιοῦταν στὸ θερμοκήπιο τοῦ τὰ ριγηλὰ πλάσματα πὺ ζοῦσαν μὲ ὄνειρο καὶ τρέφονταν μὲ μουσικὴ. Ὑφαίνε τὴ μελαγχολία του, ψιλὸ μαγνάδι, καὶ τύλιγε μ' αὐτὰ, σὰ μάγος, τὸν κόσμο τῶν ἐμπνεύσεών του. Μὰ οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἄφηναν ἡσυχία σ' αὐτὴ τὴν εἰρωνικὴ του ἀσχολία. Ἐτσι ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κατοπιεύει κάθε τόσο ἀνήσυχια, μ' ἐκεῖνα τὰ μυωπικὰ γυαλιά του, τὸν ὀρίζοντα.

Ἐγὼ θέλω νὰ πιστεύω πὺς ἡμουν ἓνας ἀπὸ κείνους πὺ τὸν σέβονταν κι ἀπόφευγα νὰ τὸν ἐνοχλῶ, ἂν δὲ μὲ καλοῦσε ὁ ἴδιος. Πρῶτα πρῶτα εἶχα συναίσθηση τῆς ἱεραρχίας κι ἔβ'επα τὴν ἀπόσταση πὺ μᾶς χώριζε. Ἐκεῖνος, πὺ ἦταν σὲ ὄλα του προσεχτικὸς, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ τὸ πρόσεχε αὐτὸ καὶ νὰ τὸ λογάριζε. Γι' αὐτὸ ξανοίχτηκε σιγὰ σιγὰ, μὲ τὸν καιρὸ, καὶ μοῦ ἔδειξε τὸ βαθύτερο ἑαυτὸ του.

Ἐκεῖ πὺ διάβαζα ἢ ἀντέγραφα στὸ κεντρικὸ ἀναγνωστήριο, τίς πὺ πολλὰς φορὰς ὄρθιος σὲ κανένα ἀναλόγιο (μὲ τὸν Κατσάμπαλη παραπέρα νὰ ξεφυλλίζει κανέ-

ναν παλιό τόμο ἐφημερίδας για τις βιβλιογραφίες του), ἔβλεπα νὰ ξεπροβάλλει σὲ κανένα διάδρομο, ἀθόρυβος, λιγόσαρκος, σχεδὸν φασματικός, ὁ Τέλλος Ἄγρας. Ἐρχόταν ἀλλόκοτος, μὲ ἀνάλαφρο βάδισμα, ὑπαρξη ἀποπνευματωμένη, σὰν κάτοικος τοῦ κάτρυ κόσμου, ὅπως ἀναδύονταν πραγματικά ἀπ' τὰ ὑπόγεια τῆς Βιβλιοθήκης για νὰ βρεῖ κανένα ἔντυπο, ὑπηρετώντας θαρρῶ σὲ τμῆμα καταγραφῶν. Κι ὅπως σκοινίζονταν σ' αὐτὲς τὶς ἔρευνές του, φοροῦσε για καθαριότητα μιὰ μπλούζα τῆς ὑπηρεσίας. Ἐμοιαζε τότε λίγο μὲ καλόγερο ἢ, ἀκριβέστερα, ἐσωτερικὸν σεμιναρίου.

Αὐτὸ ἦταν μιὰ πρώτη ἐντύπωση, ποὺ ἔβγαινε ἀπ' τὸ αὐστηρὸ κόψιμό του. Ἐπειτα ἐρχόταν ἡ ἔκφραση, αὐτὸ ποὺ ἔβλεπεσ ἀπὸ πιὸ κοντά. Αὐτοσυγκέντρωση, περισυλλογή, νὰ τι πρόδινε τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ἡ φυσιογνωμία του, αὐτάρχεια ναί, κάποτε, ὅμως ποτὲ αὐταρέσκεια. Ἦταν πολὺ τυραννισμένη συνείδηση ὁ Ἄγρας για νάναι ναρκισσευόμενος. Εἶχε ὀγῶνα μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ βρισκόταν σ' ἐπ'φυλακῆ κι ἀπέναντι τῶν ἄλλων, φίλων ἢ ξένων: αὐτὸ τουλάχιστο μαρτυροῦσαν ἐκεῖνα τ' ἄγρυπνα, τ' ἄγρυπνισμένα ἀπ' τὴ μελέτη μάτια του μὲ τὰ μυωπικά, τσιμπιδωτὰ στὴ μύτη, γιαλιά του.

Ὁ Ἄγρας φοροῦσε πάντα ρεμπούμπλικα γελέκο καὶ φιογκάκι. Τὸ χειμῶνα τὸν συνόδευε ὀμπρέλα. Συνήθιζε βαθιά, σκοῦρα ροῦχα καὶ τεφρά, πρασινωπὰ πουκάμισα. Δὲν τὸν θυμᾶμαι ποιὲ μὲ ἀνοιχτούς, νεανικούς χρωματισμούς: θὰ φαίνονταν σὰν ξένοι σὲ τὸ κλίμα του. Πρόσεχε γενικὰ τὸ ντύσιμό του καὶ ὅμως συχνὰ τοῦ ξέφευγε κάτι σὰν καλλιτεχνικὴ ἀτημελησία. Τὰ ἄλλοτε πλούσια κασιανόξανθα μαλλιά του στεφάνωναν ἕνα σκιερὸ στοχαστικὸ μέτωπο, μὲ τσουλούφια σὰν ἀνυπόταχτα κάποτε, ἀναστατωμένα. Ἡ ἀναιμική του ὄψη ζωντάνευε ἀπ' τὴν ἐνταση τοῦ βλέμματος καὶ ὁ πρᾶος, ἀγαθὸς χαρακτήρας του διαψευδῶταν κάποτε ἀπὸ ἕνα ἀδιόρατο, στυφὸ σάλεμα τῶν χειλιῶν. Αὐτὰ ἦταν πραγματικὰ σαρκώδη, ὅπως τὰ εἶπαν, καθόλου ἀσκητικά.

Στὰ νεανικὰ χρόνια του ὁ Ἄγρας, χωρὶς νὰ ἐπιτηδεύεται καθόλου τὴν ἐμφάνισή

του, εἶχε ἀπάνω του μιὰ ἐτικέτα, κάτι τὸ σχεδὸν ἀριστοκρατικὸ. Ἄλλὰ πιστεύω πὼς ὁ ἴδιος ἦταν ἀμέτοχος αὐτῶν τῶν φροντίδων. Ἄλλοι τὸν περιποιούνταν: ἡ μάνα του, οἱ θεῖές του. Ὅταν ἐκεῖνες γέρασαν ἢ ἔλειψαν, προπάντων στὰ σκληρὰ χρόνια τῆς κατοχῆς, ἦταν φυσικὸ νὰ παραμεληθεῖ σὲ ἔξω-τερικὸ του, καθὼς γράφουν. Ἐγὼ πάντως εἶχα πάψει νὰ τὸν βλέπω ἀπ' τὸ 1940. Διατηρῶ τὴν εἰκόνα κάποιας κάμψης, ὅχι ἀκόμα τῆς κατάρευσής του.

Κάποτε θέλησα, δὲ θυμᾶμαι πιὰ μαζί μὲ ποιὸν ἄλλον, νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ σὲ σπῆτι του τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς του, 25 Μαρτίου. Νόμιζα πὼς θὰ τὸν εὐχαριστοῦσα μὲ τὸν πηγαιμὸ του κι ἡμουν βέβαιος πὼς μιὰ τέτια μέρα θὰ εὐκαιροῦσε. Κοπιάσαμε κάμποσο ὥσπου νὰ βροῦμε τὴν κατοικία του. Κι ἐνῶ περιμέναμε νὰ μᾶς δεχτεῖ καὶ νὰ μιλήσουμε λιγάκι, τὸν εἶδαμε νὰ βγαίνει σὰν ἀλαφιασμένος, μὲ ὕφος ὑπνοβάτη.

—Ἐγραφα, ἐξήγησε στενοχωρημένα. Θέλω νὰ τελειώσω τὴν τάδε μελέτη, ποὺ τὴν βιάζεται ὁ Ξερόπουλος...

Τοῦ εἶπαμε, ἐκεῖ σὲ τὸ πόδι, χρόνια πολλὰ (δὲ θυμᾶμαι ἂν μᾶς κάλεσε μέσα, ἀλλὰ τάχε σὰ χαμένα) καὶ ἀπομακρυνθήκαμε γρήγορα ἀφήνοντάς τον στὴν ποθητὴ του ἐνασχόληση ποὺ τοῦ καταντοῦσε ὀλοένα καὶ πιὸ ἀγγαρεία.

Ἔτσι καταλάβαινε κανένας μὲ πόσες θυσίες ἀτομικῶν εὐχαριστήσεων τρεφόταν τὸ ἄβρο, πνευματικὸ γράψιμο αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὶ στερήσεις καὶ παραιτήσεις κρύβονταν κάτω ἀπ' τὰ παιγνιδίσματα, τὶς ἀκροβασίες τοῦ ὕφους του.

Ἔτσι καταλάβαινα κι ἐγὼ πὼς δὲν ἦταν σχῆμα λόγου οὔτε, πολὺ περισσότερο, εἰρωνεία ὅταν τοῦ διηγούμουν τρεχούμενες σκηνές καὶ περιπέτειες τῆς μποέμικης, ἀνάμελης ζωῆς μου κι ἐκεῖνος ἀκούγοντάς με μὲ φανερὴ εὐχαρίστηση σχολίαζε κάθε τόσο:

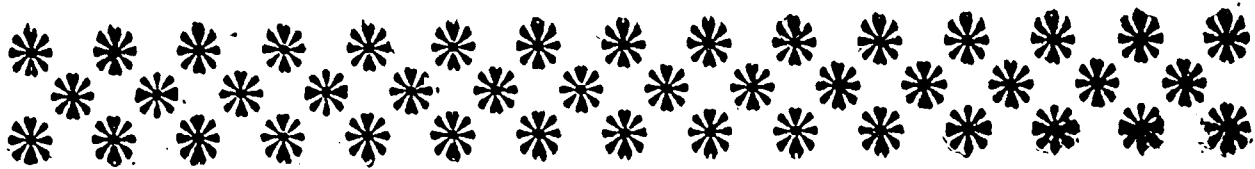
—Σὲ ζηλεύω. Εἶσαι τυχερός.

—Ἀστειεύεσαι;

—Κάθε ἄλλο. Ζεῖς ὅπου θέλεις. Ἐγὼ δὲ μπορῶ. Εἶμαι δεμένος.

(Συνεχίζεται)

ΔΟΚΙΜΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Εἶπε ὁ πελεκάνος: ὄντας πῆρα,
φίλη μου, τὸ πρῶτο σου ραβάσι,
ἀνοιξε στριγγὰ—στριγγα μιὰ θύρα
καὶ πουλί, πὺ πάει νὰ ξεχειμάσει,

ἢ χαρά μου πέταξε. Στὴν πλάσι,
σκότεινη πὺ μούλαχε μιὰ κλήρα,
φόρεσε στεφάνι ἀπὸ φιλλύρα
κι' ἔστησεν ὁ Μάης τρελλὸ γιορτάσι.

Πᾶνε τᾶλλα πελεκανοπούλια,
γαῖρα στῶν ἀνέμων τὰ καπούλια,
γιὰ λαφοκυνήγι, κι' ἐγὼ πίσω

χύνω μαῦρα δάκρυα, καὶ κλαίω,
πὺ στὸ μαῖρο κι' ἄραχλον Αἰγαῖο
πύργο εἶπες γιάλινο νὰ χτίσω.

ΠΑΛΙΝΩΔΙΑ

Εἶπε ὁ πελεκάνος: Γιὰ ἐγκώμιο
νὰ σοῦ πλέξω λέω ἓνα σονέττο
ἀπ' τὰ πρῶτα πρῶτο, πὺ παρόμοιο
δὲν θὰ τυπωθῆ πούπετα φέτο.

Θὰ σοῦ τὸ κεντήσω σὲ ταπέτο
μὲ μπρισίμι, σκοῦρο φόντο, κι' ὅμοιο
μὲ καρδιὰ νεκρὴ ἀπὸ σιλέτο,
πεταμένη σ' ἓνα πεζοδρόμιο.

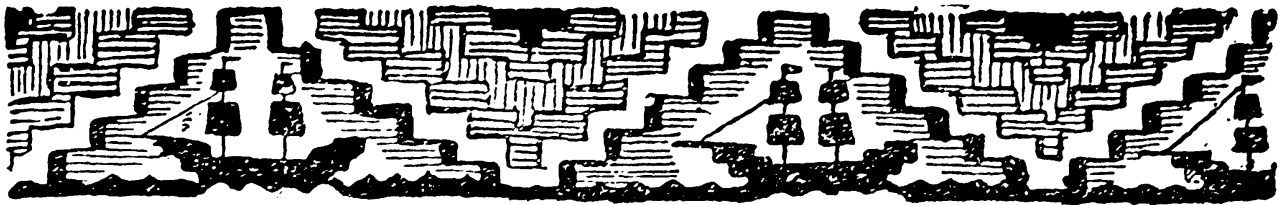
Στρῶσε τὸ ταπέτο, κι' ὡς λαχαίνει
πάνου νὰ πατᾶς πὲς ἡ Ἑλένη
τάχατε πὺ εἶσαι καὶ θυμήσου,

πρὶν τῆς παρθενιάς τῆ ζώνη λύσεις,
μὲ μπογιὲς μιὰ μάσκα νὰ στορίσεις,
ἔκεινῆς τῆ μάσκα, στὴ μορφὴ σου.

Ἰωσήφ Ράπτης

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΟ ΓΙΑΤΡΙΚΟ ΤΩΝ ΠΙΔΙΩΝ ΤΟΥ ΓΟΥΣΙΑ

(ΑΦΗΓΗΜΑ)

Τὸ φεγγάρι κοντεύει νὰ βασιλέψη, τ' ἄστρα λαμποκοποῦν ἀκόμα ψηλά στὸν οὐρανό, γεμάτα μυστήριο καὶ γοητεία· τὰ πετρίνια λάλησαν γιὰ τρίτη φορά.

—Κοντεύει νὰ ξημερώσ' ὄρὸ Μπεκτάσ', δὲ φαίνεται τίποτα κι' ἀπόψε, ἔχουμε τρεῖς βραδιές ποῦ φλάμε ἀλλὰ τοῦ κάκου, ψιθυρίζει ὁ Μεμέτης στ' αὐτὶ τοῦ συντρόφου του, κι' ἀναδεύεται μέσα στὴν κάππα του γιὰ νὰ ζεσταθῆ.

—Ξέρω κι' ἐγώ... Ἐμεῖς μιὰ φορά θὰ φλάξουμε ὥσπου νὰ τὸ πιάνουμε τὸ λιανέτη, γιατί δὲ μπορούμε νὰ κάνουμε κι' ἄλλοιῶς· θὰ χολιάζῃ πολὺ τὸ μπέη ἅμα δὲν τὸ πιάνωμε.

Ἄς ὁ διάλογος, γινόταν ἀνάμεσα σὲ δύο Ἀρβανίτες, παλληκάρια τοῦ Σιαῖμ μπέη, ποῦ φύλαγαν νὰ πιάσουν κάποιον κλέφτη ποῦ σκαρφάλωνε νύχτα στὴ μάνδρα, καὶ μάζεψε ὄλον τὸν κισσὸ ἀπὸ τὸ βακούφι τοῦ μπαμπᾶ Ὁσμάν.

Ἦταν αὐτὸ τὸ βακούφι, ἓνα στρογγυλὸ κτίριο, (ἓνα μικρὸ τέμενος) στὴν ἀπάνω Κόνιτσα, πάνω ἀπὸ τὸ σπήτι τοῦ Σιαῖμ μπέη, ἀπὸ κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μεγάλη θολωτὴ πόρτα, ποῦ ὀδηγοῦσε στὸ σαράϊ τοῦ περιφύημου Ζεϊνὲλ μπέη, συγγενοῦς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ὁ μπαμπᾶ Ὁσμάνης, ἅγιος ἄνθρωπος κατὰ τοὺς Τούρκους, εἶχε ζήσει ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, κάνοντας ὄλο ἀγαθὰ καὶ καλωσύνες· καὶ ἦταν θαμένος μέσα στὸ μικρὸ αὐτὸ τέμενος. Ἐβλεπες κάθε μέρα τοὺς Τούρκους, νὰ πηγαίνουν ν' ἀνάψουν ξουγκοκέρια, καὶ νὰ προσκυνοῦν μὲ μεγάλη εὐλάβεια στὸν τάφο, τοῦ καλοῦ,

ὅπως ὀνόμαζαν τὸν μπαμπᾶ Ὁσμάν. Κοντὰ στὰ ξουγκοκέρια, πήγαιναν κι' ἄλλα δῶρα κι' ἀφιερῶματα. Πατήγια νὰ ποδένεται, σαπούνια νὰ πλενεται, λεκάνες, μαντήγια· καὶ κάποιος εὐλαβῆς Τούρκος, τυχε πᾶει ἐκεῖνο τὸ χειμῶνα, μιὰ καινούργια φλοκωτὴ βελέντζα, γιὰ νὰ τυλίγεται νὰ μὴν κρυώνη.

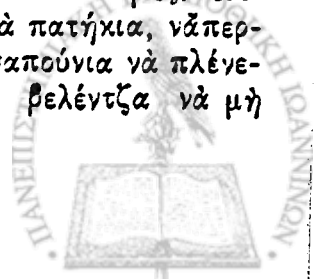
Ἄξαφνα ὁμως συνέβη κι' ἓνα μεγάλο θαῦμα. Τὰ δῶρα καὶ τ' ἀφιερῶματα, ἄρχισαν ἓνα ἓνα νὰ χάνονται, νὰ ἐξαφανίζονται.

—Βαλαῖ! πᾶν τὰ πατήγια. Τὰ πόδες ὁ ἅγιος καὶ περβαταίει νὰ κἀνη καλωσύνες· ἀνέκραξαν οἱ ἀφελεῖς καὶ δεισιδαίμονες Τούρκοι.

—Μπιλαῖ! πῆρε καὶ τὸ τσέργα νὰ τυλιχτῆ τὸ καλὸ μπαμπᾶ γιὰ νὰ μὴν κρυώνη..

Ὅταν ἀργότερα χάθηκαν καὶ τὰ μαντήγια, τὰ σαπούνια, καὶ τ' ἄλλα ἀφιερῶματα οἱ Τούρκοι δὲν ἀνησύχησαν. Πίστευαν ὅτι τὰ παίρνει ὁ καλὸς μπαμπᾶς καὶ τὰ χαλνάει.

Μοναχὰ ἓνας Τούρκος, ὁ Σιαῖμ μπέης, εἶχε ἀρκετὲς ὑποψίες καὶ ἐνδοιασμοὺς, γύρω ἀπ' αὐτὰ τὰ γεγονότα. Ἦταν ὁ κύριος καὶ ἐπιστάτης τοῦ βακουφιοῦ, καὶ εἶχε παρατηρήσει τὸ ἐξῆς ἀξιοπεριεργό. Ἐνα πρωτὶ ποῦ πῆγε νὰ προσκυνήσῃ τι νὰ ἰδοῖ! Κάποιος εἶχε ἀνεβῆ κρυφὰ στὴ μάντρα τοῦ βακουφιοῦ, καὶ εἶχε κόψει ἀρκετὰ δεμάτια κισσῶ. Δὲ μπορούσε νὰ ἤταν ὁ ἅγιος. Αὐτὸς, μπορεῖ νὰ φόραγε τὰ πατήγια, νὰ περνε τὰ μαντήγια καὶ τὰ σαπούνια νὰ πλένεται, νὰ τυλίχτηκε μὲ τὴ βελέντζα νὰ μὴ

κρουώση, πού περπατούσε κι' ἔκαμνε καλά στὸν κόσμον· ἀλλὰ ἔχι ὁμως νὰ κόβη καὶ τὰ μπρούσκουλα (κισσό)... Τὸ πρᾶγμα τοῦ ἔκανε ἐντύπωση, καὶ τὸ διηγήθηκε στὸ μouxτάρη τὸ Νταλῆ μπέη, καὶ στὸν Κατῆ.

Δεν πέρασαν πολλὲς μέρες, κι' ὁ Σιαϊμ μπέης παρατήρησε ὅτ' εἶχαν κοπῆ κι' ἄλλα μπρούσκουλα 'πὸ τῆ μάντρα, κι' ἀργότερα πάλι ἄλλα. «Δὲ γίνεται ἀλλοιωτικά, σκέφθηκε, θὰ δάλω δυὸ παλληκάρια νὰ φυλάξουν, νὰ τὸ πιάκουν τὸ λιανέτη πὸρχεται καὶ κλέφτει τὸ βακούφι».

Ἔτσι λοιπόν, ὁ Μπεκτάσης κι' ὁ Μεμέτης, δυὸ ἀρειμάνιοι Ἀρβανῖτες, ἀπ' αὐτοὺς πού δὲν εἶχαν ἄλλη δουλειά, παρὰ νὰ φυλάγουν τὸ μπέη, καὶ νὰ κάνουν κι' ἄλλες ἀπόκρυφες δουλειὲς τοῦ σχοινοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ (δηλαδὴ κλοπές, ληστείες καὶ τὰ παρόμοια), ἐπιφορτίστηκαν νὰ φυλάξουν μέρα νύχτα, καὶ φύλαγαν γιὰ νὰ πιάσουν τὸν ἱερόσυλο.

—Θέλεις νὰ πῆρε χαμπέρι διὰ τὸ φλαμε καὶ δὲ ζυγώνει τώρα; συνέχισε ὁ Μεμέτης· θὰ εἶναι πολὺ πόνηρο τὸ γκιαούρη· γιατί δὲν πιστεύω νὰ ἔρχεται Τοῦρκο καὶ νὰ κλέφτη.

—Ποιὸς ξέρει... μουρμούρησε ὁ Μπεκτάσης καὶ σὴν ἔπαυσε.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα, κι' ἔξαφνα ἕνας ἐλαφρὸς θόρυβος, στρίκ-στράκ, κράπ-κρούπ, ἔκα·ε τοὺς δυὸ φύλακες νὰ ἐντείνουν τὴν προσοχὴ τους.

—Πὸ γιάτο τὸ λιανέτ' τήρα τήρα, ψιθύρισε ὁ Μεμέτης. Γρήγορα, ἐσὺ πετάξου ἀπὸ τὴν ὄξω μεριά, κι' ἐγὼ ἀπ' ἐδῶ νὰ τ' ἀρπάξωμε.

Πραγματικὰ ἕνας ἄνθρωπος εἶχε σκαρφαλώσει ἀπάνω στὴ μάντρα κι' ἔκοβε τοὺς κισσοὺς, στρίκ στράκ, χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται διὰ τὸν παρακολουθοῦν.

Παρατῶντας τὴν κάππα τοῦ ὁ Μπεκτάσης, καὶ πατῶντας ἀνάλαφρα καὶ προφυλαχτικὰ σὰν ἡ γάτα, ἐγῆκε ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος τῆς μάντρας, ἐνῶ ὁ Μεμέτης κρατῶντας τὴν κουμποῦρα στὸ χέρι του, πλησίασε κι' αὐτὸς σιγά-σιγά τὸν ἀνύποπτο κισσοκλέφτη, σὰν ἡ ἀλεπού πού ζυγώνει στὸ κοτέτσι μὲ ἐξυπνάδα καὶ πονηριά, τελείως ἀθόρυβα. Ἐφτασε κάτω ἀπὸ τὸν ἱερόσυλο,

κι' ἀφοῦ ὑπολόγισε ὅτι ὁ σύντροφός του θὰ εἶχε πιάσει ἤδη τὸ πόστο του, σήκωσε τὴν κουμποῦρα τοῦ ἐναντίον τοῦ πρῶτονου συλητοῦ καὶ βροντοφώνησε.

—Στὸν τόπο ὄρέ, μὴ κουνιέσαι γιατί σὲ σκοτώνω, κατέβα κάτω γλήγορα.

Ἄνθρωπος ξαφνίστηκε. Γύρισε πρὸς τὰ πίσω, καὶ βλέποντας τὸ παλληκάρη μὲ τὴν κουμποῦρα στὸ χέρι, ἔμεινε ἀναυδος. Ρίχνοντας μιὰ γοργὴ ματιὰ πρὸς τὰ ἔξω, εἶδε ἄλλη σκιὰ νὰ ὀρθώνεται στὸ μισοσκόταδο τῆς αὐγῆς.

—Στὸν τόπο ὄρέ, μὴ κουνιέσαι σ' ἐφάγαμαν, ἀκούστηκε κι' ἄλλη κραυγὴ ἀπ' ἐκεῖ.

—Κατέβα κάτω ὄρέ λιανέτ' πού ἔμαθες νὰ κλιέφεις τὸ βακούφι.

Θέλοντας καὶ μὴ ὁ παράδοξος πρῶτονος συλητῆς πήδησε κάτω.

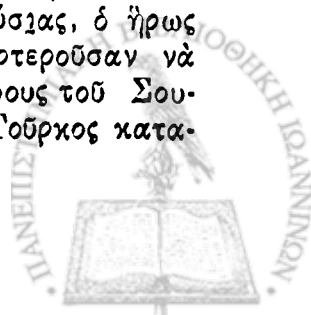
—Βάι βάι! πὸ ἐσὺ σαι ὄρέ Γούσια; πὸ τί χαλεύεις ὄρέ νὰρχεσαι νυχτοχάραγα νὰ μαζώνη τὰ μπρούσκουλα 'πο τὸ βακούφι;

—Ἐγὼ εἶμ' ὄρέ Μεμέτ, ἀποκρίθηκε τέλος ὁ ἀποκαλούμενος Γούσιας, δὲν ἔκαμα καὶ κανένα κακό· δυὸ μπρούσκουλα ἔμασα, πῶχω τὰ γίδια μ' ἄρρωστα χειμῶναν καιρὸ, καὶ δὲν μοῦ τρῶν τίποτα ἄλλο.

—Πὸ καλά ὄρέ τζιάνομ, ἀλλὰ ἐμεῖς ἔχομε διάτα νὰ σὲ πᾶνωμε στὸ μπέη, γιατί μᾶς ἔχει βάλ' νὰ φλαμε τί διάολο χάλεβες, ἔκανε πάλι σὰ στενοχωρημένος ὁ Μεμέτ. Ὁ Γούσιας ἦταν φίλος του καὶ δὲν θάθελε νὰ τοῦ κάνει κακὸ ἀλλὰ δὲν μπορούσε νὰ γίνη κι' ἄλλοιωτικά.

—Στὸ μπέη, στὸ μπέη, ψιθύρισε ὁ Γούσιας, δὲν ἔχασε ὁμως καὶ τὸ θάρρος του.

Ἦταν ἐξυπνος καὶ χωρατατζῆς ἄνθρωπος ὁ Γούσιας. Εἶχε ραφτάδικο κάτω στὸ παζάρι, ὅπου μαζεῦονταν ὅλοι οἱ χασομέρηδες, Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί, καὶ διασκέδαζαν μὲ τὰ χωρατὰ καὶ τὰ σιακάδια του. Ὅταν ἦταν νειὸς εἶχ' ἀγαπήσει μὲ σεβντᾶ, τὴν Οὐρανία τοῦ Γούσια Χαρίση ποῦχε κάψει καρδιές μὲ τὴν ὁμορφιά της. Ὁ Σουλεϊμάν ὁ γιὸς τοῦ Μεχμέτ ἐφέντη, ὁ σαρράφης, τὴν ἀγαποῦσε κι' αὐτὸς τρελλά, κι' ὅταν τὴν ἀρραβώνισσε ὁ Γούσιας, ὁ ἥρωας τῆς ἱστορίας μας, ὅλοι καρτεροῦσαν νὰ τοῦ συμβῆ κάτι κακὸ ἀπὸ μέρος τοῦ Σουλεϊμάν. Ἐν τούτοις ὁμως, ὁ Τοῦρκος κατα-

σίγασε τὸ πάθος του, κι' ἔσπευσε νὰ τὸν συγκαρῆ κι' ἔλας γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες του.

Πιασμένος τώρα σὲν τὸ πουλί στὸ βρόχι, ὁ Γούσιος, ὁδηγήθηκε στὸ Σιαῖμ μπέη, κι' ἀπὸ κει στὸν Κατῆ, γιὰ ν' ἀπολογηθῆ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἱερβουλη πράξη του.

—Καλὰ ὄρε τζιάνομ Γούσια, τοῦ λέει ὁ Κατῆς, τί χάλευες νὰ πάνης νυχτοχάραγα νὰ κλέφτ'ς τὰ μπρούσκουλα 'πὸ τὸ βακούφι; "Ἄν ἐρχομάσταν ἐμεῖς οἱ Τούρκοι στὸ δικὸ σας τὸ βακούφ' νὰ κλιέψωμε, τί θὰ μᾶς ἐκαμνέταν;

Ὁ κατηγορούμενος ἔμωσ, σὲν ἐξυπνος καὶ τετραπέρατος Ρωμιός, εἶχε ἐτοιμάσει κι' ἔλας τὴν ἀπολογία του, κι' εἶχε καταστρώσει τὸ σχέδιό του γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πράξη.

—Νὰ σοῦ πῶ ἐφέντη Κατῆ, νὰ σᾶς πῶ πολυχρονεμένοι μου μπέηδες καὶ ἐφέντηδες, ἄρχισε νὰ λέῃ μὲ μισοκακόμοιρο καὶ ψευτοελαθικό ὕφος, ὁ παμπόνηρος Γούσιος. "Ἐχω τέσσερα πέντε γίδια ποὺ τὰ τηροῦσα σὲν τὰ μάτια μου. "Ἄξαφνα, ἀπὸ τὸ χινόπωρο, ἀρχίνησαν νὰ μοῦ ζγκλομπίζουν κι' ἀρρώστησαν κακὰ. Τί γιαιτριγιές δὲν τοὺς ἔκαμα, τί φάρμακα καὶ ἔβτανα δὲν τὰ πόττησα· αὐτὰ πθενά. "Ὅλο πίσω καὶ πίσώκωλα μοῦ πάειναν. Πῆρα κι' ἀγιασμὸ 'πὸ τὸν παπᾶ καὶ τὰ ράντζα, πῆρα καὶ τὸν ἴδιο καὶ τὰ διάβασε, ἀλλὰ πίσω τὰ ἴδια. Τί νὰ κάμω... τί νὰ κάμω; Δὲν παίρνω, λέω μοναχός μου, κι' ἀπὸ τὸ βακούφι τοῦ μπαμπᾶ—Ὁσμάν, ποὺ κάμνει τόσα θάματα, νὰ τὰ ταῖσω, μὴν λάχη καὶ ἴδου γιαιτριγιά;

Τί νὰ σᾶς πῶ ἀφεντάδες μου! Μαζώνουντας κάμπουσα μπρούσκουλα καὶ ριχνουντάς τους, ἀρχίνησαν νὰ ξεγυρνοῦν! "Ἦρθα κι' ἔμασα ματαπάλιε καναδυό, 'πὸ κρυφὰ γιαι-

τί σκιαζοῦμου νὰ μὴ μὲ μποδίσουν καὶ γίνουκαν τὰ γίδια μου μιὰ χαρά! Γι' αὐτό, εἶπα νὰ ματαμάσω 'κόμα καμιὰ βολὰ, γιὰ νὰ μοῦ γερέψουν ντίπ καλὰ.

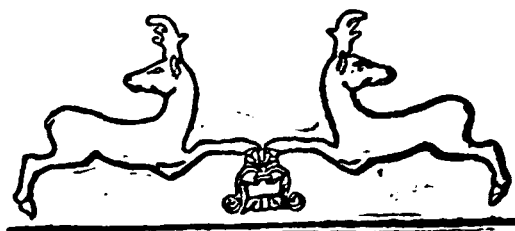
—Βαλαῖ! ἀνέκραξαν οἱ Τούρκοι· εἰν' ἀλήθεια ὄρε Γούσια αὐτὸ ποῦ λές;

—Μὰ τὸν θεό, ἀλήθεια εἶναι ἀφεντάδες μου... «Τὸν κακό σας τὸν καιρὸ μπουνταλάδες» ἔλεγε ἀπὸ μέσα τοῦ ὁ πόνηρος Ρωμιός.

—'Αφερίμ ὄρε Γούσια, ἀφερίμ! "Αειντε, σῦρε στὸ καλό, καὶ μολόγα στὸν κόσμο, γιὰ νὰ μάθουν τὴν καλωσύνη ποῦ σόκαμ' ὁ (καλὸς) μας.

"Ἐτσι λοιπὸν, τὴ γλύτωσε φθηνὰ ὁ Γούσιος μὲν τὴν ἐξυπνάδα του· καὶ οἱ ἀφελεῖς Τούρκοι, ἐξακολουθοῦσαν νὰ πιστεύουν, ὅτι ὁ ἅγιος ποῦ φόρεσε τὰ πατήγια καὶ τυλίχτηκε μὲ τὴν βελέντζα, ποῦ ἔπαιρνε νὰ σαπούνια καὶ τ' ἄλλα ἀφιερῶματα, καὶ περπατοῦσε κι' ἔκαμνε καλωσύνες στοὺς ὁμοθρήσκους του, γιάτρεψε καὶ τὰ γίδια τοῦ ἀλλόθρησκου Γούσια, χάρις στὴν πίστη του... Μόνον ὁ Σιαῖμ-μπέης, εἶχε μερικὲς ἀμφιβολίες, γιὰ τὸ θαῦμα τοῦ καλοῦ μπαμπᾶ, καὶ τὴν ἐξαφάνιση τῶν ἀφιερῶμάτων, ἀλλὰ δὲν τόλμησε νὰ τίς ἐκφράσῃ δημοσίᾳ ἀπὸ φόβο μήπως θεωρηθῆ ἀνευλαθής καὶ κακόπιστος Μουσουλμᾶνος.

Ὁ Γούσιος, ποῦ μόνον αὐτὸς ἤξερε πῶς εἶχαν ἐξαφανισθῆ τ' ἀφιερῶματα (τὰ εἶχε βουτήξει ὁ ἴδιος) καὶ πῶς εἶχαν γιαιτριυτῆ τὰ κατὰ φαντασίαν ἀρρωστα γίδια του, χαμογελοῦσε κρυφὰ κάτω ἀπὸ τὰ μουστάκια του, καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε. Μοναχὰ ὕστερα ἀπὸ χρόνια, σὲν ἦρθε τὸ Γιουνάνικο ('Ελληνικὸ κράτος) τὰ μολογοῦσε μπροστὰ στοὺς Τούρκους, καὶ ξεκαρδιζόταν στὰ γέλοια· ἐνῶ αὐτοὶ στραβομουτσούνιαζαν.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΑΡΚΟΜΑΝΗΣ

Προικισμένο φτωχόπαιδο τῆς ἡπειρωτικῆς ἐνδοχώρας, ὁ Σεραφεῖμ Ἀρκομάνης (1915—1952) πρόφτασε νὰ διαγράψει κι αὐτὸς τὴ σύντομη τροχιά του μεταξὺ τοῦ γενέθλιου χωριοῦ, τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Ἀθῆνας. Γεννήθηκε στὶς Πηγές, κοντὰ στὴ γέφυρα τοῦ Κοράκου, μεταίχμιο Ἠλείρου, Θεσσαλίας, σχεδὸν καὶ Ρούμελης. Στὴν Ἀθήνα ὁ πολυμήχανος νεαρὸς Ἠπειρώτης ἄλλαξε πολλὰ ἐπαγγέλματα χρησιμοποιοῦντας ὡς βοηθὸς του κατὰ προτίμηση φτωχοὺς σπουδαστὲς ἀλλὰ, ἐφαρμόζοντας τὶς ἰδέες του περὶ ἰσότητος καὶ κοινοκτημοσύνης ἀτέτυχε. κι' ἓνα διάστημα—τὸ ποιητικώτερο τῆς ζωῆς του—ἔκαμε τὸν «πλασιέ» ὧσπου παντρεύτηκε στὴν κατοχὴ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κατασταλάξει σὲ θετικὲς ἐπιδιώξεις, μὲς ἀπ' τὸ νεφέλωμα τῶν οὐτοπιῶν του, καὶ ν' ἀποχτήσῃ δική του «φίρμα» στὸ ἐμπόριο τοῦ κύκλου του (αἰθέρια ἔλαια, ἀρώματα κλπ.). Κι' ἐνῶ συντηροῦσε ἄνετα ὀλόκληρη φαμιλιά, ὁ αὐτοδημιούργητος αὐτὸς πατριώτης μας, τὸν βρῆκε ἀπάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ἓνα καταραμένο μεσονύχτι. τὸ ἄξαφνο κακό: κάηκε ἀπὸ τὰ μίγματα τῆςπραχτικῆς ἔμπνευσῆς του, ἀπὸ τὶς χημικὲς ἐνώσεις πού—μοντέρνος Προμηθεὺς—δὲν ἤξερε νὰ τὶς ὑποτάξῃ.

Ὁ Σεραφεῖμ ἦταν γεννημένος ριμαδόρος. Στιχουργοῦσε ἀπὸ μικρὸς εὐτράπελα θέματα παρμένα ἀπ' τὸ χωριό του, πού τὰ θυμοῦνται ἀκόμα οἱ χωριανοὶ του. Ὅταν ἦρθε στὴν Ἀθήνα κι ἄρχισε νὰ μελετᾷ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τ' ἀπλούστερα, βάθυνε ὅσο μποροῦσε τὴν ἔμπνευσή του. Ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο ἔμεινε πάντα ὁ αὐτοσχεδιασμὸς καὶ τὸ σκῶμμα. Μὲ τὶς ἄκακες σατιρὲς του γελοῦσε πρῶτος ὁ ἴδιος. Ἄν δὲ μεσολαβοῦσε ὁ εὐτυχῆς ὡστόσο γάμος μὲ τὰ τόσα οἰκογενειακὰ βάρη, ὁ Ἀρκομάνης εἶχε περιθώριο ν' ἀναπτύξῃ πιὸ ἀβίαστα, πιὸ τεχνικὰ τὰ πηγαῖα προσόντα του, πού τὸν ἀνάδειξαν ὡστόσο πρῶτο εὐθυμογράφο (γιατὶ σατιρικός προῦπήρξε ὁ Βηλαρῶς) τῆς Ἠλείρου. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς τυπωμένες δυὸ συλλογές του, τὶς «Τσουκνίδες» (1936) καὶ τὰ «Ἐπιτάφια» (1939), ἄφησε ἀνέκδοτη μιὰ ἐπιθεώρηση. Πρῶτοτύπά του εἶχε τὸ Σουρή, τὸ Σκόκο καὶ τὸν Πῶλ Νόρ. Ἦξερε ὅμως, πλάι στὰ γονστόζικα πειράγματά του, νὰ βρίσκει καὶ λυρικοὺς τόνους.

Ὁ Ἀρκομάνης φεύγοντας πρόωρα ἄφησε τὴν εἰκόνα ἑνὸς καλόκαρδου, σπιρτόζου πρόσχαρου παιδιοῦ πού ἀντιμετώπιζε τὴν κακοδαιμονία τῆς ζωῆς μὲ ἀθῶα, δροσερὰ καλαμπούρια, ὀλιγογράματος καὶ πολυγράφος. Αἰσθηματίας, ὠραιολάτρης, εἶχε πάντα τὴν καρδιά του στὰ χεῖλη. Ἦταν ἓνας λάλος σπίνος πού ξεμάκρυνε ἀπ' τὰ κατατόπια μας τὰ ἡπειρώτικα στὶς ἀθηναϊκὲς κακοτοπιές, ὅπου ἡ προσρρομὴ δὲν τοῦ ἀφαίρεσε τὸ θέλημα του.

Γ. Κοτζ.

Η ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΜΟΥ

Θάτανε κατὰ τὸ χίλια
(κείον τὸν χρόνον) ἔννιακόσια
δέκα πέντε, στὶς Πηγές
τοῦ νομοῦ Ἄρτας, ὅπου ἡ ζήλεια
στὸν καθένανε γιὰ γρόσια
δὲν τοῦ ξάνοιγε πληγές.
Τὰ ζευγάρια δὲ θρηνοῦσαν
γιὰ τὰ τέκνα πὺ γεννοῦσαν.

Καὶ πρὸ πάντων οἱ χωριάτες,
πὺ ἄλλο...σπόρ τους δὲν ἔκαναν,
τόχαν ρίξει στὰ παιδιὰ.
Ἔτσι κι ὄχι πιά ἀκαμάτες
κι οἱ καλοὶ γονεῖς μου ἔβάναν
πεῖσμα κάθε μιὰ βραδιὰ
γιὰ νὰ δώσουν—μὲ χαρά τους—
τέκνα πὺ πολλὰ τοῦ Κράτους.

Φτιάνοντας τὸ πρῶτο ἀγόρι
βάλανε γιὰ μὲ σ' ἐνέργεια
κι ἤθε ἡ μέρα νὰ γινῶ.
Τὴ μαμά μου ἔστειλόχῳρει
στὸ μυαλό της ἡ περιέργεια
μέχρι βράδι ἀπ' τὸ πρωινό.
Τέλος καὶ μετὰ τὸ δεῖπνο
πέσανε κι οἱ δυὸ στὸν ὕπνο.

Ποῦ νὰ κοιμηθεῖ ἡ μαμά μου!
Στριφογύριζε στὸ στῶμα.
Κι ἀπ' τοὺς πόνους τοὺς φριχτοὺς
ξεσηκώνεται ἀπὸ χάμου
μὲ τρεμάμενο τὸ σῶμα
καὶ μὲ θρήνους βογγηχτοὺς
τὸ νιάου—νιάου, τρισαλιά της!
ἄκουγε μὲς στὴν κοιλιὰ της.

Σὰ χαζὸς παραμιλοῦσα
μόνος μου, λὲς κι ἀπὸ τότε
κίολας ἤμουνα ποιητῆς.
Χοροπήδαγα, γελοῦσα.
Μὰ ἡ μαμά μου πότε—πότε
μ' ὕφος μάνας βαρετῆς
μ' ἀπειλοῦσε δίχως οἴχιο:
«Ἔβγα, βόμπ'ρα, καὶ σοῦ δείχνω»..

Μπλούμ! στὴν κολυμπήθρα κι οὐλος
πῆγα μέσα (κι ὡς ἐφιάλτης,
φόβε, ἀκόμα μὲ χτυπᾶς).
Καὶ «βαφτίζεται ὁ δοῦλος...
—τῶν πλουσίων» εἶπε ὁ ψάλτης,
—τοῦ Θεοῦ» λέει ὁ παπᾶς.
Κι ἐξορκίζει ὡς θεοβγάλη
τὸν...ἀριστερὸ τὸν ψάλτη.

Μὲς στῆς Κόλασης τὰ βάθη
λὲς καὶ μ' εἶχανε βουτήσει
βράζοντάς με διαολικά.
Κι ἀπ' τὴ νίλα πούχα πάθει
τὸ νερὸ εἶχε...κιτρινίσει
αὐξαινόντας καμιὰ δκά.
Κι ὦ! τῆς Ἐκκλησιᾶς ρεκλάμα,
τόκανε ὁ παπᾶς τὸ θάμα.

Κι ἔτσι μῆνα μὲ τὸ μῆνα
ἐμεγάλω'να κομμάτι,
δίχως ὅμως μπιμπερά.
Καὶ τοῦ τάδε καὶ τοῦ δεῖνα
τοῦ καλόμπαινα στὸ μάτι
κι ἤμουν ὄλων ἡ χαρά.
Πλὴν στὸ δρόμο τῆς ζωῆς μου
τὶ δὲ λέγαν στοὺς γονεῖς μου!

—Μάρω μου! ἄκουγες τὸν ἕνα,
—Παναγιώτη μου! τὸν ἄλλο,
στὸ παιδί σας προσοχή!
Εἶναι ξύπνιο ὅσο κανένα
κι ὅταν θὰ γενεῖ μεγάλο
πρέπει νάβρει κάποια ἀρχή.
Κι ἔτσι πρέπει, σὰν ἀξήνει,
χωροφύλακας νὰ γίνει.

Μὴν τὸ πάρετε, παιδιὰ μου,
τέτ-ο ζήτημα στὰ κούφια.
Χωροφύλακας ἐκεῖ!
Πέρα δῶθε, κεῖθε χάμου,
θὰ τοῦ βγάνουνε τὴ σκούφια
τρομαγμένοι οἱ χωρικοὶ.
Καὶ σὰ ρήγας, μὲ ὕφος σπάνιο:
«Γεῖα χαρὰ στὸν καπετάνιο».

[Ἐπιτάφια Γέλια]

ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ

Τέθηκ' ἐν ἀποταξίᾳ
κάποιος στρατηγός, καθότι
τὸν περνοῦσαν ἐξωμότη
καὶ προπάντων ταραξία.

Ὁσπου νὰ—τρανή του ἡ χάρη—
κάποια μέραν ἀρρωσταίνει
κι ἕνας του γιατρός συσταίνει
ρετσινόλαδο νὰ πάρει.

Κάθε μέρα πὺ περνοῦσε
κι ἕνας χρόνος τοῦ φαινόταν,
μὰ ὅσο δὲν ἐπανερχόταν
τόσο γιὰ χακὶ θρηνοῦσε.

Δὸς του καὶ μὲ λαιμαργία
παίρν' ὡς κάτω ἕνα μπουκάλι.
Κι ἔτσι τέθηκε καὶ πάλι
στρατηγός..ἐν ἐνεργείᾳ!

Η ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ

Ὅταν τῆς ζήτησα φιλί,
μοῦ εἶπε μ' ἀπορία:
—Μὰ εἶμαι κόρη τοῦ παπᾶ
καὶ εἶναι ἁμαρτία.

—Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ σοῦ τὸ ζητῶ,
ἀπῆντησα ἀκάκως.
Μιὰ κι εἶσαι κόρη τοῦ παπᾶ,
πὲς το πὼς εἶμαι...διάκος!

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σὲ μαγκούφη δικηγόρον

Δυὸ χρόνια θὰ τὸν δικάζαν ἕνα φτωχὸ πολίτη,
κι ἀφ' οὗ δευτερολόγησε, τὸν πῆγαν...ἰσοβίτη.

Γνωμικὸν

Θὲς νὰ σὲ δυπλοχαιρετοῦν καὶ μέσα νάχης πάντα;
Πάρε γυναίκα ὁμορφη: ἡ πιὸ καλὴ ἀβάντα.

Εἰς ἀτζαμὴν ζωγράφου

Κάνεις προσωπογραφίες, οἱ φιλότεχνοι γελοῦνε,
κάνεις γελοιογραφίες καὶ τὰ κλάματ' ἀρχινοῦνε.

Ὁ γειτονικὸς φούρναρης

Ψήνει ψωμιά, ψήνει φαγιά στὸ λαῦρο του καμίνι,
κι ὅταν εὐρῆ καὶ δουλικά, καὶ μὲ αὐτὰ τὰ..ψήνει.

Εἰς γεῦμα διανοουμένων

Ἄφου στρωθήκανε γερὰ καὶ φάγαν ὅ,τι βρῆκαν,
στὸ τέλος, καίτοι χόρτασαν, ἀλληλοφαγωθήκαν.

Εἰς φυλάργυρον

Τὴν τελευταία του στιγμή κατάφερε μιὰ τράμπα
καὶ γράφτηκε ὡς ἄπορος γιὰ νὰ τὸν θάψουν τζάμπα!

[Τσουκνίδες]

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΠΗΣ

Πενιχρά είναι τὰ στοιχεία τῆς ζωῆς τοῦ Γιώργου Ἀράπη. Γεννήθηκε στὸ Κρουονέρι Ἄρτας, ἀκολούθησε τὸ διδασκαλικὸ κλάδο καί, ἀφοῦ ὑπηρέτησε σὲ γειτονικά χωριά ἀποσύρθηκε ἀπὸ νωρὴς συνταξιοῦχος στὴ Ράμια πιστρίδα τῆς γυναίκας του, νὰ ζήσει μὲ τὴν οἰκογένειά του. Ἐκεῖ τὸν βρῆκε πρόωρος καὶ σκληρὸς θάνατος τὸ 1945, σὲ ἡλικία 45 χρονῶν. Πρὶν χαθεῖ ἔτσι ἀδίκαια, πρόφτασε νὰ κάμει μιὰ ἔκθεση στὴν Ἄρτα καὶ νὰ ἐκδώσει μιὰ συλλογὴ στὴν Ἀθήνα, αὐτοδίδακτος ζωγράφος καὶ ποιητής.

Τὸ Γιώργο Ἀράπη τὸν εἶχαμε δάσκαλο στὸ γενέθλιο χωριό, νεώτατον, πρὶν πάει ἀκόμα στρατιώτης. Κι ἐπιτελώντας χρέος τιμῆς στὴ μνήμη του ξεχωρίζουμε ἕνα δυὸ ποιήματά του γιὰ τὴν Ἑπειρωτικὴ Ἀνθολογία. Εἶναι παρμένα ἀπ' τὸ βιβλιαράκι του «Κάνθαροι» (1938). Ὁ κατατοπισμένος ἀναγνώστης ἄς προσπεράσει μ' ἐπιείκεια τὶς ἀρυθμίες καὶ ἄλλες ἑλλείψεις αὐτῶν τῶν πρωτολείων. Ἄς σκεφτεῖ τὴν πνευματικὴ ἀπομόνωση ποὺ περιστοίχιζε, προπάντων τότε, ἕνα φτωχὸ δασκαλάκο ἀπόμερου χωριοῦ καὶ ἄς ἐπιτρέψει σ' αὐτὰ τὰ δειλὰ ψελλίσματα τῆς μούσας νὰ προβάλουν στὸ πανηπειρωτικὸ κοινὸ—σχεδὸν συμβολικά—ἕνα ὄνομα χωρὶς ἀξιώσεις.

Γ. Κ.

ΣΤΟ ΞΕΦΛΟΥΔΙΣΜΑ

Θυμᾶμαι μιὰ φορὰ, κοντὰ στὸ χινόπωρο,
εἶχαμε ρόκες γιὰ ξεφλούδισμα ἔξω ἀπὸ τ' ἁλώνι·
καὶ γὼ παιδάκι τότε, δέκα χρονῶν ἄγορι,
κουβάλαγα ὥσπου νύχτωνε μ' ἕνα παλιὸ κασόνι.

Τὸ βράδυ, τὶ χαρά! Θὰ ρχόταν οἱ γειτόνοι
γιὰ τὸ ξεφλούδισμα. Λάμπα; Μοναχὰ μὲ τὸ φεγγάρι...
Θὰ λέγαμε τραγούδια· θὰ παίζαμε «τ' ἀηδόνι».
Θάχαμε γιὰ τὸ «χαμένο» κι ἕνα παλιὸ σαμάρι.

Ἄρτὰ μὲς στὸ ξεφλούδισμα ἐτύχαινε καὶ ρόκα
κόκκινη σὰν τὸ κράνο· κι ὁποῖος θὲ νάβρισκε ἀπ' αὐτὴν
—τὶ γέλια—θὰ σηκώνονταν κι ὄλους μὲ τὴν ἀράδα
θὰ τοὺς φιλοῦσε, ἂν ἤθελε, ἢ θὰ τοὺς τράβαγε τ' αὐτί.

Καὶ σοῦχε τύχει δυὸ φορές ἢ ρόκα σὰν τὸ κράνο,
καὶ δυὸ φορές σηκώθηκες καὶ μούστριψες τ' αὐτί·
μὰ κεῖνο σου τὸ τράβηγμα ὥσότου νὰ πεθάνω

θὰ τὸ θυμᾶμαι, ἔλεγα, τὴν καταφρόνια κείνη.
Μά πιὸ πολὺ ἐπόνεσα στερνὰ τὶς ἄλλες μέρες,
ὅταν μὲ τὰ φιλιὰ σου πιά μου πῆρες τὴ γαλήνη.

ΣΤΗ ΝΕΚΡΗ

(Ἄπόσπασμα)

Κι ἤρθα ξανά—λαχτάρησα—λουλούδια νὰ σοῦ φέρω
καὶ θάρχωμ' ὄλονα
στὴ μυστικιά σου χάρη...
μὴ σὰν ἀχνὸς γλιστροῦσεις,
σὰν ἴσκιος ἀπ' τ' ἀπόκοσμα τὴ λησμονιὰ γελάσεις...
Τάχα ν' ἀκοῦς;...

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΙ ΣΥΝΑΘΛΗΤΑΙ ΜΑΣ

Πρό ενός περίπου έτους, με την ευκαιρία συμπληρώσεως δύο χρόνων πνευματικής ζωής της «Ηπειρωτικής Έστιας», έχαρακτηρίσαμεν τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιμελείας ὕλης τοῦ περιοδικοῦ κ.κ. Ἰω. Ν. Νικολαΐδην, Γεώργ. Ι. Παπαγεωργίου, Δημ. Σ. Σαλαμάγκαν, Δημ. (Τάκην) Σιωμόπουλον, Παν. Γ. Φάντην—ἀλλὰ καὶ τὰ ἀντεπιστέλλοντα τοιαῦτα—ὡς τὰ πνευματικά της βάρη, ἐπάνω στὰ ὁποῖα οἰκοδομήθηκε ὁ σεμνὸς αὐτὸς βωμὸς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πνεύματος». Σήμερα, με τὴ βράβευσιν

τῆς κοινῆς προσπάθειας ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, διαπιστώνεται κατὰ τρόπο ἐπίσημο διὸ δὲν ὑπερβάλλαμε στὴν ἔξαρση τῆς ἀνιδιοτελοῦς συμβολῆς των, ὅπως καὶ τῆς συμβολῆς τῶν ἄλλων συνεργατῶν μας, γιὰ τὴ θριαμβευτικὴ ἐπιτυχία τῆς πνευματικῆς μας ἐξομύσεως. Μὲ καινούργιες, λοιπὸν, δυνάμεις, στηριγμένοι στὰ πνευματικὰ αὐτὰ βάρη καί, γενικώτερα, στὴ διάνοησιν τῆς Ἡπείρου, ξεκινοῦμε γιὰ νέα ἐπιτεύγματα.

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

ΘΑ ΤΟΝ ΕΝΘΥΜΗΤΑΙ

Κατὰ κοινήν ὁμολογίαν ἡ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἰωαννίνων ἀποτελεῖ ἓνα πνευματικὸν φάρον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀκτινοβολία δὲν περιορίζεται εἰς τὰ στενὰ ἡπειρωτικὰ πλαίσια ἀλλὰ διαχύνεται ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον. Συμβαίνει τοῦτο διότι ἡ Ἀκαδημία ἔχει τὸν τελευταῖον καιρὸν ἐπιτελεῖσι ἓν ἔργον πρὸς τὸ ὁποῖον δυσκόλως δύναται νὰ παρατεθῆ σύγκρισις. Ὁ κύριος συντελεστὴς τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τῶν καρπῶν τοῦ ὁποῖου πρὸ πολλοῦ ἤρχισεν ἡ συγκομιδὴ, ὑπῆρξεν ὁ κ. Παναγιώτης Κοροντζῆς, μέχρι τοῦδε Διευθυντῆς τῆς Ἀκαδημίας, μετατεθεὶς ἐσχάτως εἰς Ἀθήνας. Καὶ ἐπέτυχεν εἰς τὸ ἔργον του ὁ κ. Κοροντζῆς, διότι συνεδύαξε ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, ἀρίστην φιλοσοφικὴν καὶ παιδαγωγικὴν κατάρτισιν καὶ σπανίας διοικητικὰς ικανότητας. Ἀπετέλει δηλαδὴ μίαν ὀλοκληρωμένην προσωπικότητα, ὡς ὅταν ὁπαιοῦν αὐτὴν αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους καὶ τὸ συμφέρον τῆς Παιδείας. Ἡ Ἡπειρος ἡ ὁποία τὸν ἐγγώρισε καὶ ὡς ἐπιστήμονα ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν ἄνθρωπον, εὐγνωμόνως πάντοτε θὰ ἐνθυμῆται τὴν εἰς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του.

«Η.Ε.»

*

ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ...

Εἰς τὰ ἐνδιαφέροντα δημοσιεύματα τοῦ Ἐπιμελητηῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Σωτ. Δάκαρη καὶ εἰδικώτερα, εἰς ἐκεῖνο τοῦ τεύχους αὐτοῦ, πού ἀναφέρεται στὰ πορίσματα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα στὴ Δαδώνη, εἰκονίζονται μερικὰ ἀξιόλογα εὐρήματα, ἰδίως τὰ ἀγαλμάτια τῶν εἰκόνων 3, 4 καὶ 5 («Η.Ε.» σελ. 25,26,27). Τὰ τεκμήρια αὐτὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ μας, ἀντὶ

νὰ φυλάσσωνται εἰς τὸ ἐδῶ Δημοτικὸν Μουσεῖον, ἐστάλησαν, γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ φυσικὰ, στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν. Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὸ κακὸ προηγούμενον τῆς κλοπῆς πολυτίμων εὐρημάτων ἀπὸ τὸ Δημοτικὸν μας Μουσεῖο κατὰ τὸ 1936, καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ σημερινὲς συνθήκες φυλάξεως δὲν παρέχουν ἀπόλυτη ἐγγύησιν ἀσφαλείας τῶν ἀρχαίων κειμηλίων τοῦ τόπου, κατανοοῦμε τοὺς λόγους πού ἐπέβησαν στὸν διαπρεπῆ Ἡπειρωτὴ ἐρευνητὴ τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων κ. Δημ. Εὐαγγελίδη τὴν ἀπόφασιν τῆς μεταφορᾶς τῶν εὐρημάτων αὐτῶν στὴν πρωτεύουσα. Ὅμως δὲν ἀποκρούομε τὴν ἀπογοήτευσή μας γιὰ τὴν... ἀποδημίαν τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεώς των, ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ καὶ γεωγραφικὸ περιβάλλον πού τις δημιούργησε ἢ τις διαφύλαξε ἐπὶ χιλιετηρίδες. Γιὰ τὸ Δημοτικὸν Μουσεῖο τῶν Ἰωαννίνων τὰ εὐρήματα αὐτὰ θ' ἀπετέλουν ἀληθῆ ἐξωραϊσμὸν καὶ θὰ προσέδιδαν σ' αὐτὸ μιά κάποια αἴγλη, ἐνῶ γιὰ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν εἶναι «σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ». Ἰ' αὐτὸ οἱ δικαιολογημένοι φόβοι τοῦ ἐκλεκτοῦ συμπατριώτου Καθηγητοῦ κ. Δημ. Εὐαγγελίδη καὶ τοῦ συνεργάτου του κ. Δάκαρη, πρέπει νὰ παύσουν ὑπάρχοντες, καὶ θὰ παύσουν ἂν ἡ Γενικὴ Διοίκησις καὶ ἰδιαίτερα ὁ Δῆμος εὗρουν τὴν χρυσὴν τομὴν τοῦ ζητήματος δημιουργοῦντες συνθήκας ἀπολύτου ἀσφαλείας εἰς τὸ Μουσεῖον μας, ὅποτε οἱ πρόσφυγες—ἀρχαιοτῆτες τῆς Δαδώνης θὰ ἐπαναπατρισθοῦν καὶ θὰ κατατεθοῦν στὸ Δημοτικὸν Μουσεῖο τῆς πόλεως, ὅπως πρέπει καὶ ὅπως ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ.

Μ. Χ. Μ.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΕΡ- ΚΥΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1954

Με ιδιαίτερο—και εύνοητο για μᾶς τούς 'Ηπειρώτες, πού τόσοις ὁ τόπος μας ἔχει ιστορικούς καὶ ἄλλους δεσμούς με τὸ ὠραίο καὶ καλλιεργημένο νησί τοῦ 'Ιονίου—ἐνδιαφέρο παρακολουθήσαμε στὶς στήλες τῶν «Κερκυραϊκῶν Νέων» τὴν ἐκθεση τοῦ πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ τῆς Κέρκυρας ἀμνητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται, ἀπὸ εἴκοσι μία διαλέξεις, ἐντεκα συναυλίες καὶ ρεσιτάλ, τέσσερες ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, δυὸ ἐρασιτεχνικὲς θεατρικὲς παραστάσεις, μιὰ ἐκθεση φωτογραφιῶν, δυὸ περιοδικὲς ἐκδόσεις καὶ τέσσερα βιβλία τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο ἀναφέρεται στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα τὸ μυθιστόρημα, τὴν κριτικὴ.

Ἀπὸ τὶς διαλέξεις, πέντε διοργανώθηκαν ἀπὸ τὴν «Ἐταιρεία Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν», δυὸ ἀπὸ τὴν «Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρεία», τέσσαρες ἀπὸ τὴ «Χριστιανικὴ Ἐστία», πέντε ἀπὸ τὸ «Βρετανικὸ Ἰνστιτοῦτο» καὶ ἄλλες πέντε ἀπὸ τὸ «Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο». Οἱ συναυλίες καὶ τὰ ρεσιτάλ, διοργανώθηκαν ἀπὸ τὶς δυὸ «Φιλαρμονικὲς» τῆς πόλης, τὸν «Καλλιτεχνικὸ Ὅμιλο Κυριῶν», τὸ «Ὡδεῖο» καὶ τὴν «Κερκυραϊκὴ Χορωδία». Οἱ ἐρασιτεχνικὲς θεατρικὲς παραστάσεις δόθηκαν ἀπὸ τὸ «Σῶμα Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν» σὲ συνεργασία με τὸ «Σῶμα Προσκόπων», καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ «Μουσικὸ δραματικὸ Τμήμα τῆς Φιλαρμονικῆς «Μαντζαρος». Στὶς Κερκυραϊκὲς ἐκδόσεις τοῦ 1954, περιλαμβάνονται καὶ τὰ περιοδικὰ «Πρῶτο Σκαλί» καὶ «Πρόσπερος».

Δ. Σ.

***

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μιχ. Περάνθη. 'Αμβρακία.—'Αθήνα 1954

«Χρονογραφία μιᾶς πολιτείας»—τῆς ἀρχαίας καὶ μερικῆς, μεσαιωνικῆς 'Αμβρακίας, (πῶς ἀργότερα, καταστρεμμένη στοὺς καιροὺς τοῦ Δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου, ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴν τέφρα τῆς σάν 'Ακαρνανικῆ 'Αράχθεια, καὶ σὲ τρίτῃ τῆς ζωῆς, στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ὡς Ἄρτα)—ὀνοματίζει ὁ Μιχ. Περάνθη τὴ μετὰ τὸν ἐπικεφαλῆς τίτλο καινούργια ἐργασία του, πῶς μ' ὅλα ταῦτα θάταν ἀκριβέστερο νὰ τὴ χαρακτηρίσαμε ἱστορικὸ λογοτέχνημα. Ἡ «'Αμβρακία», ἀποτελεῖ, γράφει κάπου ὁ σ., τὸν πρῶτο τόμο τῆς ἱστορίας τῆς Ἄρτας, πῶς εἶναι καὶ ἡ ἰδιαιτέρη του πατρίδα, καὶ περιορίζεται σ' αὐτὴ, μόνο στὰ μέχρι τῆς ἀπὸ τοὺς Βούλγαρους καταστροφῆς τῆς (κατὰ τὸ 120 αἰῶνα) ἱστορικῆς.

Μιὰν ἀγάπη καὶ ἓνα αἶσθημα, συνταριασμένα ὅμως μέσα σὲ αὐστηρὰ ἱστορικὰ πλαίσια μελετημένου στοχασμοῦ, εἶναι αὐτὰ πῶς γέννησαν τὴν ἐργασία του. Τὴν ἀπωλεσθεῖσα, τὴν παλιὰ τῆς 'Αμβρακίας εὐκλεία, ζητεῖ νὰ ξαναζωντανέψῃ ὁ στοργικὸς μελετητής, καὶ θὰ θεωροῦσε, γράφει ἂν τὸ πρετύχαινε, ὅτι δικαιώνεται ὁ μὸς

χθος τοῦ ὁ συλλεκτικὸς, γέννημα χορδῆς πατριδολατρικῆς.

Μὰ τὰ εἶσα φέρνει ὁ θρύλος» ἀρχίζει τὴν ἐργασία του ὁ σ., καὶ προσεγγίζοντας κατόπι ἱστορικότερα κείμενα, μπαίνει στὴ χώρα τῆς μικροῦλας 'Ηπειρώς:—'Ο Κάδμος, ἀναζητώντας τὴν ἀδελφὴ του, παλεύει μ' ἓνα δράκοντα, τὸν σκοτώνει καὶ σπέρνει τὰ δόντια του. Ἐναν ἀπ' ὄρους φύτρωσαν ἐνοπλοὺς ἄντρες, τὸν Ἐχίωνα, τὸν κάνει γαμπρό του· καὶ ἀπὸ τὸ γάμο αὐτό, γεννιέται ὁ Πενθέας καὶ ἡ 'Ηπειρώ. Καθὼς οἱ Μαινάδες κομμάτιασαν τὸν ἀδερφό τῆς, ἡ μικροῦλα ἡ 'Ηπειρώ, ξεκινᾷ ἀτρομὴ γιὰ τὴ βορεινὴ Ἰλλυρία, γιὰ νὰ συναντήσῃ ἐκεῖ τὸ Ἰλλυριό, γιὸ τοῦ Κάδμου καὶ τῆς Ἄρμονιας, μετὰ τὸν ὁποῖο ἡ μικροῦλα τώρα ὄρφανή, εἶχε ζῆση μαζὺ στὴ θῆβα καὶ τὸν εἶχε ἀγαπήσῃ. Ἀψήφησε ἡ 'Ηπειρώ δρόμους καὶ ποτάμια, θηρία καὶ φόβους, κάμπους καὶ ῥάχες· καὶ ὅσο ἄντεχαν τὰ πόδια τῆς, ὑπάκουε σὲ χαρούμενο πρόσταγμα τῆς καρδιάς τῆς. Ἦταν ὅμως ἀδυνατούλα καὶ εὐαίσθητη· καὶ σάν, ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες δρόμο, ἔφτασε κάτοσ ἀπὸ τὴν πολιτεία τοῦ ἀγαπημένου τῆς, ἔγειρε κατάκοπη μέσα σ' ἓνα ἄσος· μὰ ὁ ὕπνος, τῆς γέννησε ἐκεῖ θάνατος· Ἀπὸ τὴν ψυχούλα τῆς, μοσκοβόλησε ὁ τόπος· καὶ ἀπὸ τὸ ἄρωμά τῆς γεννήθηκε ἡ 'Ηπειρος.

Μπαίνοντας κατόπι ὁ σ. στὴ Δυναστεία τῶν Διάκιδων, καταπιάνεται μετὰ τοὺς πολεμικοὺς πρὸς τοὺς γείτονες τοὺς ἀγῶνες, καὶ πλησιάζει ἔρευνώντας τὸν Ἀλέξανδρο τῆς 'Ηπείρου.

Στὸ δεῦτερο μέρος τῆς «'Αμβρακίας», κυριαρχεῖ ἡ μορφή τοῦ Μεγάλου Πύρρου, καὶ ξεδιπλώνονται τὰ ἱστορικὰ τῶν Μακεδονικῶν πολέμων, τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Ἰταλίας, τῶν ἀγῶνων στὴν Πελοπόννησο. Στὸ τρίτο μέρος, μέσα στὰ δημιουργημένα ἔτσι γενικώτερα ἱστορικὰ πλαίσια, ἐρευνᾶται, εἰδικότερα τώρα, ἡ 'Αμβρακία ἡ Ἑλληνίς, ἡ κοινωνικὴ τῆς ζωῆς, τὸ μαντεῖο τῆς δωδώνης, ἡ παρακμὴ τῆς τελικῆς, καὶ τὰ περιστατικὰ τῆς πάλῃς τῆς μετὰ τὴ θανάσιμη ἀντιζήλῳ τῆς τῆ Νικόπολη.

Ἡ ἱστορικὴ διερεύνησι τῶν καθ' ἕκαστα τῆς ἐργασίας τοῦ Μ.Π. εἶναι ἀληθινὰ ἐξαντλητικὴ ἢ πλούσια ὅμως χρωματικὴ κλίμακα τῆς ἀφήγησῆς, τὸ γλαφυρὸ καὶ ρέον ὕφος καὶ ἡ λογοτεχνικὴ ἀτμόσφαιρα πῶς κυριαρχεῖ σὲ ὅλο τὸ διβλίον, κάνουν ἐπαγωγὸ τὸ διαβασμὰ του, καὶ συχνὰ προκαλοῦν τὴ λυρικὴ τοῦ ἀναγνώστη ἀνταπόκριση σὲ ὅλες τοῦ σ. τὶς ἐξάρσεις: «Ἐκείνο πῶς εἶναι σίγουρο» γράφει κάπου γιὰ τὰ παλιὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα τῆς 'Ηπείρου, «εἶναι τὸ ὀργίλο ὕφος τοῦ τόπου! Κρουνὸ ἀπὸ ρυπαρὴ βροχῆ, φαλμωδοῦν τὸ μόνοντονο παραμῦθι τοῦ φθινοπώρου. Μυστηριώδεις ὀμίχλες, θραύονται ξαφνικὰ ἀπὸ κερανοῦς, ἀποκαλύπτοντας τὰ βραχώδη ὕψη, ὅπου παραδοκοῦν οἱ χειμῶνες. Φύση τραχεῖα καὶ ἀγρία, γῆ σκληρὴ καὶ ἀκανάνιστη, πῶς ἀντιγυμνεῖ στὴν εὐκαπνῆ. Ἐδῶ σὺ ἀνοίγει βάραθρα, καὶ ἐκεῖ κρεμάει πάντα

ἀπό τὸ κεφάλι σου τὸ ἑναέριο μεγαλεῖο λίθινων ἀκρωρείων...»

Ὁ ἱστορικός του ρεμβισμός—καθαρὴ ποιητικὴ φλέβα—δείχεται ἐντονος στὸ τελευταῖο κομμάτι τῆς ἐργασίας του, καθὼς ἀντικρῶζει τὰ σημερινὰ ἐρείπια τῆς περήφανης κάποτε πολιτείας: «..Ἡ Νικόπολη, εἶναι σήμερα ὁ τόπος τῶν ἀρχαιοτέχνων καὶ τῶν σχολικῶν ἐκδρομῶν. Κάτου ἀπὸ τὸν καταγάλανο οὐρανὸ, ἡ φρουριακὴ τειχοποιεῖα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μετὰ τὴς Βυζαντινῆς προσθήκης τῆς, παραμένει μουντή, σκεφτικὴ, συνοφρυωμένη, μετὰ τὰ παρακλάδια τῆς, μετὰ τοὺς πυργίσκους ποὺ δὲν ὑπάρχουν, μετὰ τοὺς πολεμιστὰς ποὺ δὲ θὰ ξαναφανοῦν, μετὰ τὴς ἱπποτικῆς πανοπλίας ποὺ δὲ θὰ ξαναχῆρουν· μετὰ τὴς φρουρούμενης εἰσόδου ποὺ ἐγκαταλείφθηκαν...» Ἐνα κλῆμα ρωμαντικῆς ὕφρασης, ὅπου μπορεῖς, κλείνοντας τὰ μάτια σου, νὰ ξαστήσης τὴ χαμένη εὐκλεία μετὰ τὸ ὕλικὸ τῆς φαντασίας...»

Ὁ Μ. Π. μετὰ τὴν «Ἀμβρακία» του, χάρισε ἕνα ὠραῖο ἔργο στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, καὶ ἕνα βοήθημα στὸν ἱστορικό καὶ τὸν αἰσθητικό. Τὸ βιβλίο του, πλουτίζεται μετὰ ἱστορικές διασαφητικὰς ὑποσημειώσεις καὶ μετὰ πλουσιότατη βιβλιογραφία.

Ἡ ἰδιαιτέρη πατρίδα του καὶ ἡ Ἡπειρος, θὰ περιμένουν σύντομα τὴν ἐπόμενη ἐργασία του γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ Ἀράχθεια καὶ τὴν Ἄρτα.

Δ. Σ.

*

Β α σ ἱ λ η Φ α ν ἱ τ σ ι ο υ «Ἡ Ζαγορίσια ἱστορία τοῦ Λαμπρίδη». Ἀθήναι 1954

Μετὰ τὸν τίτλο αὐτὸν κυκλοφόρησε ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ ἕνα βιβλίο ποὺ περιέχει μέσα μερικὰ σταχυολογήματα ἀπὸ ὅσα βιβλία ἔχει γράψει κατὰ τὸν περασμένο αἰῶνα ὁ Ἰ. Λαμπρίδης. Σταχυολόγος τῶν ὄσων διαλαμβάνονται στὸ βιβλίο αὐτὸ καὶ ἐκδότης του ὁ συμπατριώτης μας ἀπὸ τὴν Δεφτοκαρυὰ—Ζαγορίου κ. Βασ. Φανίτσιος. Στὴν Ἀθήνα ἀπὸ χρόνια τώρα βρίσκεται ὁ κ. Φανίτσιος καὶ ἐκεῖ τύπωσε τὸ βιβλίο του.

Καθὼς εἶναι γνωστὸ ἡ ἀσχολία μετὰ ἱστορικά καὶ λαογραφικά στοιχεῖα ἀποτελεῖ ἔθνικὸ καθήκον ὄλων μας. Γιὰ τοῦτο θεωρεῖται, ὅτι προσφέρουν σημαντικὴ καὶ πολὺπλευρὴ ὑπηρεσία ὄλοι οἱ ἐρευνητὰς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τοῦ τόπου μας. Οἱ ἐργασίαι τῶν ἐπιστημόνων αὐτῶν χύνουν φῶς στὴν ἱστορία τῆς πατρίδας μας, ποὺ παρουσιάζει αὐτὴ πολλὰ σημεῖα ἀσαφῆ καὶ σκοτεινά.—Στὸν τομέα αὐτὸν ὁ ἱατροφιλόσοφος ἀπὸ τὰ Ἄνω Σουδανά—Ζαγορίου Ἰωάν. Λαμπρίδης πρόσφερε ἐξαιρετικὴ ὑπηρεσία, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ζαγορίου, μὰ καὶ ὅλης τῆς Ἡπείρου μετὰ τὴν περιουλογοῦ ἀφθόνων καὶ πολυτίμων στοιχείων καὶ τῆς δημοσίευσή τους σὲ διάφορα βιβλία κατὰ διάφορα χρονικά διαστήματα τῶν τελευταίων τριάντα χρόνων τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδας. Τὰ βιβλία ὁμως αὐτὰ μετὰ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων καταστράφηκαν, ἰδιαιτέρως δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ζαγορίου στὸν πόλεμο τοῦ 1912—18, καθὼς καὶ κατὰ τὰ χρόνια 1940—49. Διγόστρεφαν τόσο,

ποὺ ἐφθασαν σήμερα στὸ σημεῖο νὰ θεωροῦνται σπάνια.—Μπροστὰ στὸ γεγονός αὐτό, δηλαδὴ στὴν ἄλλειψη τῶν βιβλίων αὐτῶν, ἐπρόβαλε ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ ἀναδημοσίευση τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν βιβλίων, μέσα στὰ ὅποια περιλαμβάνεται ἀξιόλογη ἱστορικο-λαογραφικὴ ὕλη πολὺ συμπυκνωμένη.

Τὸ μεγάλο αὐτὸ κενό, δηλ. τὴν ἄλλειψη τῶν βιβλίων τοῦ Λαμπρίδη, θὰ περιμενε κανεὶς νὰ καλύψῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ ἡ ἀναδημοσίευση τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ποὺ ἔχει ἐξαγγελθῆ ἀπὸ τὸν περασμένο χρόνο, ὅτι θὰ γινόταν ἀπὸ τὸ συμπατριώτη μας κ. Βασ. Φανίτσιου.

Πολλοὺς χαροποίησε ἡ ἀναγγελθεῖσα ἀναδημοσίευση τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λαμπρίδη, γιὰ τὴν θὰ γινόταν κατορθωτὸ νὰ ἀποκτηθοῦν αὐτὰ καὶ νὰ μελετηθοῦν ἀπὸ πολλοὺς πατριώτας γιὰ τὸ καλὸ πάντοτε τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Δυστυχῶς ὁμως οἱ ἐλπίδες ὄλων διαφεύσθηκαν. Ἄντὶ νὰ κυκλοφορήσῃ ἡ ἀναδημοσίευση τῶν βιβλίων τοῦ Λαμπρίδη, βγήκε καὶ κυκλοφόρησε τὸ νόθο κατασκευάσμα μετὰ τὸν τίτλο «Ζαγορίσια ἱστορία». Θὰ χειροκροτοῦσα πρῶτος τὴν ἀναδημοσίευση, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ ἀναδημοσίευση. Θὰ ἐσπευδα δὲ νὰ συγχαρῶ τὸν κ. Φανίτσιου γιὰ τὴν δουλειὰ του αὐτῆ, γιὰ τὴν ὄχι μόνον μὰς συνδέουν φιλικὸι παιδικὸι δεσμοὶ μὲ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐκτιμῶ πολὺ τὴν φιλομάθειά του καὶ τὴν ἀγάπη, ποὺ δείχνει γιὰ τὸ χωριὸ του. Εἶμαι ὁμως ὑποχρεωμένος, ὕστερα ἀπὸ τὸ διάβασμα τῆς «Ζαγορίσιας ἱστορίας» τοῦ κ. Β. Φανίτσιου, νὰ παραμερῶ τὰ φιλικὰ συναισθήματα καὶ νὰ ἐκφέρω τὴ γνώμη μου γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας. Τὸ θεωρῶ ἐγκληματικὸ νὰ παραμείνῃ κανένας ἀπαθὴς καὶ σιωπηλὸς μπροστὰ στὸ φαινόμενο αὐτὸ ἀπὸ σεβασμὸ κατὰ πρῶτο λόγο τῆς μνήμης τοῦ Ἰ. Λαμπρίδη, ἀλλὰ καὶ κατὰ δεῦτερο λόγο, γιὰ τὴν παρουσιάζεται τὸ Ζαγορι μας ἀπὸ τὸ Β. Φανίτσιου τέτοιο ποὺ δὲν εἶναι.

Δὲν μὰς ἐνδιαφέρει ἂν ὁ φίλος κ. Φανίτσιος ἀκολουθεῖ κάποιο ἰδιόρρυθμο σύστημα στὸ γράψιμό του. Δικαίωμα του εἶναι αὐτό. Σεβόμαστε τὴν πρωτοτυπία του. Πάντως ὁμως νὰ θέλῃ νὰ παρουσιάσῃ, ὅτι στὸ Ζαγορι συνηθίζονται νὰ μιλιένται οἱ λέξεις «κούκαλα, τημένα, βολὰ, ναράδα, ἀγλήγορα, διαβαστάδες, στραβομάρες, ἀρμαθίς, φυῖχαλα, λόγια, τημῶς ἄπκο, ετογιάια, εδῶια, ἀπδάν, ωσιπού, γιὰφτινούς, ωανάκρ κόντομα, πῶσιγη, ζῆση» καὶ πάρα πολλές ἄλλες, ποὺ συναντᾶ κανένας μέσα στὴ «Ζαγορίσια ἱστορία», αὐτὸ δὲν τὸ βρίσκουμε καθόλου σωστὸ. Στὸ σημεῖο αὐτό, μέσα στὰ 80 χρόνια τῆς δασκαλικῆς μου ζωῆς στὸ Ζαγορι, κατὰ τὴν ὅποια ἔχω καταγίνει καὶ μετὰ τὸ Ζαγορίσιο γλωσσικὸ ἰδίωμα, δὲν βρίσκω νὰ συμβαίῃ τέτοιο πρᾶγμα. Δὲν εἶρω ἀκριβῶς ἂν μόνον στὸ χωριὸ τοῦ Φανίτσιου συμβαίνει αὐτό. Πάντως καὶ ἂν συμβαίῃ, δὲν ἐπιτρέπεται τὰ φαινόμενα τοῦ χωριοῦ του (Διασκοβειτινὰ ζητήματα) νὰ τὰ γενικεύῃ ὁ Φανίτσιος γιὰ ὄλο τὸ Ζαγορι, ἀφοῦ δὲν ἔχουν ἔτσι τὰ πρᾶγματα στὴν οὐσία τους.

Στὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ κ. Φανίτσιος κάνει μεγάλῃ κατάχρησιν τῶν λέξεων «λαός, κοσμάκης

κτλ». Αφίνει να έννοηθῆ, ὅτι προσπαθεῖ νά ἀπλοποιήσῃ, νά ἐκλαϊκεύσῃ ὅσα γράφει ὁ Δαμπρίδης γιὰ νά τὰ καταλαβαίνουν καλύτερα οἱ ἀναγνώστες. Πολλά θά μπορούσαμε νά πούμε καί γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Περιοριζώμαστε μόνο σὲ ἓνα: Δυστυχῶς καί στὸ σημεῖο αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν ἐπέτυχε τέτοιο πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, μὲ τὰ πολλὰ καί ἀταίριαστα σχόλιά του, μὲ τὶς ξεκάρφωτες παραπομπές του καί μὲ τὰ ἀκατανόητα συνθήματά του καί τοὺς ἀριθμοὺς, ἔχει μπερδέψει τόσο πολὺ τὰ πράγματα. Ὡστε ὄχι μόνο γιὰ τὸν «κοσμάκη», ἀλλ' ἀκόμα καί γιὰ πολλοὺς, πού ξαίρουν γράμματα νά καθίσταται δύσκολη καί χρησιμομη ἢ μελέτη τοῦ βιβλίου. Τὸ λέγω αὐτὸ καί τὸ διακηρύττω ἀπὸ δοκιμές, πού ἔκαμα σὲ ἄτομα μὲ μέση ἢ μᾶλλον μὲ καλὴ μόρφωση, στὰ ὅποια ἔδωσα νά διαβάσουν τὸ βιβλίο. Μοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι τόσο μπερδεμένα τὰ ὅσα γράφονται στὸ βιβλίο αὐτό, ὥστε δὲν κατάλαβαν τίποτε.

Σὲ πολλὰ σημεῖα ἀφίνει νά χυθῆ κάποιο δηλητήριο γιὰ τοὺς μορφωμένους (σελ. 3 «γιὰ τὸν παραγκωνισμό του ἀπ' τοὺς σπουδαγμένους μας ἀκούστε» σελ. 38 «Ἄν λοιπὸν ἔχωμε σπουδαγμένους καί γραμματισμένους τῆς προκοπῆς καλοὺς παιδαγωγοὺς καί κοινωνιολόγους ἂν εἶναι ἀληθινὰ πρῶτα «Γκεσέμια» στὸ Ζαγορίσιο μας λαὸ ας μας τα κάνουν λιανιὰ νὰ μας τα πουν φαρδιά πλατιά», σελ. 91 «μα τα γκεσέμια οἱ προσκομένοι μας δὲν εἶχαν ιδέα ἀπὸ τέτοια», σελ. 44. «Ὅτι ἐκαναν ὅλοι οἱ ἔς γραμματισμένοι Ζαγορίσιοι: Κάθε πέσοι καί καλύτερα! Ἀντίς νὰ καταπιστοῦν με τα ζωντανὰ ζητήματα του τόπου μας ἔγραψαν βιβλία καί γραμματικὲς πού θα ἔξηγηθούν στὸν ἄλλο κόσμος! κ.λ.π. κ.λ.π. Ἀφτὸ κάνει το κακὸ ὁρμηγεμα—η κακὴ «καθοδήγησι» καί «διαφώτησι» τα κακὰ τα γράμματα! τα γράμματα πού μας μαθαίνουν ὄχι γιὰ το καλὸ μας μα γιὰ το κακὸ μας». Δὲν πρέπει νά τὸν παρεξηγῆ κανένας τὸν ἀγαπητὸ Φανίτσιο γιὰ τὰ παραπάνω. Φαίνεται ὅτι τὸν ἀνθρώπο τὸν ἔχει δεμένον κάποιον συναίσθημα μειονεκτικότητος, πού μονάχα ἢ ψυχαναλυτικὴ ἐπιστήμη θά μπορούσε νά μᾶς ἐξηγήσῃ τί συμβαίνει. Ἐρωτοῦμε μόνο πάνω σ' αὐτὰ τὸν κ. Φανίτσιο τὰ ἔξῃς: Ἄν ἦταν αὐτὸς μορφωμένος τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαμπρίδῃ θά εἶχε βρῆ τὸ σωστὸ δρόμο σκέψεως καί δράσεως; Θά σκεφτόπαν διαφορετικὰ ἀπὸ ὅτι σκεφτόνταν ἐκεῖνοι γιὰ τὸν τόπο τους; Ἄπὸ θάλει νά παριστάνῃ τὸν κοινωνιολόγο ὁ κ. Φανίτσιος ἔπρεπε νά ξαίρῃ ὅτι ὁ καθένας ἀκολουθεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, στὴν ἐποχὴ ἑῆ.

Ἀκόμα μέσα στὴ «Ζαγορίσια ἱστορία» τοῦ κ. Φανίτσιου υπάρχουν καί πολλὲς ἀνακρίβειες, πού δὲν θάχαν τῆ θέσῃ τους, ἂν ὁ σταχυολόγος ἦταν καλὸς ἐρευνητῆς καί ὄχι ἐπιπόλαιος σχολιαστής τῶν ὄσων γράφει ὁ Δαμπρίδης. Στὴ σελ. 67 στὴν ὑπ. ἀριθ. 84 ὑποσημείωσή του ρωτᾷ: «Ἐχει σχέση με το Ρόβα πού λέμε στο τραγουδι του;» Ἐπρεπε νά ξαίρῃ ἔδῳ ὁ ἐρευνητῆς κ. Φανίτσιος, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ τὸ Ρόβα τοῦ τραγουδιοῦ, γιὰτὶ ὁ Ρόβας, πού διαλαμβάνεται στὰ «Ἀγαθουργήματα» τοῦ Δαμπρίδῃ ἦταν ἀπ' τὴν

Καλωτὰ καί ζοῦσε στὰ 1785, ἐνῶ ὁ Ρόβας τοῦ τραγουδιοῦ ἦταν ἀπ' τὰ Γιάννινα καί πέθανε στὰ 1875. Κατὰ συνέπεια δὲν μπορούσε νά κἀνῃ τὴν εὑρεγεία στὰ 1785. (Βλέπε γιὰ τὰ παραπάνω: «Ἑπειρωτικὸν ἡμερολόγιον ἢ Δωδώνη» 1896).

Ἄπρεπο θεωροῦμε, κατὰ τὴ γνώμη μας καί τὸ ὅτι ὁ κ. Φανίτσιος ἀνέμιξε στὰ σχόλιά του καί μεμονωμένα γεγονότα τοῦ τελευταίου πολέμου, ὅπως τέτοια εἶναι στὴ σελ. 53 «Παλιχώρι Φρέζος», ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἡ ὄνομασία εἶναι μόνο «Παλιχώρι» Ἐπίσης στὴ σελ' 55 γιὰ τὴν VI Ταξιαρχία στὸ Σκαρνέλι καί τὴν Πολιτικὴ Διοίκηση στὸ Τσοπέλοσο κλπ., στὴν σελ. «Τὸ 1944 το χαμένο ἀπέδω ἀρχισε κι ο ἐμφύλιος πόλεμος στο Ζαγόρι μας—το παιδι σκότωσε τον πατέρα του» κλπ. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ἔχουν καθόλου θέσῃ στὸ βιβλίο αὐτό. Ἀποδεικνύουν ὅτι κατὰ θέλησῃ νά γράβῃ μὲνὸπλευρα γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ ὁ κ. Φανίτσιος, ξεκάρφωτα καί χωρὶς καμμιά λογικὴ σύνδεση.

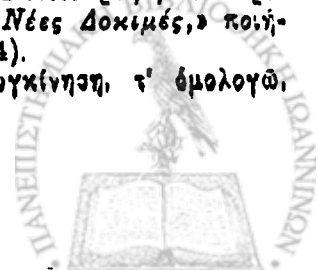
Θά μπορούσε κανένας νά βρῆ καί νά τονίσῃ πάρα πολλὰ σημεῖα ὄχι καλὰ τοποθετημένα στὸ βιβλίο αὐτὸ σχετικὰ μὲ τὰ σχόλια τοῦ κ. Φανίτσιου. Διαστρέφουν αὐτὰ ὅλη τὴν ἐπιστημονικὴ ἀξία καί τὸ χαρακτῆρα τῶν ὄσων ἠθελε νά ἔβῃ ὁ Δαμπρίδης στὴν ἐποχὴ του. Καθὼς ἐλείπει ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου ὁ κ. Φανίτσιος διάλεξε τὰ μέρη πού περιλαμβάνονται στὰ συγγράμματα τοῦ Δαμπρίδῃ ὄχι μὲ ἀντικειμενικότητα, ἀλλ' ἐπηρεασμένος κατὰ πολὺ ἀπὸ κάποιον ἄγνωστο μὰ καί ἀπώτερο σκοπὸ, πού φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκει μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ βιβλίου του. Παρουσιάζει μιὰ προσπάθεια διαστρεφῆς τῆς ἀλήθειας, ὅπως π.χ. στὴ σελ. 50 γράφει—ἡ ἀπὸ τον Ἀδάμ καί την Εὔα ἡ ἀπ' τ' ἀνδράερτα με τις μαῖμούδες κλπ.».

Γενικά, μπορούμε νά πούμε, ὅτι ἀπ' τὸ βιβλίο αὐτὸ λείπει ἡ ἀπαιτούμενη ἐπιστημονικότητα. Δὲν μπορεῖ αὐτὸ νάχη ἀξία καί κύρος μὲ τὰ ὅσα διαλαμβάνει ὁ κ. Φανίτσιος: «Καψολαμπρίδῃ, ὄρε, λάλατο Δαμπρίδῃ λάλατο, ὦσω χωριανοὶ κλπ.». Εἶναι, τόσα πολλὰ τὰ ἄτοπα σχόλια τοῦ κ. Φανίτσιου, σὴν τὰ παραπάνω, πού δυστυχῶς ἐπισκιάζουν, πνίγουν κυριολεκτικὰ, τὰ κομμάτια πού διαλαμβάνονται στὸ βιβλίο αὐτοῦσια ἀπ' τὰ συγγράμματα τοῦ Δαμπρίδῃ. Γιὰ ὄλους τοὺς παραπάνω λόγους, ἔχουμε τὴ γνώμη, ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό νά καλύψῃ τὸ κενό, πού παρουσιάζει ἡ ἄλλειψῃ τῶν βιβλίων τοῦ Δαμπρίδῃ. Ἄν καί τὸ θεωρεῖ ὁ κ. Φανίτσιος «Ζαγορίσια ἱστορία» τοῦ Δαμπρίδῃ «ξαναζωντανεμένη λίγος» ἀπ' αὐτόν», γιὰ μᾶς θεωρεῖται τὸ βιβλίο αὐτὸ πραγματικὸ τσαλάκωμα τῶν συγγραμμάτων τοῦ Δαμπρίδῃ. Τὰ τόσο ὄραϊα καί τόσο χρησιμα βιβλία τοῦ Δαμπρίδῃ περιμένουν τὴν πιστῆ, τὴ σωστῆ, τὴν πραγματικὴ ἀναδημοσίευσή τους.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΔΑΖΑΡΙΔΗΣ

✱

Κ. Δ. Κ α ρ ο ῦ ζ ο υ. «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ» Ἀθήνα 1954. «Νέες Δοκιμές», ποιήματα (Μαυρίδης, 1954).
Μὲ κάποια θειλὴ συγκίνηση, τ' ὁμολογῶ,

άνοιγω τὰ βιβλιαράκια μὲ στίχους τῶν νέων ποιητῶν μας καὶ κόβω μὲ τὸ κοκκαλομάχαιρο τὰ φύλλα τούσ. Πολλές φορές μ' ἀφίνουν ἀδιάφορο, ἀλλοτε ψαχουλεύω μέσα τους καὶ βρίσκω πετραδάκια πὸς γυαλλίζουν. Κριτική δὲν «ἀσκῶ» καὶ τὴν ἐντύπωσή μου κάνουν, τέτοια ἢ τέτοια δὲν τὴ γράφω.

Τώρα ὁμως μὲ μάτι στοργικό, μ' ἐκστατική ψυχὴ διαβάζω δύο μικρὲς συλλογές τοῦ Ἀναπλιώτη νέου ποιητῆ Ν.Δ. Καρούζου. Τὴν «Ἐπιτροπὴ τοῦ Χριστοῦ» καὶ τὴν «Νέες Δοκιμές». Ὁ νέος αὐτὸς ποιητῆς εἶναι νεῦρο γερὸ καὶ κάπως σκληρό. Ἀντικρῦζει τὰ γύρω του καὶ τὰ ὅσα μέσα του, μ' ἓναν τρόπο ποῦ ξεφνιάζει γιὰ τὴν ὀρμὴ του καὶ συχνὰ τὴν ἀπρόσμενην ὠριμότητά του, ἀλλὰ καὶ πάντα τὴν ξεχωριστὴν εὐγένεια τοῦ ὕφους του καὶ κάποτε καὶ τὴν γνήσια λυρικήν ἀπαλότητά του. (π.χ. τὸ «Ἀπολέλυσαι τῆς ἀθενοσίας σου»).

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τοῦ συμβαίνει κάπου κάπου νὰ παραζηρουνίξει τὴν πηγασὸ του καὶ νὰ τοῦ ματώσει: τὰ πλευρά (π.χ. «Ἀπόσπασμα συγχρόνου ἡμερολογίου»).

Μὰ ὅσο κι' ἂν μᾶς ξεφνιάζουν οἱ τολμηρὲς τέτοιες κραυγές, καμαρώνουμε τὴν ἀγνή του πρόθεση καὶ τὸν βαθύ του τὸν πόνο ποῦ τὸν κεντρίζουν. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὠριμὴν ποιητικὴν του του συνείδηση καὶ τὸν καλοδέματο στίχο του. Καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ὀλονάνα ὠριμάζει ὁ μέσα του κόσμος καὶ ἡ πλημμύρα ποῦ τὸν πνίγει, θὰ ξεσπάσει γρήγορα σ' ὀλοκληρωμένη, ὠριμὴ, αὐτοῦσια λυρική ὄντοτητα. Καὶ πιστεύω ὅτι θὰ μᾶς δώσει σὲ λίγο κατασταλαγμένη καὶ ὑπεύθυνη ποιητικὴ προσφορά, ποῦ θὰ ἔχει πάντα καθαρὰ προσωπικὸ χαρακτήρα καὶ θὰ ἐπιβληθεῖ, χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία

Τὸ περιμένουμε.

ΑΓΙΣ ΘΕΡΟΣ

*

Τάκη Χατζηαναγνώστου :
«Καμπάνες» (Διηγήματα) Μυτιλήνη, 1954

Ἡ ζωὴ μας εἶναι μιὰ σείρα μικρὲς στιγμές. Ἡ κάθε μιὰ ἔχει τὴ θέση της, γιὰτὶ ὅλες μαζὺ κάνουν τὸ σύνολο ποῦ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἐργο τοῦ ἀληθινοῦ πεζογράφου εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀνασύνθεση τῶν στιγμῶν αὐτῶν καὶ ἡ λογοτεχνικὴ τους ἐκμετάλλευση, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ τὴς δυνατότητες τοῦ καθενός. Στὸ μυθιστόρημα τὰ πράγματα εἶναι σχετικῶς ἀπλά γιὰτὶ ἀπαιτεῖται προβολὴ μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς ἢ τουλάχιστον τμήματός της στὴ φυσικὴ τους χρονικὴ διάρκεια. Τὸ διήγημα εἶναι δύσκολο, γιὰτὶ προβάλλει μιὰ κατάσταση, ἐκμεταλλεύεται ἓνα γεγονός, ἀποκαλύπτει τοὺς χαρακτῆρες του μὲ λίγες κινήσεις, ὀφείλει, τέλος, ν' ἀφήνει στὸν ἀναγνώστη ἱκανὸ πεδίο προεκτάσεως. Τοῦτα εἶναι καὶ ἡ στερεώτερη διαφορά μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

Ἦταν ἀπαραίτητος ὁ κάπως μακρὺς αὐτὸς πρόλογος, γιὰτὶ ὅσα περιλαμβάνει εἶναι ἐκείνα ἀκριβῶς ποῦ πρέπει νὰ εἰπωθοῦν σκατικά μὲ τὸ

βιβλίο τοῦ Τάκη Χατζηαναγνώστου. Τὰ κομμάτια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι γνήσια διηγήματα, καὶ σὰν μορφή καὶ σὰν περιεχόμενο. Σ' αὐτὰ ὑπάρχει χάρη, ὀμορφὴ περιγραφή, γνήσιος διάλογος. Ἵπάρχει κυρίως ποίηση, ὀχι ἐκείνη ἡ συμβατικὴ καὶ ἡ ψεύτικη ποῦ συναντοῦμε τόσο συχνά, μὰ ἡ ἀληθινή, ἡ μοναδικὴ καὶ πηγαία ποῦ πορεύεται ἀπ' τὸ χῶμα τῆς γῆς, ἀγκαλιάζοντας τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ μοῖρα του. Οἱ ἥρωες ποῦ δροῦν στὴς «Καμπάνες» εἶναι ἄγνοοί, ἀμόλυντοι, γιὰτὶ ἀκριβῶς ἔχουν δεθεῖ μὲ τὴ γῆ κι' ἀπάνω κεῖ ἔχουν στήσει τὴ ζωὴ τους: «Μέσα στὸ χωράφι ἦταν ἓνα ὄνειρο καὶ τὸ κυνηγοῦσαμε κάθε μέρα...» Κι' ὀλ' αὐτὰ δοσμένα μ' ἓνα τρόπο προσωπικό, μὲ ὕφος. Βέβαια μαντεύει κανεὶς εἰκόλα κάποιες ἐπιδράσεις ἀπ' τὸν Βενέζην, μὰ τοῦτο δὲ σημαίνει πὼς ἡ ἀξία τους μετριάζεται. γιὰτὶ καὶ ἀναπόφευκτο εἶναι καὶ σωστό: οἱ παλιοὶ νὰ ἀδηγοῦν τοὺς νέους.

ΑΔ. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

*

Γ ε φ ρ ο υ Κ α λ ο ὕ δ η (Δ ὕ δ α): «Ἀνθρώποι κι' Ἀνθρώποι Μυθιστόρημα. Ἀθήναι 1953.

Ὅταν διαβάσει κανεὶς τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Γεώργου Καλούδη «Σαίζόν στὴν Μύκονο» καὶ δοσάσει ὕστερα καὶ τὸ νεώτερό του βιβλίο «Ἀνθρώποι κι' ἄνθρωποι», δυσκολεύεται νὰ παραδεχθῆ πὼς καὶ τὰ δύο αὐτὰ πεζογραφήματα γράφηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα. Κι' ὀμως ἔχουν καὶ τὰ δύο αὐτὰ βιβλία ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα, αὐτὰ ἀκριβῶς ποῦ συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ νέου αὐτοῦ πεζογράφου.

Ὁ ποιητικὸς ὀστρος καὶ ὁ κοσμοπολιτικὸς τόνος, ποῦ ἀποπνέουν οἱ σελίδες τοῦ γοητευτικοῦ μυθιστορήματος «Σαίζόν» στὴ Μύκονο, ἐναλλάσσονται, στὸ νέο του ἔργο «Ἀνθρώποι κι' ἄνθρωποι», μὲ ἓνα ἔντονο ἠθογραφικὸ στοιχεῖο καὶ οἱ τόσο θαυστοχάστες σκέψεις καὶ οἱ ἐπιγραμματικοὶ ὀρισμοί, γιὰ τὸν ἔρωτα, δίνουν τὴν θέση τους, στὸ νέο πεζογράφημα. σὲ ἄλλες σκέψεις, γιὰ τὴν ἠρησεία γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Τὸ νέο πεζογράφημα τοῦ κ. Καλούδη εἶναι ἓνα μυθιστόρημα τοποθετημένο, χρονικά καὶ τοπικά, στὰ γεγονότα τοῦ ἀνταρτοπολέμου. Ὁ νέος συγγραφεὺς δημιουργεῖ μ' ἐνέργεια καὶ μὲ περὶσσή τέχνη τὸ περιβάλλον ἐκείνης τῆς ζοφερῆς ἐποχῆς.

Στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ περιγράφει τὴν ζωὴ ἑνός νέου, ἀπὸ κάποιον ὀρεινὸ χωριό, ποῦ ἄθελά του ἔγινε ἀντάρτης. Μὲ πόση πειστικότητα περιγράφει αὐτὴ τὴν ἀθέλητη ἔκτροπή του ἠρωά του, ἀπὸ τὴν νομιμότητα καὶ τὴν ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς τοῦ!

Οἱ σελίδες τοῦ μυθιστορήματος αὐτοῦ ἀποπνέουν τὸ αἶσθημα τῆς αἰσιοδοξίας, γιὰ ἓνα κολύτερο μέλλον, ποῦ ἀνέτειλε, μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας, γιὰ ὀλους καὶ εἰδικότερα γιὰ τὸν ἠρωα τοῦ ἔργου. Καὶ ἐθραινώνουν τὸ χριστιανικὸ αἶσθημα μὲ τὴς ὑπέροχες περιγραφές τῆς καλωσύνης καὶ τῆς φιλαλληλίας τῶν καλογῆρων ἑνός μοναστηριοῦ, ποῦ ἦταν τὸ ματαφύγιο τοῦ ἠρωα

τοῦ μυθιοτορήματος, ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον, ὅταν βρέθηκε σ' αὐτὸ βαρειά πληγωμένος.

Ἐνα ἔργο μὲ ὑποτυπώζη ὑπόθεση καὶ μὲ πλαίσιον ἐντυπωσιακὰ γεγονότα, ποῦ ἦταν, στὴν ἐποχὴ, ποῦ διαδραματίζεται ἡ ἱστορία αὐτῆ, τὸ καθημερινὸ περιεχόμενον τῶν ἔφημερίδων. Ἡ τέχνη ὁμως τοῦ δημοιουργοῦ του, ἔχει δώσει σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον τὴν ἀξία ἐνὸς πεζογραφήματος, ποῦ ἀσχετα μὲ τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ θέματός του, θὰ μείνῃ στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, σὰν ἓνα ἔργο γνήσιας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως.

N. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

***

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἐστία»

Στὸ τεῦχος σας τοῦ Νοεμβρίου ἐ.ε. καὶ στὴ μελέτη τοῦ Γ.Α. Οἰκονόμου «Οἱ Ζωσιμάδες καὶ οἱ Ἰσραηλιτῆς τῶν Ἰωαννίνων», στὴ σελ. 1041 ἔ' στήλῃ, στὸν 5ο στίχο τοῦ ἐκεῖ δημοσιευόμενου λαϊκοῦ στιχουργήματος, ἡ λέξις **Μ α ρ μ π ἔ** ἐρμηνεύεται σὰν ὄνομα ποῦ ἔδιναν συνήθως οἱ Ἰσραηλιτῆς στὴν ὑπῆρέτρια, ὅπως οἱ Τούρκοι τὸ **Φ ά τ μ ε**.

Δὲν ξέρω ἂν εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ Τούρκοι τὴν κάθε ὑπῆρέτρια, ὁποιοδήποτε κι ἂν εἶχε αὐτὴ θρήσκεια ἢ ὄνομα, τὴ μετονόμαζαν σὲ **Φ α τ μ ἔ**. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ξέρω θετικὰ, εἶναι ὅτι σὲ **κ α μ μ ι ἄ** περίπτωσι οἱ Ἑβραῖοι τῶν Γιαννίνων ὀνομάτιζαν τὴς ὑπῆρέτριές τους **Μαρμπέ**. Ἡ λέξις αὐτὴ, εἶναι ἀληθινὰ, ἑβραϊκῆ σημαίνει ὅμως **πιδ π ο λ υ**, τὸ **π λ η θ ο ς**, τὴ **ν π λ η σ μ ο ν ἦ**, καὶ κατ' ἐμέ, τὴ **φ λ υ α ρ ί α**, τὰ **π ο λ λ ἄ λ ό γ ι α**.

Δὲν ἀποκλείω νὰ ἔχη ὑπάρξει καμμιά, **σ υ γ κ ρ ι μ ἔ ν η** ὅμως περίπτωσι, ποῦ κάποιος λογοῦς ἢ φλύαρος ὑπῆρέτριας νὰ τῆς κόλλησαν κάποτε τὸ παρατσούκλι **Μαρμπέ**. Ξέρω ὅμως καὶ μιά, ποῦ κάποιος ὁμόθρησκός μου Χατζῆ Σολομών, ἦταν παλαιὰ γνωστός μὲ τὸ παραγκῶμι **Μαρμπές**, καὶ ποῦ οἱ Ἑβραῖοι προύχοντες τῶν Γιαννίνων, τὸν προσκαλοῦσαν πάντοτε στὰ γλέντια τους, σὰν ἓνα εἶδος **Μπερντόλδου** γελωτοποιοῦ, γιὰ νὰ διασκεδάσουν μὲ τὴς εὐψυχολογίας του, καὶ τὰ ἔξυπνα ἀστεία καὶ πειράγματά του.

Ὁ Χατζῆ Σολομών **Μαρμπές**, εἶχε μὲ

τὰ ἔξυπνα αὐτὰ τεχνάσματά του, κατακτῆσει κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸν συνήθως αὐταρχικὸ καὶ βλοσυρὸ Ἀλῆ πασᾶ τὸν Τεπελενλῆ, μὲ τὸν ἔξῃς, λιγάκι **καραγκιόζικο** τρόπο.

Κάποια μέρα ποῦ αὐτὸς εἶχε κάπως ἀπρόσμενα βγῆ στὴν ἀγορά, ὅλοι ὅσοι θρῆσκόταν στὸ δρόμο—θὲς ἀπὸ σεβασμὸ, θὲς ἀπὸ φόβο—**τσακίστηκαν** νὰ τρυπώσουν δώθε—**κεῖθε** στὰ **μαγαζιά**, καὶ μόνο ὅσοι δὲν τὸ πρόλαβαν, στάθηκαν ὅπου εἶχαν βρεθεῖ, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν καθὼς θὰ διάβαινε.

Τύχαινε τὴ μέρα ἐκείνη νὰ περνᾶ στὸ ἀντικρυνὸ τοῦ Ἀλῆ πεζοδρόμιον ὁ Χατζῆ Σολομών, ὁ ὁποῖος, ἀντίς, διὰν ἔπρεπε, νὰ σταθῆ καὶ νὰ προσκυνήσῃ, ἔκανε στὸ φεβορὸ Ἀλῆ Πασιᾶ νόημα μὲ τὸ δάχτυλον νὰ σταματήσῃ γιὰτι κάτι ἤθελε νὰ τοῦ ἔλεγε.

Ὁ Ἀλῆς ποῦ δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ περιμένῃ ἀπὸ μέρους ἐνὸς **ραγιά** παρόμοιον τόλμημα στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβε, τὸν εἰδοποίησε ὅμως κάποιος τῆς συνοδείας του, καὶ στάθηκε ὠργισμένος γιὰ τὴν τόση ἀυθάδεια τοῦ γέρο Ἑβραίου.

Ὁ Χατζῆ Σολομών ὅμως δὲν πτοήθηκε οὔτε καὶ τρομοκρατήθηκε· μὲ σιγανὸν ἔθιμα, πέρασε ἀτάραχος στὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιον, καὶ πλησίασε τὸν Ἀλῆ.

Κάποιος τότε σωματοφύλακας τὸν ἔσπρωξε· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἑβραῖος συνέχιζε μὲ τὰ νοήματά του νὰ δείχνῃ ὅτι κάτι θὰ ἔλεγε στὸ **Βεζύρη**, περίεργος αὐτὸς γιὰ τὸ ἐπιμονο θράσος, διέταξε νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ πλησιάσῃ.

—Τ! θέλεις γέρο; ρώτησε ὁ Ἀλῆς.

Ὁ Σολομών, σὲ ἀπάντησιν τοῦ ἔκανε νόημα ὅτι θέλει νὰ τοῦ μιλήσῃ σι' αὐτὴ ἰδιαιτέρως, καὶ καθὼς ὁ Ἀλῆς συγκατάνευσε:

—**Βεζύρη** μου, ἔσκυψε κρυφομιλώντας τοῦ ὁ Σολομών. **Ριτζιά** σοῦ **κάνω**, διὰν μὲ βλέπεις στὸ δρόμον, νὰ μὲ καλῆς καὶ νὰ μοῦ λὲς σι' αὐτὸ μου, νὰ μοῦ...—κι ἐδῶ ὁ Σολομών πρόφερε μιά **θαρεῖά** λέξι—τὸν **πατέρα**.

Ὁ Ἀλῆς, φαίνεται, **καταλάβαινε** κι' ἀπὸ ἀστεία κι' ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμὴ, ἄρχισε νὰ **μεταβάλλῃ** σὲ **πραγματικότητα** τὴν **παράξενη** **παράκλησιν** τοῦ Ἑβραίου.

Ὁ κόσμος ἀπὸ τὰ **μαγαζιά**, εἶχαν δέ-

δαια παρακλούθῃσει δλη τὴν περίεργη και πρωτόφαντη γι' αὐτοὺς σκηνή δὲν εἶχαν ὁμως ἀκούσει τίποτε ἀπὸ τὴν στιχομουθία Ἄλῃ και Σολομών. Και ἦταν φυσικὸ νὰ σκεφθοῦν, ὅτι θὰ ἔπρεπε ὁ τελευταῖος, νὰ βρίσκεται σὲ κάποιες ἰδιαιτέρες και ὁπωσδήποτε στενὲς μὲ τὸ Βεζύρη σχέσεις, γιὰ νὰ μιλᾶν οἱ δύο τους τόσο ἐμπιστευτικὰ και κρυφά, στὴ μέση ἀπὸ τὸ παζάρι.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἕνας ἔμπορος ποῦ τοῦ εἶχε ἐπιδικαστῆ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἄλῃ εἰσφορά ἀπὸ 2 ἴσαμε 3 χιλιάδες φλωριά, πῆγε στὸ σπῆτι τοῦ Σολομών και τοῦ ἔπεσε στὰ πόδια νὰ μπῆ στὴ μέση γιὰ νὰ τὸν συμβιβάσῃ μὲ χίλια φλωριά, κλαίοντας και ἰκετεύοντας ὅτι δὲν ἔχει ἄλλα, και τάζοντας γενναῖα στὸ Σολομών ἀμοιβή.

Ὁ Σολομών γεμάτος αὐτοπεποίθηση δέχτηκε και πῆγε στὸ παλάτι· εἶπε τὸ ὄνομά του, και καθὼς ἐπέμενε, οἱ φύλακες, ποῦ τὸν εἶχαν κι' αὐτοὶ ἰδῆ, νὰ μιλήσῃ στ' αὐτὸ τοῦ Βεζύρη, τὸν ἄφησαν και πέρασε.

Ὁ Τεπελενλής, σὰν εἶδε μπροστά του τὸ Σολομών τὸν ρώτησε σκυθρωπὸς τί ζητοῦσε. Αὐτὸς τότε, ἀντι γιὰ κάθε ἄλλη ἀπάντηση, ἔδειξε τὸ σακοῦλι μὲ τὰ φλωριά.

Τοῦ Ἄλῃ τὸ μάτι χαμογέλασε· και καθὼς ἀμέσως ρώτησε ἔμαθε ὅτι αὐτά, τοῦ τάστελνε ὁ ἔμπορος μὲ εὐχαρίστηση και λυπάται γιὰ τὸ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ δώσῃ περισσότερα.

Ὁ Ἄλῃς εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν αὐθόρμητη αὐτὴ προσφορά, και πῆρε τὰ φλωριά χωρὶς νὰ γίνῃ πιά λόγος γιὰ λίγα ἢ πολλά.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, κι ἄλλοι πολλοὶ πρόστρεχαν στὴ μεσολάβηση τοῦ Σολομών γιὰ νὰ μικραίνουν ἔτσι σὲ λογικώτερα ὄρια τὰ ποσὰ ποῦ τὰ ὄργανα τοῦ Ἄλῃ ἐπέβαλλαν μὲ αὐστηρότερα κριτήρια στοὺς ραγιάδες του.

Ἀθῆναι 23—12—1954

Μ' ἰδιαιτέρη τιμὴ
ΝΙΣΙΜ ΝΤΕΚΑΣΤΡΟ

*

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑ

Ἀγαπητῆ «Ἡπ. Ἐστία»,

Εἰς τὸ βιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ ποιη-
τοῦ Ἀλεξᾶ, παρακαλῶ νὰ προστεθῶσιν και

αἱ ἀκόλουθοι πληροφορίες τὰς ὁποίας εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μεῦ γνωστοποιήσῃ ἢ μοναχοκόρη του Χρυσούλα μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ σημειώματός μου.

Εἰς τὸ περιοδικὸν «Νεότης» (Β' περιόδου) εἶχον δημοσιευθῆ τὰ πεζὰ του «ὁ Γέρος τοῦ Λυκαβητοῦ», «ὁ Ἄπραγος», «ὁ Προφήτης», «Ἐπὶ ζωῆς» κλπ.

Εἰς τὸ περιοδικὸν «Κόσμος» τὸ διήγημα «Λάμεχ» ἐξέδωκε δὲ ἐκτὸς τῆς «Ὁραίας και τοῦ Τραγουδιστοῦ» και τὴν «Ἀντίοπη» τῆς ὁποίας ἀτυχῶς δὲν εὐρέθη ἀντίτυπον.

Μετὰ τιμῆς
Μιχ. Κ. Πετρόχειλος

*

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΚΟΥΤΣΕΛΙΟΥ

Ἀγαπητῆ «Ἡπειρ. Ἐστία»

Εἰς τὸ ἱστόρημα τοῦ ἐκλεκτοῦ συνεργάτου σας κ. Β. Χ. Σκαφιᾶ ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ διπλοῦν τεῦχος Αὐγούστου—Σεπτεμβρίου 1954 (σελ. 803) σχετικῶς μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1854 ἐν Ἡπειρῷ και Θεσσαλίᾳ και τὴν καταστροφὴν τοῦ Μετσόβου ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω συμπληρωματικῶς τί συνέβη στὰ Γιάννινα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1854 δταν ἐγένεν ἡ φονικὴ μάχη τοῦ Κουτσελιοῦ.

Εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθησαν οἱ Τουρκογιαννιώτες τὴν ἐμφάνισαν τοῦ Θεοδωράκη Γρίβα εἰς τὸ Κουτσελιό, κατατρομαγμένοι μαζεύτηκαν στὸ Κάστρο, ἐνῶ ὁ Ἀβδῆ—Πασᾶς μὲ πολὺν στρατὸν ἐξεστράτευσε ἀπὸ τὸν δυτικὸν δρόμον τῆς «Προσκύνησις»—διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ποῦ κατευθύνετο—ἐναντίον τοῦ Κουτσελιοῦ.

Ἦταν ψυχρὰθάβδατον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων κι' ὁ καπετάνιος ἐώρταζε. Τὰ παλληκάρια τοῦ Γρίβα διεσκέδαζον ἐκεῖνο τὸ δράδυ γιὰ τὴν γιορτῆ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ζαλισμένοι ὄλοι τους ἀπὸ τὴν κρασοκατάνυξιν δὲν ἀντελήφθησαν ὅτι εἶχαν περικυκλωθεῖ ἀπὸ τίς ὁρδὲς τοῦ Ἀβδῆ—Πασᾶ. Διότι και ὁ φύλαξ σκοπὸς εἶχε συλληφθῆ. Μονάχα ὁ Γρίβας καθὼς βγήκε δι' ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἀντελήφθη τὴν πολιορκίαν κι' ἐφώνησε:

—Οἱ γουρουνομύτες ἤλθανε παιδιὰ, Στὰ ὄπλα!

Και οί μὲν Γριβαῖοι μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν διέφυγον πρὸς Μέτσοβον ὡς ἱστορεῖ ὁ κ. Σκαφιδᾶς. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὄμως — ἄλλ' ἐδῶ ἅς ἀντιγράψω τὸ χρονικὸν ὅπως τὸ ἐξιστόρησε ὁ ἀείμνηστος Γ. Χατζῆς (Πελλερὲν). — «Ὁ Ἄβδῆ—Πασᾶς τὴν ἄλλην ἡμέραν πρῶτ—πρῶτ ἐν τῷ μέσῳ τῶν νιζᾶμηδῶν ἔφερε στὰ Γιάννινα τοὺς τρεῖς συλληφθέντας αἰχμαλώτους. Ἡ ἀναγγελία διελαλήθηκεν ἀπὸ τὸ βράδυ καὶ τὸ πρῶτ ὄλο τὸ μακρυνὸ μπεξεστένι, ἀπὸ τὴν μεγάλην θύραν τοῦ Κάστρου, ἔως ἐπάνω, τὴν σημερινὴν πλατεῖαν — ποῦ ἦτο τότε πέρα ὡς πέρα μιὰ στοὰ στενόμακρη τενέκεδοσκεπασμένη, ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τοὺς ἀναθαρρήσαντας καὶ ἀπειλητικούς τουρκογιαννιώτες, ποῦ ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ Κάστρον, διὰ νὰ ὑποδεχθοῦν μ' ἄλλαλλαγμοῦστὸν... νικητῆν. Ὁραῖες Τουρχάλες ἀναμαλλιάρες μὲ τὰ «κεφτεντένια» καὶ τοὺς «μπαλντάδες» τῶν μαγειριῶν στὰ χέρια κι' ἀγριωπὲς ἀράπισσες σκλάβες ἀπὸ τὸν μέγαν ἀπόκρυφον τάγμα τῆς σεβασμίας «Γκώδιας», (.....) ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ Κάστρο μαζί μὲ τοὺς ἄνδρες τους γιὰ νὰ σφάζουν τοὺς «γκιαούρηδες».

Αὐτὰ γράφει ὁ ἀείμνηστος Πελλερὲν. Καὶ προσθέτει τοὺς κατωτέρω στίγους ποῦ διεσώθησαν στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ ἀποθανατίζουσι τοῦ Γρίβα τὸ παράπονο:

Ἦμουν παιδί καὶ γέραςα, ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά μου
Ποτὲ δὲν ἀντροπιάστηκα δὲν ἐγῆκα ντροπιασμένος
Κι' ἐδῶ στὸ ῥημο Κουτσελιό σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπῆτι
Κι' ἄλλος κηπᾶς μὲ πρόβωσε στ' Ἄβδῆ-Πασᾶ τὸ
[στόμα
Παπᾶς νὰ μ' εἶχε γίνονταν, παπᾶς νὰ μ' εἶχε γίνῃ
Κι' Ἄβδῆ-Πασᾶς ἐκίνησε τῆ, νύχτα μὲ σκοτάδι
ἕνα σκοπὸ μου ἐπίασε στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώνταν...

Ἐκ τυπογραφικῆς ἰσως ἀβλεψίας στὸ χρονικὸ ποῦ ἱστορεῖ ὁ Πελλερὲν ἀναγράφεται τὸ ἔτος 1873 ἐνῶ πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ 1854 ὅπερ εἶναι καὶ τὸ πραγματικόν.

Μὲ τιμὴν
Μ. ΚΟΚΚΟΡΟΣ

***

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ ΠΕΡΤΣΑΔΗΣ

Θῆμα ἀτυχήματος ἀπεβίωσε στίς 12 Δεκεμβρίου 1954 εἰς Ἀθήνας, καὶ μεταφερθεὶς κηδεύθηκε στὸ Μέτσοβο—γενέθλιόν

του τόπο—μιὰ ἐξαιρετὴ κληρικὴ, ἔθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ἡπειρώτικη φυσιογνωμία, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μόδεστος, —κατὰ κόσμον Πέρτσαλης— Ἀρχιερατικὸς Ἐπιτροπὸς Μετσόβου. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὅπου συμμαθήτευσε μὲ τὸν σημερινὸ Ταγὸ τῆς Ὁρθοδοξίας Οἰκουμενικὸ Πατριάρχῃ κ.κ. Ἀθηναγόραν, ἐπὶ σαράντα χρόνια, ἐνσάρκωνε τὴ θρησκευτικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἔκφραση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, καὶ κατὰ τοὺς πολλαπλοῦς ἀγῶνες τοὺς ὁποίους διεξήγαγε κατὰ τὸ μακρότατο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα — ἀνάμεσα σ' ὁ ὁποῖο καὶ τὰ σκληρὰ καὶ δύσκολα χρόνια τῆς ξενικῆς κατοχῆς— ἐπέδειξε ἀξιοσημεῖωτο θάρρος καὶ τόλμη, καρποῦς ὅλους αὐτοὺς βίβης ἀίστης καὶ συνειδητῆς εὐλάβειας.

Μὲ τὸ θάνατό του, τὸ Μέτσοβο καὶ ἡ Ἠπειρος χάνουν ἕναν ἐξαιρετὸ πατριώτη καὶ κληρικόν.

Δ.Σ.

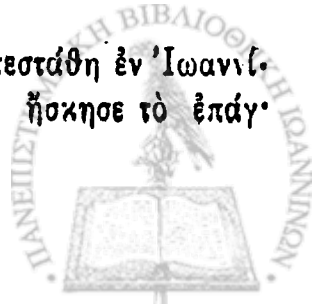
*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1955 ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὸν τόπον ὁ Νικ. Καζαντζῆς, τὸν ὁποῖον ἀπεχαιρέτησε ὁ γράφων ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς προέδρου τοῦ Δικηγορικῆ Συλλόγου Ἰωαννίνων.

Ὁ Νικόλαος Καζαντζῆς ἐγεννήθη εἰς τὸ Καλένιζι τῶν Κιτσανοχωριῶν κατὰ τὸ ἔτος 1892· ἐκτραφεὶς ἐν μέσῳ περιβάλλοντος ἐμπεποτισμένου μὲ πίστιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος ἐπεράτωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωαννίνων, τὸ δὲ 1913, ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ἀνηγορεύθη πτυχιούχος. Κατὰ τὸ ἔτος 1921, διωρίθη Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Δυτικῆς Μακεδονίας ὑπὸ Γενικὸν Διοικητὴν τὸν Ἠπειρώτην ὑπουργὸν Κων/τῖνον Καζαντζῆν, προσενεγκῶν σπουδαίας ὑπηρεσίας.

Κατὰ τὸ 1923 ἐγκατεστάθη ἐν Ἰωαννίνοις ὡς δικηγόρος ἐνθα ἤσκησε τὸ ἐπάγ-

γελμα μέχρι τοῦ 1953, ὅποτε ἀνίκατον νόσημα τὸν ἔρριπεν εἰς τὴν κλίνην τοῦ πόνου, ἀφ' ἧς νεκρὸς πλέον ἀπῆλθεν.

Ὁ ἀπελθὼν, ἐτιμήθη δις ὑπὸ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ ὡς ἐκπρόσωπός του εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον. Ἐκ τῆς πολιτικῆς του δὲ ζωῆς, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἀπεκόμισεν, ἦτο ἡ θλίψις καὶ ἡ ἔντιμος πενία.

Ὡς Γενικὸς Διοικητὴς Ἡπείρου, ἀφῆκεν ἀρίστα ἀναμνήσεις διοικήσας μὲ φανατικὴν προσήλωσιν πρὸς τοὺς Νόμους ἀνευ διακρίσεως πολιτῶν καὶ πολιτικῶν παρατάξεων. Ὁ ἀποθανὼν ἐτιμᾶτο ἰδιαιτέρως, οὐ μόνον ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν τῆς πόλεως, ἦτις, σύσσωμος, παρηκολούθησε τὴν κηδείαν του. Ὁ νεκρὸς του, μετὰ τὴν ἐπικήδειον τελετὴν, μετεφέρθη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ ἐτάφη εἰς τὴν γενέτειράν του Καλέντζι.

B.Σ.

***

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

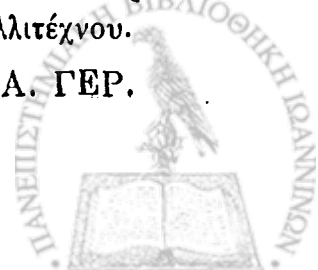
Ἐκθεσις ζωγραφικῆς

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν ὁ ζωγράφος Ε. Μάϊπας ἐξέθετε εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Ὁδείου μίαν σειρὰν πινάκων ἢ ἐκθεσῆς του ὁμῶς δὲν ἔτυχεν δυστυχῶς τῆς δεούσης προσοχῆς. Πρόκειται περὶ ζωγράφου πολὺ νέου—εἶναι σπουδαστὴς τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου—καὶ ὁ πόθος νὰ ἐμφανισθῇ τὸν ὄθησεν ἴσως εἰς τὸ νὰ παρομοιάσῃ, μαζὶ μὲ καλὴν ἐργασίαν, καὶ σχεδιάσματα πρόχειρα, ἀσκήσεις παντὸς εἴδους, καὶ προϊόντα παροδικῶν ἐξάψεων, τὰς ὁποίας μὲ κάποιαν εὐνόητον ἀμέλειαν ὁ νεαρὸς ζωγράφος ἐκλαμβάνει ὡς ἔμπνευσιν. Ἐν πάσει περιπτώσει πρόκειται περὶ νέου ἀναμφισβήτητα προικισμένου. Ἐχει ἀνησυχίας, ἔχει καλλιτεχνικὸν ἦθος, εἶναι καλὸς σχεδιαστής. Μᾶς παρουσίασε σχέδια καὶ πίνακας παντὸς εἴδους: τοπίου, φωτογραφίαν, πορτραῖτο. Εἰς τὸ τελευταῖον ἀσφαλῶς θὰ διαπρέψῃ, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ ἓνα τοῦλάχιστον πορτραῖτο κόρης, ὅπου ἔγινε μεγάλη καὶ ἐπιτυχὴς προσπάθεια ψυχολογίας. Ὅταν ὁ Μάϊπας ἀπαλλαγῇ τῶν ἐπιδράσεων τῆς κοινοῦ ἡλικίας—αἱ ἐπιδράσεις αὐτὲς φαίνονται καλύτερα εἰς τοὺς πίνακας ὅπου ἐπιδεικνύει

κάποιον αὐτάρκη σατανισμόν—ὅταν γίνῃ κύριος τῆς τεχνικῆς, μὲ συστηματικὴν μελέτην, διότι εἶναι αὐτοδίδακος, θὰ ἀξιοποιήσῃ ἀσφαλῶς τὸ ἀξιόλογον καλλιτεχνικὸν του δυναμικόν, καὶ θὰ ἀφήσῃ νὰ παρυσιασθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἢ εὐαισθησία του, ἢ τόσον προφανῆς εἰς ἐκείνους πού τὸν γνωρίζουν.

Καὶ εὐχόμεθα νὰ ἐνισχυθῇ ὕλικά καὶ ἠθικά διὰ νὰ μὴ χαθῇ καὶ αὐτός, ὅπως τόσοι ἄλλοι, πού ξεκινοῦν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν πλούσια προικισμένοι ἀπὸ τὴν φύσιν, καὶ ἱκανοὶ μὲ τὸ λαμπρὸν καλλιτεχνικὸν των αἰσθητήριον νὰ τονώσουν τὴν καλλιτεχνικὴν ζωὴν τῆς χώρας διὰ νὰ καταντήσουν ἀπλοῖ διδάσκαλοι καλαθοπλεκτικῆς εἰς τὰς σκοτεινὰς αἰθούσας κάποιου ἐπαρχιακοῦ Γυμνασίου, μὲ σπασμένα τὰ πτερὰ τῶν μεγάλων ἐλπίδων καὶ μὲ σπαταλημένον τὸν ἐνδύναμον καλλιτεχνικὸν των πλοῦτον. Μαζὶ ὁμῶς μὲ τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῆς κοινωνίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας ζῆ, εἶναι ἀπαραίτητος, πέραν τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ μίᾳ ἄλλῃ, ἰδικῆ του, προσπάθεια: ἡ προσπάθεια νὰ κατακτήσῃ τὰ μέσα, τὰ τεχνικά καὶ πνευματικά, μὲ τὰ ὁποία θὰ δώσῃ σάρκα εἰς τὴν ἔμπνευσιν, εἰς μίαν ἔμπνευσιν χαλιναγωγημένην ἀπὸ μακρὰ ἔη ἀγώνων διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τέχνην καὶ συνεπῶς πολὺ πλουσιωτέραν εἰς περιεχόμενον καὶ πολὺ γνησιωτέραν εἰς μέταλλον, ἀπὸ τὰς θορυβώδεις ρωμαντικὰς ἐκρήξεις πού ἀποτελοῦν τὰς ἔμπνεύσεις τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Καὶ ὁ Βάν—Γκόγκ τὸν ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἐξέλεξε ὡς πρότυπον ὁ νεαρὸς Μάϊπας, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ πολλὰς του προσλαθείας διὰ νὰ μιμηθῇ τὴν τεχνοτροπίαν του, ἄς τοῦ εἶναι περισσότερον πρότυπον ὡς ἄνθρωπος. Ἄς ἐνθυμεῖται πάντα τὸν ἀγῶνα του, τὴν ἀγωνίαν του, τὰς θυσίας του, τὴν διστακτικότητά του νὰ ἐμφανισθῇ καὶ προπάντων τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν κατέστρεφε ὅτι δὲν ἱκανοποιεῖ ἀπολύτως. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον, ἐὰν μᾶς ἐστέρησε μερικῶν καλῶν ἔργων, ἐστάθη βραδύτερον τὸ ὑπόβαθρον τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου.

A. ΓΕΡ.

ΙΩΑΝ. Γ. ΖΩΗ

ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ἡ δημοσιευθεῖσα πληροφορία περὶ καταρτίσεως νομοσχεδίου προβλέποντος μεταξύ ἄλλων τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς φορολογίας ποδοσφαιρικῶν συναντήσεων ομάδων β' καὶ γ' κατηγορίας μέτρον εὐεργετικώτατον διὰ τὸν ἐπαρχιακὸν κυρίως ἀθλητισμὸν—ἱκανοποιεῖ ὀλόκληρον τὸν φίλαθλον κόσμον ὅστις ἀναμένει ἤδη ὅπως τὸ νομοσχέδιον τοῦτο καταστῆ συντόμως Νόμος.

Ἦτο καιρὸς νὰ ἀναγνωρισθῆ ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως καὶ ὅτι ἡ ἐπιβολὴ φορολογίας ἐπὶ ἀθλητικῶν συναντήσεων—εἰς τὰς ἐπαρχίας—ἀπετέλει τροχοπέδην εἰς πᾶσαν προσπάθειαν τῶν ἀθλητικῶν μας σωματείων ὅπως ὀρθοποδίσουν καὶ μεριμνήσουν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀθλητισμοῦ. Εἶναι εἰρωνία νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀθλητισμοῦ ὅταν ὑπάρχη ἔστω καὶ ἴχνος φορολογίας. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιχειρήσεων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὸ κέρδος ἐὰν τὰ ἀθλητικὰ σωματεία ἦσαν ἐπαγγελματικά καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχον ἔξοδα τότε ἡ φορολογία, θὰ ἐδικαιολογεῖτο. Ἀλλὰ τώρα; Εἶναι ὀρθὸν νὰ φορολογουῦνται ἀθλητικὰ σωματεία πού διὰ νὰ ἀγοράσουν μίαν μπάλλαν ἢ νὰ καλέσουν μίαν ξένην ομάδα καταλήγουσιν ἐνίοτε εἰς ἐράνους; Εἶναι νοητὸν ἀντὶ ἔστω καὶ ἡθικῆς ἐνισχύσεως νὰ ἐξισοῦται ὁ ἀθλητισμὸς μὲ τὰ παντὸς εἶδους δημόσια θεάματα; Ἀσφαλῶς ὄχι. Τὸ Κράτος ἀναγνωρίσαν τοῦτο ἔκαμε μίαν καλὴν ἀρχὴν ἀπὸ τότε πού ἐμείωσε τὴν φορολογίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἠῤῥησεν αὐτὴν εἰς τὸ κέντρον μὲ παράλληλον ἀνοιγμὰ λογαριασμοῦ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀθλητισμοῦ ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ φόρου αὐτοῦ. Ἡ ἀρχὴ ὅμως ὅσον καλὴ καὶ ἂν εἶναι εἶναι πάντοτε ἀρχή. Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ συνέχεια εἰς τὸ ἀναληφθὲν ἔργον. Ὁ ἐπαρχιακὸς ἀθλητισμὸς ἔχει ἀνάγκην οὐσιαστικῆς ἐνισχύσεως καὶ ὁ Ἑπειρωτικὸς ἴσως περισσότερον ὅλων.

Ἡ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Εἰς τὸ προηγούμενον σημειωμὰ μας τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν ἀνασκόπησιν τῶν ἀθλητικῶν γεγονότων ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους 1954 ἀφήσαμεν ἀναπάντητα τὰ ἐρωτήματα: «Ποῖα ὁμάς ἐφέτος θὰ εἶναι πρωταθλήτρια Ἑπείρου καὶ ποῖα θὰ ἐκπροσωπήσῃ τὴν Ἑπειρὸν εἰς ἀγῶνας ἐκτὸς αὐτῆς διὰ τὸ Κύπελλον Ἑλλάδος;». Ἦδη, ἡ κατάστασις δὲν μετεβλήθη αἰσθητῶς καὶ τὸ ἐρώτημα παραμένει.

Φυσικὰ προβλέψεις εἶναι δυνατόν νὰ γίνουσι πολλαί. Ἀλλὰ θὰ τὰς ἀποφύγωμεν. Ἄλλωστε πρόθεσίς μας εἶναι νὰ προβῶμεν μόνον εἰς μίαν σύντομον ἀνασκόπησιν τῶν ἀθλητικῶν γεγονότων τοῦ μηνὸς εἰς τὴν περιφέρειάν μας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἰανουαρίου ἐτελέσθησαν ἐν ὄλῳ ἑξ ἀγῶνες ἐξ ὧν 3 διὰ τὸ Πρωτάθλημα Ἑπείρου, 2 διὰ τὸ Κύπελλον Ἑλλάδος καὶ 1 διὰ τὸ Τουρνουὰ Χριστουγέννων.

Τὸ πρῶτον «μάτς» τοῦ ἔτους ἦτο ἡ συνάντησις Ἀτρομήτου—Ἀβέρωφ διὰ τὸ Τουρνουὰ. Νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Ἀτρόμητος μὲ 5—1, (Ὁ ἀγὼν ἦτο ἐπαναληπτικὸς. Κατὰ τὸν πρῶτον—τελεσθέντα τὰ Χριστούγεννα—νικητὴς ἦτο πάλιν ὁ Ἀτρόμητος ἐπιβληθεὶς τοῦ ἀντιπάλου του μὲ 6—1).

Ἐπικολούθησαν αἱ ἐξῆς συναντήσεις μὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα:

- 9(*) Παναμβρακικὸς—Ἀβέρωφ 1—0 εἰς Ἀρτ. Π. (*)
 16 Ἀβέρωφ—Ἑλλησποντος Κερ.8—1 » Ἰωάν. Κ. (*)
 16 Ἀτρόμητος—Παναμβρακικὸς 4—1 » Ἀρτ. Κ.
 23 Ἀτρόμητος—Ὀλυμπιακὸς Ι. 2—0 » Ἰωάν. Π.
 23 Ἀβέρωφ - » Α. 4—2 » Ἀρτ. Π.

Ἡ βαθμολογία ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγῶνων Πρωταθλήματος Ἑπείρου τῶν ομάδων Βορείου Ὀμίλου (Ἰωάννινα—Ἄρτα) ἔχει οὕτω:

Ὅμαδες	Ἀγῶνες	Βαθμοὶ
Παναμβρακικὸς	4	11
Ἀβέρωφ	5	10
Ἀτρόμητος	3	9
Ὀλυμπιακὸς Ι.	4	8
Ὀλυμπιακὸς Α.	4	4
Ἀετός	4	4

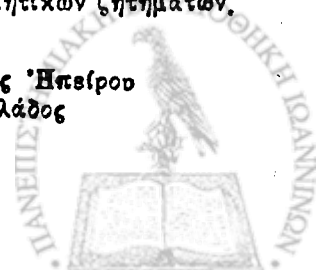
Ἐκ τῶν ομάδων Ν. Ὀμίλου (Πρέβεζα—Λευκάδα) προηγεῖται ὁ Τηλεκράτης Λευκάδος καὶ ἀκολουθοῦν ἡ Ἐνωσις Πρεβέζης, ἡ Νικόπολις Πρεβέζης καὶ ὁ Λευκάτας Λευκάδος.

Ἐτερον ἀξιοσημείωτον γεγονός εἶναι ἡ ὑπογραφή πρακτικοῦ ὑπὸ τῶν Συλλόγων Ἀτρομήτου καὶ Ἀβέρωφ περὶ ἐγκαινιάσεως περιόδου στενῆς συνεργασίας ἐφ' ὅλων τῶν ἀθλητικῶν ζητημάτων.

(*) Ἡμερομηνία

(*) Ἀγὼν Πρωταθλήματος Ἑπείρου

(*) » Κύπελλον Ἑλλάδος

Ευαγγ. Γκολ. ΒΣΤ' 902. Λυπούμαστε πού δέν ανταποκριθήκαμε στην επιθυμία σας· δέν έξηργάτο από μās. Νά σās τὰ στείλουμε; **Πετρ. Μαρκ.** 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε· στείλαμε. — **Νικ. Καρούζ.** 'Αθήνα. 'Η κριτική πού μās δώσε ό κ. Σ. δημοσιεύεται. Πήραμε και τὰ δεύτερα αντίτυπα τών διβλίων σας. — **Δ. Κοκκ.** 'Εδεσσα. Σās γράψαμε· άντεπευχόμαστε τὰ βέλτιστα. — **Κ. Τσιλιμ.** Κωνσταντινούπολι. Στόν κ. Ν. Παν. στείλαμε. Έκτιμούμε τó ένδιαφέρον και τις τόσες φροντίδες σας. Λάβαμε και τή νέα συνεργασία. Σās περιβάλλουμε, καθώς και τις έργασίες σας. κι' έμεις με τὰ ίδια στοργικά αισθήματα. Έχετε τή σεμνότητα πού προσιδιάζει στους αληθινούς πνευματικούς ανθρώπους. — **Ν. Βαζ.** Κάιρο. Σās στείλαμε τὰ δικαιολογητικά. 'Η εδγενική σας δήλωση: «Αί ύπηρεσίαι μου είναι πάντοτε άνιδιοτελείς πρós τήν 'Ηπειρωτικήν διανόησιν», μās συγκινεί. Παραμένετε βαθειά 'Ηπειρώτης! — **Ν. Ψαρουδ.** Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε θερμά και σās ευχόμαστε γρήγορη και πλήρη επιτυχία στις επιδιώξεις σας. Οί συνεργάτες τής «'Ηπ. 'Εστίας» ευχαριστούν και άντεπευχονται. — **Μ. Γρηγ.** Πειραιά. Τά «Φώτα στό Μαντουδι» θά άνανεινη τή σειρά του. Τό άλλο είναι κάπως ξένο πρós το «κλίμα» τής «Η.Ε.». — **Τασ. Καρατζ.** Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε γιατί με τόση αγάπη μās παρακολουθείτε και άντευχόμαστε τὰ βέλτιστα. — **Τ. Γριτσ.** 'Αθήνα. Σās στείλαμε τρία τεύχη και δέκα άνάτυπα. — **Κ. Λαφν.** Κέρκυρα. 'Η άπουσία του Διευθυντού μās, μās στέρησε τής ευχαριστήσεως νά συμβάλουμε στην όργάνωση τής εκθέσεως έργων ζωγραφικής. 'Αν είναι ακόμη καιρός γράψτε μās. — **Ι. Κουτσ.** Κοζάνην. — **Ε. Κίρκ.** Φιλοθέη. — **Κ. Μαντ.** 'Αγία Μαρίνα. Σās έγράψαμε και στείλαμε τεύχη. — **Π. Χρ.** Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε και άντευχόμαστε. 'Η σκέψη σας μās εδρίσκει συμφώνους· γράψτε μās τις απόψεις σας για τόν τρόπο τής εκδηλώσεως. **Χρ. Σολομ.** 'Αθήνα. Τό θερμό και στοργικό σας μήνυμα, μās συγκίνησε βαθειά. — **Αχ. Βαντζ.** και **Γ. Βαντζ.** 'Αθήνα. Τό ένα δημοσιεύεται· τó άλλο λίγο άργότερα. — **Στ. Μανρ.** 'Αθήνα. Δημοσιεύεται. 'Ο συνεργάτης μās κ. Σ. σās θυμάται πάντα. — **Η. Λαμπ.** 'Αθήνα. Πάντα μās συγκινούν και μās ενισχύουν όσα γράφετε. Νά σās ευχαριστήσουμε πάλι; θά ήταν λίγο. — **Στεφ. Παν. Διπ.** 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τή συμμετοχή σας στή χαρά μās και για τις ευχές σας. — **Χρ. Ζιτσ.** Θεσσαλονίκη Δικαιοσύνη, μαζί με όλους τους άλλους στενούς συνεργάτες μās νά συμμετέχετε όλοκληρωτικά στή δικαίωση τών προσπαθειών μās. 'Αναγγέλλεται και τó περιμένουμε άνυπόμονα. — **Κ. Παφ.** Τρίκαλα. Σās έγράψαμε και σās στείλαμε τó οικείο τεύχος. — **Κ. Κωνστ.** Γουριά. Ευχαριστούμε και σās τις άνταποδίδουμε. Σās γράψαμε. — **Στ. Παν.** 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τις γνήσιες

ήπειρωτικές ευχές σας για τó Περιοδικό. Αδτή άκριβώς είναι και ή βασική επιδιώξη μās: Νά μπορέση νά γίνη «ή όλοκληρωτική 'Εστία τών συμπατριωτών μās». — **Θεοχ. Καρ.** Κάιρο. Ευχαριστούμε για τὰ συγχαρητήριά σας· μās συγκινεί ή προσοχή σας. — **Ν. Κοσμ.** Λαγκαδά. 'Η διθυραμβική χαρά σας είναι και δική μās. Ευχαριστούμε. — **Γ. Θεοδ.** 'Αθήνα. Τά όσα στοχαστικά και στοργικά μās γράψατε με τήν ευκαιρία τής βράβευσης τής «'Ηπ. 'Εστίας» μās συγκίνησαν βαθύτατα. Σās ευχαριστούμε για τή χαρά πού μās δώσατε. **Τ. Τσ.** 'Αθήνα. Τι νά σās πούμε έσας καλέ μās φιλε; άπ' τὰ βαθύτατα τής καρδιάς μās ένα θερμό ευχαριστώ. Δέν ξεχνάμε τή συμβολή σας—ήθική και πνευματική—στό νά κλείσουμε έτσι τόν πρώτο κύκλο τής πορείας μās. — **Μ. Πετρ.** 'Αθήνα. Σās γράψαμε ταχικώς. — **'Ηλ. Βασ.** 'Αθήνα. Συνεχίζουμε κανονικά όπως βλέπετε και οί παραδρομές θά τακτοποιηθούν στό τέλος, άρκει νά μās τις γνωρίσετε έγκαιρως.

Βασ. Βετο. 'Αθήνα. ευχαριστούμε· κάθε βήμα μās πρós τὰ έμπρός είναι και δήμα τών υποστηρικτών τής προσπάθειας μās. Τό τεύχος 8) βρλου πού ζητήσατε, σās τó ταχυδρομήσαμε. — **Νιc Ι. Τσουμ.** Elizabethville Σās γράψαμε· ευχαριστούμε θερμά. — **Νικ. Πρωτ.** Θεσ/κη, θά σās γράψουμε. — **Σ. Στουπ.** Κέρκυρα. 'Η συνεργασία πού μās στείλατε, ή κάθε συνεργασία σας, μās είναι και θά μās είναι πολύτιμη· θά σās γράψουμε. — **Ευθ. Παπάν,** Β Σ.Τ. 902. Μās συγκινούν βαθειά τά όσα μās γράφετε για τή βράβευσή μās και γενικώτερα για τήν προσπάθειά μās. — **Γ. Κοτζ.** δημοσιεύεται. — **Ν. Τσακ.** 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τὰ συγχαρητήριά σας· με φίλους και υποστηρικτές σάν και σās, θά προχωρούμε πάντοτε γεμάτοι θάρρος και πείσμα. — **Ι. Φραγκ.** Θεσσαλονίκη. Θερμά ευχαριστούμε. 'Αλλάξαμε τή διεύθυνση. Σās ευχόμαστε επιτυχία στά νέα σας καθήκοντα. — **Γ. Πρατσ.** 'Αθήνα. Αισθανόμαστε κυριολεκτικά τήν άδολη και θερμή για τó περιοδικό και τους συναθλητές του αγάπη σας, και καταλαβαίνετε πόσο βαθειά αισθανόμαστε τή χαρά σας για τή βράβευσή του. — **Ι. Ραπτ.** Γαβαλού. 'Η συνεργασία σας θά είναι πάντοτε ευπρόσδεκτη στό περιοδικό μās· είστε ένας έξαιρετος σμιλευτής του σονέτου ευχαριστούμε. — **Μ. Μεσκ.** 'Εδεσο. Σās στείλαμε τεύχη του Περιοδικού από τó 210. Τά άποσταλέντα είναι θαυμάσια. Τό ένα δημοσιεύεται.

Τά «ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ» και τὰ «ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΔΑΒΑΜΕ», λόγω πληθώρας ύλης, θά δημοσιευθούν εις τó έπόμενο τεύχος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ κ. κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ

Παρακαλοῦμεν καὶ πάλιν θερμῶς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς μας, τοὺς καθυστεροῦντας τὴν συνδρομὴν των, ὅπως ἀναλογιζόμενοι τὰς τεραστίαις ἐκδοτικὰς μας δαπάναις καὶ τὰς παντοίας οἰκονομικὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει κατὰ μῆνα ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», σπεύσουν νὰ μᾶς ἀποστείλουν ἢ νὰ καταβάλουν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἀντιπροσώπους μας, τὴν συνδρομὴν των συντελοῦντες οὕτω εἰς τὴν ἀπόσκοπον συνέχισιν τῆς ἐκδόσεώς της.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΜΕΝΟΙ ΤΟΜΟΙ
ΤΗΣ "ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

Ἡ Διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ μας ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν, καλλιτεχνικώτατα χρυσοπανόδετα καλύμματα διὰ τὴν βιβλιοδέτησιν τῶν τευχῶν τῶν συνδρομητῶν τοῦ Α' Β' καὶ Γ' ἔτους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ὡς καὶ βιβλιοδετημένους τόμους ὡς ἀκολούθως:

Τιμὴ καλυμμάτων καὶ τόμων

—Κάλυμμα χρυσοπανόδετον ἕκαστον	= Δραχ. 15
—Α' τόμος (1952) χρυσοπανόδετος (Σελίδες 900)	= » 180
—Β' » (1953) » (Σελίδ. 1350)	= » 180
—Γ' » (1954) » (Σελίδ. 1250)	= » 180

ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΝ:

Χρυσάνθης Ζετσαίας: «ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΡΥΛΟΥ»

(Ἡπειρωτικὰ διηγήματα)

Θεσσαλονίκη 1955

ΑΡΧΙΖΕΙ ΤΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΤΟ:

Β Ι Β Λ Ι Ο Π Ω Λ Ε Ι Ο Ν

"ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

ΠΛΟΥΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ

κ. ἄ. βιβλίων

Ἄλλα τὰ παιδικὰ καὶ σχολικὰ βιβλία ὡς καὶ τὰ μαθητικὰ εἶδη.

Μεγάλῃ ποικιλίᾳ χαρτικῶν, εἰδῶν γραφικῆς ὕλης, Κάρτ—ποστάλ, ἄλμπουμ, χαρτοφυλάκων κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑΣ,"

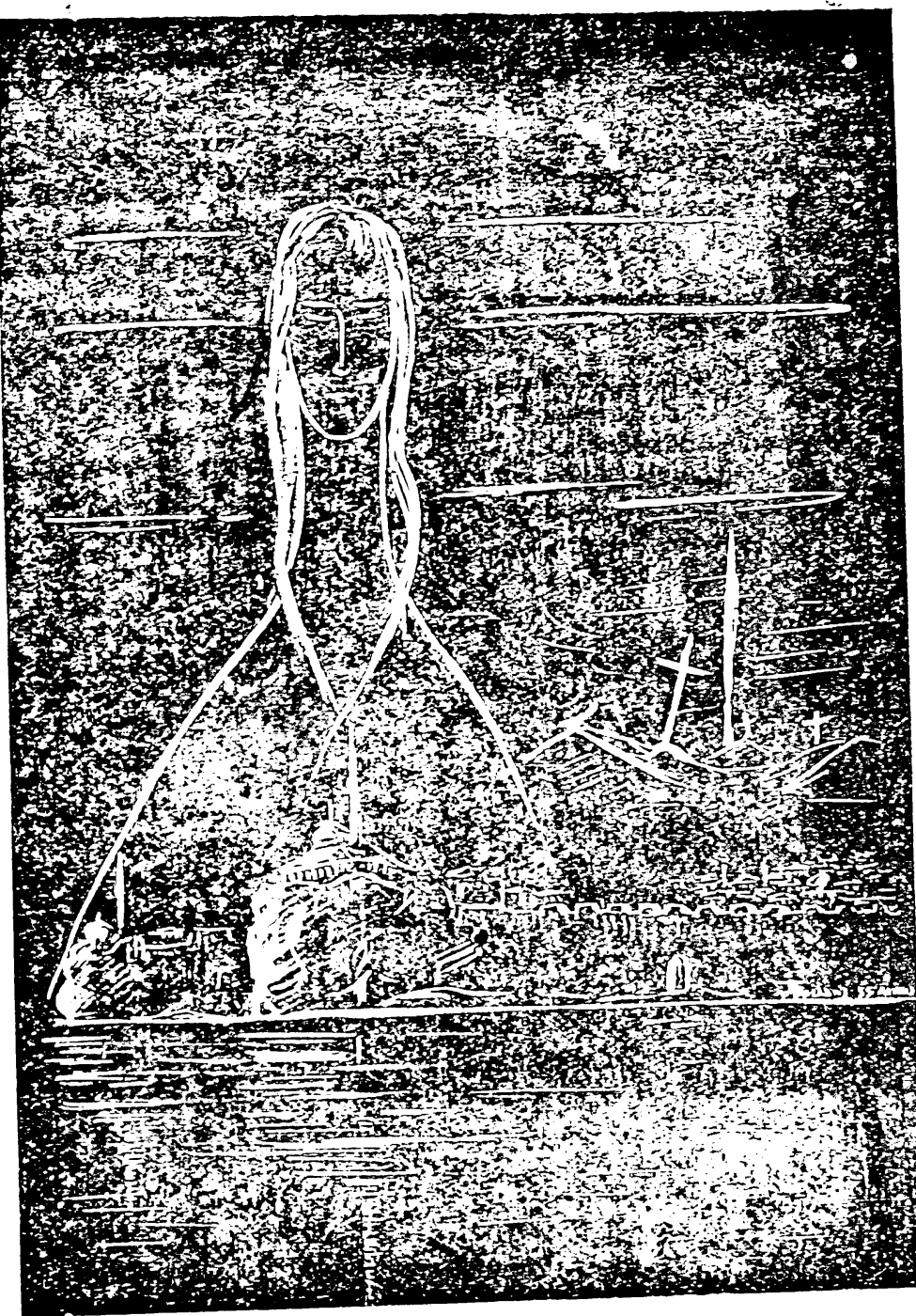
Ὁδὸς 28η Ὀκτωβρίου 60—Τηλ. 6—59

—ΙΩΑΝΝΙΝΑ—

"ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ"
ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Τῆς λευτεριάς περήφανο τὸ πνεῦμα προσδιαβαίνει.

ΚΛΕΑΡΕΤΗΣ ΔΙΠΛΑ

Σχέδιο
ΠΑΥΛΟΥ ΒΡΕΛΛΗ
Γλύπτου

